Toplumsal Gerçekliğin

İnşâsı

JOHN R. SEARLE



LİTERA
YAYINCILIK

John R. SEARLE

California Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan John R. SEARLE, dil felsefesi ve zihin felsefesinde çok önemli çalışmalara imza atmış çağdaş bir filozoftur. Daha önce dil felsefesi alanında çalışmalar yaparken, 70'li yıllardan itibaren zihin felsefesi alanında çalışmalar yapan yazar çok sayıda eser kaleme almıştır. Makaleleri dışında yayınlanmış önemli bazı eserleri şunlardır:

Speech Acts, (1969), Türkçeye 'Söz Edimleri' olarak çevrildi.

Expression and Meaning, (1979).

İntentionality, (1983).

Minds, Brains and Science, (1984).

The Foundations of Illocutionary Logic, (1985).

Zihnin Yeniden Keşfi (The Rediscovery of the Mind), çeviren: Muhittin MACİT, LİTERA YAYINCILIK, 2004.

The Mystery of Consciousness, (1997).

Mind, Language and Society, (1998).

Rationality in Action, (2001).

Consciousness and Language, (2002). Türkçeye LİTERA YAYINCILIK tarafından "Bilinç ve Dil" adıyla çevrilmektedir.

TOPLUMSAL GERÇEKLİĞİN İNŞÂSI

John R. Searle

Litera –17

Çağdaş Felsefe – 01

Toplumsal Gerçekliğin İnşâsı, John R. Searle
Özgün Adı: The Construction of Social Reality

Çeviri: Muhittin Macit-Ferruh Özpilavcı

İç Düzen: Mehmet Dalkılıç

Kapak Tasarım: TRP Ajans
Baskı: Yaylacık Matbaacılık

Copyright©John R. Searle, 1995
Allan Lane, The Penguin Press.
First published in the USA by Simon and Schuster 1995.

Copyright©Litera Yayıncılık Ltd. Şti.
Bu eserin Türkçe çeviri hakları Litera Yayıncılık'a aittir. Yayıncının izni olmaksızın tümüyle veya kısmen yayınlanamaz, kısmen de olsa fotokopi, film vb. tekniklerle çoğaltılamaz ve elektronik ortamlarda yayınlanamaz.

İstanbul-2005

İcadiye-Bağlarbaşı Yolu 59/3 İcadiye 34674
Üsküdar-İstanbul
Tel: 0(216) 492 43 92–Fax: 0 (216) 341 59 92

Web: www.literayayin.com
e-mail: litera@literayayin.com

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Searle, R. John
Toplumsal Gerçekliğin İnşâsı
1. Felsefe 2. Sosyoloji 3. Zihin

ISBN 975-6329-16-5

TOPLUMSAL GERÇEKLİĞİN İNŞÂSI

John R. Searle

Çeviri: Muhittin Macit-Ferruh Özpilavcı

LİTERA YAYINCILIK
İSTANBUL – 2005

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 9

GİRİŞ 11

1 15

Toplumsal Gerçekliğin Yapı Taşları 15

2 51

Kurumsal Olguların Yaratılması 51

3 83

Dil ve Toplumsal Gerçeklik 83

4 107

Kurumsal Olgular Genel Teorisi 107

I. Bölüm: Tekrarlama, Etkileşim ve Mantıksal Yapı 107

5 145

Kurumsal Olgular Genel Teorisi 145

Bölüm II: Yaratma, Kalıcılık ve Hiyerarşi 145

6 161
Arkaplan Yetileri ve Toplumsal Fenomenlerin Açıklanması 161

7 187
Gerçek Dünya Var mı? 187
Bölüm I: Gerçekçiliğe Karşı Saldırılar 187

8 221
Gerçek Dünya Var mı? 221
Bölüm II: Dışsal Gerçekçiliğin Bir Kanıtı Olabilir mi? 221

9 245
Doğruluk ve Örtüşme 245
Bölüme Ek: Sapan Argümanı 273

SONUÇ 281

DİZİN 283

TEŞEKKÜR

Bu kitaptaki düşüncelerin ilk şekli, Immanuel Kant konferansları olarak 1992'de Stanford'da sunulmuştu. Daha sonraki versiyonları ise Johns Hopkins'de Thalheimar, Princeton'da Hempel konferansları olarak ve Paris College de France'da bir dizi konferanslar şeklinde sunuldu. Ayrıca bu malzemeyi Berkeley'de seminerlerde ve Avusturya'daki Graz Üniversitesi'nde de sundum. Meslektaşlarımdan birkaçı müsveddeleri okuyup yapıcı eleştirilerde bulundular. Bu nedenle özellikle Kent Bach'a, Martin Jones'a, Lisa Lloyd'a, Brian Mclaughlin'e, Stephan Neale'e ve Neil Smelser'a teşekkür ederim.

Bu seri konferanslara ve sadece adını anabildiğim üniversitelerdeki derslere ek olarak, bu düşüncelerden bazılarını Birleşik Devletler ve Avrupa'daki birkaç üniversitede de açıklama fırsatım oldu. Sıklıkla çağdaş entelektüel uğraşın ne kadar kötü olduğunu duyarız, fakat kendi deneyimlerimden yola çıkarak şunu söylemeliyim ki, zamanımızın en memnuniyet verici özelliklerinden biri de insanın, dünyanın herhangi bir yerine gidip analitik felsefe konusunda anlayışlı, akıllı, yardımsever ve kültürlü dinleyicilere İngilizce konferans verebilmesidir. Öğrencilerimin, arkadaşlarımın, meslektaşlarımın ve hiçbir şekilde tanımadığım kişilerin yorumlarından faydalandığımı söylersem abartmış olmam. Yararlı yorumlamalarda bulun-

muş olan herkese teşekkür etmem gerçekten mümkün değil, çünkü hepsini hatırlamıyorum. Hatırladıklarım arasında, özellikle Pierre Bourdieu, Herman Capellen, Hubert Dreyfus, Gilbert Harman, Robert Harnish, Meleana Isaacs, Saul Kripke, Francois Recanati, David Sosa ve Charles Spinosa'ya minnettarım.

Bu kitabın yazılması esnasındaki sıra dışı konuk severliklerinden dolayı Ann, Gordon Getty ve Drue Heinz'e müteşekkirim. Ayrıca, aralıksız klavye vuruşlarıma tahammül etme nezaketi gösterdikleri için *Midnight Saga* ve *Rosenkavalier* in bütün yolcu listesindekilere teşekkür ederim.

Temel düşüncelerin ilk formülasyonundan son olarak indeksin hazırlanmasına kadar her aşamada, bana yardımcı olan araştırma görevlim Jennifer Hudin'e özel olarak teşekkür etmek isterim. Her zaman olduğu gibi en büyük minnettarlığım, bu kitabı kendisine adadığım eşim Dagmar Searle'edir.

GİRİŞ

İki, üç ya da on yedi değil, tamamen tek bir dünyada yaşıyoruz. Şu an bildiğimiz kadarıyla, bu dünyanın en temel özellikleri fizik, kimya ve diğer doğa bilimleri tarafından betimlenen özellikleridir. Fakat hiçbir açık yolla fiziksel veya kimyasal olmayan görüngülerin varlığı hayrete neden olmaktadır. Örneğin fiziksel dünyanın parçaları olarak ortada nasıl bilinç durumları ya da anlamlı söz edimleri olabilmektedir? En fazla ilgimi çeken felsefî sorunların çoğu, dünyanın çeşitli parçalarının birbirleriyle nasıl ilişkili olduklarıyla, bunların hepsinin nasıl birbiriyle bağlantılı olduğuyla ilgilidir ve felsefe alanındaki çalışmalarımın çoğu, bu sorunlara yöneliktir. Söz edimleri teorisi kısmen şu soruya bir cevap bulma girişimidir: Biz, sözcelemelerin fiziğinden yola çıkarak, konuşmacı veya yazar tarafından edimlenen anlamlı söz edimlerine nasıl ulaşırız? Zihin teorisinde geliştirmeye uğraştığım şey ise büyük oranda şu soruya bir cevap bulma girişimidir: Zihinsel bir gerçeklik, bir bilinç dünyası, niyetsellik ve diğer zihinsel görüngüler, nasıl güç alanlarında bütünüyle fiziksel parçacıklardan oluşan bir dünya ile uyuşabilmektedir? Bu kitap ise toplumsal gerçekliğin soruşturulmasına doğru genişler: Paranın, mülkiyetin, evliliğin, yönetimlerin, seçimlerin, futbol oyunlarının, kokteyl partilerinin ve mahkemelerin güç alanlarındaki bütünüyle fiziksel parçacıklardan oluşan bir dünyada ve de bu parçacıklardan örneğin bizler gibi bazılarının, bilinçli hayvanlar olarak

sistemler içinde organize olduğu bir dünyada, nasıl nesnel bir gerçekliği olabilir?

Bu sorular, sosyal bilimlerin temellerindeki sorunlar olarak düşünülebileceğinden, bunların değişik sosyal bilimlerde, özelde de on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın erken dönemlerinde sosyal bilimlerin büyük kurucuları tarafından zaten ele alınıp çözümlendiği varsayılabilir. Kesinlikle bu literatür konusunda uzman değilim; ancak şu kadarını söyleyebilirim ki, bu kitapta ilgilendiğim sorular, sosyal bilimlerde tatmin edici bir şekilde cevaplandırılmış değildir. On dokuzuncu ve erken yirminci yüzyılın büyük felsefeci-sosyologlara çok şey borçluyuz, özellikle Weber, Simmel ve Durkheim düşünülebilir; fakat onların çalışmalarından elde etmiş olduğum kadarıyla bana öyle geliyor ki onlar, gerekli araçlara sahip olmadıklarından dolayı benim zihnimi karıştıran sorulara cevap verme gibi bir pozisyonda değillerdi. Yani, bunda kendilerinin bir kusuru yoktur; çünkü yeterli bir söz edimleri, icra edici söz edimleri, niyetsellik, kolektif (toplu) niyetsellik ve kural-yönetimli davranışlar vb. teorilerinden yoksunlardı. Bu kitap, benim ve diğerlerinin bağlantılı diğer sorular üzerine çalışırken geliştirdiği kaynakları kullanarak, bir dizi geleneksel soruları cevaplama girişimidir.

Kitabın düzenlenişine ilişkin birkaç söz: Temel argüman, kitabın ilk yarısında, 1. bölümden 5. bölüme kadar olan yerdedir. Bu bölümlerde, toplumsal olguların ve toplumsal kurumların ontolojisine ilişkin genel bir teori geliştirmeye çalıştım. Temel soru şudur: Nesnel bir toplumsal gerçekliği nasıl inşâ ederiz? Bu bölümlerdeki tekrarlardan dolayı özür dilerim, fakat konunun doğası gereği, doğru olduğundan emin olmak için aynı zemini tekrar tekrar incelemek zorunda kaldım. 6. Bölümde, söz konusu öznelerin tipik olarak kuralların bilincinde olmamalarını dikkate alarak -ki bu şaşırtıcı bir olgudur,

insanî kurumların kurucu kurallarının açıklayıcı gücünü konumlandırmaya çalıştım. Bunu yapmak için, bizim dünyayla baş etmemizi sağlayan bilinçsiz, temsil dışı yetiler ve yetenekler 'Arkaplanı' kavramımı açıklamam gerekir. Bu kitabın ilk taslaklarında gerçekçiliği savunmak, yani bizim düşüncelerimizden ve sözlerimizden bağımsız gerçek bir dünyanın var olduğu düşüncesini ve doğruluğun örtüşme kavramını, yani doğru ifadelerimizin, tipik olarak ifadelerden bağımsız var olan gerçek dünyadaki şeylerin, var olma biçimleri yoluyla doğru kılındığı düşüncesini savunmak için bir başlangıç bölümü ayırmıştım. Gerçekçiliğin ve örtüşme kavramının, herhangi bir tutarlı felsefenin, herhangi bir bilimi kast etmiyorum, temel önvarsayımları olduğunu düşünüyorum ve ben bu şekilde düşünmemin bazı nedenlerini açıklığa kavuşturmak istedim. Ne var ki ilk başta oldukça kısa tutulması düşünülen bu giriş mahiyetindeki malzeme, genellikle bu tür geniş felsefî soruların hepsinde olduğu gibi, kendi yaşam alanını geliştirdi. İlk bölüm, üç bölüm kadar büyüyünce, temel argümanımın dengesini bozmasın diye bütün bu materyalleri kitabın sonuna almaya karar verdim. 7. ve 8. bölümler gerçekçilik tartışmaları, 9. bölüm ise doğruluğun örtüşme kavramının bir biçiminin savunulmasıdır.

I

Toplumsal Gerçekliğin Yapı Taşları

Toplumsal Gerçekliğin Metafizik Ağırlığı

Bu kitap, uzun zamandan beri üzerinde kafa yorduğum; dünyada, gerçek dünyanın unsurları olan ve yalnızca insan uylaşımına bağlı olarak var olan bazı nesnel olguların bulunması problemi hakkındadır. Başka bir ifadeyle bazı şeyler, sadece biz onların varlığına inandığımız için vardır. Para, mülkiyet, hükümet ve evlilik gibi şeyleri düşünelim. Nitekim bunlara ilişkin olguların çoğu, bizim tercihlerimizden, değerlendirmelerimizden ve ahlaki tutumlarımızdan bağımsız olmaları anlamında 'nesnel' olgulardır. Birleşik Devletler'in bir vatandaşı olmam, cebimdeki bir kâğıt parçasının beş dolar olması, kız kardeşimin Aralık'ın 14'ünde evlenmiş olması, Berkeley'de biraz mülk sahibi olmam ve New York Giant takımının 1991 bowling kupasını alması gibi olguları düşünelim. Bütün bu olgular, Everest Dağının zirvesinde kar ve buz olması ya da hidrojen atomlarının birer elektrona sahip olması gibi herhangi bir insan düşüncesinden tamamen bağımsız olarak var

olan olgularla çelişir. Yıllar önce, insanların uylaşımına bağlı olan olguları 'kurumsal olgular', aksi olanları da kurumsal olmayan ya da 'kaba' olgular olarak adlandırmıştım.[1] Kurumsal olguların bu şekilde adlandırılmasının nedeni, var olmak için insan kurumlarına gerek duymalarıdır. Örneğin, bir parça kâğıdın beş dolar olabilmesi için insanlar tarafından oluşturulan para kurumunun varlığı zorunludur. Kaba olgular ise var olabilmek için insan kurumlarına ihtiyaç duymazlar. Bir kaba olguyu *ifade etmek* için elbette bir kurum olan dile ihtiyaç duyarız; ancak, *ifade edilmiş bir olgu*yla onun *ifadesi*ni birbirinden ayırmak gerekir.

Çözümlemeye çalıştığım sorun ise, kurumsal olguların nasıl mümkün olabildiği ve bu olguların yapısının tam olarak ne olduğudur. Fakat zaman içinde ilginç şeyler oldu. Fikirlerine saygı duyduğum insanlardan birkaçı da dâhil olmak üzere pek çok kişi, gerçekliğin tümüyle bir şekilde insan yaratması olduğunu, kaba olguların bulunmadığını, sadece insan zihnine bağlı olguların var olduğunu ileri sürdü. Dahası kimileri, bizim sağduyumuz olan, "dünyada bazı gerçekliklerin bulunduğu ve bunların yargılarımızın 'doğru' olmasını sağladığı ve yine, yargılarımızın bu gerçekliğe uygun olduğu için doğru olduğu" düşüncesine karşı çıkarlar. Bundan dolayı, asıl sorum olan; "toplumsal olarak inşâ edilmiş bir gerçeklik nasıl mümkün olmaktadır?" sorusunu cevaplamaya çalıştıktan sonra sorunun dayandığı karşıtlıkları da savunmak istiyorum. Bizden

---

1 J. R. Searle, "What Is a Speech Act," Black, Max ed. *Philosophy in America*, (Ithaca, N.Y: Cornell University Press, London: Allen N. Unwin, 1965); ve J. R. Searle, *Speech Acts, An essay in the Philosophy of Language*, (New York: Cambridge University Press, 1969) Bu anlamda 'kaba olgu' kavramı G.E.M. Anscombe, "On Brute Facts," *Analysis 18*, no. 3 1958) dayanmaktadır.

tamamen bağımsız bir gerçekliğin olduğu fikrini ileri süreceğim (7. ve 8. bölümler). Dahası, benim araştırma yöntemim, ifadelerimizin doğru olmasını sağlayan ve doğru olduğu zaman bunlarla örtüşeni incelemek olduğu için aynı zamanda 'doğruluğun örtüşme teorisi'nin bir çeşidini de savunacağım (9. bölüm). Bu yüzden son üç bölüm gerçeklik, temsil, bilgi ve doğruluk hakkındaki belli genel varsayımların savunmasına ilişkindir.

Nesnel gerçekliğin kısmen insan uylaşımıyla nasıl var olabileceği, örneğin eğer bir şey sadece ben onun para olduğuna inandığım için para ise, benim cebimdeki kağıt parçalarının para olmasının nasıl tamamen nesnel bir olgu olabileceği ve bu olguların inşâsında dilin rolünün ne olduğu, kitabın temel argümanında (Bölüm 1-6) cevaplamaya çalıştığım sorulardan bazılarıdır.

Sorunun karmaşıklığını göstermek için sıradan toplumsal ilişkilerin metafiziğini dikkate alarak başlamak istiyorum. Şöyle basit bir sahne düşünelim: Paris'te bir kafeye gidiyorum ve bir masaya oturuyorum. Garson geliyor ve ben Fransızca bir cümleden bir bölüm söylüyorum, "*un demi, Munich, a pression, s'il vous plait*"[1]. Garson bira getiriyor ve ben birayı içiyorum. Masaya biraz para bırakıyorum ve ayrılıyorum. Masum bir sahne olmasına karşın olayın metafizik karmaşıklığı tamamen şaşırtıcıdır. Bu tür şeyleri düşünmenin zahmetine girmiş olsaydı, olayın karmaşıklığı, Kant'ın nefesini kesebilirdi.[2] Yapmış olduğum bu tasvirin özelliklerini fizik ve kimya

---

1 Yarım bardak Munich birası lütfen! (ç.n.)

2 Çağdaşları bilgi konusu üzerine yoğunlaştıkları için Kant bu tür olgular hakkında düşünme zahmetine girmedi. Çok sonra, kısa bir süreliğine, görkemli zamanlarda, felsefeciler dille ilgilenmişlerdir. O

terimleriyle kavrayamayacağımıza dikkat ediniz. Bütün restoranlar, garsonlar, Fransızca cümleler, para, sandalyeler ve masalar fiziksel olgular olsalar da, 'restoran', 'garson', 'Fransızca cümle', 'para' ve hatta 'sandalye' ve 'masa'yı tanımlamak için yeterli herhangi bir fiziksel-kimyasal tasvir (betimleme) yoktur. Bununla beraber tasvir edilmiş haliyle olayın muazzam, görünmez bir varlıkbilime (ontoloji) sahip olduğuna dikkat ediniz: Garson bana verdiği biranın gerçek sahibi değil, restoran sahibi tarafından istihdam edilmiş bir işçidir. Restoran bütün *içecek*'lerin fiyatlarını bir şekilde listelemek zorundadır ve böyle bir listeyi hiç görmemiş olsam bile benden liste fiyatından ödeme yapmam beklenir. Restoranı çalıştırmak için sahibi Fransız hükümetinden ruhsat almıştır ve buna benzer şekilde restoran sahibi, hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığım, binlerce kural ve düzenlemenin öznesidir. Burada bulunma hakkına her şeyden önce, Birleşmiş Devletler vatandaşı olduğum, geçerli bir pasaport taşıdığım ve Fransa'ya yasal yollardan giriş yaptığım için sahibimdir.

Yine de, yaptığım tasvirin mümkün olduğunca tarafsız olmasına niyet edilmiş olmasına rağmen, kelime hazinesinin, değerlendirmenin normatif (kural koyucu) kriterlerini kendiliğinden ele verdiğini gözden kaçırmayınız. Garsonlar becerikli ya da beceriksiz, güvenilir ya da sahtekâr, kaba ya da kibar olabilirler. Bira, ekşi, gazsız, tatlı, çok sıcak ya da basitçe lezzetli olabilir. Restoran düzenli, kötü, temiz, bayağı ya da modası geçmiş olabilir. Aynı şeyler sandalyeler, masalar, para ve Fransızca söz öbekleri için de geçerlidir.

---

halde bu felsefeci(ler), en azından insan kültürünün belirli genel yapısal özellikleriyle ilgilidir(ler).

Restorandan ayrıldıktan sonra bir ders dinlemeye ya da partiye gidersem, taşıdığım metafizik ağırlık sadece artar ve insan bazen onun nasıl taşınabildiğine hayret eder.

Toplumsal Gerçekliğin Görülmeyen Yapısı

Toplumsal gerçekliğin karmaşık yapısını taşıyabilmemizin bir nedeni, tabiri caizse, onun hafif ve görülmez olmasıdır. Çocuk, toplumsal gerçekliği verili olarak basitçe alacağı bir kültürün içinde yetişir. Arabaları, banyo küvetlerini, evleri, parayı, restoranları ve okulları onların kendi varlıkbilimsel (ontolojik) özelliklerini iyice düşünmeden ve özel bir varlıkbilime sahip olduklarının farkına varmadan algılamayı öğrenir ve kullanırız. Bütün bunlar bize taşlar, ağaçlar ve su kadar doğal görünür. Gerçekten de pek çok durumda nesneleri, en azından işlevsel rollerinden sıyrılmış doğal görüngüler olarak görmek, toplumsal olarak tanımlanmış işlevleri bakımından bizi çevreleyen nesneler olarak görmekten daha zordur. Bu yüzden çocuklar hareketli arabaları, kâğıt parayı ve suyla dolu banyo küvetini bu şekilde görmeyi öğrenirler ve ancak soyutlamanın gücüyle bunları doğrusal yörüngede bir metal yığını, yeşil ve gri boyalı selüloz lifler ya da emaye kaplı suyla dolu demir içbükeyler olarak görebilirler.

Karmaşık varlıkbilim (ontoloji) basit, basit varlıkbilim ise karmaşık görünür. Bunun nedeni, toplumsal gerçekliğin amaçlarımız doğrultusunda bizim tarafımızdan yaratılması ve tıpkı bu amaçlar gibi bize kolayca anlaşılabilir görünmesidir. Araba, sürmek için; dolar, kazanmak, harcamak ve biriktirmek; banyo küveti ise banyo yapmak içindir. Fakat bir işlevi olmaksızın, 'bu şey ne içindir?' sorusunun cevabı olmadığından çıkarlarımız, niyetlerimiz ve amaçlarımıza başvurmaksızın şeyleri içkin özelliklerine bağlı olarak tanımlama şeklinde zorlu bir entelektüel görevle karşı karşıyayız.

Toplumsal gerçekliğin yapısının görülmezliği çözümleyici (analist) için de bir problem yaratır. Para, mülkiyet, evlilikler, avukatlar ve banyo küvetleri karmaşık bir yapıya sahip görünmedikleri için toplumsal gerçekliğin, içsel 'görüngübilimsel' bir bakış açısından nasıl göründüğünü tastamam tasvir edemeyiz. Onlar, sadece ne ise odur ya da göründüğü gibidir. Onları dışsal davranışçı bakış açısından da tasvir edemeyiz; çünkü insanların para, mülkiyet v.b şeylere ilişkin görünen davranışlarının tasviri, davranışı mümkün kılan temeldeki yapıları gözden kaçırır. Ve ne de çağdaş bilişsel (kognitif) bilimler ve dil bilimcilerinin yaptığı gibi, bu yapıları birtakım bilinçdışı hesaplayıcı kurallar bütünü olarak açıklayabiliriz. Çünkü kuralların bilinçsiz takip edildiğinin varsayılması, ilke olarak bilince ulaştırmayacağı için tutarsızdır. Ve bunun yanı sıra, hesaplama bizim açıklamaya çalıştığımız gözlemciye göreli işlevsel görüngülerden biridir.[1]

Ne içsel görüngübilimsel ne de dışsal davranışçı bakış açısı, toplumsal gerçekliğin *yapısını* betimlemek için yeterli değilse, o halde doğru yaklaşım, uygun yöntembilim nedir? İlk olarak, bu ve sonraki bölümde, toplumsal varlıkbilimin bazı temel özelliklerini açığa çıkarmak için birinci tekil şahıs niyetselcilik (intentionalistic) kelime hazinesini kullanacağım. Daha sonra, altıncı bölümde, tümü olmamakla birlikte, bazı niyetselcilik aygıtlarının, başka bir yerde kapasitelerin, yeteneklerin, eğilim ve mizaçların 'Arkaplan'ı diye isimlendirdiğim

---

1 Derin bilinçdışı kavramının kuralları takip etmesinin tutarsız oluşu ve bu hesaplamanın gözlemciye bağlı oluşu örneklerindeki iddialara ilişkin bir argüman için bkz., John R. Searle, *The Rediscovery of the Mind*, (Cambridge, Mass., London: MİT Press, 1992), (*Zihnin Yeniden Keşfi*, çev. Muhittin Macit, Litera Yayıncılık, 2004) sırsıyla, 7. ve 9. bölümler.

şey açısından nasıl açıklanabileceğini ve sonuçta bu arkaplanın lehine niyetselcilik aygıtlarının nasıl ortadan kaldırılabileceğini göstereceğim.

Temel Varlıkbilim

İncelememiz varlıkbilim temelli, yani toplumsal olguların nasıl var olduğuyla ilgili olduğu için, toplumsal gerçekliğin geniş anlamıyla varlıkbilime nasıl dâhil edildiğini, yani toplumsal olguların varlığının, var olan diğer şeylerle nasıl bir ilişki içinde olduğunu açıklamamız gerekiyor. Hatta cevaplamaya çalıştığımız soruyu ortaya koyabilmek için, *gerçekte dünya nasıldır*'a dair bazı özsel varsayımlar da yapmamız gerekir. Toplumsal gerçekliğin daha geniş bir varlıkbilime uygunluğundan bahsedeceğiz. Fakat bunu yapmak için de, bu geniş anlamıyla varlıkbilimin bazı özelliklerini betimlemek zorundayız.

Bize göre doğru, metafiziğimizin çoğunun, (diğer doğa bilimleri de dâhil) fizikten türediğidir. Çağdaş doğa bilimlerinin gerçeklik kavramının pek çok özelliği, hâlâ tartışmalı ve sorunludur. Örneğin, biri evrenin başlangıcına ilişkin Big Bang Teorisinin hiçbir şekilde tatminkâr bir açıklama olmadığını düşünebilir. Fakat bizim gerçeklik kavramımızın iki özelliği kolayca kavranabilir değildir. Tabiri caizse bu iki özellik, yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla geçiş döneminin vatandaşları olarak bizim için tercihli değildir. Yaşadığımız çağda eğitimli bir kişi olmanızın koşulu, hem maddenin atom teorisi hem de biyolojinin evrim teorisinden oluşan iki teoriden haberdar olmanızdır.

Bu iki teoriden ortaya çıkan gerçeklik tablosu kabaca şu şekildedir: Dünya, tam bir karşılama olmasa da bizim parçacıklar şeklinde tanımlamayı uygun buluğumuz varlıklar bütününden oluşur. Bu parçacıklar kuvvet alanında var olurlar ve

sistemler şeklinde organize edilmişlerdir. Sistemlerin sınırları, nedensellik ilişkisi tarafından belirlenir. Dağlar, gezegenler, H2O molekülleri, nehirler, kristaller ve bebekler bu sistemlerin örnekleridir. Bu sistemlerden bazıları canlı sistemlerdir. Ve küçük dünyamızda, canlı sistemler pek çok karbon temelli molekül içerir ve çok yoğun bir şekilde hidrojen, nitrojen ve oksijen kullanır. Canlı sistemler doğal ayıklanma yoluyla evrimleşir ve onlardan bazıları belirli tür hücre yapılarına, özellikle de bilince neden olabilen ve onun devamlılığını sağlayabilen sinir sistemlerine evrilir. Bilinç, insan beyni ve hayvan beyinlerinin pek çok farklı çeşidi gibi, karmaşık sinir sistemlerinin belirli bir biyolojik, dolayısıyla fiziksel ve elbette aynı zamanda da zihinsel bir özelliğidir.

Bilinçle birlikte, zihnin dünyada kendi dışındaki nesneleri ve olayları temsil etme yetisi olan niyetlilik gelir.[1] Her bilinç niyetli olmadığı gibi her niyetlilik de bilinçli değildir. Örneğin, hiçbir şeyi temsil etmeyen dolaylı kaygı gibi bilinç biçimleri vardır ve hakkında düşünmediğim zaman bile, Bill Clinton'un başkan olduğuna inanmam gibi pek çok bilinçdışı niyetlilik formları vardır. Bununla birlikte, belirli bir zamanda, niyetli bir durumda olmak ile bilinçli olarak o zaman diliminde ve orada olmak arasında zorunlu ilişki olmasa da, yine de bilinç ve niyetlilik arasında önemli bir zorunlu ilişki vardır. Öyle ki herhangi bir bilinçdışı niyetli ifade, en azından bilinç

[1] 'Niyetlilik'i, bir şey hakkında ve bir şeye doğru olan (zihinsel) temsillerin özelliği anlamında teknik bir terim olarak kullanıyorum. İnançlar ve istekler bu anlamda niyetlidir, çünkü bir inanca ve isteğe sahip olmak için falan şeye inanmak veya filan şeyi istemek zorundayız. Tanımlanan şekliyle niyetliliğin, niyet etmekle özel bir ilişkisi yoktur. Örneğin, sinemaya gitmeye niyet etmek niyetliliğin sadece bir türünden ibarettir. Niyetlilik hakkında daha geniş bir açıklama için bkz: J. R Searl, *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

düzeyine ulaşma imkânına sahiptir. Her bilinçdışı niyetli ifade, bir çeşit bilinç olabilecek bir şeydir. Bilinçdışı niyetli bir ifade, ilke olarak bilince erişebilir olmak zorundadır.

Bizim varlıkbilimimizin dayandığı temel esaslar işte burasıdır: Biz güç alanlarında bulunan tümüyle fiziksel parçalardan oluşmuş bir dünyada yaşıyoruz. Bunlardan bazıları sistemler halinde düzenlenmiş durumdadır. Bazıları canlı sistemlerdir ve bu canlı sistemlerden bazıları ise bilince evrilmiştir. Bilinçle birlikte, dünyadaki nesneleri ve olayları kendinde temsil etme organizma yetisi olan niyetlilik gelir. O halde soru, bu varlıkbilim içerisinde, toplumsal olguların varlığını nasıl izah edebileceğimizdir.

Nesnellik ve Çağdaş Dünya Görüşümüz

Dünya görüşümüzün çoğu, nesnellik kavramı ve nesnellikle öznellik arasındaki karşıtlığa dayanır. Buradaki ayrım bir derece meselesidir; ancak hem 'nesnel' hem 'öznel'in çok önemli olan, fakat daha seyrek ifade edilen farklı anlamları vardır. Bizim şu andaki tartışmamız açısından ise, iki anlamı yani nesnel-öznel ayrımının *bilgiye dair (epistemik)* anlamı ve varlıkbilimsel anlamı çok önemlidir. Bilgiye dair konuşursak, 'nesnel' ve 'öznel', aslında, yargıların yüklemleridir. Doğrulukları ya da yanlışlıkları 'nesnel' olarak ortaya konamayan yargıları kastettiğimizde, doğruluk ve yanlışlık basit bir olgu meselesi değil belirli tutumlara, duygulara ve yargının kaynağı ile yargıda bulunanın bakış açılarına bağlı olduğu için, genelde onlardan 'öznel' (yargılar) olarak söz ederiz. Böyle bir yargının örneği şu olabilir, 'Rembrandt, Rubens'den daha iyi bir sanatçıdır'. 'Öznel'in bu anlamında, bu şekildeki öznel yargılarımızla, 'Rembrandt 1632 yılında Amsterdam'da yaşadı' gibi nesnel yargılarımız birbirine ters düşer. Böyle nesnel yargıları doğru veya yanlış kılan dünyadaki olgular, herhangi birinin

onlar hakkındaki tutum ve duygularından bağımsızdır. Bilgiye dair anlamda, yalnızca *nesnel yargılardan* değil, *nesnel olgular*dan da bahsedebiliriz. Nesnel olarak doğru yargılara karşılık gelen nesnel olgular vardır. Bu örneklerden de açıkça anlaşıyor ki, bilgiye dair nesnellik ve bilgiye dair öznellik arasındaki karşıtlık bir derece meselesidir.

Öznel-nesnel ayrımının, *bilgiye dair* anlamına ilaveten bir de *varlıkbilimsel* anlamı vardır. Varlıkbilimsel anlamda 'nesnel' ve 'öznel', varlıkların yüklemleri, türleridir ve de varlığın tarzını belirlerler. Acılar, varlıkbilimsel anlamda öznel varlıklardır; çünkü var oluş tarzları öznelerin hissetmelerine bağlıdır. Fakat örneğin dağlar, acıların tersine, varlıkbilimsel olarak nesneldir. Çünkü dağların var oluş tarzı, birinin algısından ya da herhangi bir zihinsel durumdan bağımsızdır.

Varlıkbilimsel olarak nesnel varlıklar hakkında bilgiye dair öznel ifadeler kullanabileceğimiz ve aynı şekilde varlıkbilimsel olarak öznel varlıklar hakkında da bilgiye dair nesnel ifadeler kullanabileceğimiz olgusu üzerinde düşünürsek ayrımlar arasındaki farkları açıkça görebiliriz. Örneğin, "Everest Dağı Whitney Dağı'ndan daha güzeldir" ifadesi ontolojik olarak nesnel varlıklar hakkında olmasına rağmen, onlar hakkında öznel bir yargıda bulunur. Diğer taraftan, "Şu anda sırtımda bir ağrı var" ifadesi gözlemcinin tutum, davranış ve düşüncelerine bağlı olmayan gerçek bir olgunun varlığı tarafından doğrulanması nedeniyle, epistemik nesnel bir olguyu bildirmesine karşın, görüngünün kendisi, yani gerçek ağrı, öznel bir var oluş tarzına sahiptir.

Dünyanın İçkin Özellikleri ile Gözlemciye-Bağlı Özellikleri Arasındaki Ayrım

Entelektüel geleneğimizde, tarihsel olarak zihin ile beden, doğa ile kültür arasında önemli ayrımlar yaparız. Temel Var-

lıkbilim bölümünde, zihnin sadece beynin üst düzey özelliklerinin bir kümesi olduğu ve bu özellikler dizisinin aynı anda hem 'zihinsel' hem de 'fiziksel' olduğu görüşü lehine üstü kapalı biçimde zihin ve beden ilişkisine dair geleneksel düalist (ikici) kavramsallaştırmayı bir kenara bıraktım. Anlamlandırıldığı şekliyle 'zihinsel' kavramını, 'doğa'nın dışında 'kültür'ün nasıl inşâ edildiğini göstermek için kullanacağız. İlk adım, yukarıda değinilen ayrımlardan daha temel bir ayrım sunmaktır: Dünyanın bizden bağımsız olarak var olan özellikleri ile varlıkları bize bağlı olan özellikleri arasındaki ayrım.

Temel varlıkbilimimizi nitelerken betimlediğim dünyanın, örneğin dağlar ve moleküller gibi özellikleri, bizim onlarla ilgili temsillerimizden bağımsız olarak vardır. Bununla birlikte, dünyanın daha öte özelliklerini belirtmeye girişiğimiz zaman, doğada *içkin* diye adlandırabileceğimiz özellikler ile *gözlemcilerin, kullanıcıların vb. niyetliliğine bağlı* olarak var olan özellikler arasında bir ayrım olduğunu keşfederiz. Örneğin, önümde duran nesnenin belirli bir kütleye ve kimyasal bileşime sahip olması onun içkin özelliğidir. Bu nesne kısmen hücreleri selüloz liflerden oluşan tahta ve kısmen de metal moleküller alaşımından oluşan metalden yapılmıştır. Bütün bu özellikler içkin özelliklerdir. Fakat aynı nesnenin tornavida olduğunu söylemek de doğrudur. Bu nesneyi tornavida olarak tasvir ettiğim zaman nesnenin gözlemciye ya da kullanıcıya bağlı olan bir özelliğini belirtiyorum. Bu nesne, sadece tornavidadır; çünkü insanlar onu tornavida olarak kullanırlar (ya da tornavida amacı ile yapmış veya tornavida olarak kabul etmişlerdir). Dünyanın gözlemciye-bağlı özelliklerinin varlığı, gerçekliğe herhangi bir maddi nesne eklemez. Fakat dünyanın sözü edilen özelliklerinin, gözlemciye ve kullanıcıya bağlı olduğu yerde gerçekliğe, bilgiye dair nesnel *özellikler* katar. Örneğin bu şeyin bilgiye dair nesnel bir özelliği tornavida olmasıdır; fakat bu özellik, sadece gözlemcilere ve kullanıcılara

bağlı olarak var olur ve dolayısıyla bu özellik varlıkbilimsel olarak özneldir. 'Gözlemci ve kullanıcı' ile yapanları, tasarlayanları, sahip olanları, alanları, satanları ve bu nesneye doğru niyetliliği, nesneyi bir tornavida olarak dikkate alacak şekilde olan kişiyi kastediyorum.

Konu önemli ve ancak örnek basit olduğu için, bu noktaların üzerinde biraz daha fazla özenle durmak istiyorum.

1. Önümde duran fiziksel nesnenin saf varlığı bizim ona doğru takınabileceğimiz herhangi bir tutuma bağlı değildir
2. Nesne(ler), gözlemci ya da kullanıcıların tutumundan bağımsızlıkları anlamında pek çok içkin özelliğe sahiptir. Örneğin, belirli bir kütle ve belirli bir kimyasal bileşime sahiptirler
3. Nesneler, yalnızca öznelerin göreli niyetlilikleriyle var olan başka özelliklere sahiplerdir. Tornavida buna bir örnektir. Genel bir terime sahip olmak için bu özelliği 'gözlemciye-göreli' olarak adlandıracağım. Gözlemciye-göreli özellikler, varlıkbilimsel olarak özneldirler.
4. Varlıkbilimsel olarak öznel olan bu özelliklerin bazıları bilgibilimsel (epistemolojik) açıdan nesneldir. Örneğin, tornavidanın tornavida olması sadece benim görüşüm ve değerlendirmem değildir. Bir nesnenin tornavida olması nesnel olarak doğrulanabilir bir olgu meselesidir.

Tornavida olma özelliği, gözlemciye göreli olmasına rağmen, bir şeyin tornavida olduğunu düşünmek (ona tornavidaymış gibi davranmak ve onu tornavida olarak kullanmak v.b.) düşünenler (davrananlar, kullananlar v.b.) açısından içkin özelliktir. Tornavida olma, gözlemciye görelidir. Fakat gözlemcilerin, bu şekilde dünyanın gözlemciye-bağlı özelliklerini yaratmalarına imkân tanıyan özellikleri, onların içkin özellikleridir. Bu konuyu daha sonra kısaca açıklayacağım.

Bir özelliğin içkin mi, yoksa gözlemciye göreli mi olduğu her zaman apaçık ortada değildir. Renkler buna iyi bir örnektir. On yedinci yüzyılda fiziğin gelişiminden önce, insanlar renkleri dünyanın içkin bir özelliği olarak düşünüyorlardı. Daha sonraları pek çok insan, renkleri sadece gözlemcilere bağlı olarak var olan özellikler olarak düşünmeye başladı. Işığın yüzeyden yansıtıldığı zaman farklı şekilde yayılması onun içkin özelliğidir ve ışığın insanların görsel sistemlerinde bıraktığı etkiden dolayı kişilerin öznel renk deneyimlerine sahip olmaları da insanlar açısından içkindir. Fakat dünyadaki nesnelere, ileri düzeyde atfedilen renk özellikleri, gözlemciye görelidir. Çünkü bu, ancak gözlemcilerin, ışığın etkilemesinden kaynaklanan deneyimlerine bağlı olarak yapılabilir. Buradaki amacım renklere ilişkin konuyu çözümlemeye çalışmak değil, bir özelliğin içkin özellik mi, yoksa gözlemciye göreli bir özellik mi olduğunun her zaman apaçık ortada olmayacağına dair gerçeğe dikkat çekmektir.

Bu ayrıma ulaşmanın kaba ama kestirme bir yolu kendinize şu soruyu sormanızdır; 'herhangi bir insan veya hissedebilen herhangi bir varlık olmasaydı, bu özellik var olabilir miydi? Gözlemciye-göreli özellikler ancak gözlemcilerin tavırlarına bağlı olarak var olurlar. İçkin özellikler, gözlemcileri umursamadan ve onlardan bağımsız olarak var olurlar. Bu kriterlere yukarıda zikredilen 5. nitelik ilave edilmelidir; yani gözlemek ve kullanmak eylemlerinin kendileri içkin özelliklerdir. Bu yüzden, oldukça kaba bir şekilde ifade edecek olursak, bir şey, ancak bilinçli öznelerin (fail) onu tornavida olarak kabul etmesi olgusuna bağlı olarak tornavidadır; fakat bilinçli öznelerin sahip olduğu bu tutumun kendisi bilinçli öznelerin içkin özelliğidir. Çünkü ister bilinçli ister bilinçsiz olsun, zihinsel durumların kendileri dünyanın içkin özellikleridir. Kesin olarak söyleyecek olursak dünyanın içkin özelliklerini keşfetmenin yolunun bütün zihinsel durumları dünyadan

çıkarmak olduğunu iddia etmek doğru değildir. Bu istisnai durumu açıklayabilmek için ayrıma ilişkin açıklamamızı şu şekilde yeniden şekillendirmemiz gerekir: Gerçekliğin içkin özellikleri, yine gerçekliğin içkin özellikleri olan zihinsel durumların kendileri hariç, bütün diğer zihinsel durumlardan bağımsız olarak var olanlardır.

Tanrısal bir bakış açısıyla dünya dışından bakıldığında; bizim kültürümüzde insanların falan ya da filan şeyi tornavida olarak kabul etmeleri gibi ilişkisel içkin özellikler de dahil olmak üzere, dünyanın bütün özellikleri içkin özellikler olacaktır. Tanrı tornavidaları, arabaları, banyo küvetlerini göremez çünkü özsel olarak böyle şeyler yoktur. Dahası belirli nesnelere tornavida, araba, banyo küveti olarak muamele eden bizleri görecektir Tanrı. Fakat bizim bakış açımızdan, aktif özneler olarak bizler de dahil olmak üzere, Tanrı olmayan ve dünyanın içinde yaşayan varlıkların bakış açısından, bizim takındığımız herhangi bir tavır ya da tutumdan tamamen bağımsız olarak var olan dünyaya özellikler atfeden doğru ifadeler ile sadece bizim ilgilerimize, tavırlarımıza, tutumlarımıza, amaçlarımıza v.b bağlı olarak var olan özellikleri atfeden ifadeleri birbirinden ayırmamız gerekir.

Aşağıdaki çiftlerden her birinin ilki bir nesne hakkında içkin olguyu ifade ederken ikincisi hemen hemen aynı nesne hakkındaki gözlemciye-bağlı olguyu ifade eder.

1a. İçkin: Bu nesne bir taştır.

1b. Gözlemciye göreli: Bu nesne bir prespapyedir.[1]

2a. İçkin: Ay med-cezire neden olur.

2b. Gözlemciye göreli: Ay bu gece çok güzel.

[1] Kağıtların uçmasını önlemek için üzerine konan ağırlık (ç.n.)

3a. İçkin: Genellikle tektonik tabakaların karşılaşması sonucu deprem meydana gelir.

3b. Gözlemciye göreli: Deprem gayrimenkuller için zararlıdır.

Bu ayrımın oldukça net gözükmesini istiyorum, çünkü genel anlamda toplumsal olgunun ancak bu ayrım ışığında anlaşılabileceği ortaya çıkıyor. Gözlemciye-bağlı özellikler, her zaman konu edilen nesnenin gözlemcilerinin, kullanıcılarının, vb. içkin zihinsel görüngüleri tarafından yaratılır. Bu zihinsel görüngüler, bütün zihinsel görüngüler gibi, varlıkbilimsel olarak özneldirler ve gözlemciye-bağlı özellikler bu varlıkbilimsel öznelliği tevarüs eder. Fakat bu varlıkbilimsel öznellik gözlemciye göreli özellikler hakkındaki iddiaların bilgi bilimsel açıdan nesnel olması durumunu engellemez. 1b ve 3b' de gözlemciye göreli ifadelerin bilgiye dair nesnel ifadeler, 2b'dekinin ise öznel olduğuna dikkat edin. Bu noktalar üç ayrımın kestirmeden birbirine giden yollarını gösterir: İçkin ile gözlemciye göreli arasındaki ayrım, varlıkbilimsel nesnellik ile öznellik arasındaki ayrım ve bilgiye dair nesnellik ile öznellik arasındaki ayrım.

Buraya kadar yaptığım ayrımın mantıksal bir sonucu şudur: Herhangi bir gözlemciye göreli F özelliğinin, F olarak görünmesi mantıksal bakımdan, F olmasından önce gelir. Çünkü kolayca anlaşılabileceği gibi F olarak görünmesi F olabilmesinin zorunlu bir şartıdır. Eğer bu noktayı iyi anlarsak, toplumsal olarak yaratılmış gerçekliğin varlıkbilimini anlamak için doğru yoldayız demektir.

İşlev Yükleme (İşlev Tayin etme)

Bu bölümdeki esas amacım, bütün bilimsel varlıkbilimimizdeki toplumsal gerçekliği açıklamak için gerekli olan aygıt-

ları bir araya getirmektir. Bu durum tam olarak üç öğeyi gerektirir: İşlev yüklemek, ortak niyetlilik ve kurucu kurallar. (İlerde, 6. bölümde, kurumsal yapıların nedensel işlevselliğini açıklamak için bir dördüncü öğeyi, insanların çevreleriyle baş edebilmek için sahip oldukları kapasitelerin Arkaplanını da tanıtacağım.) Bu düşüncelerin açıklanmasında bir çeşit hermenötik daire içinde kalmak zorundayım. Kurumsal olguları açıklamak için kurumsal olguları kullanmak; kuralları açıklamak için kuralları kullanmak ve dili açıklamak için de dili kullanmak zorundayım. Fakat sorun mantıksal değil, yorumlama sorunudur. Teorinin yorumlanmasında, okurun açıklanan görüngüyü anlama gücüne güveniyorum. Fakat yapılan fiili açıklamada döngüsellik yoktur.

Teorik aygıtın ihtiyacım olan ilk parçasını 'işlev atfetmek' (veya yüklemek) diye adlandıracağım. Bunu açıklamak için, insanların ve diğer bazı hayvanların, hem doğal yollarla oluşmuş hem de özellikle belirlenmiş işlevleri yerine getirmek için yaratılmış nesnelere işlev yüklemek zorunda olmalarına dair dikkate değer yeteneklerini ifade ederek başlıyorum.

Dünyanın cansız parçalarına ilişkin sıradan deneyimlerimize gelince, biz, şeyleri moleküller toplamı olarak şöyle dursun, maddi nesneler *olarak* bile deneyimleyemeyiz. Daha çok, bir sandalyeler ve masalar, evler ve arabalar, derslikler, resimler, caddeler, bahçeler, evler ve bunun gibi şeylerin dünyasını deneyimleriz. Şimdi kullandığım terimlerin hepsi, bu betimlemeler altında konu edilen görüngüye içkin, fakat 'maddi nesneler' betimi altındaki varlıklara içkin olmayan değerlendirme kriterleri içerir. Hatta nehirler ve ağaçlar gibi doğal görüngülere, işlevler yüklenebilir ve bizim onlara yüklemeyi seçtiğimiz işlevler ve onların bu işlevleri ne kadar iyi yerine getirdiklerine bağlı olarak bu yükleme iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilir. Bu, 'işlev tayin etmek ya da yüklemek' diye

adlandırdığım niyetliliğin özelliğidir. İnsan eliyle yapılmış bazı durumlarda biz, nesneyi bir işlev icra etmesi için inşâ ederiz. Sandalyeler, banyo küvetleri ve bilgisayarlar bunun oldukça açık örneklerdir. Nehirler ve ağaçlar gibi pek çok doğal nesne örneğinde ise, önceden var olmuş olan nesneye biz estetik, pratik vb. bir işlev yükleriz. "Bu nehir, yüzmek için iyidir", ya da "Bu ağaçtan iyi kereste çıkar" deriz.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, işlevlerin asla herhangi bir görüngünün fiziğine içkin olmaması, aksine dışarıdan bilinçli gözlemci ve kullanıcılar tarafından atfedilmesidir. *Kısaca işlevler, asla içkin değil, daima gözlemciye görelidir.*

Bu olguya karşı bizleri kör kılan şey, işlevlerden, özelikle de biyolojide, doğaya içkinmişler gibi bahsetme alışkanlığımızdır. Fakat bilinçli olan parçalarının dışında doğa bu işlevlerden haberdar değildir. Örneğin kalbin kan pompalaması ve kanın tüm vücuda yayılmasına neden olması doğaya içkindir. Kan dolaşımının, organizmanın hayatta kalışıyla ilgili diğer nedensel süreçlerin pek çoğunu kapsayan bir bütünle ilişkili olması da yine doğaya içkin bir olgudur. Fakat 'Kalp, kan pompalar' sözüne ilaveten 'Kalbin *işlevi* kan pompalamaktır' dediğimizde, bu içkin olguları kaydetmekten daha fazlasını yaparız; bu olguları bize ait olan göreli değerler sistemine yerleştiririz. Bu olgular, değerlerin taşıyıcıları olan bizler için içkindir; fakat bu değerlerin bizden bağımsız doğaya atfedilmesi gözlemciye görelidir. Hatta doğada bir işlevi *keşfettiğimizde*, tıpkı kalbin işlevini keşfetmemizde olduğu gibi bu keşif, nedensel süreçlerin keşfiyle birlikte nedensel süreçlere atfedilen, bir gayeliliği (teleoloji) de içerir. Şu aşamada, başarı ya da başarısızlığa dair uygun bütün bir kelime hazinesinin, doğanın basit ve kaba olguları için uygun olmaması bunu gösterir. Bu yüzden 'aksaklık', 'kalp hastalığı', daha iyi ve daha kötü

kalpler hakkında konuşabiliriz; daha iyi ve daha kötü taşları konuşmayız, tabi eğer taşa bir işlev yüklememişsek. Taşı bir silah, bir prespapye ya da bir *bulunmuş sanat eseri* olarak kullanıyorsak, bu işlevsel betimlemeler altında onun yeterliliğine değer biçebiliriz.

Bu nokta tam olarak anlaşılmalıdır. Biz, aslında doğadaki işlevleri 'keşfederiz'. Fakat doğal bir işlevin *keşfi* ancak önceden belirlenmiş bir değerler dizisi (amaçlar, gayelilik ve diğer işlevlerde dâhil) içerisinde gerçekleşebilir. Böylece, organizma için yaşam ve yeniden üretme içerisinde bir değerin varlığını ve türler için türünün devamı içinde bir değerin varlığını daha önceden kabul etmemiz veri olduğunda, kalbin işlevinin kan pompalamak olduğunu, gözün koridor girişi refleksinin işlevinin retinaya ait görüntüyü sabitlemek olduğunu vb. *keşfedebiliriz.* Böyle bir doğal işlevi keşfettiğimizde, nedensel olguların ötesinde keşfedilmiş doğal olgular yoktur. 'İşlevlerin' kelime hazinesinin 'nedenlerin' kelime hazinesine eklediği şey; kısmen bir değerler (genelde niyetleri ve gayeliliği de içeren) dizisidir. Biyolojide yaşamı ve hayatta kalmayı başat birer değer kabul ettiğimiz için, kalbin işlevinin kan pompalamak olduğunu keşfedebiliriz. Eğer biz dünyadaki en önemli değerin gürültülü bir şekilde sıkı bir yumruk vurarak, Tanrıyı kutsamak olduğunu düşünseydik kalbin işlevi gürültülü bir ses çıkarmak olacaktı ve gürültülü kalp daha iyi kalp olacaktı. Eğer ölüme ve neslin tükenmesine her şeyden çok değer atfetseydik, kanserin işlevinin ölümü çabuklaştırmak olduğunu söyleyecektik. Yaşın işlevi ölümü çabuklaştırmak ve doğal elemenin işlevi neslin tükenmesi olacaktı. Bütün bu işlevsel yüklemeler, yeni içkin olgular gerektirmez. Tartışılan içkin şekliyle doğada nedensel olguların ötesinde işlevsel olgular yoktur. Ayrıca bir işlevin yüklenmesi gözlemciye görelidir.

Darwin'in en büyük başarılarından biri türlerin kökeninin açıklanmasında teleolojiyi dışarıda tutmasıydı. Darwinci açıklamada evrim kör ve kaba doğal güçler yolu ile gerçekleşir. Hangi tür olursa olsun, biyolojik türlerin kökeni ve hayatta kalması için içkin bir amaç yoktur. Organizmaların hayatta kalışına ilişkin biyolojik süreçlerin 'işlevlerini' keyfi olarak tanımlayabiliriz. Ancak tayin edilmiş herhangi bir işlevin doğaya içkin bir teleolojinin keşfi meselesi olduğu ve bu yüzden de bu işlevlerin içkin olduğuna dair düşünce, daima Moor'un açık-soru delilinin değişik bir şekline muhatap olacaktır: O halde tanımlanan şekliyle, işlevleri işlevsel kılan nedir? 'İşlev', ya nedenlere bağlı olarak tanımlanır ki bu durumda işlevlere ilişkin içkin olarak işlevsel bir şey yoktur ve onlar da diğerleri gibi sadece nedenlerdir; ya da işlevler, yaşam, hayatta kalma, üreme, sağlık gibi sahip olduğumuz değerler kümesinin ilerlemesini sağlamasına bağlı olarak tanımlanır ki bu durumda da işlevler gözlemciye görelidir.

Pek çok biyolog ve biyoloji felsefecisinin bu görüşlere katılmayacağının farkındayım. Geçen birkaç on yıl boyunca, işlevler ve işlevsel açıklamalara dair geniş bir literatür gelişti. Bunların pek çoğu, Larry Wright'ın işlevi aşağıdaki şekilde tanımladığı makalesinden[1] etkilendi.

X' in işlevi Z'dir ifadesi,

1. X oradadır, çünkü Z'yi yapar.
2. Z, X'in orada olmasının bir semeresidir, (ya da sonucudur) *anlamına gelir*.

---

[1] L. Wright, "Functions", *The Philosophical Review* 82, no. 2 (April 1973), 137-68. Ayrıca bkz., P. Achinstein, "Functional Explanation", *The Nature of Explanation*, (New York: Oxford University Press 1983), s. 263-90.

Eğer böyle bir analiz doğru olsaydı, bu, işlevin gözlemciye göreliliğini ortadan kaldıracaktı. Sezgisel olarak, bu düşünce 'işlevi', nedenselliğe bağlı olarak tanımlamayı amaçlar: X, sadece işlev F'in nedeni olduğu durumda F işlevini yerine getirir ve en azından X'in varlığının açıklamasının bir kısmı, onun neden olmasıdır. Böylece, örneğin, kalp kan pompalama işlevine sahiptir; çünkü kalp kan pompalar ve evrimci tarih anlayışında kalplerin varlığının açıklanması onların gerçekten kan pompalamasıdır. Bu, 'işlevin' kendisiyle içkin olabileceği doğacı bir tanımını veriyor gözükmektedir. Ruth Millikan, her ne kadar işlev kavramının sıradan kullanımını analiz etmeye çalışmayacağını, ama 'yeniden-üreme' ve nedenselliğe bağlı olarak tanımlanmış yeni bir teknik ifade ortaya koyacağını iddia etse de, 'özel işlev' olarak adlandırdığı kavramında, benzer, fakat daha karmaşık bir düşünceye sahiptir.[1]

Tahlil edilen şekliyle bir tek nesne olamaz. İstediğiniz herhangi bir teknik terimi ortaya atabilirsiniz. Bununla birlik-

---

[1] R. G: Millikan, *Language, Thought ve Other Biological Categories: New Foundations for Realism*, (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1984). R. G. Millikan içinde, 'Özel İşlevin Savunması', *The Philosophy of Science*, 56 (1989), 288-302'de şöyle yazar: Bir 'özel işlev' tanımı kendini tekrar eder (döngüseldir). Kabaca ifade etmek gerekirse, bir 'özel işlev' olarak F işlevine sahip bir A maddesinin, şu iki koşuldan birisine sahip olması zorunludur (ve yeterli olmaya yakındır): 1- A, daha önce var olan, yeniden-üretilen malların sahibi olduğundan, geçmişte gerçekten F tarafından yerine getirilen bazı madde ya da maddelerin 'yeniden-üretimi' (bir örnek vermek gerekirse, kopya ya da kopyanın kopyası) olarak icat edildi. A, bu edimler dolayısıyla (nedensel tarihsellikten dolayı) vardır. 2- A, daha önce var olan, kendi verili koşullarında, bir özel fonksiyon olarak F'in performansına sahip olan ve bu koşullar altında bir maddenin, A gibi, üretilmesi aracılığıyla yerine getirilen F'e neden olan, bazı aygıtların ürünü olarak icat edildi. İkinci koşul altındaki maddeler 'türetilmiş özel işlevlere'; onları üreten aygıtların işlevlerinden türetilmiş işlevlere, sahiptirler. (s. 288).

te, böyle tanımlamaların sıradan işlev kavramının belli başlı temel özelliklerini en azından üç nedenden dolayı kapsayamadıklarını vurgulamak önemlidir: Birincisi; Millikan'ın örneği, işlevin tanımını 'yeniden-üreme' hakkındaki belirli nedensel tarihsel bir teoriye bağlı kılar. Aslında, kalbin kan pompalama işlevine ve ayrıca Darwinci 'yeniden-üremenin' kalbimin nasıl evrim geçirdiğine ilişkin vermiş olduğu nedensel tarihsel bir açıklamaya da inanıyorum. Fakat Darwinci ya da başka bir şekilde, doğruyu ters yüz etmiş böyle bir açıklama olmasa bile, kalbim hâlâ kan pompalama işlevini yerine getirecektir. Millikan'ın, kalbin kan pompalama (özel) işlevine sahip olması hakkındaki iddiasının gerçek anlamını tanımlaması, ancak kalplerin nasıl üretildiğine dair nedensel tarihsel bir açıklamaya bağlı olarak açıklanabilir ve bu, bizim sıradan işlev kavramımız düşünüldüğü zaman doğru olamaz.

İkincisi, eğer bu tanımlamaları bizim sıradan kavramımızın temel özelliğinin kapsayıcısı olarak alırsak, çözümleme (tahlil) için karşıt örnekler olacaktır. Wright'ın çalışması ve açıkça Millikan'ın çalışmasının da üzerinden gidecek olursak, nezlenin (özel ya da diğer) işlevinin nezle mikrobunu yaymak olduğunu söyleyecektik. Aslında nezlenin yaptığı, nezle mikroplarını yaymaktır ve nezle mikrobunu yaymasaydı mevcut olmayacaktı. Fakat bizim sıradan nezle kavramımız bir işleve sahip değildir; böyle olsa bile bu işlev kesinlikle mikropları yaymak değildir. Üçüncü olarak, işlevin normatif (kural koyucu) bileşenleri, açıklamasız bırakılmıştır. Millikan'ınki gibi çözümlemeler, aslında bir işlevi yerine getirmeyen bazı varlıkların bir işleve sahip olması olgusunu açıklayabilse de, işlevin nedensel fikirlere indirgenmesi yine de normatif bileşenleri dışarıda bırakır. Kalplerin aksamasından, kalp rahatsızlığından, kalbin daha iyi ya da daha kötü olmasından neden bahsediyoruz? Genellikle ikilem burada kendini gösterir: Ya kaba, kör nedensel ilişkiler hakkında konuşuyoruzdur; bu durumda kal-

bin kan pompalaması da, nezlenin mikroplar yayması da aynı sepetin içindedir; ya da işlevler hakkında gerçekten işlevsel bir şeyin olduğunu düşünüyoruzdur ki bu durumda da bu çeşit bir tanımlama, gözlemciye göreli özelliği göz ardı eder.

Bir başka ve belki de sonuca götürecek ipucu ise işlevlerin, nedenlerin aksine, gözlemciye göreli olmasıdır ve işlevsel tayinlerin, nedensel tayinlerin aksine, İçlemsel[1] olmalarıdır. İşlev bağlamında aynı şeye göndermede bulunan terimlerin birbirinin yerine ikame edilmesi, doğruluk değerinin korunmasını garanti etmez. Bu yüzden, 'X-oluş, Y-oluşla özdeştir' ile birlikte "A'nın işlevi X'e doğrudur" ifadesi "A'nın işlevi Y'ye doğrudur" anlamına gelmez. Örneğin küreklerin işlevi kürek çekmek olduğu ve kürek çekmenin de sabit bir dayanak noktasına bağlı olarak su yüzeyine baskı uygulamak olduğu önemsiz bir gerçektir. Fakat küreklerin işlevi sabit bir dayanak noktasına bağlı olarak su yüzeyine baskı uygulamak değildir.

Özet olarak, bilinçli öznelerin toplumsal olgular yaratma yetilerini tartışırken işaret etmemiz gereken ilk özellik, nesnelere ve diğer görüngülere işlevler yüklenmesidir. İşlevler asla

---

[1] İçlemsellik (intensionality), niyetlilik (intentionality) ile karıştırılmamalıdır. Niyetlilik, dünyadaki bir olay ya da nesne üzerine yönelmiş zihnin bir özelliğidir. İçlemsellik ise kaplamsallık (extensionality) testini geçemeyen cümlelerin ve temsillerimizin bir özelliğidir. Bunların en çok bilineni Leibniz kanunudur: Eğer iki ifade aynı nesneye göndermede bulunuyorsa, bunlar bir cümlede, cümlenin doğruluk değeri değişmeksizin birbirinin yerine kullanılabilir. Birbirinin yerine kullanılabilirlikle ilgili olarak bu testi geçemeyen cümlelere İçlemsel cümleler denir. İçlemsellik ile ilgili olarak kullanılan bir diğer ifade 'gönderimsel bulanıklık (referential opacity)'tır. Niyetli durumlar hakkındaki tipik cümleler, genellikle İçlemsel cümlelerdir. Çünkü bu cümlelerde göndermede bulunulan nesne, cümlenin doğruluk değerini etkiler. Bu konu hakkında daha geniş bir tartışma için bkz. Searle, *Niyetlilik, An Essay in the Philosophy of Mind*.

içkin değildir; işlevler kullanıcıların ve gözlemcilerin ilgilerine bağlı olarak atfedilirler.

"X'in işlevi Y'ye doğrudur" biçimindeki bir cümlenin, mantıksal olarak gerekli ve yeterli şartlar içinde, analizine girişmiş değilim. Fakat belli başlı merkezî koşullara dikkat çekiyorum.

1. Her ne zaman X'in işlevi Y'ye doğru olursa, X ve Y kısmen amaçlar, hedefler ve genel değerler tarafından tanımlanan bir sistemin parçalarıdır. Bunun için Polis memuru ve profesörün işlevleri vardır, fakat insanların -Tanrı'ya hizmet etmek vb. işlevleri olan daha büyük bir sitemin parçaları olarak düşünmüyorsak- işlevleri yoktur.
2. Her ne zaman X'in işlevi Y'ye doğru olursa, bu durumda X'in Y'ye neden olacağı ya da Y ile sonuçlanacağı varsayılır. İşlevlerin bu normatif bileşeni tek başına nedenselliğe, yani gerçekte X'in bir sonucu olarak meydana gelen şeye indirgenemez. Çünkü X, Y'yi sürekli ya da çoğu zaman varlığa getiremediği durumlarda bile Y'yi oluşturuyor olma işlevine sahip olabilir. Bu yüzden, emniyet supaplarının işlevi, patlamaları önlemektir ve bu, gerçekte patlamayı önlemekte başarısız olacak kadar kötü yapılmış, yani işlevlerini aksatan supaplar için de geçerlidir.

Buraya kadar verdiğimiz örnekler *failli* ve *failsiz* işlevler arasında yeni bir ayrımı akla getiriyor. Bazen işlev yüklemek, ister pratik, gastronomik (iyi yeme içmeye dair), estetik, eğitimsel, ister başka bir şekilde olsun, bizim acil amaçlarımızla ilişkili olmak durumundadır. 'Bu taş bir prespapyedir', 'Bu nesne bir tornavidadır', 'Bu bir sandalyedir' dediğimizde, bu üç işlevsel fikir de bizim nesnelere koyduğumuz *kullanımlara* işaret eder. Bu işlevleri biz keşfetmeyiz ve işlevler doğal olarak meydana gelmezler; fakat bu işlevler, bilinçli öznelerin pratik çıkarlarına bağlı olarak tahsis edilmişlerdir. Herhangi bir sıradan anlamda bu çıkarların tümü 'pratik' değildir. Çünkü 'Bu,

kötü bir resim' dediğimizde de bu işlevler atfedilir. Bunların tümü, faillerin niyetli olarak nesnelere koydukları kullanıma ilişkin örnekler olduğundan, bunları 'failli işlevler' olarak adlandıracağım. Failli işlevler yüklediğimiz bazı nesneler, doğal olarak meydana gelir; bizim prespapye olarak kullandığımız taş gibi. Bazıları ise bu işlevleri yerine getirmek için özellikle insan eliyle yapılmışlardır; sandalyeler, tornavidalar ve yağlı boya resimler gibi. Bir failli işlevi yerine getirmek için üretilmiş nesne, başka bir işlevi yerine getirebilir; 'Benim prespapyem bu çekiçtir' denmesi gibi. Kalp örneğinde olduğu gibi işlev, nesnenin nedensel ilişkilerine ek olarak nesneye içkin değildir. Fakat kalbe işlev atfedilmesinin aksine, bu durumlara işlev atfedilmesi, bu nesnelere *niyetli olarak koyduğumuz kullanım*a atıfta bulunur.

Bazı işlevler pratik amaçlara hizmet etmek için nesnelere yüklenmez; fakat doğal olarak vuku bulan nesnelere ve süreçlere, söz konusu görüngülerin teorik açıklamalarının bir parçası olarak atfedilir. Bu yüzden, organizmaların nasıl yaşadığı ve hayatta kaldığını açıkladığımızda 'Kalbin işlevi kan pompalamaktır' deriz. Değerleri hayatta kalma ve yeniden-üreme olan bir teleolojiyle ilişkili bir tarzda, insan öznelerinin pratik niyetleri ve eylemlerinden bağımsız olarak doğada meydana gelmiş işlevleri keşfedebiliriz ki bu yüzden bu işlevleri 'failsiz işlevler'[1] olarak adlandıralım.

İkisi arasında keskin bir ayrım çizgisi yoktur ve örneğin, bir 'yapay kalp' yaptığımızda olduğu gibi, bazen failli işlev failsiz işlevin yerini alabilir. Her zaman değilse de, genellikle, failli işlevler devam etmeleri için kullanıcıların ortaya koyduğu

[1] Bu ayrımı betimlemek için bu terimlerin kullanılmasını bana ilk öneren kişi Jennifer Hudin'dir.

sürekli niyetliliklerini gerektirirken, failsiz işlevler bizim tarafımızdan ortaya konan herhangi bir çaba olmaksızın tek başlarına işlevlerini sürdürür. Bu nedenle, küvetler, madeni paralar ve tornavidalar; küvet, madeni para ve tornavida olarak işlevlerini sürdürmek için bizim tarafımızdan sürekli kullanılmayı gerektirirler. Fakat kalp ve karaciğer hiç kimse onlara dikkat etmediği zaman bile kalp ve karaciğer olarak işlevlerini sürdürürler. Dahası, bazı nesneleri kullanan kişi bu nesnelere gerçekte işlev yükleyen özne olamayabilir ve hatta bu nesnelerin bu işlevlere sahip olmasının farkında bile olmayabilir. Bu yüzden, pek çok şoför muhtemelen araba şaftının, gücü vitesten dingile taşıma işlevinin farkında değildir; hâlbuki failli işlevin hepsi aynıdır.

Diğer bir ayrım: Failli işlevler içinde özel bir sınıfı belirlememiz gerekir. Bazen bir nesneye yüklenmiş failli işlev, başka bir şeyi simgeler ya da temsil eder. Bu nedenle, bir (Amerikan) futbol oyunu diyagramı çizdiğimde, oyunu idare eden, koşan, defansı bekleyen oyuncuyu vb. simgeleyen belirli daireler çizerim. Bu durumda, failli işlev kâğıttaki temsil eden ya da simgeleyen işaretlere yüklenmiştir; fakat 'temsil etme' ve 'simgeleme' sadece niyetliliğin diğer adları olduğu için bu durumda içkin olarak niyetli olmayan nesnelere ve olaylara biz niyetli olarak niyetlilik atfederiz. İngilizcede işlevin bu şekilde atfedilmesinin sonuçlarına verilen adlandırmalar vardır ki bunlara; 'anlam' ve 'sembolizm' denilir. Kâğıttaki işaretler şu haliyle bir nesneyi ya da olayı kendilerinden bağımsız olarak temsil ettiklerinden ya da simgelediklerinden, örneğin tornavidanın sahip olmadığı bir şekilde, bir anlama sahiplerdir. Elbette ki en bilinen anlamlandırma türleri dil içerisindedir. Biz dilin kullanımında işaretlerin ve seslerin üzerine özel bir işlev yani temsil etme yükleriz.

Doğal görüngülere işlevler atfetme yeteneğinin dikkate değer olduğunu daha önce söylemiştim. Fakat aynı şekilde dikkate değer diğer bir olgu da, bu işlevlerin oldukça bilinçsiz bir şekilde yüklenmiş olabileceği ve işlevler yüklenir yüklenmez çoğu zaman -tabiri caizse- görünmez olduklarıdır. Bu yüzden, örneğin herhangi biri 'Biz şimdi bu nesnelere yeni bir işlev yüklüyoruz' diye hiç düşünmemiş olsa da para basit bir şekilde yavaş yavaş geliştirilmiş olabilir. Para bir kez geliştirilince de yüklenen işlevin mantıksal yapısı hakkında düşünmeksizin insanlar parayı satın almak ve satmak için kullanabilirler. Bununla beraber, bütün failli işlevlerin durumları için, birileri bu şeyin ne için olduğunu anlayabilmelidir; aksi takdirde işlev asla atfedilmemiş olur. Değiş-tokuş sisteminin en azından bazı katılımcıları, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, paranın bir şeyler almak için, tornavidaların da vidaların sıkılması için vs. olduğunu anlamalıdır. Bunlara insan niyetlerinden tamamen ayrı bir işlev yüklemiş olsaydık, bunlar failsiz işlevler kategorisine dâhil olmak zorunda olacaktı. Bu yüzden birinin, "paranın niyet edilen failli işlevi, bir değişim aracı ve bir değer hazinesi olarak hizmet etmektir", dediğini varsayalım; fakat para aynı zamanda toplumdaki güç ilişkileri sisteminin devam ettirilmesinde gizli, saklı, niyetlenilmemiş işlevini de sürdürür. Birinci iddia failli işlevin niyetliliği hakkındadır. İkinci iddia ise failsiz işlev hakkındadır. Bunu anlamak için, basitçe kendinize dünyadaki olguların hangi iddiayı doğruladığını sorun. İlk iddia, nesneleri para olarak kullanan öznelerin niyetliliği ile doğrulanır. Onlar parayı bir şey almak, bir şey satmak ve değer saklamak *amacı ile* kullanır. İkinci iddia, kalbin işlevi kan pompalamak iddiasında olduğu gibi, sadece ve sadece niyetli olmayan nedensel ilişkiler dizisi varsa ve bunlar bazı teleolojilere (gayeliliğe) hizmet ediyorsa ve hatta bu durum teleoloji sözcüleri tarafından paylaşılmasa da doğru olabilecektir. Bazı sosyal bilimciler, gizli ve açık işlev ayrımın-

dan bahsederler. Eğer bu ayrım benim yapa geldiğim ayrımla paralelse bu durumda, açık işlevler failli işlev, gizli işlevler ise failsiz işlevlerdir.

Bu noktaları özetlersek, işlev yüklemenin üç ayrı kategorisini keşfettik: Birincisi failsiz işlevler; örneğin kalbin işlevi kan pompalamaktır. Genelde bu işlevler doğal olarak meydana gelir. İkincisi failli işlevler; örneğin tornavidanın görevi vidaları sıkmak ve açmaktır. Üçüncüsü, failli işlevler içinde işlevlerin yüklendiği özel bir altsınıf vardır ki bunlar niyetliliğin işlevleridir. Örneğin 'Kar, beyazdır' cümlesi, ister doğru ister yanlış bir şekilde olsun, karın beyaz olması durumunu temsil eder.[1]

Terminolojiyi doğru bir şekilde kurmak için aşağıdaki uyaşımları benimseyeceğim.

1. Bütün işlevler gözlemciye göreli olduğu için bütün işlevlerden, atfedilmiş (yüklenmiş) veya buna muadil zorla yüklenmiş (empoze) olarak bahsedeceğim.
2. Atfedilmiş işlevler kategorisi içinde bazıları, öznelerin varlıklara yükledikleri kullanıma konu oldukları için faillidir. Örneğin, banyo küvetlerinin işlevi içlerinde banyo yapmaktır.
3. Atfedilmiş işlevler kategorisi içinde bazıları da bizim kendilerine bir amaç yüklediğimiz, doğal olarak vuku bulan nedensel süreçler oldukları için failsizdir. Örneğin, kalbin işlevi kan pompalamaktır.
4. Failli işlev kategorisi içinde failli işlevi; sembolize etmek, temsil etmek, simgelemek veya genellikle bir şey ya da başka bir şey anlamına gelmek olan bu varlıkların özel bir kategorisi vardır.

---

[1] Anlamda içerilen niyetliliğin bu şekilde atfedilmesine ilişkin bir açıklama için bkz., Searle, *Intentionality, An Essay in the Philosophy of Mind*, özellikle 6. bölüm.

Kolektif Niyetlilik

Birçok canlı türü, özellikle de bizim kendi türümüz, bir kolektif niyetlilik yetisine sahiptir. Bununla onların sadece işbirlikçi davranışla meşgul olduklarını değil, onların inançlar, istekler, niyetler gibi niyetli durumları paylaşmalarını da kastediyorum. Tekil niyetliliğe ilaveten kolektif (toplu) niyetlilik de vardır. Sadece *bi*zim yapmalarımızın bir parçası olarak *be*nim bir şey yaptığım durumlar, bunun açık örneklerdir. Bu nedenle, eğer ben bir (Amerikan) futbol oyununda hücum oyuncusuysam, savunma oyuncusunu tıkayabilirim. Fakat bunu sadece bizim gerçekleşen paslaşmalı oyunumuzun bir parçası olarak yaparım. Eğer bir orkestrada kemancıysam, *bizim* senfoni icraatımızdaki *benim* parçamı çalarım.

Hatta insan çatışmasının birçok biçimi kolektif niyetliliği gerektirir. Örneğin, iki adamın ödüllü bir dövüş müsabakasına katılabilmeleri için yüksek bir düzeyde kolektif niyetlilik olmalıdır. Düzenli bir dövüşte onlardan her biri diğerini dövmeye çalıştığı için işbirliği yapmak zorundadırlar. Bu bakımdan, dövüş müsabakası sokak arasında basitçe birini dövmekten farklıdır. Sokak arasında adamın birinin diğerinin arkasına sessizce sokulup aniden saldırması kolektif davranışla ilgili değildir. Fakat iki profesyonel dövüşçü, hatta bir mahkemede karşı karşıya davacı ve davalı, dahası iki fakülte üyesinin bir kokteyl partisinde birbirlerine hakaret etmeleri gibi bütün durumlar, içinde çatışmacı düşmanlık davranışının yer alabildiği yüksek bir düzeyde ortak işbirlikçi davranışla ilgilidir. Kolektif niyetliliğin anlaşılması toplumsal olguların anlaşılması için zorunludur. Tekil ve kolektif niyetlilik arasındaki; örneğin 'benim niyetim' ve 'bizim niyetimiz' tarafından betimlenmiş olgular arasındaki ilişki nedir? Gördüğüm kadarıyla, bu soruyu cevaplamaya çalışan çabaların çoğu 'biz niyetliliği'ni 'ben niyetliliği' artı başka bir şeye, genellikle karşılıklı

inançlara indirgemeye çalışıyor. 'Eğer birlikte bir şey yapmaya niyetlenmişsek' düşüncesi; benim, senin de o şeyi yapmaya niyetli olduğuna inanarak onu yapmaya niyetli olmam ve senin, benimde o şeyi yapmaya niyetli olduğuma inanarak onu yapmaya niyetli olman olgusundan teşekkül eder. Ve potansiyel olarak inançların sonsuz hiyerarşisinde, diğerlerinin inandığı her inanç ve bu inançlar hakkında sahip olunan inançlar ve bu inançlar hakkında sahip olunan inançlar hakkındaki inançlar...v.s. Benim inandığıma inandığına inandığıma inandığına (....) inanıyorum' vb. Benim kanaatime göre, kolektif niyetliliği bireysel niyetliliğe indirgeyen bütün bu çabalar başarısızdır. Kolektif niyetlilik, başka bir şeye indirgenemeyen ya da başka bir şey lehine ortadan kaldırılamayan biyolojik olarak ilkel bir görüngüdür. Şimdiye dek gördüğüm 'Biz niyetliliği'ni 'Ben niyetliliği'ne indirgemedeki her teşebbüs karşıt örneklerin konusudur.[1]

Kolektif niyetliliğin neden bireysel niyetliliğe indirgenemediğinin derin bir nedeni vardır. Benim inandığıma inanmana inanmamın, vb. ve senin inandığına inanmama inanmanın, v.b, probleminin bir *kolektiflik* anlamına gelmemesidir. 'Ben Bilinci' hiçbir şekilde, inançlarla desteklenmiş olsa bile, 'Biz Bilinci' anlamına gelmez. Kolektif niyetliliğin can alıcı unsuru, birlikte bir şey (istemek, inanmak, v.b.) yapma duygusudur ve her bir kişinin sahip olduğu bireysel niyetlilik ise paylaştıkları kolektif niyetlilik*ten* kaynaklanır. Bu yüzden, daha önce verdiğimiz futbol oyunu örneğimize geri dönecek olursak, gerçekte benim tekil niyetim, savunma amaçlı engel-

[1] Bunların bazılarını, John R. Searle, "Collective Intentions and Actions," *Intentions in Communication*, P. Cohen, J. Morgan, and M. E. Pollack, ed. Cambridge, Mass.: Bradford Books, MIT Press, 1990) içinde ele aldım.

lemeler yapmaktır. Fakat bu niyete, sadece paslaşmalı oyunu yürütmek için sahip olduğumuz kolektif niyetin bir parçası olarak sahibimdir.

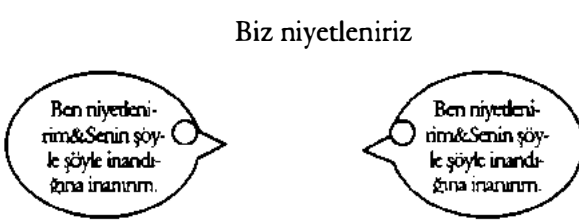
Gerçek işbirlikçi davranış durumuyla, tabiri caizse ilintisel olarak iki kişinin davranışlarının eşzamanlı olarak meydana gelmesi durumunu karşılaştırırsak, bu farkları oldukça yalın bir şekilde görebiliriz. Bir orkestrada iki kemancının keman çalmasıyla, kendi parçamı çalarken, yan odada başka birinin kendi parçasını çalması ve şans eseri aynı bölümü eşzamanlı çalmamızı keşfetmemiz arasında büyük fark vardır.

Neden bu kadar çok felsefeci, kolektif niyetliliğin bireysel niyetliliğe indirgenebilirliğine kani olmuştur? Niçin kolektif niyetliliği, ilkel (ilksel) bir görüngü olarak kabul etmekte isteksizler? İnanıyorum ki bunun sebebi, onların çekici görünen fakat yanlış olan bir delili kabul etmeleridir. Bu delil şudur; 'bütün niyetlilikler insanların her bir ferdinin kafasında mevcut olduğundan, bu niyetlilik biçimi, sadece kafalarında niyetlilik mevcut olan bireylere göndermede bulunabilir. Bu nedenle, kolektif niyetliliği zihinsel hayatın ilkel bir biçimi olarak kabul eden bir kimse, kolektif bir bilinç ya da benzer şekilde akıl dışı bir görüş olan bazı Hegelci dünya ruhu görüşlerinin bulunduğunu benimsemek zorundaymış gibi görülür. Yöntembilimsel bireyciliğin gereklilikleri de, bizi kolektif niyetliliği bireysel niyetliliğe indirgemeye zorlar gibidir. Kısaca görülüyor ki, bir yanda indirgemecilik ile diğer yanda bireysel zihinlerin üzerinde hareket eden bir üstün zihin arasında seçim yapmak zorundayız. Bunun aksine, bu delilin bir mantıksal yanlışlık içerdiğini ve bu ikilemin yanlış bir ikilem olduğunu ifade etmek isterim. Gerçekten, benim bütün zihinsel yaşamım beynimin içindedir ve sizin bütün zihinsel yaşamınız sizin beyninizin içindedir ve benzer şekilde herhangi bir başkası için de böyledir. Fakat buradan, 'tüm bu zihinsel yaşa-

mım, bana gönderme yapan tekil bir isim sözcük biçiminde ifade edilmelidir', sonucu çıkarılamaz. Benim kolektif niyetliliğim, basitçe 'bizim niyetimiz', 'biz şöyle şöyle yapıyoruz' ve benzer bir biçimi alabilir. Bu durumlarda, bizim niyetliliğimizin sadece bir parçası olarak niyetlenirim. Niyetlilik 'bizim niyetimiz' biçiminde her bireyin zihninde mevcuttur.[1]

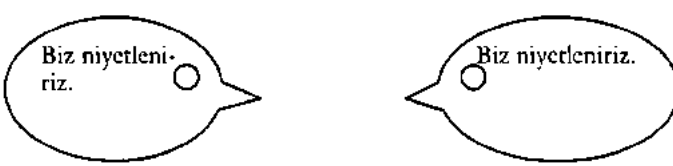
'Bizim niyetimiz'in geleneksel şeması aşağıdaki gibidir:

Şekil 1.1



Benim önerdiğim alternatif ise şöyledir:

Şekil 1.2



[1] Bu konudaki düşüncelerimin tartışılamaz ve karşı konulamaz olduklarını söylemek istemiyorum. Başkaca birçok ciddi kolektif niyetlilik kavramı söz konusudur. Özellikle bkz., M. Gilbert, *On Social Facts*, (London: Routledge, 1989); M. Bratman, "Shared Cooperative Activity," *Philosophical Review* 101, no. 2 (1992), 327-41; ve R. Tuomela and K. Miller, "We-intentions," *Philosophical Studies*, 53, (1988), 367-89.

Bundan böyle 'toplumsal olgu' ifadesini kolektif niyetliliği içeren herhangi bir olguya gönderme yapmak şartıyla kullanacağım. Bu nedenle, örneğin iki insanın birlikte yürüyüşe çıkmaları olgusu toplumsal bir olgudur. Toplumsal olguların özel bir alt sınıfı, insan kurumlarını içeren kurumsal olgulardır. Bundan dolayı, örneğin bu kâğıt parçasının bir yirmi dolar banknotu olma olgusu kurumsal bir olgudur. Kurumsal olgular hakkında etraflıca söz edeceğim.

Kurucu Kurallar ve Kaba Olgularla Kurumsal Olgular Arasındaki Ayrım

Dil Felsefesi hakkındaki çalışmamda[1], bir yandan kaba, fizik ve biyolojinin konuları olan dünyanın özellikleriyle diğer yandan kültür ve toplum konuları olan özellikleri arasındaki ilişkilere dair sorunun bir cevabı olarak başlangıç noktaları önermiştim. Bunların sadece dünyada mevcut olan olgu çeşitleri olduğunu ima etmeksizin, güneşin dünyadan doksan üç milyon mil uzaklıkta olduğu gibi (kaba) *dil-öncesi olgular* ile Clinton'un başkan olduğu olgusu gibi *kurumsal* olgular arasında ayrım yapma gereği duyarız. Kaba olgular herhangi bir insan kurumundan bağımsız olarak mevcuttur; kurumsal olgular ise sadece insan kurumları içinde var olabilirler. Kaba olgular biz olguları *ifade* edebilelim diye dil kurumuna gereksinim duyar, ama kaba olguların *kendileri* dilden ya da herhangi bir başka kurumdan tamamen bağımsız olarak mevcuttur. Bu yüzden 'güneş dünyadan doksan üç milyon mil uzaklıktadır' *ifadesi* bir dil ve mil ölçekli bir ölçüm kurumunu gerektirir. Fakat *ifade edilen olgu*, dünya ve güneş arasında belir-

[1] Searle, *Speech Acts*.

li bir uzaklık vardır olgusu, herhangi bir kurumdan bağımsız olarak mevcuttur. Diğer yandan kurumsal olgular, var olabilmek için belli başlı insan kurumlarını gerektirir. Dil, bu kurumlardan biridir ki aslında dil böyle kurumların bir bütünüdür.

Peki, bu 'kurumlar' nelerdir? Bu soruyu cevaplamak için, 'düzenleyici' ve 'kurucu' kurallar olarak adlandırdığım başka bir ayrım sunacağım[1] Bazı kurallar önceden var olan eylemleri düzenler. Örneğin, 'yolun sağ tarafında araba kullanın!' kuralı, araba kullanımını düzenler; yine de araba kullanımı bu kuraldan önce mevcut olabilir. Bununla birlikte bazı kurallar, yalnızca düzenlemez, aynı zamanda belirli eylemlerin var olabilme ihtimallerini yaratır. Bu yüzden, satranç kuralları önceden var olan bir eylemi düzenlemez. Pek çok insanın satranç tahtası etrafındaki tahta parçalarını itmesi durumunda, onların sürekli birbirine çarpmasını ve trafiğin sıkışmasını önlemek için eylemi düzenleme zorunluluğumuz yoktur. Dahası satranç kuralları satranç oyununun olasılığını yaratır. Satranç oyunu, kurallara göre davranılan eylemler tarafından inşâ edildiğinden bu kurallar *satrancın kurucu* kurallarıdır. Satrancın en azından geniş alt kurallarını takip etmezseniz, satranç oynayamazsınız. Kurallar, sistemleri oluşturur ve bu kurallar tekil olarak ya da bazen toplu bir sistem olarak, karakteristik şekilde:

'X, Y olarak değerlendilir (sayılır)' ya da 'X, C bağlamında Y olarak değerlendilir.'

biçimine sahiptir.

---

[1] Bununla ilişkili bir ayrım için bkz., J. Rawls, "Two Concepts of Rules," *Philosophical Review*, 64 (1955).

Böylece, falan şey şah-mat olarak, filan hareket ise kurala uygun bir piyon hareketi olarak değerlendirilir vs.

Ortaya attığım iddia, kurumsal olguların yalnızca kurucu kurallar sistemi içinde var olacağıydı. Kurallar sistemi, bu tür olguların imkânını yaratır ve satrançta kazanmış olmam ya da Clinton'un başkan olması gibi kurumsal olguların özel örnekleri, örneğin şah-mat için ya da seçim ve başkanlık yemini için olan özel kuralların uygulanmasıyla yaratılır. *Uylaşım*ları (convention) değil, kuralları tartıştığımı vurgulamak belki de önemlidir. Satrancın bir kuralı, şahı mat ederek oyunu kazanmamızdır. Şahın bir piyondan büyük olması satrancın *uylaşımıdır*. 'Uylaşım' keyfiliğe delalet eder fakat kurucu kurallar, bu anlamda genelde keyfî değildir.

'X, C'de Y olarak sayılır' bağlamı içlemseldir. Bu, *doğruluğu koruyarak* eşkapsamlı ifadelerin birbirinin yerine geçebilmelerine izin vermediğinden gönderimsel açıdan kapalıdır. Bu yüzden örneğin,

1. Basım ve Gravür Bürosu tarafından basılan kâğıt paralar (X), Birleşik Devletler'de (C) para olarak değerlendirilir (itibar) görür (Y).

ve

2. Para, bütün kötülüklerin kaynağıdır.

ifadeleri,

3. Birleşik Devletler'de, Basım ve Gravür Bürosu tarafından basılan kâğıt paralar bütün kötülüklerin anası olarak değerlendirilir.

anlamına gelmez.

Gönderimsel kapalılığın (referential opacity) keşfedilmesi, her zaman olduğu gibi can alıcı bir noktadır. Bu durumda da o, kurumsal olgularda zihinsel bir bileşenin bulunduğuna dair

bir ipucu sağlamaktadır. Sözel formülasyonun içlemselliği, temsil edilen görüngünün niyetli olduğuna dair bir ipucudur. Sonraki bölümlerde göreceğimiz gibi, birçok şey buna dayanmaktadır.

Çeşitli sosyal teorisyenler, benim düzenleyici ve kurucu kurallar arasındaki ayrıma ilişkin açıklamalarıma karşı çıkmıştır,[1] fakat işlediği sürece bu açıklamamın doğru olduğunu düşünüyorum. Bizim şu anki amaçlarımız açısından sorun, bunun yeterince açık olmamasıdır. Hâlen kuralların ve kurumların kusursuz bir açıklamasına ihtiyaç duyuyoruz ve pek çok soruya da cevap vermemiz gerekiyor. Bütün toplumsal olgular, kurumsal olgular mıdır? Örneğin, savaşların ve kokteyl partilerinin kurucu kuralları var mıdır? Bir şeyi, herhangi bir şekilde 'kurucu kural' yapan nedir? Hepsinden daha zoru ise, bizim gibi bilinçli biyolojik hayvanların temel ontolojisi ile toplumsal olguların ve insan kurumlarının aygıtları arasında nasıl bir bağlantı kuruyor olmamızdır?

Kurucu kuralların biçimi ve onların kurumsal olguların varlıkbilimiyle nasıl ilişkili oldukları hakkında ilerde daha fazla şey söyleyeceğim. Bu bölümdeki amacım parçaları toplamaktır ki zaten bunlardan ihtiyaç duyduğum üçüne şimdiden sahibim: Yüklenmeden önce bu işleve sahip olmayan varlıklara işlev yüklenmesi; kolektif niyetlilik ve sonuncusu kurucu kurallar ile düzenleyici kurallar arasındaki ayrım. Şimdi elimizde olanlarla kurumsal gerçekliğin inşâsına dönebiliriz.

---

1 Örneğin, Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, (Berkeley: University of California Press, 1984), s. 19.

2

Kurumsal Olguların Yaratılması

Bu bölümde, toplumsal olguların temel inşâsını ve basit toplumsal olgulardan kurumsal olguların gelişiminin mantıksal yapısını betimleyeceğim. Ve bunu yapmak için de failli işlevleri, kolektif niyetliliği ve kurucu kuralları kullanacağım. Ayrıca, toplumsal gerçekliğin şaşırtıcı birkaç özelliğini de açıklamaya girişeceğim.

Toplumsal Gerçekliğin Bazı Görünür Özellikleri

İlk olarak, toplumsal gerçekliğin açıklamak istediğimiz bazı görünür özelliklerini belirleyelim. Nasıl ilerleyeceği ve sonuçlanacağı başka bir konu olmakla birlikte, felsefi araştırmaların naif bir şekilde başlaması gerektiğine inandığım için örneğin, bir arabayı çalıştırabilmek için iki kişinin onu birlikte itmeleri olgusundaki gibi kurumsal yapılara gereksinim duymayan toplumsal olguların özelliklerini olduğu kadar, yine örneğin, benim Amerikan vatandaşı olmam gibi kurumsal olguların özelliklerini de içerecek şekilde, toplumsal gerçekliğin

sezgisel özelliklerinden naif bir tarzda ortaya çıkan yarım düzine örneği burada sıralayacağım.

1. *Çoğu Toplumsal Kavramın Kendinden-Referanslılığı (Self-Referentiality)*

Toplumsal olguları gösteren kavramlar özel bir tür kendinden-referanslılığa (gönderimselliğe) sahiptir. Başlangıç formülasyonu olarak, örneğin; 'para kavramının cebimdeki bir nesneye delalet edebilmesi için, bunun insanların para olarak düşüneceği bir şey olması gerektiğini' söyleyebiliriz. Eğer herkes bunun para olmasına inanmayı bitirir ise, bunun para olarak işlevi ve nihayet para olma durumu sona erer. Mantıksal olarak konuşursak; "belirli bir nesne olan X, paradır" ifadesi, "X, para olarak kullanılır; X, para olarak değerlendirilir; ya da X'in para olduğuna inanılır vb." gibi belirsiz kapsayıcı bir ayrım biçimini zımnen gösterir. Fakat Para kavramı yani 'para' kelimesinin gerçek tanımı kendinden-referanslı bir özelliğe sahip gibidir. Çünkü bir türden bir şeyin tanımın şartlarını yerine getirmesi ve para kavramının altına yerleşebilmesi için; 'böyle olduğuna inanılmalıdır', 'böyle kullanılmalıdır' ve 'böyle kabul edilmelidir' vb. durumların, tanımın şartlarını yerine getirmesi gereklidir. Bu türden olgular nedeniyle, herkesi her zaman aldatamayacağın neredeyse mantıksal bir doğru gibi olur. Herkes, böyle bir şeyin her zaman para olduğunu düşünürse, onu para olarak kullanırsa ve ona para olarak davranırsa, o zaman o paradır. Böyle bir şeyin para olduğunu hiç kimse düşünmezse, o zaman o para değildir. Öte yandan para için geçerli olan durum, seçimler, özel mülkiyet, savaşlar, oylama, vaatler, evlilikler, alışveriş, siyasal görevler vb. için de geçerlidir.

Bu noktayı tam olarak ifade etmek için bir yandan kurumlar ve genel uygulamalar arasında, diğer yandan da özel örnekler arasında, yani türler ile göstergeler (simgeler) arasında

ayrım yapmamız gerekir. Baskı makinesinden zemindeki bir çatlağa düşmüş olan bir tek dolar, hiçbir zaman para olarak kullanılmayacak ve düşünülmeyecektir, fakat yine de para olmaya devam edecektir. Böyle bir durumda, 'belirli bir gösterge örneği', hiç kimse onu para olarak düşünmese ve de hiç kimse onun hakkında düşünmese ve ya da hiç kimse onu para olarak kullanmasa da, o yine para olabilecektir. Aynı şekilde, sahte bir dolar; hiç kimse hatta kalpazanın kendisi bile hiç bir zaman bilmese bile, dolaşımda olabilir. Böyle bir durumda ise, gerçekte öyle olmamasına rağmen, söz konusu göstergeyi kullanan herkes onun para olduğunu düşünecektir. İnsanların, belirli göstergeler hakkında sistematik olarak yanılgıya düşmeleri mümkündür. Fakat bu şeyin türü söz konusu olduğu zaman, bu türün bir para türü olduğuna dair inanç, tam olarak açıklama gereği duyacağımız bir şekilde, onun para olması için kurucu (oluşturucu) bir unsurdur.

Göstergelerden çok türlere uygulanır dediğim şeyler, para gibi, bazı kurumsal görüngüler içindir; kokteyl partileri gibi diğerleri için ise, onlar her bir bireysel göstergeye uygulanır. Anlaşılır olmak uğruna, okurun ayrımın farkında olduğunu var sayacağım ve her seferinde ayrım yapmaksızın, kurumsal kavramların genel anlamda kendinden-referanslı olduklarını söyleyeceğim. Daha sonra, türlere ve uygulanan kendinden-referanslılık ile göstergelere uygulanan kendinden-referanslılık arasındaki farkı açıklamaya çalışacağım.

Eğer, söz konusu olan şeyin türünün para olması sadece insanların para olduğuna inandığı için ise ve eğer 'para', "para olarak görüleni, para olarak kullanılanı ve para olduğuna inanılanı" zımnen gösteriyorsa, o zaman felsefeciler kaygılanacaktır. Zira bu iddia, ya sonsuza kadar geri gitmeyi (teselsül) ya da kısır bir döngüyü üretebilecektir. Eğer, 'bu şey paradır' iddiasının içeriğinin bir kısmı, bunun para olduğuna inanılı-

yor iddiası ise o halde bu inancın içeriği nedir? Bu şey paradır inancının içeriği, kısmen 'bu şey paradır' inancını kapsıyorsa, o halde 'bu şey paradır' inancı, kısmen bu şeyin para olduğuna inanılmasıdır ve bu inancın içeriğini aynı özelliği tekrar ve tekrar yinelemeksizin açıklama imkânı yoktur. Daha sonra bu sonsuz geri gidişten nasıl kaçınacağımızı göstermeye çalışacağım. Bu noktada, toplumsal kavramları, 'dağ' ya da 'molekül' gibi doğal kavramlardan ayıran özgün mantıksal bir özelliğe dikkat çekmek istiyorum. Bir şey, hiç kimse böyle olduğuna inanmasa bile, dağ olabilir; bir şey, hiç kimse tarafından kendisi hakkında hiçbir zaman hiçbir şey düşünülmemiş olsa bile, molekül olabilir. Fakat toplumsal olgular açısından, görüngülere (fenomenlere) karşı takındığımız tutum, o görüngülerin kısmî birer kurucusudur. Örneğin, büyük bir kokteyl partisi verelim ve Paris'teki herkesi davet edelim. Dizginler elden kaçırıldığında, bunun bir savaşa dönüşme olasılığı Austerlitz Savaşı'ndan daha yüksektir. Kaldı ki bu hiçbir zaman bir savaş değildir; sadece hayret edilecek bir kokteyl partisidir. Bir kokteyl partisinin parçası olmak, bir kokteyl partisinin parçası olarak düşünülmektir; bir savaşın parçası olmak, bir savaşın parçası olarak düşünülmektir. Bu, toplumsal olguların dikkate değer bir özelliğidir; fiziksel olgularla arasında hiçbir benzeşme yoktur.

2. *Kurumsal Olguların Yaratılmasında İcra Edici Dile Dökmenin (Performative Utterances) Kullanımı*

Kurumsal olguların en büyüleyici özelliklerinden biri, asla hepsi için geçerli olmasa da, çoğunluğunun açık icra edici sözcelemeler tarafından yaratılabilmeleridir. İcra edici

sözcelemeler, benim "bildirgeler (deklarasyonlar)"[1] olarak adlandırdığım söz edimleri (speech acts) kümesinin bir üyesidir. Bildirgelerde söz edimlerinin önerme içeriği tarafından temsil edilen durumlar, bu söz edimlerinin başarılı sözcelenmeleri tarafından varlığa getirilir. "Toplantı sona erdi", "Bütün servetimi miras olarak yeğenime bırakıyorum", "Seni başkanlığa atıyorum", "Savaş bu vesileyle ilan edildi" vb. cümlelerin sözcelenmesiyle kurumsal olgular yaratılabilir. Bu sözcelemeler temsil ettikleri pek çok durum yaratır ve her bir örnekte, bu durumlar birer kurumsal olgudur.

3. *Kaba Olguların Kurumsal Olgular Karşısında Mantıksal Önceliği*

Sezgisel olarak söylersek, kaba olgular olmaksızın hiçbir kurumsal olgu yok gibidir. Örneğin, herhangi bir madde (cevher) para olabilir; fakat para, ancak şu ya da bu şekilde fiziksel bir biçim içinde var olabilir. Bir metal parçası, uzun bir kâğıt parçası, wampum[2] ya da kitaplardaki girişler para olabilir. Gerçekte, son birkaç on yıl içerisinde paramızın çoğu, biz fark etmemiş olsak da, devrim sayılabilecek bir fiziksel dönüşüm geçirmiştir. Şimdi, çoğu para bilgisayar disketleri üzerindeki manyetik iz biçimindedir. Biçim, para olarak işlev gördüğü sürece önemli değildir; ancak para şu ya da bu şekilde fiziksel bir biçime sahip olmak zorundadır.

Para için doğru olan, satranç, seçimler ve üniversiteler için de doğrudur. Bunların hepsi farklı biçimlere sahip olabilir, fakat her biri için fiziksel bir biçimin bulunması zorunludur.

---

[1] John Searle, *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*, (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1979), 1. bölüm.

[2] Wampum: Amerikan Kızılderililerinin para veya süs olarak kullandıkları boncuklar; k. dili para, mangır (ç.n)

Bu, düşündüğüm şeyin doğru olduğunu akla getirmektedir: Yani genelde toplumsal olgular, özelde kurumsal olgular, hiyerarşik olarak yapılandırılır. Kurumsal olgular, deyim yerindeyse, kaba fiziksel olguların en tepesinde yer alır. Kaba olgular, genellikle, fiziksel nesneler olarak değil, insanların ağızlarından çıkan sesler veya kâğıt üzerindeki işaretler, hatta zihinlerindeki düşünceler olarak açıklanır.

4. *Kurumsal Olgular Arasındaki Sistematik İlişkiler*

Bir kurumsal olgu, yalıtılmışlık içersinde değil, yalnızca diğer olgularla sistematik bir ilişkiler dizisi içerisinde var olabilir. Bu yüzden, örneğin, bir toplumda herhangi birinin paraya sahip olabilmesi için, o toplumda para için bir mal ve hizmet değişim sisteminin var olması; bir değişim sisteminin olabilmesi için de bir mülk ve mülkiyet sisteminin olması zorunludur. Benzer şekilde, toplumların evlilik sistemine sahip olmaları için, bazı sözleşme ilişkisi biçimlerine sahip olmaları zorunludur. Sözleşme ilişkilerine sahip olabilirler; ancak, o zaman da bu tür şeyleri vaat ve zorunluluk olarak kabul etmeleri gerekir.

Ayrıca, kurumsal olgular arasındaki karşılıklı ilişkinin mantıksal ve kavramsal gerekliliğinden oldukça farklı olarak kişi, herhangi bir gerçek hayat deneyimi durumunda kendisini karmaşık kurumsal gerçeklikler ağı içerisinde bulacaktır. Birinci bölümde tanımlanan restoran sahnesi bunu örnekler: Bu sahnenin herhangi bir anında, kişi (en azından) bir vatandaştır, bir müşteridir, para sahibi ya da hesap ödeyen biridir ve kişi mülkiyetle, restoranla, garsonla, hesapla ilgilidir.

Oyunlar, bu genel ilkeye karşıt örnekler gibi gözükebilir. Çünkü oyunlar doğal olarak, hayatımızın geri kalan kısmıyla bağlantılı olmayan, kurumsal olguların farklı olması tarzında bir etkinlik biçimi olarak tasarlanmışlardır. Bugünün beysbol

oyun felsefesi, oyunun yarın için olan sonuçlarına sahip olmaya ihtiyaç duymaz. Hâlbuki bugünün savaşlarının, devrimlerinin, alışverişlerinin sonuçları tam olarak yarın ve belirsiz bir gelecek[1] niyetlenerek hesaplanır. Bununla birlikte, oyunlarda bile diğer kurumsal olgularla sistematik bağımlılıklar söz konusudur. Örneğin, (beysbolda) topu atan, topu tutan ve topa vuran oyuncuların pozisyonları haklar ve sorumluluklar içerir ve onların pozisyonları, eylemleri ya da hareketsiz duruşları bu haklar ve sorumluluklar anlaşılmadan kavranamaz. Diğer taraftan, bu kavramlar da genel hak ve sorumluluk kavramları olmadığı zaman anlaşılmaz olur.

5. *Toplumsal Edimlerin Toplumsal Nesneler Karşısında ve Toplumsal Süreçlerin Sonuçlar Karşısında Önceliği*

Toplumsal nesneleri, doğal bilimler tarafından incelenen nesnelerle benzeterek, bağımsız var olabilen varlıklar olarak düşünmek çok cezbedicidir. Bir hükümetin, bir kâğıt doların veya bir sözleşmenin varlığını, bir DNA molekülünün, tektonik bir platonun veya bir gezegenin varlığı gibi düşünmek çok çekicidir. Bununla birlikte, isim cümlelerinin yapısı, böylesi durumlarda, sürecin ürünü öncelediği gerçeğini bizden gizler. Toplumsal nesneler, her zaman, bazı durumlarda açıklamaya ihtiyaç duyacağımız gibi, toplumsal edimler tarafından inşâ edilir ve bu anlamda, nesne, sadece edimin sürekli olasılığıdır. Mesela, yirmi doların, herhangi bir şeyin ödemesini yapma olasılığını sürdürmesi gibi.

6. *Çoğu Kurumsal Olgunun Dilsel Bileşenleri*

---

[1] Profesyonel sporların bu tür sonuçlara sahip olduklarını söyleyebiliriz, ancak bu sporlar bir oyundan daha fazlasını ifade ederler; örneğin, büyük bir iş.

1. ve 2. özelliklerle bağlantılı olarak görünen bir diğer özellik ise, kurumsal olguların çoğunu, belki de hepsini, ancak bir dile veya az ya da çok dil-benzeri bir temsil sistemine sahip olan varlıkların yaratabilmesidir. Çünkü dilsel unsur, olgunun kısmî bir kurucusu olarak ortaya çıkar.

Belirli karınca kolonilerinin işçileri (köleleri) olduğunu ya da arı kovanlarının kraliçelere sahip olduklarını yaygın olarak okuruz. Bu anlamıyla, özellikle 'sosyal böcekler' olarak adlandırılan örnekler söz konusu olduğu zaman, bu tarz konuşmalar zararsız metaforlardır. Ancak, literal anlamda kölelere ya da bir kraliçeye sahip olan bir topluluğun üyelerinin bir şeyi, bir köle ya da bir kraliçe olarak temsil etmek için gerekli aygıtlara sahip olmalarının zorunlu olduğunu kendimize hatırlatmamız gerekir. Davranışın ancak bedensel hareketler yoluyla kurulduğu durumlarda, sadece belirli şekillerde davranmak, bir topluluğun bir kraliçeye ya da kölelere sahip olması için yeterli değildir. Ek olarak, topluluğun üyeleri tarafından kabul edilmiş belirli tutum, inanç vb. kalıplarının olması zorunludur ve bunun da dil gibi bir temsil sistemine gereksinim duyduğu görülür. Dil, sadece bu olguları kendimize sunmak (açıklamak) (temsil) açısından değil; daha sonra açıklamak zorunda kalacağımız şekilde, sözü edilen dilsel biçimlerin, aynı zamanda olguların kısmî birer kurucusu olmalarından dolayı da esastır. Fakat kurumsal olguların inşâsında dilin tam olarak rolü nedir? Bu, kolay bir soru değildir ve bir sonraki bölümde de tamamen bu soruya yanıt aranacaktır.

Kolektif Niyetlilikten Kurumsal Olgulara: Para Örneği

Toplumsal olguların en basit formu, basit kolektif (toplu) davranış biçimleri içerir. Daha önce de ifade ettiğim gibi, kolektif davranış yetisi biyolojik olarak doğuştandır ve kolektif

niyetlilik biçimleri elenemez ya da başka bir şeye de indirgenemezdirler. Örneğin, hayvanların, bir sürüde birlikte hareket etmeleri ya da birlikte avlanmaları için kültürel aygıtlara, kültürel uylaşımlara ya da dile sahip olmaları gerekmez. Sırtlanlar, yalnız bir aslanı avlamak için sürü halinde hareket ettikleri zaman, davranışları oldukça başarılı bir şekilde koordine edilmiş ve sadece avlarına karşı değil birbirlerine karşı da duyarlı olmak zorunda olmalarına rağmen, onlar için ne dilsel ne de kültürel aygıtlar zorunlu değildir. Ortak hareket etmenin avantajının açık olduğunu düşünüyorum. Amaca uygun hareket kabiliyeti, ortak bir plan üzerinden sağlanan işbirliği ile artırılır.

Kolektif hayvan davranışlarını, genel bir niyetlilik teorisi içerisinde asimile etmenin yegâne hileli özelliği; sırtlanların bir aslana saldırdığı örnekte olduğu gibi, gerçekte herhangi bir karmaşık davranış biçiminde, her bir hayvanın kolektif eyleme olan tekil katkısının, kolektif niyetlilikten farklı bir niyetli içeriğe sahip olması olgusundan kaynaklanmasıdır. İnsanlarla ilgili durumlara gelince, örneğin, bizim takım paslaşmalı bir oyun oynuyorsa ve benim buradaki görevim rakip takımın son savunmasını kilitlemek ise, o zaman benim bireysel niyetliliğim olan "Rakip takımın son savunmasını kilitlemek"; paslaşmalı oyununun bir parçası olmasına rağmen kolektif niyetlilik olan, "paslaşmalı oyun oynamak" tan, farklı bir içeriğe sahiptir. O halde, bireyin niyeti işbirliğinin bir parçası olsa da, bireysel niyetliliğin içeriği kolektif niyetliliğin içeriğinden değişik olabilir. Tango için iki, paslaşmalı oyun için daha fazla niyetlilik söz konusudur[1]. Toplumsal ve kurumsal gerçekliğin

[1] Kolektif niyetliliğin bireysel ve kolektif bileşeni arasındaki ilişkiyi şu çalışmamda açıklamaya çalıştım: John R. Searle, "Collective Intentions and Actions," *Intentions in Communication*, P. Cohen, J.

hiyerarşik bir sınıflandırmasının geliştirilmesinde bir adım olarak, kolektif niyetlilik içeren bir olgunun toplumsal bir olgu olması gerektiğini zaten belirtmiştim. Bundan ötürü, örneğin, sırtlanların aslan avlaması da Kongrenin bir yasayı onaması da sosyal bir olgudur. Kurumsal olgular, neticede toplumsal olguların özel alt kümesidir. Kongrenin yasa geçirmesi kurumsal bir olguyken, sırtlanların aslan avlaması kurumsal bir olgu değildir.

Bir sonraki adım, kolektif tarzda failli işlevlere giriştir. Fiziksel nesneler üzerine hem kolektif niyetliliğin hem de failli işlevlerin niyetli olarak yüklenmesini içeren verili bir araç için, bu ikisini birleştirmek o kadar büyük bir adım sayılmaz. Tek bir kişinin bir nesneyi bir sandalye veya bir kaldıraç olarak kullanmaya nasıl karar verebileceğini anladıktan sonra; iki ya da daha fazla kişinin bazı nesneleri oturabilecekleri bir bank olarak kullanmayı nasıl birlikte kararlaştırdıklarını, ya da bir kişiden ziyade birkaç kişi tarafından kullanılacak bir kaldıraç olarak kullanmaya nasıl karar verdiklerini anlamak güç değildir. Kolektif niyetlilik, bireysel niyetlilik kadar kolay bir şekilde failli işlevler doğurabilir.

Bir sonraki adım ise daha zordur. Çünkü nesnelere yalnızca kendi içkin özellikleri tarafından yerine getiremeyecekleri, tıpkı bir ağaç parçasının bank olarak ya da bir değneğin kaldıraç olarak kullanılmasında olduğu gibi, bazı işlevlerin yüklenmesi bağlamında bu işlevlerin kolektif olarak yüklenmesini içermektedir. Bunun bir sonraki aşamasında, işlevin kendiliğinden yerine getirilmesi sadece insanî bir işbirliği meselesidir. Bazı detaylarda da göreceğimiz gibi, işlevin sadece kolek-

---

Morgan, ve M. E. Pollack, eds. (Cambridge, Mass: Bradford Books, MIT Press, 1990).

tif uylaşım ya da kabul nedeniyle yerine getirilebilmesini sağlayan bu kolektif yüklemeler aşaması, kurumsal olguların yaratılması açısından çok önemli bir unsurdur.

Mesela ilkel bir kabilenin kendi toprakları etrafına başlangıç olarak bir duvar ördüğünü düşünelim. Bu duvar, salt fizik nedeniyle yüklenmiş bir işlevin bir örneğidir: Bu duvarın davetsiz misafirleri dışarıda, kabile üyelerini ise içeride tutacak kadar büyük olduğunu varsayarız. Fakat söz konusu bu duvarın, gittikçe fiziksel bir sınırdan sembolik bir sınıra dönüştüğünü de varsayalım. Bu duvardan azala azala geriye sadece bir taş sırasının kaldığını ve bu taş sırasının, oranın sakinleri ve komşuları tarafından toprak sınırını belirleyen bir işaret olarak tanınmaya ve bu anlamda onların davranışlarını etkilemeye devam ettiğini düşünelim. Örneğin orada oturanlar, dışarıya ancak özel koşullar altında çıkabilsinler, dışarıdakiler ise içeriye sakinleri tarafından kabul edilirlerse girebilsinler. Bu taş sırası, artık salt fiziksel olduğundan değil, kolektif niyetlilikten dolayı halen daha işlevini sürdürmektedir. Yüksek bir duvarın ya da bir hendeğin tersine, bu duvar kalıntısı basitçe kendi fiziksel yapısından dolayı insanları dışarıda tutamaz. Sonuç oldukça ilkel bir anlamda, semboliktir. Çünkü söz konusu fiziksel nesne artık kendisinin ötesinde bir şeyi, yani toprak sınırını[1] işaret eden bir işlevi yerine getirmektedir. Bu taş sırası, fi-

[1] Bu argümanın önceki bir versiyonunda, hayvan davranış bilimcilerin (etholog), hayvan gruplarının kendi bölgelerinde sınırları çizen örneklerini kullanmıştım. Böylesi bir durumda, tıpkı ilkel kabileler örneğindeki gibi engel, bir duvar ya da bir hendek benzeri salt fiziksel bir engel olmayıp dahası bir anlamda semboliktir. Fakat ben etholog ların hayvanlara böyle bir kolektif niyetlilik atfetmeleri hususunda haklı olduklarından pek emin değilim. Bu yüzden o örneği, kabile örneğiyle değiştirdim. Sonraki bölümde dilin rolünü tartışacağımız zaman, dilbilim ve dilbilim öncesi arasındaki ayrımın önemli olduğunu göreceğiz.

ziksel bariyer olarak aynı bitişme yeri işlevini yerine getirir, fakat bunu kendi fiziksel yapısından dolayı değil, kolektif olarak ona yeni bir sınır işaretleyici *statü* verilmesi sayesinde yerine getirir.

Bu aşamanın, çok doğal ve masum bir gelişmeyi gösterdiğini biliyorum, fakat o örtülü olarak delalet ettiği şeyler bakımından çok önemlidir. Hayvanlar, doğal görüngülere işlevler yükleyebilirler. Örneğin Primat (maymunların) ulaşamayacakları muzları almak için araç olarak değnek kullanmalarını ele alalım[1]. Hatta bazı primatlar nesilden nesile aktarılan failli işlevler geleneği bile geliştirmiştir. Bir Japon Macaque'si olan Imo maymununun, patatesi temizlemek için su kullandığı ve sonunda hem patatesini temizlemek hem de lezzetini artırmak için tuzlu su kullandığı en çok bilinen örnektir. Kummer, 'bugün', Imo sayesinde, "tuzlu suda patates yıkamak, bebeklerin annelerinden patates yemeğe dair doğal bir ek olarak öğrendiği yerleşik bir gelenektir" diye yazar[2]. Antropoloji metinleri rutin olarak insanın araç kullanma yetisine dikkat çeker. Fakat diğer yaşam biçimleriyle olan asıl radikal kırılma; işlevin sadece fizik ya da kimya sayesinde elde edilemeyip, tanımanın, kabul etmenin ve bir *işlev* yüklenen yeni bir *statünün* itiraf edilmesinin özel biçimlerinde, süre giden bir insan işbirliğini gerektirmesi halinde insanların, kolektif niyetlilik yoluyla, gö-

---

1 Bu konudaki kalsik metin, W. Koehler, *The Mentality of Apes*, ikinci baskı, (London: Kegan Paul, Trench and Trubner, 1927). Yakın bir zamanda, E.O.Wilson, "Diğer omurgalılardakinden daha fazla olmamak kaydıyla, üst primat türleri arasında araç kullanımı ara sıra görülür. Öte yandan, şempanzeler o denli zengin ve sofistike bir repertuara sahiplerdir ki bu, niteliksel olarak onları türler içinde diğer bütün hayvanların üstünde ve insana daha yakın bir yerde tutar" diye ifade etmiştir. *Sociobiology: The New Synthesis*, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1975), s. 73.

2 Werner Kummer, *Primate Societies*, (Chicago: Aldine, 1971), s. 118.

rüngülere işlevler yüklemeleriyle meydana gelir. Bu, insan kültüründeki bütün kurumsal formların başlangıç noktasıdır ve daha sonra göreceğimiz gibi, daima, 'X, C'de Y olarak değerlendirilir (sayılır)' yapısına sahip olmalıdır.

Amacımız, toplumsal gerçekliği fizik, kimya ve biyolojiye dair temel ontolojimiz içerisinde asimile etmektir. Bunun için, moleküller ve dağlardan; tornavidalara, güzel günbatımlarına ve oradan yasama organlarına, paraya ve ulus-devletlere devam eden çizgiyi göstermeliyiz. Fizikle toplum arasındaki köprünün merkezî halatı kolektif niyetliliktir ve toplumsal gerçekliğin yaratılmasında bu köprüdeki kesinleştirici hareket, kendilerine bu işlevler yüklenmeden bunlara sahip olmayan varlıklara işlevin kolektif niyetli yüklenmesi hareketidir. Bizi, birlikte bankın üzerinde oturmamız ya da yumruklaşmamız gibi basit sosyal olgulardan para, mülkiyet ve evlilik gibi kurumsal olgulara getiren radikal dönüşüm; kaldıraçlar, banklar ya da taksilerin aksine, sadece sahip oldukları fiziksel yapıları nedeniyle bu işlevleri yerine getiremeyen varlıklara kolektif niyetlilik yoluyla işlev yüklenmesidir. Banknot örneğindeki gibi bazı durumlarda bu, yapının sadece ilintisel olarak işlevle ilişkili olması sebebiyle iken, örneğin ehliyetli şoförlük gibi diğer durumlarda, yetki verilmedikçe insanlara, şoförlük işlevini yerine getirme izni vermememiz sebebiyledir.

Kolektif işlev yüklenmesinden kurumsal olguların yaratılmasına kadar olan intikaldeki anahtar öğe, bir işlevin iliştirildiği kolektif olarak tanınmış bir statünün (konumun) yüklenmesidir. Failli işlevlerin özel bir kategorisi olduğu için ben bunları, statü işlevleri olarak adlandıracağım. Sınır örneğinin durumunda, nedensel işlevselliği olan fiziksel bir nesnenin, yani duvarın, sembolik bir nesneye yani bir sınır işaretine dönüşmesini tahayyül etmiştik. Sınırdan işlevini, duvar gibi yerine getirmesi murat edilmiştir; fakat onun kendisiyle bu işle-

vi yerine getirdiği araç, taşların söz konusu işlevin iliştirildiği özel bir statüye sahip olarak kolektif tanınmasıdır. Uç bir durumda, statü işlevi, fiziksel yapısı sadece keyfi olarak işlevin icra edilmesine ilişkilendirilmiş bir varlığa iliştirilebilir. Bir örnekleme olarak para meselesini ve özellikle kâğıt paranın geçirdiği evrimi düşünelim. Standart metinlerin para anlatısı, üç çeşit para tespit eder: a- Altın gibi kendisi değerli ve bu nedenle de para olarak kabul edilen metâ para (aynî para); b- Altın gibi değerli emtiaya karşılık gelen bono oldukları için değerli kabul edilen bir parça kâğıttan müteşekkil sözleşme-para; c- Ve devlet ya da merkez bankası gibi resmi kurumlarca para olarak değerli kabul edildiği açıklanan yine bir parça kâğıttan müteşekkil fiyat para.[1] Buraya kadar bu üçü arasındaki ilişkinin ne olduğu, hatta her üçünü de para yapan olgunun ne olduğu o kadar açık değil. Metâ para durumunda, madde, değerli olduğu için değişim aracıdır; fiyat para durumunda ise madde değişim aracı olduğu için değerlidir.

Bu üçü arasındaki mantıksal ilişki, Ortaçağ Avrupa'sında kâğıt paranın geçirmiş olduğu evrime ilişkin standart açıklama ile örneklenebilir. Bu açıklamanın doğru olduğunu varsayacağım; fakat bu, şimdiki amacımız için gerçekte o kadar da önemli değildir. Bu açıklamayı, tarihsel doğruluğundan bağımsız olarak, sadece belirli mantıksal ilişkileri örneklemek için kullanacağım. Bu sürecin işleyişi şöyledir: Altın ya da gümüş gibi metâ paranın kullanımı, aslında, bir takas biçimidir. Çünkü paranın aldığı formun kendisi değerli olarak kabul edilir. Dolayısıyla, sözü edilen cevher sadece kendi fiziksel doğası nedeniyle, yani kendisine zaten bir işlev yüklendiği için para olarak işlev görür. Bu yüzden altın madeni paralar, ma-

[1] Fiat para: A.B.D.'de yalnız hükümet kararına dayanarak tedavüle çıkarılan kağıt para (ç.n.).

deni paralar oldukları için değil altın oldukları için değerlidir ve madeni paraya iliştirilen değer, altının kendisine iliştirilen değere tam olarak eşittir. Bu çeşit bir maddeye (cevher) sahip olmayı arzuladığımız için altın cevherine 'değer' işlevini yükleriz. Altına zaten bir değer işlevi yüklendiği için, bu değer işlevine ek olarak ona para işlevi yüklemek kolaydır. Bu, "İnsanlar altını fiziksel doğasından dolayı zaten değerli kabul ettikleri için onu değişim aracı olarak kabul etmeye razıdırlar" demenin sadece süslü bir yoludur. Bu yüzden, insanların kendileriyle ilgili olmamalarına ve bu nesneleri aslında kullanmamalarına rağmen, nesnelerin takas amacıyla tutulduğu, bir değişim sistemine sahibiz. Sırası gelmişken, dağılma sürecindeki eski Sovyetler Birliği'nde benzer bir durum meydana gelmişti. 1990 ve 1991'de Moskova'da Marlboro sigara paketleri bir çeşit para statüsü kazanmışlardı. Kendileri sigara içmeseler de, Marlboro'larla ödeme yapılmasını kabul ediyorlardı. Kâğıt ve tütün bileşkesi olarak zaten var olan 'sigara' işlevine ek olarak 'değişim aracı' olma işlevi de yüklenmişti.

Ortaçağ Avrupa'sında, bankalar altın alır ve onu muhafaza ederlerdi, altına karşılık olarak da sahiplerine bununla ilgili belge verirlerdi. Sonra, bu belgeler, altının kendisiymiş gibi, değişim aracı olarak kullanılırdı. Bu belgeler, bir çeşit altına karşılık gelen maddelerdi. Bunlar, bir değer nesnesi olarak tamamen güvenilirdi. Çünkü istenildiği zaman, altınla değiştirilebiliyorlardı. Böylece, metâ paranın yerini sözleşme-para almıştı.

Para arzının, basitçe daha fazla belge basılarak eldeki altından daha fazla mümkün olabileceğinin fark edilip tasavvur edilmesiyle birlikte bu sisteme dâhice bir darbe vurulmuş oldu. İşlevlerini sürdürdükleri, kolektif olarak yüklenen işleve sahip oldukları ve kolektif olarak kabul edilmeleri devam ettiği sürece belgeler, onların dediği gibi, altın gibiydiler. Bir

sonraki dâhice darbe, sadece sertifikalara sahip olunduğu ve altınların unutulabileceği fark edilip tasavvur edildiği zaman geldi ki bu uzun bir zaman almıştı. Bu değişimle birlikte fiyat paraya ve bugün içinde bulunduğumuz duruma ulaşmış olduk. Eski Merkez Bankası banknotunu Maliyeye götürdüğümüzde 'dolar' olarak karşılığının "getirenlere ödeneceği" söylenir. Fakat yirmi dolarlık Merkez Bankası banknotu götürdüğümüzü varsayalım, bize verecekleri şey gerçekte nedir? Başka bir yirmi dolarlık Merkez Bankası banknotu![1]

Kurucu Kurallar: X, C'de Y Olarak Sayılır

Sanırım kurumsal olguların yaratılmasıyla kurucu kurallar arasındaki ilişkiyi keşfettiğimizde, paranın geçirdiği evrimi daha iyi anlayabiliriz. Kurucu kuralın, "X, C'de Y olarak sayılır" biçiminde olduğunu belirtmiştim. Fakat bu, kullandığım bu ifade tarzından dolayı, Y teriminin X tarafından belirlenen nesnenin salt fiziksel özelliklerinden daha fazlasını belirlediği durumlardaki bir kurumsal nesneler ve kurumsal olgular kümesini tanımlar yalnızca.[2] Ayrıca, 'değerlendirilir' ifade tarzı, kolektif niyetlilik yoluyla işlevsel kılınmış bir statünün yük-

---

1 Sırası gelmişken, bu durum İngiliz parası için halen geçerlidir. İngiliz yirmi poundluk banknotta şöyle yazar: "(Bunu) elinde tutan kişiye istenildiği taktirde yirmi poundluk bir tutar ödeyeceğime söz veririm." Bu, İngiltere Bankası şef kasiyeri tarafından imzalanır.

2 'X terimi', 'Y terimi' ve 'C terimi' ifadelerini birbirlerinden bağımsız olarak hem bu üç değişkenin değerleri olan gerçek varlıklara hem de 'X', 'Y' ve 'C' ifadelerinin yerine kullandığımız sözel ifadelere göndermede bulunmak için kullanacağım. Her zaman bir kullanım-kasıt karışıklığı tehlikesi olduğunun farkındayım; fakat bununla bir ifadeye mi yoksa bir varlığa mı göndermede bulunduğum bağlam sayesinde anlaşılacaktır. Bir karışıklığın olabileceği durumlarda ise, örneğin, 'X ifadesi' ve 'X unsuru' arasındaki ayrımı kullanmak yoluyla bu ayrımı belirli hale getireceğim. Bunlardan ilki bir ifadeye; ikincisi ise gerçek bir varlığa göndermede bulunacaktır.

lenmesinin bir özelliğini belirler. Bu durum ve ona eşlik eden işlev ise fiziksel özelliklerinden dolayı (nesneye) yüklenebilecek salt kaba fiziksel işlevlerin çok daha ötesine gider. Bu yüzden, örneğin, bu formülü kullanırken, "bir kişinin oturması için tasarlanan veya birinin oturmak için kullandığı nesne sandalye olarak değerlendirilir (kabul edilir)" demek kurucu kurallara ilişkin bir ifade olmayacaktır. Çünkü X terimini karşılamak 'sandalye' kelimesinin tanımından dolayı zaten Y terimini karşılamak için yeterlidir. 'Kural' etiketten başka bir şey eklemediğinden kurucu bir kural değildir. Dahası, "belirli bir şekle sahip olan nesneler sandalye olarak değerlendirilir" demek de bir kurucu kuralı ifade etmez. Çünkü yüklenen işlevler herhangi bir insan uylaşımından bağımsız olarak da yüklenebilir. Eğer belirli bir şekle sahipse, herhangi birinin ne düşündüğünü dikkate almaksızın onu bir sandalye olarak kullanabiliriz. Fakat "şöyle şöyle bir kâğıt parçası" para olarak değerlendirilir, dediğimiz zaman gerçek bir kurucu kural söz konusudur. Çünkü ne X terimini; "şöyle şöyle bir kâğıt parçası" diye karşılamak kendi başına para olmak için yeterlidir, ne de X terimi, bir maddenin insan uylaşımı olmaksızın para işlevini yerine getirmesini sağlayacak nedensel özellikleri belirtir. Bu yüzden, kurucu kuralın uygulanması şu özellikleri ortaya koyar: Y terimi, bir nesneye X terimini karşılamasından dolayı hâlihazırda zaten sahip olmadığı yeni bir statü yüklemek zorundadır. Ve hem X terimi tarafından maddeye yüklenen bu statüde ve hem de bu (yeni) statüden kaynaklanan işlevde kolektif uylaşım veya en azından kolektif bir kabul bulunmalıdır. Ayrıca, X terimi tarafından belirlenen fiziksel özelliklerin kendileri Y terimi tarafından-belirlenmiş işlevin yerine getirilmesini garanti etmediğinden, yeni statüler ve onlara eşlik eden işlevler, kolektif uylaşım veya kabul yoluyla kurulabilecek şeyler olmalıdır. Aynı şekilde, X tarafından belirlenen fiziksel özellikler, yüklenen işlevin yerine getirilmesini garanti

edecek yeterlilikte olmadığından, devamlı bir kolektif kabul ya da tayin edilen işlevin geçerliliğinin tanınması zorunludur. Aksi takdirde işlev başarılı bir şekilde yerine getirilemez. Mesela, "bu nesne paradır" şeklindeki özgün tayinimiz yeterli değildir; onu para olarak kabul etmeye devam etmeliyiz ki bu özelliğini devam ettirsin.

Bizim kaba olguların dışında kurumsal olguların yaratılmasında bir el çabukluğunun, hileli bir oyunun ve bir büyünün varlığını hissedişimiz; X ve Y terimlerinin bizim basitçe, X şeyleri Y şeyleri olarak değerlendirdiğimiz yapıdaki ilişkinin fiziksel ve nedensel olmayan karakterlerinden kaynaklanmaktadır. En şiddetli metafiziksel ruh halimizde "Fakat bir X gerçekten bir Y midir?" sorusunu sormak isteriz. Örneğin, bu kâğıt parçaları gerçekten para mıdır? Bu toprak parçası gerçekten birinin özel mülkiyeti midir? Bir törende belirli gürültüler çıkarmak gerçekten evlenmek midir? Hatta ağızlardan çıkan gürültü gerçekten bir bildirim ya da bir vaat midir? Asıl meseleyi ele aldığımızda bunlar kesinlikle gerçek olgular değildir. Failli işlevler tamamen fiziksel özellikler tarafından yerine getirildiğinde bu tür bir baş dönmesine maruz kalmayız. Bu yüzden, söz konusu nesnelerin salt fiziksel özellikleri onların tornavida ya da araba olarak kullanılmalarına olanak sağladığı için, bunun gerçek bir tornavida olup olmadığı ya da gerçek bir araba olup olmadığıyla ilgili herhangi bir metafiziksel şüphe duymayız.

Ben bu noktada, gerçek insan toplumlarında kurumsal gerçekliğin kendisiyle tam olarak çalıştığı yapıyı basitçe betimleyeceğim. Bu nokta argümanım için çok önemli olduğu için A.B.D. kâğıt para örneğini kullanarak yavaş yavaş ilerleyeceğim ve bu örneğin belirli özelliklerini genelleyebilmeyi umarak en çok dikkat çeken karakteristiklerini sıralayacağım. Amerika'da belirli kâğıt parçalar oldukça geniş bir şekilde do-

laşımda tutulur. Bu kâğıt parçaları X terimin içeriğini inşâ eden belirli şartları karşılar. Bu (kâğıt) parçalar, özel materyal karışımlar içermeli, belirli kalıplar (beş dolar, on dolar vb.) dizisini eşleştirmeli ve ayrıca Birleşik Devletlerin Hazinesi'ne bağlı Boyama ve Gravür Bürosu tarafından basılmalıdır. Bu şartları karşılayan herhangi bir şey (X terimi) para olarak kabul edilir, örneğin Amerika banknotu (Y terimi) gibi. Fakat bu kâğıt parçalarını Y terimiyle 'para' olarak betimlemek için X teriminin özelliklerini sağlayan bir stenografiden daha fazlası gerekir; betimlenen bu yeni statü, para olarak geçen, kendisine iliştirilen bir işlev kümesine sahiptir. Örneğin, değişim aracı, değer saklama aracı, vb. Kurucu kuraldan dolayı, bu kâğıt "bütün kamu ya da özel borçları ödemek için geçerli para" olarak kabul edilir. Y terimi tarafından yüklenen bu işlev kolektif olarak tanınmalı ve kabul edilmelidir, aksi takdirde bu işlevi yerine getiremeyecektir.

En dikkat çekici genellenebilir özelliklerden bazıları şunlardır:

BİRİNCİSİ: Kolektif niyetlilik bazı görüngülere (fenomenlere) yeni bir statü yükler ki bu statü, söz konusu görüngünün sadece içkin fiziksel özellikleri tarafından yerine getirilemeyen bir işleve sahiptir. Bu işlev yükleme yeni bir olgu, kurumsal bir olgu, insan uylaşımı tarafından yaratılan yeni bir olgu yaratır.

İKİNCİSİ: Yeni statü işlevi yüklenme biçimi "X, C'de Y olarak değerlendirilir" formülü tarafından temsil edilebilir. Bu formül, yeni kurumsal olguların yaratılış biçimini anlamamız için bize güçlü bir araç verir. Çünkü kolektif niyetlilik biçimi, Y tarafından özel olarak belirlenmiş statü ve işlevin, X tarafından adlandırılan (belirlenen) bir görüngüye yüklenmesidir. 'Değerlendirilir' tabiri bu formül için çok önemlidir, çünkü sözü edilen işlev sadece X öğesinin kendi fiziksel özellikleri ta-

rafından yerine getirilemediği için icra dilmesinde bizim uzlaşmamıza veya kabulümüze ihtiyaç duyar. Bu yüzden biz, X terimi tarafından belirlenen (adlandırılan) nesneyi, Y terimi tarafından belirlenen işleve ve statüye sahip olarak değerlendiririz. Bu nedenle, Y terimi tarafından yüklenebilen bu çeşit statüler ve işlevler, işlevin icrası sadece kolektif uylaşım ve kabuller tarafından garanti edilebilen bir öğeyi içerdiği zaman, işleve sahip olma imkânları tarafından ciddi biçimde sınırlanır. Bu, belki de kurumsal olguların ileride daha ayrıntılı değineceğim en gizemli özelliğidir.

ÜÇÜNCÜSÜ: Kurumsal olguların yaratılış süreci, katılımcıların bu biçime göre işleyen şeyin bilincinde olmamaları durumunda da devam edebilir. Bu evrim, katılımcıların "Bunu altınla değiştirebilirim", "Bu değerlidir", "Bu paradır" vb. gibi düşüneceği bir evrim şeklinde olabilir. İnsanların "Salt fiziksel özelliklerinden dolayı değerli kabul etmediğimiz bir şeye kolektif olarak biz bir değer yüklüyoruz" diye düşünmelerine gerek yoktur; hatta tam olarak ne yaptıklarını düşünmelerine bile gerek yoktur. Bu sürecin bilinçle ilişkisine dair iki noktası vardır. İlkin; açıkça biz, çoğu kurum için olduğu gibi kurumları verili olarak aldığımız bir kültürün içinde büyürüz. Bilinçli olarak onların varlık bilimlerinin farkına varmamız gerekmez. İkincisi ve daha da önemlisi, kurumların evriminde, katılımcıların bilinçli olarak, kendisiyle nesnelere işlevler yükledikleri kolektif niyetliliğin biçiminin farkında olmaları gerekmez. Bilinçli olarak satın alırken, satarken, değiştirirken vb. durumlarda insanlar kurumsal olguları yavaş yavaş geliştirebilirler. Ayrıca, bazı uç durumlarda, insanlar sadece yanlış bile olabilecek ilişkili bir teoriden dolayı işlev yüklemeyi kabul edebilirler. İnsanlar, paraya yalnızca "altına dayandığından", evliliğe yalnızca Tanrı tarafından kutsandığından ya da falan veya filan kişinin krallığına yalnızca kutsal otoriteye dayandığından dolayı inanabilirler. Birleşik Devletler'in tarihi boyun-

ca, milyonlarca Amerikalı Anayasanın kutsal olarak esinlendiğine inanıyordu. İnsanlar X'in Y statü işlevine sahip olduğunu tanımaya devam ettikleri sürece kurumsal olgu yaratılır ve sürdürülür. Buna ilaveten bu şekilde tanıdıklarının farkında olmalarına gerek yoktur ve ne yaptıklarına, niçin yaptıklarına ilişkin bütün diğer yanlış inançlara inanmaya devam edebilirler.

DÖRDÜNCÜSÜ: Formüle göre yüklenen işlevin genel bir siyaset meselesi olduğu durumda, formül normatif bir statü kazanır ve böylece kurucu bir kural olur. Bu, kural olmaksızın var olamayacak kötüye kullanımın imkânını yaratan genel kural olgusu tarafından gösterilir. Tıpkı sahte para örneği (nesneler öyle olmadıkları halde X terimini karşılıyormuş gibi gözükmeleri gözetilerek tasarlanır) ve yüksek enflasyon örneği gibi (o kadar fazla para basılır ki X terimini karşılayan nesneler Y terimi tarafından belirlenen işlevi artık yerine getiremez). Bu biçimdeki kötüye kullanma olasılığı kurumsal olguların bir karakteristiğidir. Bundan dolayı, örneğin avukatların sertifika sahibi olmak zorunda olma olgusu, sertifikası olmayanların avukatmış gibi olabilmeleri ve bu yüzden avukat gibi davranabilme olasılığını yaratır. Deyim yerindeyse onlar, 'sahte' avukatlardır. Hatta avukat niteliklerine sahip biri bile kendi pozisyonunu kötüye kullanabilir ve işlevlerini gerektiği şekilde yerine getirmekte başarısız olabilir. Durumu resmeden diğer bir örnek ise Ortaçağ boyunca şövalyelik kurumunun bozulmasıdır. Evvela şövalyelerin yetkin savaşçılar olmaları, birçok insandan sorumlu olmaları, çok sayıda ata vb. sahip olmaları gerekirdi. Bozulma başladığı zaman, şövalye olma kriterini (X terimi) taşımayan çoğu insan kraldan kendilerini bir şekilde şövalye (Y terimi) yapmasını istedi. Gerekli koşullara sahip olmamalarına rağmen, soylu bir aileden geldiklerinden dolayı şövalye olmak için istenen gerekli koşullardan ödün verilmesi gerektiği konusunda ısrarcı oldular. Dahası şövalye statüsünü

haklı olarak kazanmayan çoğu kişi şövalyelik işlevlerini yerine getiremez duruma geldi. Şövalyeler, gerekli sayıda ata, zırha veya şövalyeliği taşıyacak gerekli fiziksel koşullara sahip değillerdi artık.

Paranın söz konusu olduğu kültürler, X ya da Y unsurına farklı şekillerde vurgu yaparlar. Birleşik Devletler banknotu açık bir şekilde Y unsurunu vurgular. "Bu para kamusal ve özel borçları ödemek için geçerli paradır" derken kalpazanlık hakkında bir şey söylemez. Diğer taraftan Fransız parası, X unsuru hakkında uzun bir bildirim içerir; özellikle kalpazanlığın yasadışı olması ve cezalandırılması hakkında.[1] İtalyan parası aynı şekilde X unsurunu vurgular, fakat daha özlü bir ifadeyle: "La legge punisce i fabbricatore e gli spacciatori di biglietti falsi."[2]

BEŞİNCİSİ; en azından bu durumda kurallar ve uylaşımlar ilişkisi oldukça açıktır. Şöyle ki nesnelerin bir değişim aracı olma işlevini sürdürebilmeleri bir uylaşım meselesi değil kural meselesidir. Fakat hangi nesnelerin bu işlevi yerine getireceği bir uylaşım meselesidir. Benzer şekilde, satrançta, şahın gücü bir uylaşım değil, kural meselesidir. Fakat bu gücün hangi şekle yükleneceği bir uylaşım meselesidir. Çünkü bu durumlarda X terimi tarafından sağlanan koşullar tesadüfen

---

1 L'article 139 du code pénal punit de la réclusion criminelle a perpétuité ceux qui auront contrefait ou falsifié les billets de banque autorisés par la loi, ainsi ce que ceux qui auront fait usage de ces billets contrefaits ou falsifié, ceux qui les auront introduits en France seront punis de la même peine.
Ceza Kanununun 139. maddesi, kanun tarafından verilen izinle çıkarılan banknotları taklit edenleri ya da tahrif edenleri (sahtesini yapanları) müebbet hapis cezasıyla cezalandırmaktadır. Keza bu sahte ya da taklit paraları kullananlar, bunları Fransa'ya sokanlar da aynı cezaya çarptırılırlar. (ç.n.)

2 Hukuk, sahte banknot basanları ve dağıtanları cezalandırır. (ç.n.)

sadece Y terimi tarafından belirlenen işlevle ilişkilidir, X teriminin seçimi az ya da çok keyfidir ve örneğin para ya da şah olarak ne çeşit bir nesnelerin kullanılacağına dair izlenen sonuçlandırıcı politika bir uylaşım meselesidir. İlerideki örneklerde de göreceğimiz gibi, X teriminin uygulanabilmesi için zorunlu olan özellikler çoğu zaman Y teriminin icrası açısı için esastır. Bu yüzden, örneğin, kişi sertifikalı bir cerrah olduğunda, cerrahi icra (Y terimi) yetkisi belirli tıbbi kriterlere (X terimi) dayanmak zorundadır. Bununla birlikte, hatta bu örneklerde bile, X terimi tarafından temsil edilmeyen ancak Y terimi tarafından işaret edilen bir ek daha vardır. Söz konusu kişi örneğin, sertifikalı bir cerrah statüsüne sahiptir.

X teriminin özeliklerinin, Y terimi tarafından belirlenen işlevin yerine getirilmesini garanti etmekte yetersiz kaldığı iddiasını gösteren karşıt örneklerin varlığı kolayca görünebilir. Örneğin, bir başkan veya bir hükümet yetkilisi bir depremi ya da 'felaket' olabilecek bir yangını haber verdiğinde, birisi, deprem ya da yangın hakkındaki kaba olguların kendi fiziksel özelliklerinin onları felaket olarak nitelemeye yeterli olduğunu söyleyebilir. Bir katliam veya bir deprem hakkında uylaşımsal bir şey yoktur. Bu örneklere daha yakından bakıldığında, bu nokta daha iyi anlaşılabilir. İlan edilmiş bir felaketin işlevi, mağdurların ekonomik yardım ve düşük faizli kredi gibi şeylere hak kazanmalarıdır; hâlbuki yangının ya da depremler kendiliklerinden kaba fiziksel özellikleri ve sonuçları nedeniyle para yaratmazlar.

Benzer bir nokta ceza hukuku üzerinden de ileri sürülebilir. Ceza hukukunun tamamı kurucu değil düzenleyicidir. Öldürme eyleminden önce var olan belirli davranış biçimleri örneğinde olduğu gibi temel nokta yasaklamaktır. Fakat bu düzenlemelerin işleyebilmesi için yaptırımlar olmalıdır ve kanunu ihlal edenlere yeni bir statü yüklenmesi gerekir. Bu yüz-

den, belirli koşullar altında (C terimi), birini öldüren (X terimi) ve yaptığı eylemden dolayı suçlu bulunan (Y terimi ve bundan dolayı kurumsal olgu) kişiye "cinayetten hükümlü" statüsü ve bu yeni statüye uygun ceza verilir. "Öldürmeyeceksin" düzenlemesi, "Belirli koşullar altında öldürmek cinayet olarak sayılır ve cinayet ya hapis ya da ölümle cezalandırılır" şeklindeki uygun kurucu kuralı yaratır.

Pek çok durumda, Y terimi tarafından belirlenen işlevin yerine getirilmesi için zorunlu özelliklere sahip olması varsayıldığından, X terimi kesin olarak seçilmiştir. Bunun için, örneğin, 'avukat', 'fizikçi', 'başkan' ve 'katedral' deyimlerinin her biri, varlıklara yüklenen bir işlevle birlikte statüyü kesin bir biçimde belirler. (Bunlar) hukuk veya tıp mezunları, belirli bir seçimin galipleri, büyük kilise hizmetlerini yerine getirecek ve piskoposların yaşamasını sağlayacak kadar büyük yapılardır. Çünkü bu ifadeler, 'avukat', fizikçi', 'başkan' ve 'katedral' statüleri tarafından örtülü olarak içerilen Y işlevlerinin yerine getirilebilmelerini varsayar. Hatta bu örneklerde bile Y terimi tarafından bir şey eklenir. X terimi tarafından belirlenen özelliklerin kendileri Y terimi tarafından belirlenen ek işlev ve statüleri garanti etmekte yeterli değildir. Örneğin, avukatlarla tornavidalar arasındaki fark tornavidanın kendi işlevini yerine getirebilmesini sağlayan salt fiziksel özelliklere sahip olmasına karşın hukuk fakültesi mezununun avukat statüsü kazanması için ek bir yetkilendirme veya sertifikaya gereksinim duymasıdır. Statüye sahip olma hakkındaki kolektif uylaşım bu statü açısından kurucudur ve bu statüye sahip olmak statüye yüklenen işlevin yerine getirilebilmesi için esastır.

Örnekler arasındaki ilginç bir sınıf, sözü edilen varlığın hem nedensel failli bir işleve hem de birbiriyle ilişkili statü işlevine sahip olmasıdır. Örneğin, Meksika ile Amerika arasındaki sınırın gerçek parmaklık bölümünü düşünelim. Bunun,

sınırın geçilmesini önleyecek nedensel fiziksel bir engel işlevini yerine getirmesi varsayılmıştır. Fakat aynı zamanda bir şeyin izin verilmeksizin sınırı geçememesini sağlayan ulusal sınırı belirlediği de varsayılır. Hatta bu örnekte hepsi son kertede aynı amaca hizmet etse de statü işlevi fiziksel işleve bir ektir.

Burada önemli olan, X terimi tarafından belirlenen bir varlığın hâlihazırda sahip olmadığı yeni bir statünün Y terimi tarafından X'e yüklenmesidir. Bu yeni statü insan uylaşımıyla, kabullerle, ya da diğer kolektif niyetlilik biçimleriyle olmalıdır ve bu onun yaratılması için hem zorunlu hem de yeterlidir. Şimdi, bir bunun çok fazla işlemeyecek bir aygıt olduğunu düşünebilirsiniz, fakat gerçekte, detaylarda göreceğimiz gibi, bu mekanizma toplumsal gerçekliğin yaratılmasında güçlü bir lokomotiftir.

ALTINCI ve sonuncusu; bu statü işlevlerinin yüklenmesi ile dil arasında özel bir ilişki vardır. 'Para' etiketi gibi Y ifadesinin bir parçası olan etiketler, yaratılan olgunun kısmî bir kurucusudur. Söylenişlerindeki gariplikle birlikte, paranın yaratılmasında, dilsel olarak ifade edilen kavramlar, 'para' gibi, yarattığımız pek çok olgunun parçasıdır. Bu özelliği bir sonraki bölümde açıklayacağım.

Kendinden Referanslılık Neden Döngüsellik ile Sonuçlanmaz

Toplumsal gerçekliğin açıklanması gereken sıraladığım altı görünür özellikten ilki 'parayı' nasıl tanımladığımız bilmecesidir. Eğer "para olduğu kabul edilen, düşünülen ya da para olduğuna inanılan", tanımın bir parçası ise şunu sorardım: Bir kelimeyi tanımlamak için yapılan her girişim, hatta para kavramının bir açıklamasının verilmesi bir kısır döngüye ya da sonsuzca geri gidişe (teselsül) neden olmaz mı? Fakat bu paradoksun çözümü oldukça basittir. 'Para' kelimesi, sahip ol-

mak, satın almak, satmak, kazanmak, hizmet karşılığı ödeme yapmak, borç ödemek vb. gibi bütün bir edimler ağı içerisinde bir düğümü işaret eder. Bir nesnenin, uygulamalarda bu role sahip olduğunu kabul ettiğimiz an paranın tanımında aslında para kelimesine ihtiyaç duymayız; bu yüzden kısır döngü ya da sonsuzca geri gidiş yoktur. 'Para' kelimesi, bütün bu uygulamaların dilsel olarak telaffuz edilmesinde bir yeri işgal eder. Kimse bir şeyin para olduğuna inanmak için aslında 'para' kelimesine ihtiyaç duymaz. Söz konusu edilen varlıkların, bir değişim aracı, değer birikimi, borç ödeme aracı, kiralanan hizmetler karşılığı maaş vb. olarak kabul etmesi yeterlidir. Ve para için geçerli olan, evlilik, mülkiyet gibi kurumsal kavramlar ve söz verme, ifade etme, emretme gibi söz edimleri için de geçerlidir. Kısacası, bir tavırlar dizisinin belirli bir kavramın gerçek koşullarının kısmi kurucusu olması olgusu ile bu tavırların (bir şeyin para olduğunu düşünmek, bazılarını evli olarak düşünmek vb. gibi) kavramları kullanarak özetlenebileceği olgusu, kavramları ifade eden kelimelerin, kısır döngü veya sonsuzca geri gidiş olmaksızın tanımlanamayacağı neticesini gerektirmez. 'Parayı' tanımlamak için 'para' kavramını kullanmaya ihtiyaç duymasak ve bu yüzden gerekecek kısır döngüden kaçınmış olsak da kavramları açıklamak için 'satın alma', 'satma' ve 'sahip olma' gibi kurumsal kavramlara ihtiyaç duyarız. Daireyi diğer kurumsal kavramları da kapsayacak şekilde genişleterek kısır döngüden kaçındığımız için 'para' kavramını kurumsal olmayan kavramlara indirgemeye çalışmıyoruz.

Kavramların kendinden-referanslılığının türlere ve göstergelere (sembollere) uygulanması arasında bir ayrım olduğuna değinmiştim. Paranın özel bir göstergeyle ilgili olduğu yerde onu hiç kimse para olarak düşünmese de para olabilir. Fakat kokteyl partisinin ilgili olduğu yerde, hiç kime bunun özel bir kokteyl partisi olduğunu düşünmez ise bu bir kokteyl partisi

değildir. Bu anlamda kokteyl partileriyle parayı farklı ele almamızın nedeninin kodlamayla ilişkili olduğunu düşünüyorum. Genellikle, paraya ilişkin kanun örneği gibi, sözü konusu kurum eğer 'resmî' bir biçimde kodlanmışsa, sözü edilen kendinden-referanslılık türün bir özelliğidir. Eğer resmî değilse, kodlanmamışsa, bu durumda kendinden-referanslılık her bir göstergeye uygulanır. Kodlama bir göstergenin (sembolün) bir türün örneği olabilmesi için zorunlu özelliklerini belirler. Bu nedenle, bir sembol, hiç kimse onun hakkında düşünmese de bu özelliklere sahip olabilir, fakat tür hâlâ kendinden-referanslı yolla tanımlanır.

Tartıştığımız kendinden-referanslılık failli işlevlerin doğasının doğrudan bir sonucudur; kurumsal olgulara özgü değildir. Bu nedenle, örneğin, bir şeyin sandalye olması için sandalye olarak işlev görmesi zorunludur ve bir sandalye olarak düşünülmesi, kullanılması gerekir. Sandalyeler, mülkiyet ve parada olduğu gibi soyut ve sembolik değildir; fakat tartıştığımız nokta her iki durumda da aynıdır. Failli işlevsel kavramlar söz konusu olduğunda, bir betimin (resmin) tatminkâr kısmı betime uygun olduğunun düşünülmesidir. Bu, ifade edilen nedenden dolayı, döngüselliğe veya sonsuz geri gidişe yol açmaz: Görüngüye içkin olan edimler dizisine bağlı olarak betimi (tasviri) ortaya çıkarabiliriz. Sandalyeler oturmak için, para satın almak için, araçlar nesneleri çeşitli şekillerde kullanmak içindir[1] vb.

---

[1] Random House Sözlüğünde, 'araç' için verilen tanımlardan birisi şudur: "Araç olarak kullanılabilecek herhangi bir şey." Bir tanım olarak oldukça boş gözükür bu, fakat göründüğü kadar boş değildir. 'Tornavidayı' "araç olarak kullanılabilecek herhangi bir şey" olarak tanımlayamazsınız, çünkü tornavida olarak kullanılabilecek şeylerin çoğu kesin olarak tornavida değildir, örneğin madeni paralar. Fakat, yine de 'araç', 'tornavidanın' tersine, failli eylemlerin oldukça geniş

Kurumsal Olguların Yaratılmasında İcra Edici Sözcelemelerin Kullanımı

Açıklama gereği duyduğumuz ikinci görünür özellik, hepsi için olmasa da, pek çok kurumsal olgunun yaratılmasında icra edici sözcelemenin rolüne ilişkindir. Açıklama, kurucu kuralların yapısı tarafından sağlanır. Genellikle, X terimi bir söz edimi olduğunda, kurucu kural, söz ediminin Y tarafından betimlenen durumu yaratan icra edici bildirge (performative declaration) olarak işlev görmesine izin verir. Belirli şeylerin bir sözleşmenin girişi veya bir toplantının bitişi olarak kabul edildiğini söyleyebilmek için, bu edimleri yerine getirdiğinizi (icra ettiğinizi) söyleyerek bu edimleri yerine getirebilirsiniz. Eğer başkansanız, uygun bir zamanda, "Toplantı sona erdi" demeniz toplantının sona ermesine neden olacaktır. Yine uygun bir çerçevede, "Sizi başkan atıyorum" denmesi sizi başkan yapacaktır. Aynı sözcükler yetkisiz biri tarafından ya da alâkasız bir bağlamda söylendiğinde bu türden bir etkileri olmayacaktır. Kurucu kural, işlevin söz edimi üzerine yüklenmesini olanaklı kıldığı için, yalnızca söz ediminin uygun bir çerçevede icra edilmesi bu işlevi yüklenebilmesini sağlayabilir ve böylece yeni bir kurumsal olgu inşâ edebilir.

Müslüman ülkelerde, bir erkeğin eşine üç beyaz çakıl taşını atıp, sadece üç kez "Seni boşuyorum" diyerek eşini boşayabileceği söylenir. Bu, başka ülkelerde var olmayan, 'boşamak' fiilinin açık bir şekilde icra edici kullanımıdır. Anlamın kulanım olduğunu düşünenler 'boşanmak' sözcüğünün Müslümanlar ve diğerleri için farklı anlamlara sahip olduğunu söyleyeceklerdir. Fakat mesele bu değildir; söz konusu olan var

---

bir kısmını belirler, kabaca ifade edecek olursak araç olarak kullanılabilecek her şey bir araçtır.

olan bir cümle biçimine yeni bir statü işlevi yüklenmesidir. Yeni bir statü işlevi eklendiğinde "seni boşuyorum" cümle yapısının anlamı değişmez; tersine, basitçe yeni bir kurumsal olgunun, yani tekil bir boşanmanın, yaratılmasında kullanılır, koca uygun el hareketleriyle birlikte üç kez "seni boşuyorum" dediğinde kurucu kuraldan dolayı eşini boşamış olur. Bu nedenle, icra edici sözceleme yeni bir kurumsal olgu (boşanma) yaratır.

Hatta yirmi dolar üzerindeki ifade, icra edici fiil içermese de, bir bildirimdir; Bu ifade "Bu, kamusal ve özel bütün borçlar için geçerli paradır", der. Fakat bu sözcelem deneysel bir iddia değildir. Örneğin, Maliye Bakanlığına "Bunun yasal para olduğunu nasıl bileceğiz?" veya "Kanıtı nedir?" sorularını sormaz. Maliye Bakanlığı bu yasal paradır, dediğinde bunun yasal para olacağını bildirir, zaten yasal para olduğuna dair deneysel (ampirik) bir olguyu ilan etmez.

Bildirgelerle kurumsal olgular yaratma olasılığı her kurumsal olgu için ele alınamaz. Örneğin, sadece yaptığınızı söyleyerek gol atamazsınız.

Özetle: İcra edici sözcelemeler, kurumsal olguların yaratılmasında özel bir rol oynar. Zira "X, Y olarak değerlendirilir" formülündeki Y terimi tarafından işaretlenen statü işlevi, her zaman olmasa da, genelde yüklendiği bildirilerek (deklare edilerek) yüklenir. Bu, özellikle X teriminin kendisinin bir söz edimi olduğu durumlar için geçerlidir.

Kaba Olguların Kurumsal Olgular Karşısında Mantıksal Önceliği

Açıklama gereği duyduğumuz üçüncü görünür özellik, kaba olguların kurumsal olgular karşısındaki önceliğiyle ilgilidir. Bu da, ikinci özellikte olduğu gibi, kurucu kuralların ya-

pısıyla açıklanır. Kurumsal olguların yapısı "X, C'de Y olarak değerlendirilir" biçiminin hiyerarşik yapısıdır ki bu hiyerarşi, varlığı insan uylaşımı meselesi olmayan bir görüngüde son bulmak zorundadır. Bu, 'bir şeye bir statü işlevi yüklendiği yerde, ortada yüklenecek bir şey olmalı' demenin sadece başka bir yoludur. Eğer başka bir statü işlevi yüklenirse, kişi, kendisi bir statü işlevi biçimi olmayan bir şeyin, en aşağısına, ulaşmak zorundadır. Bu yüzden, örneğin, daha önce söylediğim gibi, her şey para olabilir; fakat fiziksel bir gerçekleşmesi olmalıdır, yani statü işlevinin kurumsal biçimini yükleyebileceğimiz bir kaba olgu olmalıdır -bu bir parça kâğıt olabilir veya bilgisayar diskinde bir ışık aksi olabilir-. Bu yüzden kaba olgular olmaksızın hiç bir kurumsal olgu olmaz.

Bu tartışma, bizi, 7. ve 8. bölümlerde sunacağım gerçekçilik (realizm) tartışmasına götürür. Bazı gerçekçilik karşıtlarının iddia ettiği gibi, 'bütün olgular kurumsaldır, kaba olgular yoktur' şeklinde bir durum söz konusu olamaz. Çünkü kurumsal olguların yapısının analizi bunların mantıksal olarak kaba olgulara bağlı olduklarını açığa çıkarır. Bütün olguların kurumsal olduğunu varsaymak kurumsal olgular adına sonsuzca geri gidişe (teselsül) ya da bir döngüsellik üretir. Bazı olguların kurumsal olması için başka kaba olguların da olması zorunludur. Bu, kurumsal olguların yapısının mantıksal bir sonucudur.

Sistematik İlişkiler ve Edimin Nesne Karşısında Önceliği

Dördüncü sorumuz, kurumsal olgular arasında neden daima belirli sistematik ilişkilerin bulunduğu; beşincisi ise, kurumsal edimlerin neden kurumsal nesneleri önceler gibi olduğuydu.

Tanımlamaya çalıştığım türden çeşitli toplumsal olgular arasındaki sistematik ilişkilerin en açık nedeni, sözü edilen olguların tamamıyla bu amaçlar için tasarlanmış olmalarıdır. Hükümetler yaşamımızın her alanına etki etmek; para ise her çeşit işimizde tek bir değer yaratmak için tasarlanmıştır. Hatta hayatımızın geriye kalanından açık bir şekilde yalıtılmış olan oyunların bile haklar, ödevler, sorumluluklar vb. gibi bir aygıt kullanması, daha önce işaret ettiğim gibi, ancak bütün diğer verili toplumsal olgularla anlaşılabilir.

Toplumsal edimlerin toplumsal nesneler karşısındaki görünür önceliği için yapılacak açıklama; 'nesnelerin' gerçekten failli işlevlere hizmet için tasarlanmış olmasıdır; aksi takdirde çok az ilgimizi çekerlerdi. Hükümetler, para ve üniversiteler gibi, toplumsal nesne olarak düşündüklerimiz aslında sadece edim kalıplarının yerini tutarlar. Bütün failli işlevlerin ve kolektif niyetliliklerin işleyişinin devam eden edimler ve devam etmesi muhtemel edimlerin yaratılması meselesi olduğu umarım açıktır.

Bu tartışma boyunca, farkında olmaksızın, kurumsal nesneler yerine kurumsal olgular hakkındaki konuşmalarımızla bu noktayı kabul etmiş olduk. Örneğin bir parça kâğıt gibi, kurumsal gerçeklik tarafından içerilen bu çeşit maddi nesneler diğerleri gibi nesnedir. Fakat bu nesnelere statü işlevi yüklenmesi, nesne bir kurumsal nesne olduğunda, örneğin, yirmi dolar, bir betimleme ölçütü yaratır. Nesne farklı değildir, tersine eski nesneye bir işlevle birlikte yeni bir statü işlevi yüklenir (veya sadece yeni statü işlevine hizmet etmesi amacıyla yeni bir nesne yaratılır). Fakat bu işlev sadece fiili muamelelerde açıkça ortay çıkar. Bu yüzden bizim ilgimiz nesneye değil işlevin ortaya çıktığı süreçlere ve olaylaradır.

Sürecin sonuçlar karşısındaki önceliği, birçok toplumsal kuramcının da işaret ettiği gibi kurumların sürekli kullanım

yoluyla neden aşınmadığını aksine kurumun her bir kullanımının, bir anlamda bu kurumun bir yenilenmesi olduğunu da açıklar. Kullandığımız şekliyle arabalar ve gömlekler aşınır; fakat sürekli kullanım evlilik, mülkiyet ve üniversiteler gibi kurumları yeniler ve kuvvetlendirir. Yaptığımız izah bu olguyu açıklamaktadır; sadece kendi fiziksel yapısından dolayı işlev yerine getirmediğinden bir görüngüye işlev yüklenir. Fakat kullanıcıların süre giden kolektif niyetliliğine bağlı olarak kurumun her bir kullanımı, kullanıcıların kuruma bağlılıklarının yepyeni bir açık edilmesidir (dışa vurumudur). Her bir dolar yıpranır, fakat banknot kurumu sürekli kullanımla yeniden güçlendirilir.

Açıklama gereği duyduğumuz altıncı ve son özellik kurumsal gerçeklik içerisinde dilin rolüyle ilgilidir ve ben sonraki bölümü bu konuya ayıracağım.

3

Dil ve Toplumsal Gerçeklik

Bu bölümün başlıca amacı, dilin kurumsal gerçekliğin temel kurucu öğesi olduğuna dair ileri sürdüğüm iddiayı açıklamak ve haklı çıkarmaktır. Bu iddiamı genel bir çerçevede ortaya koymuştum; şimdi ise onunla neyi kastettiğimi tam olarak açıklığa kavuşturmak ve delillerini sunmak istiyorum. Bölümün sonunda dilin kurumsal olgulardaki diğer bazı işlevlerine de değineceğim.

Önceki bölümde bazı dil formları olmaksızın para, evlilik, yönetimler ve mülkiyet gibi kurumsal yapılara sahip olmanın mümkün olamayacağını belirtmiştim. Zira henüz açıklamadığım ilginç bir tarzda, kelimeler ya da diğer semboller, olguların birer kısmî kurucusudur. Fakat bu, genelde toplumsal olguların dili gerektirmediğini söylediğimizde şaşırtıcı görünecektir. Dil-öncesi (prelinguistic) hayvanlar her türlü müşterek davranışa sahip olabilecekleri gibi bebekler de hiçbir kelime kullanmaksızın oldukça karmaşık sayılabilecek sosyal etkileşim yetisine sahiplerdir. Dahası eğer kurumsal gerçekliğin bir dili

gerektirdiğini söylersek, bu durumda dilin kendisi nedir? Kurumsal olgular bir dili gerektiriyor ve dilin kendisi de bir kurumsa, o zaman dilin de bir dile gereksinimi var demektir. O halde biz ya sonsuz bir geri gidiş ya da bir döngüsellik içine düşeceğiz. Benim iddiamın bir zayıf ve bir de güçlü versiyonu bulunmaktadır. Bir toplumun kurumsal olgulara sahip olabilmesi için en azından ilkel bir dil formuna sahip olma zorunluluğu, tezimin zayıf olan versiyonudur. Bu bağlamda, dil kurumu diğer kurumlar karşısında mantıksal önceliğe sahiptir. Yani dil, diğer bütün kurumların kendisine gereksinim duyduğu, ancak kendisinin herhangi bir başka kuruma gereksinim duymadığı temel kurumdur: Para ve evlilik olmadan da bir dile sahip olabilirsiniz, fakat tersi söz konusu olamaz. Tezimin güçlü versiyonu ise her kurumun olguların dilsel elementlerine gereksinim duymasıdır. Her iki iddianın da doğruluğuna inanıyorum ama burada güçlü versiyonu tartışacağım. Zira güçlü olan zayıf olana da zımnen delalet eder.

Dile Bağımlı Düşünceler ve Dile Bağımlı Olgular

Burada tartışacağım meseleleri ve argümanları için kısaca da olsa ihtiyaç duyduğum, belirli temel açıklamalar ve ayrımlar sunacağım. Zira dilin hangi özelliklerinin konumuza bağlantılı olduğunu net bir şekilde açıklamam gerekiyor. Burada 'dili' tanımlamaya girişmeyeceğim. Sonsuz yaratıcı kapasite, araç-gerece (âlet) işaret eden edimsöz gücünün bulunuşu, nicelik bildiren ifadeler ve mantıksal bağlaçlar gibi tam gelişmiş doğal dillerin temel özellikleri, konumuzla bağlantılı olmadıkları için tartışmamız dışında tutulacaktır. Kurumsal olguların kurulabilmesini sağlayan dilin temel özelliği, kelimeler gibi kendilerinin ötesinde bir şeyi *işaret, temsil* ya da *sembolize eden* simgesel araçların varlığıdır. Bu yüzden 'dil kurumsal ol-

guların kısmi kurucusudur', dediğimde kurumsal olguların Fransızca, Almanca ya da İngilizce gibi tam gelişmiş bir dile gereksinim duymalarını kastetmiyorum. Dilin kurumsal olguların kısmî kurucusu olduğuna dair iddiam, kurumsal olguların esas olarak bazı sembolik öğeler içermesi demektir. Bu durumdaki (buradaki) 'sembolik' şu anlama gelir: Ortada kelimeler, semboller ya da başka uzlaşılmış araçlar vardır ki bunlar, *herkesin anlayabileceği şekilde* bir şeyi kast eder, bir şeyi ifade eder, bir şeyi kendisinin ötesinde temsil veya sembolize ederler. Asıl amacım, yalnızca dilin kurumsal gerçeklik içindeki kurucu rolüne vurgu yapmak olduğundan, buraya kadar anlattıklarım genel ve belirsiz gibi görünebilir.

Dil, burada kullandığım şekliyle esas olarak sembolize ettiği şeyler içerir. Ve bir dilde bu tür niyetli kapasiteler, dil-öncesi niyetli durumların tersine, dilsel şeyler için içkin olmamasına karşın, içkin insan niyetliliği tarafından zorla yüklenir ya da ondan türer. Bu yüzden, "ben açım" cümlesi, dilin bir parçasıdır. Zira bunun toplumsal uylaşımlar tarafından temsil ve sembolize etme kapasitesi vardır. Fakat gerçek açlık hissi dilin bir parçası değildir; çünkü açlık hissi içkin olarak tatmin edilmesi gereken bir durumu temsil eder. Kendinizi aç hissetmeniz için bir dile ya da benzeri herhangi bir uylaşıma ihtiyacınız yoktur.

Öncelikle, Everest Dağı'nın zirvesinde kar ve buz olması gibi dilden bağımsız olgularla bir cümle olarak "Everest Dağı'nın zirvesinde kar ve buz vardır" gibi dile bağımlı olgular arasında ayrım yapmamız gerekir. Şüphesiz istisnalar olmasına karşın bu, ilke olarak yeterince açıktır; eğer bir olgu var olabilmek için dilsel unsurlara ihtiyaç duymuyorsa o zaman dile bağımlı olmayan bir olgudur. Bütün dilleri kaldırın, yine de Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz olacaktır; ancak

bütün dilleri kaldırdığınız anda, "Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz vardır" cümlesini de kaldırmış olursunuz.

İhtiyaç duyduğumuz ikinci ayrım ise dile bağımlı düşünceler ile dile bağımlı olmayan düşünceler arasındadır. Buna göre bazı düşünceler, bir hayvanın kelimelere ya da diğer dilsel araçlara sahip olmadan düşünemeyeceği fikirler bulunması anlamında dile bağımlıdır; öte yandan bazı düşünceler ise, bir hayvanın kelimelere ya da diğer dilsel araçlara ihtiyaç duymadan düşünebileceği fikirler bulunması anlamında, dile bağımlı değildir. "Everest Dağı'nın zirvesinde kar ve buz vardır" cümlesiyle ifade edilen düşünce, açık bir şekilde dile bağımlı bir düşüncedir. Bir dile sahip olmayan varlık, bu düşünceyi düşünemeyecektir. Herhangi bir dilsel araca gereksinim duymayan, kurumsal-olmayan, ilkel, biyolojik eğilimler ve bilişsel durumlar, dilden bağımsız düşüncelere verilebilecek en açık örneklerdir. Mesela bir hayvan, bilinçli aç ve susuz olma hissine sahip olabilir ve bunların her biri arzu biçimidir. Açlık yemek için, susuzluk içmek için bir arzudur ve arzular, tamamıyla niyetli içerikleri olan niyetli durumlardır. Bunun çağdaş jargondaki karşılığı ise, 'uygunsuz davranışlar'dır. Ayrıca, bir hayvan dil-öncesi algılara ve bu algılardan kaynaklanan dil-öncesi inanışlara sahip olabilir. Köpeğim ağaca tırmanan bir kediyi görebilir, kokusunu alabilir ve dolayısıyla kedinin ağaçta olduğuna inanır. Hatta inancını doğrulayabilir ve kedinin yandaki bahçeye koştuğunu gördüğü ve kokusunu aldığı zaman, buna dair yeni bir inanca da sahip olabilir. Dil-öncesi düşüncelerin diğer örnekleri ise korku ve heyecan gibi duygulardır. Kabul etmemiz gereken iki olgudan biri hayvanların dil-öncesi düşüncelere sahip olabileceği, diğeri ise bazı düşüncelerin dile bağımlı olduklarından dil-öncesi varlıklar tarafından edinilemeyeceğidir.

Şimdi, buraya kadar yaptığımız ayrımları aklımızın bir köşesinde tutarak, incelemeye çalıştığımız tezi tekrar ifade edelim. Para ve mülkiyet örneklerinde olduğu gibi dile bağımlı olarak ortaya çıkan olgular gerçekten dile bağımlı olgulardır. Fakat İngilizce kelimeler olarak düşünülmediğinde, para ve mülkiyet birer kelime değildir ve içerikleri de bu kelimelerden oluşmaz; o halde nasıl oluyor da bunların dile bağımlı olduklarını söyleyebiliyoruz.

Bir *olgunun* dile bağımlı olabilmesi için iki koşulun üst üste gelmesi yeterlidir. İlki, düşünceler gibi zihinsel temsillerin bir olgunun kısmi kurucusu olması ve ikincisi söz konusu bu temsillerin dile bağımlı olmasıdır. Bu kuruluş kurallarının yapısından ortaya çıkan ilk sonuç birinci koşulun kurumsal olgular tarafından karşılanmasıdır. Bu olgudan ortaya çıkan şey ise, Y terimi tarafından belirlenen statü işlevinin yalnızca tanındığı, kabul edildiği, fark edildiği ya da inanıldığı zaman işlerlik kazanmasıdır. Yani söz konusu kurumsal olgular sadece varlık olarak temsil edildiklerinde var olabilirler. Kendinize elinizdeki kâğıt parçasının duruma göre ne olabileceğini sorun: Bu, yirmi dolarlık bir kâğıt para olabileceği gibi, Tom'un evi de olabilir. Bu şekilde zihinsel temsillerin bu olguların kısmi birer kurucusu olduklarını göreceksiniz. Bu olguların var olabilmesi, herkes tarafından belirli bir şekilde kabul edilmesine ve insanların zihinsel tutumlarına bağlıdır. Daha önce 'bir şeyin para ya da mülk olabilmesi, onların insanlar tarafından para ve mülk olarak kabul edilmeleriyle mümkündür', dediğimde kastettiğim buydu. Bu bağlamda bütün kurumsal olgular bilgi bilimsel (epistemolojik) açıdan nesnel olsalar bile ontolojik açıdan özneldir.

Peki ya ikinci şart? Söz konusu temsiller dile bağımlı olmak zorunda mıdır? Birinci koşulun yerine getirilmesi ikincisinin de yerine getirilmesini kendiliğinden gerektirmez. Bir

olgu kurucu özellikler olarak zihinsel durumlar içermesine karşın dilsel olmayabilir. Örneğin, en az bir köpek tarafından arzu edilen bir kemiği göstermek için tamamen keyfi olarak 'köpek-kemiği' kelimesini icat ettiğimizi varsayalım. Gerçek şu ki, köpek-kemiği ve bunun gibi bir olgu kısmen köpekgillere ait bazı zihinsel durumlar tarafından oluşturulur. Fakat bu tür zihinsel durumlar için herhangi bir dilsel öğe gerekli değildir; çünkü köpekler arzularını açığa vuracakları herhangi bir dil olmaksızın kemikleri arzulayabilirler.

O halde, bir köpek-kemiği ile para arasındaki fark nedir? Neden bir şeyin para olduğuna dair inanç var olabilmek için bir dile gereksinim duyar da, benzer şekilde bir kemiğe duyulan arzu dile gereksinim duymaz? "Bu paradır" diye düşünmem için tam olarak olması gereken şey nedir? İkinci bölümde ifade ettiğim gibi 'para' kelimesinin kendisine ihtiyacım yoktur; o halde kelimenin bizzat kendi (para) tanımında bir rolü yoktur. Peki, o zaman niye kavramları düşünmek için hâlâ bazı kelimeleri ya da benzeri öğelere sahip olmak zorundayım? Bu önemsiz bir soru değildir. Bu soru, bazı X'in Y teriminin belirlediği 'statü-işlevi'ne sahip olarak değerlendirildiği zaman X'ten Y'ye olan hareketin karakterinden yola çıkılarak cevaplandırılabilir. Kısaca, cevap statü işlevlerinin doğasının anlaşılmasına bağlıdır. Benim vereceğim cevap, az çok tahmin edebileceğiniz gibi, X'ten Y'ye hareket, *eo ipso* (tam da bu yüzden), dilsel bir harekettir; hatta bu durumda görünen o ki, dil yoluyla yapılandan başka bir şey de yoktur.

Bazı Düşünceler Neden Dile Bağımlıdır?

Bizim kurumsal olguların dile bağımlı olduğuna dair orijinal tezimiz, aslında, "kurumsal olguların kurucusu olan düşünceler dile bağımlıdır" önermesinin özünü oluşturmaktadır. Fakat neden? Delili nedir? Bazı düşüncelerin, dilsel unsurların kendileri hakkında olan düşüncelerin tersine, neden dile ba-

ğımlı olduklarını sorarak başlayalım. Bunun farklı delilleri (örnekleri) vardır.

Birincisi, bazı düşünceler o kadar karmaşıktır ki, sembollere başvurmaksızın düşünülmesi, *deneysel olarak imkânsızdır*. Örneğin, matematiksel düşünceler bir semboller sistemine gereksinim duyar.

371 + 248 = 619

örneğinde olduğu gibi basit bir aritmetik işlemi bile dil-öncesi bir hayvanın düşünmesi oldukça zor ve belki de imkânsızdır. Fakat bunlar deneysel zorluk örnekleridir. Kuruluş tarzımız (kıvam) nedeniyle karmaşık soyut düşünceler, kelimeler ve sembolleri gerektirir. Bu tarz düşünceleri dilden bağımsız olarak düşünmede *mantıksal* bir imkânsızlık göremiyorum. Evrimin akışının, sembolleri kullanmadan karmaşık aritmetik işlemleri (ilişkileri) düşünebilen varlıkları üretebileceğini hayal etmek hiç de zor değildir.

Diğer bir çeşit örnek ise, dili *mantıksal bir gereklilik* meselesi olarak ihtiva eder. Zira düşüncelerin, oldukları şey olabilmeleri için, düşüncelerin dilsel ifadesi esastır. "Bugün 26 Ekim Salı" örneğini düşünelim. Bu düşünce, kesin belirli kelimeleri ya da onların İngilizce veya başka bir dildeki eşanlamlılarını gerektirir; çünkü bu düşüncenin içeriği günleri ve ayları tanımlayan özel bir sözel sisteme göre bir günün yerini saptar. Bu nedenle köpeğim, "Bugün 26 Ekim Salı" diye düşünemez.

İlgili kelime hazinesine sahip olarak bizler, "Bugün 26 Ekim Salı" ifadesini Fransızcaya tercüme edebiliriz; ama Maya dili örneğinde olduğu gibi takvim sistemi tamamen farlı olan başka bir dile tercüme edemeyiz. Mayalar, bizim "Bugün 26 Ekim Salı" dediğimiz günü, kendi sistemlerini kullanarak adlandırmış olabilirler ama yine de bunu "Bugün 26 Ekim

Salı" diye tercüme edemeyiz. Bu, aynı göndermedir ama anlam farkı söz konusudur.

Bu düşünce, kendisine tekabül eden olgu dile bağımlı olduğu için dile bağımlıdır. Bugün(ün) 26 Ekim Salı olması sözel bir sistemde bir yer işgal etmesinden başka bir olgu meselesi değildir. Ama birisi "Fakat bu, örneğin köpekler ve kediler için de tamamen doğrudur; bir şeyin 'kedi' ve 'köpek' olarak isimlendirilmesi de yalnızca dilsel bir sitemle ilişkilidir. Bir şeyin 'köpek' olması yalnızca hayvanları ve genel olarak "eşyayı tanımlayan bir sistemle ilişkilidir" diyebilir. Ama çok önemli bir fark var: *'Köpek' kelimesinin özelliklerine sahip bir* nesnenin özellikleri, *örneğin, köpeğin sahip olduğu özellikler, dilden bağımsız olarak var olan özelliklerdir.* Genişletirsek, biri bu özellikleri dilden bağımsız olarak düşünebileceği gibi bu düşüncelere dilden bağımsız olarak da sahip olabilir. Fakat "Bugün 26 Ekim Salı"nın özellikleri bir sözel sistemden bağımsız olarak var olamaz; çünkü, Bugün(ün) 26 Ekim Salı olması bu sözel sisteme ilişkin bir meseledir. Böyle bir sözel sistem olmasaydı, insanların ne düşündüğü ya da ne dediği gözetilmeksizin 26 Ekim günü yine aynı kalsa bile, böyle bir olgu olmayacaktı. Kısacası, bu düşünce dile bağımlı bir düşüncedir; çünkü 26 Ekim'in ancak kelimelerle ilişkili olarak var olabilen şartlarını karşılaması, bu düşüncenin içeriğinin parçasıdır.

Bugün 26 Ekim Salı olgusu, kurumsal bir olgu değildir. Zira kurumsal olarak tanımlanmasına rağmen gerçekte bir etiket[1] tarafından yeni bir statü işlevine dönüştürülmemiştir.

---

[1] Örneğin, 'Noel' ya da 'Şükran Günü' gibi, günlere verilen bazı isimler statü işlevi olarak etiket sayılırlar. Bu etiketler adı geçen günü sözel sistemde adı geçen güne göre daha fazla tanımlarlar; ayrıca hangi fonksiyonla ilişkilendirileceklerine dair bir statü sağlarlar.

Şimdi de kurumsal olguları düşünelim. 'Bu yirmi dolarlık bir kâğıt paradır' ve 'bu benimdir' düşüncelerinin kavramsal bir zorunluluk meselesi olarak bir dili gerektirdiklerini iddia ediyorum. Yine, bu düşüncelerin, bugün'ün tarihi düşüncesinde olduğu gibi temelde dile bağımlı olduklarını iddia ediyorum. Peki neden?

Oyunlar ve Kurumsal Gerçeklik

Bu iddiayı delillendirmek için vurgulamak istediğim noktayı örneklediğinden, oyunlara ilişkin oldukça basit bazı olguları tartışarak başlamak istiyorum. Mesela, futbol gibi bir oyundaki puan meselesini düşünelim. Amerikan futbolunda "bir golün değeri altı puandır" diyelim. Şimdi bu, dilsel semboller olmaksızın hiç kimsenin sahip olabileceği bir düşünce değildir. Fakat neden? Çünkü puanlar ancak onları temsil eden ve hesaplayan bir dil sistemine bağlı olarak var olabilir ve bu yüzden ancak böyle bir sistem için gerekli olan dilsel aygıtlara sahip olduğumuzda puanlar hakkında düşünebiliriz. Fakat bu sorumuzu daha öncesine götürür. Puanlar neden sadece böyle bir dil sistemine bağlı olarak var olabilir? Cevap basitçe söylersek, eğer puanları temsil eden bütün sembolik aygıtları ortadan kaldırırsanız, geriye başka bir şey kalmayacağıdır. Söz konusu olan, sadece puanları temsil eden ve hesaplayan bir sistemdir. Bu 'puanlar sadece birer kelimedir' izlenimini verirse yanıltıcı olacaktır. Bu doğru değildir ve kelimelerin sonuçları vardır. İnsanların puanlarını artırmak için umutsuzca çabalamalarının salt kelimeler için olduğu söylenemez; çünkü galibiyet ya da mağlubiyet bu puanlar tarafından belirlenmektedir ve bu yüzden coşku ya da hüsran arasında duygulara vesile olurlar. Görünen o ki, salt kelimeler bu tür derin duyguların odağı olamazlar. Ama bizim yaptığımız skoru etkileyen kelime ya da diğer sembollerden bağımsız bir

düşünce de yoktur. Puanlar gerçek kelimeler yerine bazı sembolik araçlar yoluyla da temsil edilebilir; sözün gelişi, puanları toplanmış taş yığınlarıyla her taş bir puan sayılarak hesaplayabiliriz. Fakat sonunda taşlar, diğerlerinde olduğu gibi, dilsel sembollere dönüşecektir. Bu taşlar, dilsel sembollerin sahip olduğu üç temel özelliğe sahip olacaktır: Bazı şeyleri kendisinin ötesinde *sembolize etmek,* bunu bir *toplumsal uylaşım* yoluyla yapmak ve buların *kamusal* olması. Ne dil-öncesi puanların algılanması ne de dil-öncesi puanlara ilişkin bir inanış söz konusudur. Çünkü sembolik araçlarla bağlantılı olanlar hariç algılanacak ya da inanılacak bir şey yoktur. Hayvanlar ağaçta görebilecekleri kediye ilişkin dili önceleyen bir şekilde puanları göremeyecekleri gibi, yemek arzulamalarına ilişkin de yine dili önceleyen bir şekilde puanları arzulayamaz.

O zaman, bir hayvan neden tıpkı annelerinin sütünü emmek için dil-öncesi arzularla doğan hayvanlar gibi bir futbol maçında puan kazanmak için doğamaz? Cevap şu ki, puan kazanma arzusunun, puanları temsil eden ve hesaplayan toplumsal olarak kabul edilmiş bir sistemden bağımsız bir içeriği yoktur. Puanları hesaplayan bütün sembolik araçları ortadan kaldırdığınız anda genel olarak puanlara ilişkin bütün olası inançları, arzuları ve düşünceleri de kaldırmış olursunuz. Daha sonra, bir futbol oyunundaki puanlara ilişkin gerçeğin aynı şekilde para, mülk ve diğer kurumsal görüngüler için de geçerli olduklarını tartışacağım.

Bu olguları görmenin zorluğu ise, kısmen, dilin nasıl işlediğine dair sahip olduğumuz belirli bir düşünce modelinden gelir. Bu model oldukça geniş bir düzlemde işlev gördüğünden bunun bütün durumlar için işlevsel olması gerektiğini düşünürüz. Buradaki model şudur: Birtakım mefhumlara ve anlamlara sahip olan kelimeler ve diğer ifadeler vardır. Bu mefhum ve anlamlardan dolayı kelime ve diğer ifadeler gönderge

(nesnelere) sahiptir. Örneğin, bir "Akşam Yıldızı"[1] ifadesi vardır ve bu ifadenin bir mefhum ve anlamı vardır. Bu anlamdan dolayı onu düşündüğümüz ya da dile döktüğümüz zaman dile bağımlı olmayan bir nesneyi yani Akşam Yıldızını düşünüyoruz ya da ona göndermede bulunuyoruzdur. Bu modelde, eğer kelimeler olmaksızın anlam veya mefhumu düşünebiliyorsanız, bu durumda siz gönderme yapılanı (gönderge) da kelimeler olmadan düşünebilirsiniz. Yapmanız gereken tek şey, mefhum ya da anlamı ifadeden ayırmak ve sadece mefhum veya anlamı düşünmektir. Görünen o ki, anlamı *daima* ayırabilmeliyiz; çünkü bu ifadeyi başka bir dile tercüme edebiliriz. Bu tercüme edilebilirlik, bazen İngilizce'ye bazen Almanca'ya ya da başka bir dile iliştirilebilecek şekilde anlamın ayrılabileceğini ve düşünülebileceğini kanıtlar gibidir. Bu model, bize, zorunlu olarak dile bağımlı düşünceler gibi bir şeyin olamayacağı izlenimini verir. Çünkü bir dildeki herhangi bir ifade başka bir dile tercüme edilebilir ve bu, düşünülebilir anlamın sözlü ya da yazılı bir ifadeden daima ayrılabilirliğine zımnen delalet eder.

Diğer sınırları her ne olursa olsun bu model, kurumsal olgular için işlevsel değildir. Oyunlardaki skor örneğinden hareketle bunun neden işlevsel olmadığını görebiliriz. Hatta 'oyuncu', 'çizgi', 'top', vb kelimelere sahip olmasak bile, oyuncuların topu taşıyarak çizgiyi geçtiklerini görebiliriz ve dolayısıyla kelimelerle ifade edeceğimiz, "Oyuncu topu taşıyarak çizgiyi geçti" düşüncesini kelime kullanmaksızın düşünebiliriz. Fakat buna ilaveten, oyuncunun altı puan kazandığını göremeyiz; çünkü görülebilecek bir şey yoktur. 'Altı puan' ifadesi, 'oyuncu', 'top', 'çizgi' ve 'Akşam Yıldızı' ifadelerinin tersi-

[1] Güneş battıktan sonra görülen Zühre yıldızı. (ç.n)

ne, dilden bağımsız bir nesneye işaret etmez. Puanlar "orada değildir" ama gezegenler, insanlar ve çizgiler 'orada'dır.

Okurun benim şimdiye kadarki sezgilerimi paylaşacağını umuyorum; zira şimdi bu sezgilerin altını çizecek genel ilkeleri ifade etmek istiyorum. En alt seviyede, X'ten Y'ye kurumsal bir olgu yaratan hareket, kaba düzeyden kurumsal düzeye bir geçiştir. Defalarca vurguladığım gibi bu geçiş, ancak kendisi bir varlık olarak resmedildiği zaman var olabilir. Bundan dolayı, Y unsurunu temsil edecek dil-öncesi bir yöntem yoktur; çünkü algılanabilecek ya da X unsuruna ek olarak katılabilecek dil-öncesi bir şey olmadığı gibi arzunun hedefi olacak ya da X unsuruna katılmaya eğilimli dil-öncesi bir şey de yoktur. Bir dil olmaksızın, elinde topla beyaz çizgiyi geçen oyuncuyu görebiliriz ve böyle olmasını isteyebiliriz. Ne var ki dil olmaksızın oyuncunun altı puan aldığını göremeyiz ve bunu isteyemeyiz. Çünkü puanlar kelimelerden ya da benzer işaretlerden bağımsız olarak düşünülebilecek şeyler değildir. Puanlar için doğru olan şey, göreceğimiz gibi para, özel mülkiyet ve yönetimler için de doğrudur.

Bu örnekten çıkan dersler, genel olarak kurumsal olgular için de geçerlidir. Hem kısmen düşünceler hem de dil-öncesi düşünce formları tarafından inşâ edilen çoğu statü işlevi tasarımı işe yaramaz. Nedeni ise bunların ancak kolektif uzlaşmalar yoluyla var olabileceğidir ve bu uylaşımların içeriğini formüle edecek dil-öncesi bir yöntem yoktur. Çünkü dil-öncesi hiçbir doğal görüngü yoktur. Y terimi, X teriminin fiziksel özelliklerine ek olarak 'a' statüsü yaratır ve bu statü bizim doğal eğilimlerimizden bağımsız olarak eylemin nedenlerini sağlamak zorundadır. Statü ancak insanlar onun varlığına inandığında var olur ve nedenler de yalnızca insanlar tarafından neden olarak kabul edildiklerinde işe yarar. Bundan dolayı, özne yeni statüleri temsil edecek bazı yöntemlere sahip olma-

lıdır. Bunu, X teriminin dil-öncesi kaba özellikleriyle yapamaz. Kişi, yalnızca doların rengi ve şekli hakkındaki fikirlerden, oyuncunun elinde topla yaptığı hareketi hakkındaki düşüncelerden ne kadar "gol, altı puan" statüsünü çıkarabilirse o kadar para statüsünü çıkarabilir. Çünkü yeni statü ancak uylaşım yoluyla var olabilir. Yeni statüyü temsil edecek üzerinde uzlaşılmış bazı yöntemler olmalıdır, aksi takdirde sistem çalışmayacaktır. "Fakat neden X teriminin kendisi, yeni statüyü temsil etmek için üzerinde uzlaşılmış bir yol olmasın?" Cevap şu ki olabilir; fakat X terimine bu rolü vermek, kesin olarak ona bir sembol ya da dilsel bir statü rolü vermek anlamına gelir.

Dile bağımlılıkları açısından, statü işlevlerinin nedensel failli işlevlerden farklı olduğunu gözden kaçırmayalım. Biri, herhangi bir kelime ya da dilsel unsur olmaksızın bunun bir tornavida olduğunu ve sadece bu şeyin diğer şeyleri vidalamak için kullanıldığını düşünebilir. Bir nesneyi tornavida olarak kullanmak ve ona öyle davranmak için hiçbir kelime zorunlu değildir. Çünkü onun böyle bir işlevinin olması onun kaba fiziksel şekliyle ilişkilidir. Fakat statü işlevlerinde, X unsuru, Y unsurunu belirlemek için yeteri kadar yapısal özelliklere kendiliğinden sahip değildir. Fiziksel olarak X ve Y birbirinin aynıdır. Tek fark, bizim X unsuruna bir statü yüklememizdir ve bu yeni statü işaretlere gereksinim duyar. Çünkü deneysel olarak konuşursak, aslında orada başka bir şey de yoktur.

Özetleyecek olursak; kurumsal olguların yaratılmasında X'ten Y'ye olan hareketten doğan Y'nin düzeyinin kendi temsilinden başka bir varlığı olmadığından, onu temsil etmek için bir yola gereksinim duyarız. Fakat onu temsil edecek dil-öncesi doğal bir yol yoktur. Çünkü Y unsurunun, temsil aracı sağlayacak X unsuruna ek olarak dil-öncesi doğal bir özelliği

yoktur. Bu yüzden, X'ten Y statüsüne olan hareketi sağlamak için kelimelere ya da diğer sembolik araçlara sahip olmak zorundayız.

İnanıyorum ki, dikkatlerimizi kurumsal görüngülerin ödevsel (deontik-ahlakî) statüsüne yönelttiğimizde, bu noktalar daha anlaşılır olacaktır. Hayvanlar bir sürüye katıldıklarında ihtiyaç duydukları bütün kolektif niyetliliklere ve bilince sahip olacaktır. Hatta bir hiyerarşiye ve baskın erkeğe sahip olabilecekleri gibi avlanmak için işbirliği yapabilirler, yemeklerini paylaşabilirler ve çiftleşebilirler; fakat evlenemezler, mülk ya da para sahibi olamazlar. Neden? Çünkü bütün bunlar güçler, haklar, yükümlülükler, ödevler vb gibi kurumsal formlar yaratır ve böyle görüngülerin karakteristik özelliği sizin, benim ya da bir başkasının başka türlü yapmaya meyletmemizden bağımsız olarak bir eylemin nedenlerini yaratmaktır. Köpeğimi dolarları takip etmesi ve yemek karşılığında bana geri getirmesi için eğittiğimi varsayalım. O, yine de yemek satın almış olmaz ve dolarlar da onun için para değildir. Neden? Çünkü kendisine ödevsel bir görüngüyü sunamaz. "Eğer bunu ona verirsem, o bana şu yemeği verecek" diye düşünebilir; fakat şimdi bir şeyler *satın alma hakkın* var ve bir başkası bunlara sahip olduğu zaman, o da bir şeyler satın alma hakkına sahip olacak, diye düşünemez.

Ayrıca, bu ödevsel görüngüler daha ilkel ve basit bir şeye indirgenemez. Onları eğilimli olduğumuz davranışlar lehine ya da bir şeyi yapmamış olmanın olumsuz sonuçlarından kaynaklanan korkularla analiz edemeyiz ve onları yok sayamayız. Bunları yok sayanlar içinde en ünlüsü olan Hume ve diğerleri bu şekilde yok etmeye çalıştılar ancak başaramadılar.

Bu bölümde, dilin olguların kısmi bir kurucusu olduğu için kurumsal olguların, genel olarak bir dili gerektirdiğini kanıtlamaya çalıştım. Tekrar sorumuza dönelim. Dile bağımlı

olmayan, formülümüzü yerine getiren X, Y olarak kabul edilir ki burada kolektif niyetlilik tarafından Y terimine yeni bir statü verilir-kurumsal olgular var olabilir mi; söz konusu niyetlilik dilden bağımsız mıdır? Ya fiziksel sınırın sembolik bir sınıra dönüştüğüne ilişkin olarak verdiğimiz ilk duvar örneğimiz? Bu, dilden bağımsız kurumsal olgulara bir örnek teşkil eder mi? Bu kabilenin, taş sırasına nasıl baktığına bağlıdır. Eğer, sadece bir olgu meselesi olarak bu çizgiyi geçmeye eğilimli olmadıkları için değil de, yalnızca alışkanlıklarının dışında geçmekten sakınıyorlarsa, onların böyle bir eğilim için bir dile ihtiyacı yoktur. Örneğin, dil-öncesi hayvanlar, belirli bir sınırı geçmemeleri yönünde eğitilebileceği gibi, birçok hayvan türü de ki, şaşırtacak kadar çoktur, doğal olarak belirlenmiş yerleşim sınırlarına sahiptir. Broom'un dediği gibi, "Bir bölgenin sınırları, temizleyici balıklarda ve diğer su yüzeyinde yaşayan balıklarda olduğu gibi görsel olabilir; çoğu kuş için olduğu gibi işitsel olabilir; çoğu memelinin koku alma duyusuna ilişkin olarak kokuyla ilgili olabilir; ya da elektrik balıklarında olduğu gibi elektrikle ilgili olabilir."[1] Eğer hayal ettiğimiz topluluk sadece bir eğilim meselesi olarak bu sınırları geçmeye niyetli değilse, bizim anladığımız anlamda bir kurumsal olguya sahip değildir. Onlar, basitçe belirli şekilde davranmaya eğilimlidir ve onların davranışı tıpkı kendi bölgelerinin sınırlarını işaretleyen hayvanlarınkine benzer. Hayvanlar, basitçe, şu ya da bu şekilde davranır ve buradaki 'davranış'tan kasıt bedenlerini belirli bir şekilde hareket ettirmeleridir.

Fakat bu çizgiyi geçmelerinin yasaklanması ya da bu çizgiyi geçmelerinin *varsayılmaması* gibi bu taş sırasının yarattığı

---

1 Donald M. Broom, *The Biology of Behavior: Mechanisms, Functions and Applications*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 196-197.

birtakım hakların ve zorunlulukların topluluk üyelerince tanındığını varsaydığımızda, sembolleştirmelere başvurmuş oluruz. Bu şekliyle taşlar kendilerinin ötesinde bir şeyi sembolize ederler ve böylece kelimeler gibi işlev görürler. Ne kurumsal olanla olmayan ne de dilsel olanla dil-öncesi arasında keskin bir ayrım olduğunu düşünüyorum. Fakat tamamen kurumsal olgulara ilişkin ve sadece alışılmış davranış formları tarafından biçimlendirilmemiş görüngüleri düşündüğümüzde, dili bu görüngülerin kurucu öğesi olarak düşünmek zorundayız; çünkü X nesnesi üzerine Y işlevini yükleyen hareket, sembolik bir harekettir.

Dil, Bir Dile Gereksinim Duyar mı?

Şimdiye kadar anlattıklarım bizi bir noktaya kadar götürür. Kurumsal olguların bir dile gereksinim duyduklarını, çünkü dilin kurumsal olguların kurucusu olduğunu belirtmiştim. Bununla birlikte, dilsel olgular da kurumsal olgulardır. Bu yüzden, dil de bir dile gereksinim duyar gibidir. Bu bizi sonsuz bir geri gidişe ya da başka bir kısır döngüye götürmez mi? İlk kısır döngüden yani 'para' gibi belirli kurumsal kavramların tanımlanmasında, başka kavramların tanımlanması yoluyla ortaya çıkan döngüsellikten, daireyi diğer kurumsal kavramları içerecek şekilde genişleterek çıkmıştık. Bu döngüsellikten nasıl çıkarız?

Kısa ama yetersiz cevap şudur ki, dilin kendisi bir dil olduğundan bir dile gereksinim duymaz. Şimdi, bununla ne kastedildiğini açıklayalım. Kurumsal olgular açısından dilsel unsurlara duyulan gereksinim, X unsurunun artık Y statüsüne sahip olduğunu belirleyen, adı geçen kurumun katılımcıları tarafından üzerinde uzlaşılmış bir yolun olmasına duyulan gerekliliktir. Mademki X unsurunun Y işlevine vereceği fiziksel bir şey yok, bu statü ancak toplumsal uylaşımlar yoluyla var

olabilir ve fiziksel olmayan ödevsel (ahlakî) özellikler kazandırır; o halde bu statü işaretler olmadan var olamaz. Bu işaretler, şimdi bu statünün kısmi kurucularıdır. Oyuncunun elindeki topla bir (Amerikan) futbol maçında skor yaptığını ve bunun değerinin de altı puan olduğunu gösterecek bir yönteme ihtiyacımız var. Bu fiziksel durumda bunu açık edecek bir şey yoktur. Bu ise epistemik değil, ontolojik bir durumdur. Aynı şekilde, benimle bir toprak parçası arasında da onun bana ait olduğunu gösterecek fiziksel bir ilişki yoktur. Kimyasal bileşiminde, bir parça kâğıdı yirmi dolar yapacak bir şey yoktur. Bu yüzden, bu kurumsal olguları gösterecek bazı sembolik öğelere sahip olmak zorundayız. Ya sembolik araçların kendileri? Bunlar nasıl sembolik olarak kodlanmışlardır? Eğer fiziksel yapısında bir kâğıt parçasını beş dolarlık bir kâğıt yapacak bir şeyin olmadığı doğruysa ki, kesinlikle doğrudur, aynı şekilde bir toprak parçasının benim mülküm olduğunu gösterecek fiziksel bir özellik de yoktur. Yine aynı şekilde, seslerin akustiğinde onların benim ağzımdan çıktığını gösterecek ya da kâğıt üzerine yaptığım işaretlerin yapısında onları kelimelere ya da başka çeşit sembollere dönüştürecek bir şey yoktur.

Bilmecemizin cevabı, dilin kurumsal olguları tanımlamak için bütünüyle kendinden referanslı bir kategori olarak tasarlandığını görmektir. Bir çocuk, kendisinin ya da başkalarının ağzından çıkıp bir şeyi temsil eden, anlamlandıran ya da simgeleyen sesleri kullanmasını öğrendiği bir kültür içinde büyür. Dilin, dil olmak için bir dile gereksinimi yoktur, çünkü 'o zaten bir dildir' dediğimde kastettiğim şey buydu. Fakat bu bizim sorumuzu daha geriye gitmeye zorlamaz mı? Bütün kurumsal olgular neden dilin bu kendinden referanslı karakterine sahip olamazlar? Bir çocuk neden sadece filan kişinin özel mülkiyeti olarak ya da para gibi fiziksel bir nesne olarak büyüyemez? Büyüyebilir. Fakat yaptığı şeyi tam olarak açımlar-

sak, nesneye kendisinin ötesinde bir şeyi sembolize eden şeyler olarak davranır; ona, en azından karakterinde dilsel olarak davranır.

Kaba statüden kurumsal statüye geçiş (hareket), *eo ipso* (doğrudan doğruya) dilsel bir geçiştir. Çünkü X terimi bu şekilde kendisinin ötesinde bir şeyi sembolize eder. Fakat bu sembolik geçiş, düşüncelere gereksinim duyar. X teriminden Y statüsüne olan geçişi kuran düşünceyi düşünmek için bir düşünce aracı olmak zorunda. Onunla düşünmek için bir şeye sahip olmak zorundasınız. X teriminin fiziksel özellikleri bu düşüncenin içeriği için yetersizdir; fakat içeriğin taşıyıcısı olarak herhangi bir düşünce ve kullanımı üzerinde uzlaşılmış herhangi bir nesne fikri düşünmek için kullanılabilir. Düşünmek için en iyi nesneler kelimelerdir; çünkü kelimeler, onları ne için kullanıyorsanız onların bir parçasıdır. Doğrusu, bir şeyin düşünülebilmesi için bir kelime olması şarttır. Fakat kurallara uygun olarak bu, üzerinde uzlaşılmış bir işaret olmalıdır. Kelimelerle düşünmek kolay olmasına karşın, insanlar, dağlar vb. ile düşünmek güçtür. Çünkü bunlar çok fazla ilgisiz özellik barındırırlar ve çok zor idare edilirler. Bu yüzden, düşünce araçları olarak gerçek kelimeleri ya da kelime benzeri işaretleri kullanıyoruz. Kelimeleri kullanarak "Bu benim mülküm", "O başkandır" vb. diyoruz. Fakat 'mülk' ve 'başkan' gibi kelimeler, 'Akşam Yıldızı'nın Akşam Yıldızı'nı gösterdiği gibi dil-öncesi nesnelere işaret edemez. Bazen X unsurunun kendi üzerine etiketler veya semboller koyarız. Örneğin bu etiketler, "Bu, bütün kamu ve özel borçlar için geçerli paradır" der. Fakat bu temsil, şimdi en azından kısmî olarak, bir ilandır: Bu onu bir varlık olarak temsil ederek kurumsal bir statü yaratır. Dil-öncesi doğal bir görüngüyü temsil etmez.

Metal parçalarına para olarak ya da taş sırasına sınır olarak davrandığımız gibi uylaşım yoluyla, X nesnesinin kendisine Y

statüsüne sahipmiş gibi davranabiliriz. Fakat bunu yapmak için dilsel bir statü tayin etmeliyiz. Çünkü bu haliyle nesneler, bir şeyin kendilerinin ötesinde üzerinde uzlaşılmış kamusal sembolleridir ve fiziğin ötesinde, ödevsel bir statüyü sembolize ederler. X terimini bu şekilde kendinden belirleyici olarak düşünebileceğim bütün durumlar, kelimelerin temel özelliklerine sahiptir: Tür-simge ayrımını içermesi, X unsurlarının okunuş olarak tanınabilirliği, kolayca düşünülebilirlikleri ve onları uylaşım yoluyla Y statüsünü sembolize ediyor olarak görmemiz gibi.

Yazı öncesi toplumlardan günümüze, kelime olmayan ancak kelime gibi işlev gören üzerinde uzlaşılmış çok sayıda işaret vardır. Burada bunlara yarım düzine örnek verilebilir: Orta çağda, suçlular kendilerinin tanınmasını sağlayan sağ ellerinin avuç içlerinde damgalar taşırlarmış. Mahkemede yemin ederken, herkesin bizim suçsuz olduğumuzu görmesi için, sağ elimizi kaldırmak zorunda oluşumuzun nedeni budur. Papazların başlarının ortasında kendilerinin papaz olduklarını gösteren kazınmış bir bölge olurdu. Krallar taç giyer, erkekler ve eşleri evlilik yüzüğü takar, sığırlar damgalanır ve çoğu insan kendi statülerini gösteren üniformalar giyerdi.

Bu bölümün bütün kanıtları, ilginç bir sonuç ortaya çıkardı. Tam olarak hoşnut olduğumu söyleyemem, ama buradan çıkan sonuç budur. X'ten Y'ye olan hareket doğası gereği dilsel bir harekettir; çünkü X unsuruna bir işlev yüklenir yüklenmez başka bir şeyi, Y işlevini sembolize eder. Bu hareket, ancak varlığı kolektif olarak tasavvur edildiğinde var olabilir. Kolektif temsil (tasavvur) kamusaldır, uylaşıma dayanır ve bir araca gereksinim duyar. X unsurunun özelliklerini sadece tetkik ve hayal etmek işe yaramaz. Bu yüzden, ya 'para', 'mülk' vb. kelimelere ya da, henüz yukarıda tartıştığımız örneklerde olduğu gibi, kelimeye benzer başka sembollere ihtiyaç duya-

rız. Veya sınırlandırırsak, X unsurlarına Y işlevinin üzerinde uzlaşılmış temsilleri olarak bakarız. Bunu yapabilmemiz için, ya kelimelerin veya sembollerin kendileri ya da hem X'ten Y'ye olan hareketin temsilleri hem de Y işlevinin taşıyıcıları olan kelime benzerleri olmalıdır.

Bu açıklamalar şu sonucu da içerir: Özünde böyle bir şey olmayan bir nesneye bir anlam ve sembolik işlev iliştirme (yükleme) yetisi, sadece dilin değil bütün kurumsal gerçekliğin önkoşuludur. Sembolize etmek için kurumsal-öncesi yeti bütün insani kurumların yaratılmasını mümkün kılan şarttır. Belirli bir bağlamda, "kedi paspasın üzerinde" seslerini dile dökmek kedinin paspasın üzerinde olduğunu bildirmek olarak, yine belirli bağlamda topu elinde tutarak çizgiyi geçmek, (Amerikan futbolunda) gol olarak kabul edilir. Her iki durumda da kurumsal olguların yaratılması formüle göredir. Aralarındaki fark ise, bir söz ediminin yaratılması temsil yetisinden başka bir şeyin daha yaratılması iken, oyunlarda kazanılan puanlar kendilerinin ötesinde başka bir şeyi simgelemez. İfadeler doğru ya da yanlış olabilir, ancak goller, bu şekilde anlamsal (semantik) özelliklere sahip değildir.

Tipik bir 'remzetme (simgeleme)' ilişkisi, sembollerin kendisini simgelemesinden bağımsız olarak var olan bir nesnenin varlığını gerektirir. En düşük ölçekte bir kurumsal gerçeklik durumunda ise, kurucu kurallara göre bir nesneye bir anlam iliştirme gayreti potansiyel gönderge kategorileri yaratır. Semboller, kediler, köpekler ya da akşam yıldızları yaratmaz; sadece kedilere, köpeklere, ya da akşam yıldızlarına herkes tarafından kabul edilecek şekilde göndermede bulunma olasılıkları yaratır. Fakat sembolleştirme, hem para, mülk, oyunda kazanılan puanlar ve siyasal mevkiler gibi varlık bilimsel (ontolojik) kategoriler hem de kelimeler ve söz edimleri kategorileri yaratır. Bu kategoriler bir kez yaratıldığında, ak-

şam yıldızı vb. de olduğu gibi aynı anlam (gönderme) ayrımlarına sahip oluruz. Bundan dolayı, "dördüncü çeyreğin sonunda gol kaydettik" ya da "Birleşik Devletlerin Başkanı" gibi aynı şekilde 'Akşam Yıldızı'na göndermede bulunabiliriz ya da bulunamayız. Ancak fark şudur: Gol ve başkan kategorilerinin yaratılması, zaten X terimine iliştirdiğimiz statü işlevinin yapısından kaynaklanır. Çünkü bu özelliklerin varlığı statü-işlevlerinin iliştirilmesiyle yaratılır.

Şu şekilde düşünelim: 'Kedi' sesinin kedi anlamını simgelediği şey, kâğıt parçasının dolar olarak işlevini simgelediği şeydir. Bununla birlikte, 'Kedi' sesi *gönderimsel* bir işleve sahipken kâğıt parçası değildir. Örneğin, konuşmacı bir kediye göndermede bulunduğu bir cümleyi dile döktüğünde ses bir cümlede ortaya çıkabilir. Kâğıt parçaları, dolar olarak kabul ediliyor olsa da, benzer şekilde göndermede bulunmaz. Çünkü kâğıt parçalarının dolar olarak kullanılması uygulamadan bağımsız var olamayan bir varlık sınıfı yaratır; dolar. Uygulamanın var olması için insanların "bu kâğıt parçası bir dolardır" diye düşünebilmeleri gerekir ve bu düşünce sözcükler ya da diğer semboller olmaksızın, hatta sözü edilen sembol, nesnenin kendisi bile olsa, düşünülemez.

Kurumsal Olgularda Dilin Diğer İşlevleri

Bu tartışma oldukça soyuttur ve hem dilsel hem de diğer kurumsal gerçekliğin yaratılma imkânlarının koşullarına ilişkindir. Fakat Fransızca, Almanca gibi gerçek doğal dilleri ve kurumsal olguların gerçek karmaşıklığını tartışacak olursak, kurumsal olguların neden dili gerektirdiğine dair birçok değişik neden görebiliriz.

Birincisi, bilgi bilimsel olarak dil kaçınılmazdır.

Kurumsal olguların yapısında X terimine, kendi fiziksel yapısı dolayısıyla yerine getiremediği bir Y statü işlevi yüklediğimizi ifade etmiştim. Fakat varlıklara bu statü işlevinin yüklendiğini nasıl söyleyebiliriz? Çoğu nedensel failli işlevler için -hepsi için değil- hangi nesnelerin sandalye, masa, çekiç ve tornavida olduğunu söylemek makul bir şekilde kolaydır. Çünkü fiziksel yapılarından işlevlerini çıkarabilirsiniz. Fakat para, koca, üniversite profesörü ve özel gayrimenkuller söz konusu olduğunda fiziksel yapılarından işlevlerini çıkaramayıp etiketlere gereksinim duyarsınız. Bir kâğıt parçasını dolar olarak *tanımamız* için, örneğin, işlevler hakkında yeni yaratılmış olgu için bazı dilsel ya da diğer sembolik temsil yollarına sahip olmak zorundayız. Çünkü nesneler kendi fiziksel yapılarından yola çıkarak açıklanamaz. Bir şeyin para-olma olgusunun tanınması onun dilsel ya da sembolik olarak temsil edilmesini gerektirir. 'Statü göstergeleri' olarak adlandırdığım meseleyi tartışacağımız bir sonraki bölümde, bu özellik üzerinde biraz daha duracağım.

İkincisi, içkin olarak toplumsal olan söz konusu olgular iletilebilir olmalıdır.

Sistem işliyorsa, yeni yaratılmış olgular, kişiden kişiye, hatta çıplak gözle görülmediği zamanlarda bile iletilebilir olmalıdır. Sistem işliyorsa evlendiğinizi, başkan olduğunuzu veya toplantının sona erdiğini insanlara söyleyebilmelisiniz. Basit kurumsal olgularda bile, bu iletilebilirlik kamusal iletişim aracına ve bir dile gereksinim duyar.

Üçüncüsü, söz konusu edilen gerçek hayat görüngüleri oldukça karmaşıktır ve bu şekildeki karmaşık bilgilerin temsil edilmesi dili gerektirir.

Kitabın başında bir kafedeki bira siparişi örneğinde de gördüğümüz gibi en görünür olan, basit bir satın alma ve satma edimi bile oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Olgula-

rın yapısı sadece temsil edildikleri boyutta olduğu için, karmaşık olgular kendi varlıkları için karmaşık bir temsil sistemine gereksinim duyarlar ve bu şekildeki karmaşık temsil sistemleri dillerdir.

Dördüncüsü, söz konusu olgular, kurum içersindeki katılımcıların eğilimlerinin ve dürtülerinin süresinden bağımsız olarak zaman içerisinde devam eder.

Bu süre giden varlıkların, olguların temsil aracına gereksinim duyması katılımcıların çoğu dil-öncesi psikolojik durumlarından bağımsızdır ve bu şekildeki temsiller dilbilimseldir.

4

Kurumsal Olgular Genel Teorisi

I. Bölüm: Tekrarlama, Etkileşim ve Mantıksal Yapı

Çözümlemelerin Genellenmesi

Şimdiye kadar daha çok para örneğini kullanarak ve dilin kurumsal gerçekliğin içindeki özel rolünü vurgulayarak kurumsal olgulara ilişkin bir ön açıklama yaptım. Buraya kadar sözünü ettiğimiz araçları, sadece paranın değil aynı zamanda evliliğin ve sözün gelişi, mülkiyetin, kiralamanın, yangının, savaşın, devrimlerin, kokteyl partilerinin, yönetimlerin, toplantıların, sendikaların, meclislerin, kooperatiflerin, kanunların, restoranların, tatillerin, avukatlığın, profesörlüğün, doktorluğun, şövalyeliğin ve vergilerin yapısını betimlemek için kullanacağım. Her birinin hikâyesini paranın hikâyesinin basitliği ile nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Bu açıklamayı ge-

nelleştirmek için daha önceki bölümlerde anlatılanlara en azından iki temel anlayış daha eklememiz gerekir:

Birincisi, "X, C'de Y olarak değerlendirilir" yapısı tekrarlanabilir.

Öncesinde statü-işlevi yüklenmiş varlıklara yeniden statü-işlevi yükleyebiliriz. Böyle durumlarda, üst seviyede bir X terimi bir önceki seviyeden bir Y terimi olabilir. Mesela, sadece Birleşik Devletler'in bir vatandaşı (X) Başkan (Y) olabilir fakat vatandaş olmak için ilk elden bir Y statü-işlevine sahip olmalıdır. C teriminin daha önce yüklenen bir statü-işlevine gereksinim duyan bağlamı belirlediği durumlarda statü-işlevi yükleyebiliriz. Böyle durumlarda, üst seviyede bir C terimi önceki seviyeden bir Y terimi olabilir. Örneğin, bir evlilik töreni, resmi bir yetkiliye C bağlamı olarak gereksinim duyar, fakat resmi yetkili olmak için önceden kazanılmış bir Y statü-işlevi olmalıdır. Ayrıca, daha önce statü-işlevi yüklenmiş varlıkların temsillerine de, mesela söz edimlerine, statü-işlevleri yükleyebiliriz. Örneğin, belirli vaatler (X) bir sözleşme (Y) olarak değerlendirilebilir fakat bir söz ediminin bir vaat olabilmesi için hâlihazırda önceki seviyeden bir Y statü-işlevine sahip olmalıdır. Bu tekrarlamaların, karmaşık toplumların mantıksal yapısını oluşturduğunu ileri sürmek abartılı olmaz.

İkincisi, zaman içerisinde işlerlik kazanmış tekrarlanan bu yapılar, birbirine kenetlenmiş sistemler olabilirler.

Tekrarlanan statü-işlevlerinin yapıları sadece anlık kısa sürelerde var olmaz. İcra ettikleri işlevler onların uzun süreli periyotlarda birbirleriyle sürekli bir etkileşim içinde olmalarını gerektirir. Örneğin, sadece *paraya* sahip değilim, dahası mesela, *Birleşik Devletler'in bir vatandaşı* ve aynı zamanda *California eyaletinin* sürekli bir *sakini ve işçisi olarak eyalet ve federal vergimi ödemek* için *banka hesabımda* bir *çek yazarak*

kullanabileceğim param var. Bir önceki cümlede *italik* yazılmış bütün ifadeler kurumsal kavramları nakleder ve bildirilen bu olguların hepsi zaman içerisinde işlerlik kazanmış kurucu kurallar sistemlerini varsayar.

Çözümlememizi daha da geliştirmek adına, para hakkında söylediklerimizle evlilik ve mülkiyet arasında benzetmeler (analojiler) kurmaya çalışalım. Böyle kurumlar sırasıyla, bir arada yaşama ve fiziksel sahipliği içeren salt fiziksel ve niyetli olgulardan kaynaklanır. Mülkiyet 'ben buna sahibim', 'bu benim' düşüncesiyle başlar. Evlilik ise, basitçe insanların birlikte yaşamalarıyla ve tek eşlilik durumunda, diğeri üzerinde kurulan cinsel tekel yoluyla başlar. Bu düzenlemelerle niçin tatmin olmayız? Bunun üzerinde fiziksel kontrole sahibim anlamında sahiplik ve sadece birlikte yaşamamız neden yeterli değildir? Bazı insanlar ve belki de bazı basit toplumlar için bu pekâlâ yeterlidir. Fakat çoğumuz, kaba fiziksel sahipliğe ve bir arada yaşamaya kolektif olarak tanınmış hakların, sorumlulukların, ödevlerin, zorunlulukların ve gücün -sonunda (bu gücü) başkasının yerine kullanabilmenin- eklendiği bir sistemin varlığında daha iyi durumda olacağımızı düşünürüz. Birincisi, bu ödevsel aygıtları eklersek daha istikrarlı bir beklentiler sistemine sahip olabiliriz. İkincisi, bu düzenlemeleri devam ettirmek için kaba fiziksel olgulara dayanmak zorunda değiliz. Üçüncüsü ise, bu düzenlemeleri başlangıçtaki fiziksel kuruluşu olmadan da devam ettirebiliriz. Örneğin, insanlar uzun süre bir arada yaşamamalarına rağmen evli kalabilirler ve mülkleri onlardan çok uzakta olmasına rağmen bu mülklere sahip olabilirler.

Avantajları ya da dezavantajları ne olursa olsun, mantıksal olarak daha ilkel düzenlemeler kolektif olarak tanınan statü-işlevleriyle kurumsal yapılara evrilmişlerdir. Para örneğinde olduğu gibi kolektif niyetlilik yoluyla, kolektif yüklemeler

(atıflar) olmaksızın bu işlevleri yerine getiremeyecek şeylere yeni statü-işlevleri yükleriz. Bununla birlikte, bu durumların hususi bir özelliği, işlevin genellikle söz edimlerinin açık bir şekilde icra edilmesi yoluyla yüklenmesidir. Böyle durumlarda söz ediminin kendisi bir statü-işlevine yüklenen bir statü-işlevi örneğidir ve eski statü-işlevini değiştirmek ya da yenisini yaratmak için kullanılır. Bu nedenle, örneğin bir evlilik töreni, bir takım söz edimlerine dayanır, fakat bu bağlamda tören yeni bir kurumsal varlık yani evliliği yaratır. Evliliğin varlığı, taraflara 'koca' ve 'karı' terimleriyle işaretlenen statü-işlevleri yükler. Bunun olabilmesi için söz edimleri, dile dökmeleri sözel anlamlarının ötesine giden, zaten bir statü-işlevi olan sözcüklere statü-işlevleri yüklemelidir.

Bu noktayı evlilik örneği bağlamında daha ayrıntılı bir şekilde açıklayalım. Daha ilkel biyolojik görüngülerden ortaya çıkan kurumsal olguların aşamalı yaratılmasından bir sonraki adım, sadece işlevin icra edilmesiyle ilişkisi olmayan fiziksel varlıklara değil, zaten bir işlev yüklenmiş olan varlıklara özellikle söz edimlerine, işlev yüklenmesini de kapsar. Ve bu söz edimleri söz edimi olmayan varlıklara örneğin insanlara, yeni statü-işlevleri yüklemek için kullanılır. Bu nedenle bu durumlarda, "X, C'de Y olarak değerlendirilir" formülündeki X unsuru bir söz edimi olabilir. Sözün gelişi, insanların evlilik törenlerinde icra ettikleri söz edimi türlerini düşünelim. Falan ya da filan söz edimini (X terimi) resmi bir yetkilinin önünde (C terimi) irca etmek, evlenme (Y terimi) olarak kabul edilir. Başka bir bağlamda, sevişirken aynı sözcükleri söylemek evlilik inşâ etmeyecektir. Y terimi bu söz edimlerine yeni bir statü tayin eder. Evlilik töreninde verilen sözler, yeni bir kurumsal olguyu, evliliği yaratır. Çünkü verilen sözler, bu bağlamda evlilik olarak kabul edilir. Ayrıca, C bağlamını belirleyen 'resmi bir yetkili' kavramının tümü daha önce yüklenmiş işlevin bir sonucudur. Bir yetkili kavramı, bütünüyle bir kişiye 'X, C'de

Y olarak değerlendirilir' yapısına göre yüklenmiş kurumsal bir statü kavramıdır. Böyle bir durumda, yetkili birinin varlığı bir evlilik töreninde C terimidir, fakat bu kişi daha önce yüklenmiş bir statü-işlevinin, Y teriminin bir sonucudur.

Eğer evliliği kurumların tipik bir örneği olarak düşünmekte haklıysak bu, çoğu kurumsal olgunun yaratılmasının hiyerarşik bir yapısının olduğu açıklamasının bir neticesidir. Bu yüzden, evlilik örneğiyle devam edelim: Belirli sesler çıkarmak İngilizce bir cümlenin dile dökülmesi olarak değerlendirilir; belirli bir bağlamda İngilizce bir cümleyi dile dökmek bir vaat olarak değerlendirilir; belirli bir bağlamda vaat etmek bir sözleşmeye dahil olmak olarak değerlendirilir; belirli bir tür sözleşmeye dahil olmak ise evlilik olarak değerlendirilir. Evlilik töreni, belirli söz edimlerine özel bir işlev yüklenmesi yoluyla, yeni bir kurumsal olguyu, evliliği yaratır. Fakat evliliğin yaratılması bireylere yeni bir statü ve dolayısıyla yeni bir işlev yükler. Bireyler şimdi 'karı' ve 'koca'dır. Onların karı-koca olmaları olgusu, tıpkı evliliğin kendisi gibi kurumsal bir olgudur.

Bu örneklerden ortaya çıkan model (kalıp) umarım açıktır. Yüklenen statü-işlevinin tam olarak ne olduğu ve neyin üzerine yüklendiği sorulması gereken can alıcı sorulardır. Para ve dil örneğinde cevaplar görece basittir: Dilde, statüler belirli ses ve işaretlere yüklenir ve dilin birçok işlevi olmasına karşın, öncelikli işlevi dünyanın (gerçekliğin) çeşitli söz edimleri tarzında temsil edilmesidir.[1] Para için ise, statüler tipik olarak

[1] Daha detaylı bir tartışma için bkz., John R. Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), ve John R. Searle, *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).

metal ve kâğıt parçalarına yüklene gelmiştir ve bunlar değişim aracı, birikim değeri vb. olarak işlev görürler. Evlilik örneğinde ise durum biraz daha karmaşıktır. Statü, başlangıçta evlilik törenini oluşturan bir takım söz edimlerine yüklenir ve bu söz edimleri de yeni bir kurumsal olgu olan evliliği yaratma işlevini yerine getirir. Öte yandan evliliğin kendisi, söz konusu taraflara özel haklar ve zorunluluklar içeren karı-koca olma şeklinde yeni statü-işlevleri yükler. Bu model (şablon), yani söz ediminin kendisinin insanlara, yapılara, arabalara vb. bir işlev yüklediği durumlarda, genellikle bir söz ediminin icra edilmesi yoluyla yeni bir kurumsal olgunun yaratılması, pek çok toplumsal kurumun karakteristik bir özelliğidir. Mülkiyet, vatandaşlık, sürücü belgeleri, katedraller, ilan edilmiş savaşlar ve meclis oturumlarının her biri bu modeli sergiler. Bu model kısa ve öz olarak şöyle ifade edilebilir: Biz var olan bir statü-işleviyle birlikte cümle gibi bir nesneyi (veya nesneleri) kullanarak yeni bir kurumsal olgu yaratırız. Bu cümlenin varlığı kendinde belli bir tür söz edimini icra edecek kurumsal bir olgudur ki, bu olgunun icra edilmesi de zaten başka bir kurumsal olgudur.

Bu modeli mülkiyet örneğine uygulayalım. Genelde kurum ile özel simge örnekleri ya da bu kurumun işleyişi arasında, "X, C'de Y olarak değerlendirilir"in genel yapısı ile bu yapının özel örnekleri arasında ayrım yapma gereği duyarız. Daha önce söylediğim gibi mülkiyet salt fiziksel sahiplikle başlar. Çoğu yasal sistemde, fakat özellikle de İngiliz örf hukuku ve onun etkilenmiş olduğu yasal sistemlerde, hukuki mülkiyet ve kişisel mülkiyet arasında çok önemli bir ayrım vardır. Pek çok ülkede sadece kral toprak sahibi olabilir. Hukuki ve kişisel mülkiyet arasındaki özellikle bizim araştırmamızı ilgilendiren ayrımlardan biri hukuki mülkiyetin kişisel mülkiyetten oldukça farklı şekilde açıklanmasıdır. Gömleğimi giyebilirim, arabamı kullanabilirim hatta bilgisayarımı taşıya-

bilirim; ne var ki evim ve toprağım söz konusu olduğunda bana aidiyetlerinin devam etmesi için statü göstergeleri gereklidir. Fransa'da 'menkul' ve 'gayri menkul' arasındaki ayrım bu farkı tam olarak gösterir. Genelde taşınabilir mülkler (menkul), ayrıca statü göstergelerine sahiptir; örneğin araba için ruhsat, sığırlar için damga gibi. Statü göstergeleri, mücevher veya yağlı boya resimlerde olduğu gibi çok kıymetli mülkler; sığır örneğinde olduğu gibi kolay tanımlanamayan ve diğerlerinden kolayca ayırt edilemeyenler mülkler; silah örneğinde olduğu gibi olası zararlar için sorumluluk gerektiren eşyalar ya da araba örneğinde olduğu gibi bu nedenlerin hepsinin geçerli olduğu mülkler için kullanılır. Her halükarda, belgeleme olmaksızın ne kadar karmaşık bir hukuki mülkiyet sisteminin olabileceğini düşünmek çok zor.

Toprak da dâhil maddi nesnelerin, kaba fiziksel sahipliğine ek olarak mülkiyete ilişkin bir alım satım, miras, kısmî el değiştirme, ipotek vb. bir yapı inşâ ederiz. Kullanılan karakteristik aygıtlar, senetler, satış faturaları, kayıt belgeleri, vasiyetnameler, vb. söz edimleridir ve bunların genellikle yasal 'araçlar' olarak adlandırılmaları tesadüfî değildir. Hepsi söz edimlerine yüklenmiş statü-işlevlerinin durumlarıdır (örnekleridir). Ve tabi ki, söz ediminin kendisi de zaten önceden yüklenmiş bir statü-işlevi durumudur. Bu bağlamda, örneğin, bir satış faturası basitçe arabanı size sattığımı belgeler. Bu kesinleyici bir söz edimidir ve arabanın yeni ruhsatının alımı esnasında sizin belgeniz olarak *değerlendirilir*.

Mülkiyet kurumuna sahip bir toplumda, yeni mülkiyet hakları genellikle, bir şeyi birisine verdiğim durumda olduğu gibi söz edimleri yoluyla; ya da mülkümü para ile değiştirdiğim durumlarda olduğu gibi çeşitli diğer edimlerin de eşlik ettiği söz edimleri yoluyla yaratılır. Saatimi oğluma verdiğimi varsayalım. Bunu, "bu senin", "bunu alabilirsin" ya da edimi

biraz daha süsleyerek "bu vesileyle saatimi sana veriyorum" diyerek yapabilirim. Böylece bu söz edimlerine 'mülkiyetin el değiştirmesi' şeklinde yeni bir statü-işlevi yüklemiş olurum. Bu söz edimleri saat üzerine oğluma ait olma ve onun mülkü olma gibi yeni bir statü-işlevi yükler.

Kurumsal yapıların; mülkiyet bağlamında kaba fiziksel sahipliğin, evlilik bağlamında kaba fiziksel yakınlığın; kabul edilmiş bir ilişkiler kümesiyle yer değiştirmelerine olanak sağladığını söylemiştim ki, bu sayede insanlar kendilerinden uzakta olsa bile mülkiyet sahibi olabilirler ve bir arada yaşamasalar dahi evli olabilirler. Bu dikkate değer entelektüel beceriyi kazanmak için *statü göstergeleri* diye adlandırdığım şeye sahip olmalıyız. Bu yüzden, tıpkı altına karşılık gelen değerin statü göstergeleri olarak verilen belgelerde olduğu gibi, yasal olarak tanınmış evlilik ve mülkiyet hakları sitemine sahibiz. Sözün gelişi, evlilik belgeleri, nikâh yüzükleri ve tapu senetleri biçiminde statü göstergelerine sahibiz. Hatta evimden ve eşimden çok uzun süre ayrı kalsam bile kurumsal yapılar bir evim olduğunu ve bir koca olduğumu hatırlamamı ve gerekirse statü göstergelerinin kullanımı yoluyla bu konumumu diğerleriyle değiştirmemi olanaklı kılar. Bu durumda, kurumsal olgular salt fiziksel sahipliğin ve yakınlığın yerine geçer ve göstergeler kurumsal olguları görünür kılar.

Para, evlilik ve mülkiyetten daha karmaşık olarak yönetimlerin (hükümetlerin) kökeni bir dizi ilkel biyolojik olguya dayanmaktadır (ki bunlar); birçok sosyal primat grubunun statü hiyerarşileri kurma eğilimi, hayvanların başka hayvanların liderliğini kabul etme eğilimi ve kimi zaman ise bazı hayvanların diğerlerine uygulayabildiği salt kaba fiziksel kuvvetlerdir. Sıraladığım olguların, yönetimin kökeninin bütün öyküsünü teşkil ettiğini ileri sürmüyorum. Fakat bana öyle geliyor ki primat biyolojisindeki bu öğeler, siyaset felsefesini an-

lamak açısından geleneksel olarak tartışılan toplumsal sözleşme gibi birçok özelliğin olduğu kadar temel olduğunu düşünüyorum.

Vatandaşlık, hak ve yükümlülükler, iktidar ve mevkiler, seçimler ve kovuşturmalar, yöneticileri seçmenin ya da görevden almanın diğer yöntemleri ve bütün diğerleri gibi kurulmuş olan bu karmaşık yapılar, daha ilkel ilişkilere ilaveten kolektif olarak yüklenen statü işlevleri yoluyla kurumsal yapılara dönüşürler.

Statü işlevleri için seçilen öğelerde, özgürlükten zorunluluğa, keyfilikten akla giden bir skala söz konusudur. Özgürlük ve keyfiliğin olduğu uç noktanın örneği paradır. Her çeşit madde para olarak hizmet görebilir; yalnızca minimum düzeyde süreklilik, taşınabilirlik, elle tutulabilirlik, taklit edilemezlik, tanınabilirlik ve diğer birkaç özelliği karşılamaları nesnelerin para işlevini yerine getirmesi için yeterlidir. Zorunluluk ve aklın bulunduğu diğer uç noktanın örneği ise Fransız hükümetinin Sevr'deki Pavillon de Breteuil'de bulundurduğu standart ölçü aygıtı gibi şeylerdir. Bu uç noktanın doğası gereği, bu statü-işlevinin yüklenebileceği türden şeyler oldukça sınırlıdır. Herhangi bir eski nesne, hatta herhangi bir eski uzunluk-ölçme nesnesi bu işlevi yerine getiremez. İki uç nokta arasında ise, bir evlilik töreninde verilen sözler veya Ortaçağlarda bir adamın şövalye olmak için geçmek zorunda olduğu sınavlar gibi X koşulları vardır. Evlilik ve şövalyelikte olan yeni işlevsel ilişkisinin keyfiliği; kâğıdın, paranın işleviyle ilişkisinin keyfiliği derecesine ulaşmaz. Bu durumlar yine de bir zorunluluk meselesi değildir. Evlenmenin ve şövalye olmanın, tamamen kabul edilebilir her türden yolu hayal ve hatta inşâ edilebilir. İşte, X terimince belirlenen koşullar ve Y terimince belirlenen işlevler arasındaki bu gevşeklikten dolayı kültürler, aynı ya da benzer işlevlerin yerine getirilmesi için gereken ni-

telikler açısından farklılık gösterirler. Örneğin, birçok Amerikan eyaletinde, 'avukat' statüsüne sahip olabilmek için bir hukuk diplomasına sahip olmak, devlet tarafından yapılan sınavı geçmek ve yemin etmek gerekir. Oysa İngiltere'de hukuk diploması gerekmeksizin bir avukatın yanında bir müddet çalışmış olmak yahut Inns of Court'da düzenli olarak yemek yemek bu statünün kazanılması için yeterlidir. Bu iki farklı koşul kümesinin, haiz olan kişileri aynı işlevi yani hukuk danışmanlığı işlevini yerine getirmeye nasıl muktedir kıldığı pek de aşikâr değildir. Bununla birlikte, yukarıda bahsedilen ve bu yetkileri veren kurumlar açıkça buna muktedir gözükürler.

Statü-işlevi yüklemenin, X ve Y öğelerine olmak üzere iki kola ayrılmasının araştırmamız açısından önemli bazı sonuçları var. İlki, statü ifadeleri iki tanıma imkân verir; biri inşâ bakımındandır (X terimi), diğeri failli işlev yüklenmesi bakımındandır (Y terimi). Böylece nakit para, kökeni ve yapısı bakımından tanımlanabilir: Boyama ve Gravür Bürosu tarafından basılan belirli tür bir kâğıt (X terimi), Birleşik Devletler parasıdır. Aynı zamanda para, kısmen A.B.D parasının üzerinde de tanımlandığı gibi "bütün kamu ve özel borçları ödemenin yasal aracı" (Y terimi) olarak da tanımlanabilir. Amerikan futbolunda bir gol, oyun esnasında topla birlikte gol çizgisini geçmektir (X terimi), ve bir gol altı puandır (Y terimi).

Yasalaştırma (Kanun Olarak Düzenleme)

Gerçek kurumsal olguların mevcut olup olmadıklarını anlamanın yolu, kuralları açık seçik bir şekilde yasalaştırabilmekten geçer. Mülkiyet, evlilik ve para gibi pek çok kurumsal olgu örneğinde kurallar açık bir şekilde kanunlar halinde düzenlenir. Arkadaşlık, flört ve kokteyl partileri gibi diğer örnekler ise bu şekilde düzenlenmemiştir; fakat bu şekilde de düzenle-

nebilirler. İnsanlar dâhil oldukları birtakım ilişkilerin arkadaşlık/flört/kokteyl partileri olduğuna inanırlarsa, sahip olunan bu türden her bir statü, ilişkinin gerçekten bu statüye sahip olduğuna duyulan inanç tarafından inşâ edilir ve sahip olunan bu statü belirli bir işlevi yerine getirmeye devam eder. İnsanların arkadaşlık/flört/kokteyl partilerinden birtakım haklı beklentilerde bulunmaları bu durumu gösterir. Arkadaşlık/flört/kokteyl partisi olduğuna inanmadıkları özdeş birtakım düzenlemelerden bu beklentilerde bulunmazlar. Eğer bir şeyin gerçekten bir kokteyl partisi mi yoksa yalnızca bir çay partisi mi olduğu çok büyük bir önem taşıyorsa, böylesi kurumsal kalıpların düzenlenebilmesi de söz konusu olmaktadır. Arkadaşlığa dair görev ve sorumluluklar bir anda ciddi bir takım yasal veya ahlaki meseleye dönüşürse eğer, o zaman bu gayri resmi kurumların açık seçik yasalaştırılmaya başlandığını tahayyül edebiliriz. Tabi açık seçik yasallaştırmanın da bir bedeli var: Bu edim yasa olarak düzenlendiğinde, yasalaşmamış biçimdeyken var olan esneklik, kendiliğindenlik ve gayri resmilikten bizi mahrum bırakır.

Genel anlamda toplumsal olgular ve kurumsal olguların özel altkümeleri arasında keskin bir ayrım çizgisinin olmadığı ve aşamalı bir geçişin varlığı bu örneklerden anlaşılmış olmalı. Benim toplumumda "birisiyle yürüyüşe çıkmak" kurumsal bir olguyu değil, sosyal bir olguyu ifade eder. Çünkü belirtilen olay yeni bir statü-işlevi tayin etmez. Sadece niyetliliği ve bunun açık edilişini belirtir. Bununla birlikte, kurumsal hareketin karakteristiği kolektif niyetlilik biçimindedir ki bu kolektif niyetlilik, bir görüngüye kolektif bir statü ve bu statüye karşılık gelen bir işlev yükleyerek görüngünün daha üst bir seviyede kabul edilmesini, tanınmasını vb. sağlar. İşlev daima dâhili olarak statüyle ilişkilidir. Zira bu işleve sahip olmasaydı söz konusu statü olmazdı. Kriter her zaman şudur: Etiket tayini ile bazı yeni işlevlerin yüklenmesi birlikte mi yürür? Örneğin

işlevin sadece kolektif kabul ile yerine getirilebileceği haklar ve sorumluluklar biçiminde bu nasıldır? Bu kriter sayesinde, 'koca', 'lider', 'öğretmen' örneklerinin hepsi statü işlevleri belirtirken 'sarhoş', 'sinirli', ve 'şöhret' örnekleri belirtmez. Yinelemek gerekirse, keskin bir ayrım çizgisinin olmadığı açıkça görülmeli.

Bu açıklamayı sınayan en ilginç örnek, savaştır. Savaş, daima kolektif bir niyetlilik biçimidir. Bu nedenle insanlar bunun bir savaş olduğunu düşündüklerinde bu bir savaştır. Tipik savaşlarda salt olayların katılımcılara belirli haklar ve sorumluluklar yüklediği varsayılan belirli bir yasal ya da yarı yasal statüye sahip oldukları düşünülür ki bu durumlarda savaş, sadece toplumsal bir olgudan daha fazlasıdır. O, kurumsal bir olgudur. Ayrıca, evlilikte olduğu gibi varsayılan kurumsal statüleri yüklemenin belirli yolları vardır. Bu nedenledir ki Amerikan yetkilileri, Kore'deki savaşın 'Kore Savaşı' olarak adlandırılmamasını çok istiyorlardı (nitekim Kore çatışması olarak adlandırıldı). Çünkü bu savaş, savaşın yasal tanımına uygun değildi. Anayasanın bir savaş deklarasyonu (bildirgesi) için gereken koşulları uyarınca yasal bir savaş deklare edilmemişti. Tek seçenekleri vardı: Eğer bu bir 'savaş' olsaydı anayasaya aykırı olacaktı. Bu yüzden bir 'savaş' değildi; bütünüyle farklı bir statü-işlevi, "Birleşik Devletler güvenlik eylemi" idi. Olay, statü-işlevi yüklemek için X terimini karşılamadığından, Y terimi 'savaş', uygulanamadı. Vietnam savaşında ise bu çeşit yükümlülükten kurtulmalar ortadan kalkmış, yasal durum deklare edilmiş ve savaş Kore'de olandan daha fazla olmamasına rağmen salt fiziksel ve niyetli olgular 'savaş' teriminin uygulanmasını yetkilendirmişti.

Bu yüzden 'savaş', geniş ölçekli toplumsal olgu çeşidi ile kurumsal olgu çeşidini belirleme arasında salınır. Ayrım için sınama, 'savaş' teriminin var olan ilişkiler kümesini belirtmek

için kullanılıp kullanılmaması ya da bir 'savaş' durumu olarak tanınmasından kaynaklanan başka sonuçları yükleyip yüklememesidir. Bu, savaşın nasıl ortaya çıktığıyla ilişkilidir. Birleşik Devletler Anayasası altında, nasıl ortaya çıkarsa çıksın toplumsal olgu olan savaş, yalnızca Kongre'nin bir edimi, 'Deklarasyon' olarak adlandırdığım bir çeşit söz edimi tarafından yaratılırsa, kurumsal olgu olur. Belki de Vietnam ve Körfez Savaşından sonra genel evlilik kurumu gibi genel bir savaş kanunu kurumunu yavaş yavaş geliştiriyoruzdur.

Çözümlemeye Konu Olan Bazı Meseleler

Bu bölümde, en zor sorulardan birinin cevabını arayacağız. Kurumsal olguların yaratılmasının mantıksal yapısı nedir? Bu soruyla bağlantılı diğer sorular: Bir X'in Y statüsüne sahip olması için basitçe kolektif uylaşım yoluyla ne türden olguları yaratabiliriz? Ve kurumsal olguların imkânları ve sınırları nedir? Bütün bir sistem yalnızca kolektif kabulle işlediğinden, bununla çok fazla şey yapamayacağımız a priori olarak görünecektir ve bütün bunlar, sistemin tamamı herhangi bir zamanda çökebilecekmiş gibi çok kırılgan gözükmektedir. Toplumun kurumsal yapısı tamamıyla bu biçime sahip olduğundan dolayı bu yapının imkânlarını ve sınırlarını öğrenmemiz gerekmektedir.

Örgütlü toplumun mantıksal yapısını betimlemeye çalıştığımdan dolayı bunun kapsadığı şeyi açıklamak ve en azından söz konusu olan şeyi kısmen izah etmek için bu noktada ara vermek iyi olabilir. 'Örgütlü toplum' nasıl bir 'mantıksal yapı'ya sahip olabilir? Hepsinden öte, toplum bir önermeler kümesi veya teorik bir dizisi olmadığına göre mantıksal yapıdan bahsetmek ne demektir? Kanaatimce, toplumsal ve kurumsal gerçeklik temsiller içermektedir; bunlara sadece zihinsel temsiller değil, kurucu unsurlar gibi dilsel temsiller bile

dahildir. Bunlar mantıksal yapılara da sahiptir. Bu mantıksal yapılardan en temel olanlarını kâfi derecede serimlemeye çalışacağım.

Söz konusu olan nedir? Silahlı kuvvetler ve polis gücüyle kendisini devam ettiren, gerekli yerde kabulü bu şekilde zorlayan, devlet ve mülkiyet gibi kurumsal yapıları düşünmek caziptir. Fakat Birleşik Devletler'de ve diğer birkaç demokratik toplumda başka bir yol daha vardır. Daha ziyade devletin silahlı gücü, kurucu kurallar sisteminin kabulüne dayanır. 1992'de Los Angeles'daki Sokak isyanının televizyonda yayınlanması esnasında böyle olduğu ortaya çıktı. Polisin silahlarını yağmacılara çevirip, bunu durdurmalarını istemesine rağmen yağmacılar dükkânlardaki değerli eşyaları yağmaladı. Yağmacılar, sonuçları ne olursa olsun, polisi görmezden geldi. Muhabirin, "Bunu niçin yapıyorsunuz?" sorusunu bir hırsız, "bunu yapmak serbest" şeklinde yanıtladı. Bütün bunlar milyonlarca kişi tarafından izlendi. Hükümetin polis gücü, ancak çok küçük gruplara karşı ve de statü-işlevi sisteminin neredeyse geriye kalan diğer herkes tarafından kabul edildiği varsayımıyla kullanılabilir.

Kanunları çiğneyenlerin sayısı fazla olunca, polis tipik olarak Los Angeles'da olduğu gibi, ya karakola geri çekilir ya kanunları uyguluyormuş gibi törensel bir şov yapar ya da sıklıkla kanuna uyan bütün vatandaşları tutuklar. Aynı isyan ve yağma döneminde Berkeley'de, bir dükkân sahibi dükkânını savunmak amacıyla silah bulundurduğu için tutuklandı ve bu tutuklama yağmacıların civardaki dükkânları polis tarafından engellenmeksizin soydukları esnada oldu. Birçok demokratik

toplumda, kanunları çiğneyenlerin sayısı kritik bir kitleye ulaşınca polis gücü büyük ölçüde şov amaçlıdır.[1]

Tartışmamız açısından asıl nokta, kabul sisteminin güvenilir bir kuvvet sistemi tarafından desteklendiğini varsayamayacağımızdır. İlk olarak, kuvvet sisteminin kendisi bir kabul sistemidir. Örneğin, polis gücü ve ordu statü-işlev sistemidirler. Fakat şu anki gayemiz için daha da önemlisi, kuvvet sistemi bir diğer statü-işlev sistemini önerir. Gerçek bir kriz durumunda, Leviathan'ın yardımımıza geleceğini varsayamayız, tersine daima bir doğa durumunun içerisindeyiz. Fakat doğa durumu, insanların gerçekte kurucu kurallar sistemlerini neredeyse her zaman kabul ettiği bir durumdur.

Sovyet İmparatorluğu'nun *annus mirabilis'i* (muhteşem yılı) olan 1989'da dağılmasıyla birlikte, daha iyi örnekler elde edildi. 1989 öncesi kuşağını Sovyet İmparatorluğu ülkelerinde ziyaret eden herhangi biri, her şeyin ancak bir terör sistemi sayesinde sürdürüldüğünü görebilirdi. Çoğu kişi, statü-işlev sistemlerinin toplumsal olarak arzulanmak şöyle dursun ahlâki açıdan kabul edilebilir olduğunu bile düşünmüyordu. Fakat kimsenin bu konuda yapabileceği bir şey gözükmüyordu. Çünkü bütün sistem Sovyet ordusu tarafından desteklenen girift polis gücü teşkilatı tarafından yürütülüyordu. Çekoslovakya'daki 1968 'Prag Baharı' reform çabaları yerel gizli güvenlik gücünün yardımıyla Sovyet ordusu tarafından şiddetli bir şekilde bastırıldı. Çekoslovakya'da her on kişiden biri diğer dokuz kişinin casusu yapıldı ve hoşuna gitmeyen herhangi bir işareti gizli servise rapor etti. GDR'deki güvenlik gözet-

[1] Bunu ilk olarak Oxford'da lisans eğitimimin ilk döneminde, dönemin yıllık Guy Fawkes isyanlarına katıldığım zaman fark ettim. Güvenlik güçleri daha tehlikeli olan asıl katılımcıları karşısına almak yerine beni, pasif bir izleyiciyi yakaladı.

leme sistemi daha katı ve acımasızdı; o kadar ki eşler bile birbirlerini rapor etmeye zorlandı. Ne bir Sovyet sistemi uzmanı, ne bir diplomat, ne bir gazeteci ve ne de bir turist; hiç kimse bütün bir sistemin 1980'lerin ortasında birkaç yıl içinde birdenbire çökebileceğini öngöremedi. Sistem, statü-işlev sistemleri artık kabul edilmediğinde çöktü. Sovyet müdahalesi korkusu artık inandırıcı değildi ve yerel polis ile ordu, sistemin devamını sağlayacak girişimlerde bulunmak için isteksizdi. GDR'deki ordu, emredildiği halde muhalefete ateş etmeyi reddetti.

Herhangi bir tahrikin tek başına, kurumsal olguların onayının devamını sağladığını düşünmüyorum. Bu çeşit onaylamalar için, katılımcıların teorik bir avantaj elde etme isteğinden türediği veya sert bir virajı dönmek ya da benzer şeyler gibi bazı rasyonel temellerinin olması gerektiğini düşünmek, bazıları için caziptir. Ancak, insanların kurumsal yapıları onaylamaya devam etmeleri ve hatta böyle yapmalarının kendileri için kesinlikle bir avantaj teşkil etmediği zamanlarda bile bu kurumların çoğuyla işbirliği yapmaları, kurumsal yapıların dikkate değer özelliğidir. Kurumların büyük oranda alışkanlık yoluyla devam ettiği durumlarda, insanlar onların geçerliliğine duydukları güveni kaybederlerse ya da hükümetlerini bir hükümet olarak tanımayı bırakırlarsa, bu kurumlar birdenbire de çökebilir.

En temel çıkarların sınıf çıkarları olduğuna inanan Marx, tarihin bütünüyle bir sınıf mücadelesi tarihi olduğunu söyler. Ancak sürpriz olan şey, tarihin küçük bir bölümünün sınıf mücadeleleriyle ilişkili olduğudur. 20. yüzyılın büyük altüst oluşları, örneğin ulusal bağlılığın sınıf dayanışmasından daha kuvvetli olduğunu kanıtladı ve aynı ulusun bütün sınıfları düşman ulusun bütün sınıflarını tutku ve hevesle yenilgiye uğrattı. Enternasyonal sınıf dayanışması hemen hemen hiç

dikkate alınmadı. Ve bu büyük altüst oluşların çoğunda, diğer bütün kurumlar değişmesine rağmen sınıf ayrımını sağlayan kurucu kurallar sistemi korundu. Sınıf yapısını sağlayan kurumsal yapıların yıkıldığı yerlerde örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya, İkinci Dünya Savaşı'nda Çin'de bu yıkılmalar düşmanların savaş amaçlarından biri değildi. Emperyal Almanya, ne Rusya'da Bolşevik bir devlet yaratmanın peşindeydi ne de Maocu bir Müreffeh Büyük Doğu Asya alanı amacının peşindeydi. Örneklemeye çalıştığım nokta tahrik, kendilik çıkarı, kurumsal yapı ve kurumsal değişim arasında basit bir ilişki ağının olmadığıdır.

Bekli de en şaşırtıcı statü-işlev biçimi, *insan* haklarının yaratılmasındadır. Avrupa aydınlanmasından önce hak kavramı, mülkiyet hakkı, medeni haklar, droit de seigneur (feodal haklar) vb. yalnızca bazı kurumsal yapılar içerisinde uygulanmıştı. Fakat bu düşünce kişinin yalnızca insan olması hasebiyle sahip olabileceği statü-işlevinin, bir şekilde kolektif kabulünden kaynaklandı. Burada 'insan' X terimine, kişinin "elinden alınamayacak haklara sahip olması" ise Y terine tekabül eder. Bu değişimin kolektif kabulünün, kutsal otorite düşüncesi tarafından beslenmesi rastlantısal değildir: "İnsanlar, Tanrı tarafından ellerinden alınamayacak haklarla donatılmışlardır. Yaşam, Özgürlük ve Mutlu Olma amacı bunlar arasındadır." İnsan hakları düşüncesi, dinsel inancın gerilemesinden daha uzun yaşadı ve hatta uluslararası bir karakter kazandı. Diktatör rejimler karşısında, sıklıkla farklı etki derecelerinde, Helsinki İnsan Hakları Bildirgesi'ne başvuruldu. Hatta daha sonra hayvan haklarının tanınmasına yönelik bir hareket de gerçekleşti. İnsan ve hayvan haklarının her ikisi de kolektif niyetlilik yoluyla statü-işlevi yüklenmesinin birer örneğidir.

Statü-işlevleri genellikle, bu bölümün geri kalanında da göreceğimiz gibi bir güç meselesidir. Kurumsal olguların ya-

pısı, negatif-pozitif, şartlı-kategorik, kolektif-bireysel güç ilişkilerini içeren iktidar ilişkilerinin yapısıdır. Aydınlanmadan beri entelektüel geleneğimizde, iktidar düşüncesi bütünüyle bir tür liberal duyarlılığa neden olur. Bir kısım entelektüeller, iktidarın hiç olmamasını (ya da olmak zorundaysa gözde ezilmiş azınlıklarının başka herkesten daha fazla iktidara sahip olmalarını) tercih eder. Kurumsal olguların bu çalışmasından çıkarılacak derslerden biri şudur: Medeniyetin içinde değerlendirdiğimiz her şey kolektif olarak yüklenen statü işlevleri vasıtasıyla kurumsal güç ilişkilerinin yaratılmasını ve devamını gerektirir. Bunlar dürüstlüğü, yeterliliği, esnekliği ve yaratıcılığı ortaya çıkarmak ve korumak için sürekli izlenmeyi ve düzenlenmeyi gerektirir ki burada adalet, özgürlük ve itibar gibi geleneksel değerleri anmıyorum. Kurumsal güç ilişkileri her zaman her yerdedir ve esastır. Kurumsal güç ki muazzam, yaygın ve tipik olarak görünemez, her yere ve sosyal hayatın her alanına nüfuz eder ve bu şekliyle liberal değerlere karşı bir tehdit değil, daha çok bu değerlerin önkoşuludur.

Statü-İşlevi Yüklemenin Bazı Türleri

Kurumsal gerçekliğin mantıksal yapısını araştırmak için öncelikle şunu sormak istiyorum: Statü-işlevleri yalnızca var olduklarına inanıldığında var olabildiğine göre, insanlar statü-işlevleri yaratarak ne çeşit yeni olgular, yeni güçler ve yeni nedensel yapılar yaratabilirler?

Fiziksel işlevler söz konusu olduğunda, tek sınırlama salt fiziksel olasılıklardır. Teknoloji tarihi, biriktirilmiş bilginin ve organize edilmiş arzuların teknik olasılıklardan nasıl faydalanıldığının tarihidir. Kurumsal olgulara gelince, teknolojideki gelişmeler olasılıkları değiştirmez. Sadece bir şeyin şarj cihazı olduğuna karar vererek onu, şarj cihazı olarak kabul edemeyiz. Ancak birinin Başkan olabilmesini sağlayacak şeylere ka-

rar vererek ki bu karar verdiğimiz şartları karşılayan kişileri Başkan yapar, başkanlık mevkisini kabul edebiliriz. "X C'de Y olarak değerlendirilir" cümle yapısının içlemselliği (intensionality), görüngünün niyetliliği için bir ipucudur. Ne X ne de Y terimi, bütün cümlenin doğruluk değeri değişmeksizin ya da zarar görmeksizin ortak gönderimde bulunan ifadelerin birbirinin yerine geçmesine izin vermediğinden, 'değerlendirilir' düz sözünün bir niyetlilik biçimini belirlediğini varsaymak için yeterli nedenlere sahibiz. Bu formülü kullanarak kurumsal olgular yaratma olasılıkları, varlıklara yeni özellikler yükleme olasılıklarıyla sınırlıdır ki bu sadece varlıkların bu özelliklere sahip olduğunun kolektif kabulüdür. Şimdi bizim sorumuz şudur: Kurumsal işlev yüklemenin sınırları ve biçimleri nedir?

İlk bakışta kurumsal olgular, kendi çeşitliliği içinde bütünüyle şaşırtıcı gözükür. Kurumsal olgular yoluyla söz verebiliriz, skor yapabiliriz, memur olabiliriz, Başkan olabiliriz, toplantıyı bitirebiliriz, faturaları ödeyebiliriz ve işimizi bırakabiliriz. Fakat bu devasa konu çeşitliliği içinde, gerçekte kurumsal olguların sadece birkaç genel biçimsel özelliği vardır.

Kurumsal olguların yaratılması, hâlihazırda kendisi bu statü-işlevine sahip olmayan varlıklara, bir işlevle birlikte bir statü yükleme meselesi olduğundan, bir statü işlevi yaratılması genellikle yeni bir *iktidar (güç)* verme meselesidir. Y terimi tarafından belirlenen statü-işlevinin yüklenmesi X terimine yeni bir güç vermeseydi çok mesele olmayacaktı. Ve kurumsal olguların (hepsinin değil ama) çoğunun yaratılması, bütünüyle X terimine bir güç verilmesidir, ya da gücün yaratılmasının koşullandırılması veya reddi gibi doğruluğun işlevsel bir işleminin icra edilmesidir. En basit durumda, Y terimi X teriminin sırf kendi yapısından dolayı sahip olmadığı bir güç belirler. X teriminin bir kişi olduğu durumlarda, bu kişi hâlihazır-

da sahip olmadığı bir güç kazanır. X teriminin bir nesne olduğu durumlarda, bu nesneyi kullanan kişi, sadece X teriminin yapısından dolayı yapamayacağı şeyleri yapabilir. Bu nedenle para, pasaport, ehliyet ve bir dilin cümleleri bunları taşıyanların ya da kullananların diğer türlü yapamayacakları; eşya satın almak, ülkeler arasında seyahat etmek, yasal olarak araba kullanmak ve cümleleri dile dökerek söz edimlerinde bulunmak gibi şeyleri yapmalarını olanaklı kılar. Bu durumlarda, Y statüsünün kabulü yetkilendirme, izin ve yapabilme gibi bazı güç biçimlerinin yaratılmasını kapsar. Diğer durumlar, ileride göreceğimiz üzere, bu güç biçimlerini olumsuzlama ya da koşula bağlama gibi bir Boolean (dörtlü doğruyanlış) işlevini içerir.

O halde, "kaç çeşit kurumsal olgu olabilir?" sorusu, daha geniş olan, "sadece kolektif kabul yoluyla ne tür bir güç yaratabiliriz?", sorusu içinde kaynayıp gider. Salt fiziksel güç, kolektif kabulden etkilenmez. Kolektif kabul yoluyla kilomuza veya bilek güreşi yeteneğimize bir şey ekleyemeyiz. Fakat kolektif kabul yoluyla insanların refahını artırabiliriz, hatta onlara bir yaşama ve bizi öldürme gücü verebiliriz. Cevabın genel biçimi şöyle olmalıdır: Bu mekanizma ile sadece gücün kolektif kabulünün ve tanınmasının kendisi için kurucu olduğu güç biçimlerinin hepsini yaratabiliriz. Mekanizmanın biçimsel yapısı buysa, o zaman kafa karıştırıcı iki özellik açıklanmış olur. Birincisi, mekanizmanın konu üzerinde sınırlayıcı bir rolü yoktur. Bu yüzden eşlerden savaşlara, kokteyl partilerinden Kongreye kadar çok geniş bir kurumsal gerçeklik çeşitliliği göstermesi daha az şaşırtıcı görülmelidir. İkincisi, betimlendiği şekliyle mekanizma, katılımcıların gerçekte neler olduğunun farkında olmalarını gerektirmez. Birinin sadece kutsandığı için Kral olduğunu düşünebilirler, fakat sadece otoritesini tanımaya devam ettikleri sürece, onların inançlarındaki yanlı-

şın ne olduğu dikkate alınmaksızın, o kral statü işlevine sahiptir.

Bütün kurumsal olguların güç içerdiği iddiasında ilginç bir istisna kümesi vardır. Bazı kurumsal olgular herhangi bir işlev eklenmeksizin saf statü içerirler. Bunlar statünün sadece yüceltme (ta'zim) olduğu durumlardır. Eğer onursal değeri olan bir madalyayla ödüllendirilirseniz, kendi sınıfınızda en popüler kişi olarak oylanırsanız ya da Miss Alameda Country olursanız, bu pozisyonlarla ilgili herhangi bir güç veya hak sahibi olmazsınız. Onlar, salt onursaldır. Onların karşılığı negatif (olumsuz) onur meselesidir. Bu nedenle, eğer kötü davranışlarınızdan dolayı kınanırsanız, üstleriniz tarafından azarlanırsanız, ya da kendi sınıfınız içinde popülaritesi en az kişi olarak oylanırsanız, bunların hepsi negatif onurlardır. İster olumlu ister olumsuz (bunlar üzerine) hiçbir gücün uygulanmasına gerek yoktur.

Bizim sorumuz şudur; "X, C'de Y olarak değerlendirilir" formülü içinde kaç çeşit "Y" vardır? Kurumsal olgular, kolektif niyetlilik yoluyla yapılandırıldığı için ve kurumsal olguların yaratılma olasılıkları üzerinde katı sınırlamalar olduğu için bu soruyu cevaplayabilmeliyiz. O halde kurumsal gerçekliğin bazı biçimsel özelliklerini yalın bir şekilde sıralayarak başlayalım.

Y statüsü birçok farklı varlıkbilimsel görüngü kategorilerine yüklenebilir: Örneğin, insanlar (şefler, eşler, papazlar, profesörler vb.); nesneler (cümleler, beş dolarlar, nüfus kâğıtları, ehliyetler vb.); ve olaylar (seçimler, düğünler, kokteyl partileri, savaşlar, goller vb.) gibi. İnsanlar, nesneler ve olaylar sistematik ilişkiler içinde (yönetimler, evlilikler, kooperatifler, üniversiteler, ordu, kiliseler) etkileşime girerler. Y statüsü genelde, aralarındaki birtakım kurumsallık öncesi var olan ilişkilere dayanarak insan gruplarına yüklenir. Bu nedenle bir insan topluluğu bir şehir devlet kurabilir, ya da bir erkek ve kadın

evli bir çift olabilir. Fakat bu her iki inşâ da basitçe doğru sayıda insanın bir araya gelmesine dayanmayıp daha çok bu topluluk üyelerinin aralarındaki ilişkiye dayanır.

O halde kendilerine yeni statü-işlevleri atfedilen nesnelerin, olayların ve insanların özellikleri nelerdir? İlk önerim, gruplar da dâhil insan kategorisinin, insanlara ilişkin olarak işleyen olaylara ve nesnelere statü işlevleri yüklenmesi anlamında temel olduğudur. Bu sürpriz olmamalı, zira failli işlevlerin genel bir özelliğidir. Bu bir *nesne* olarak beş dolar olma meselesi olmayıp dahası beş dolara *sahip olmanın* aksi takdirde sahip olunamayacak belli bir iktidar (güç) sağlamasıdır. Tıpkı, bir tornavida olmanın değil, tornavidaya sahip olmanın, kişiye aksi halde sahip olmadığı bir güç sağlaması gibi. Düşündüğüm bu öneri aslında statü işlevi yüklenmesindeki kolektif niyetliliğin içeriğinin tipik olarak, tekil veya çoğul, pozitif veya negatif, koşullu veya kategorik bir gücü 'sahip olan' insan öznesi olacağı durumdur. Bu statünün, "John Başkandır" örneğindeki gibi bir özneye (faile) yüklendiği doğrudan durum olacaktır ve statünün, "bu bir beş dolardır" örneğindeki gibi bir nesneye yüklendiği dolaylı durum olacaktır.

Dikkat edilecek diğer biçimsel bir özellik de kurumsal olgulara uygulanan içsel ya da dışsal bakış açıları arasındaki olağan ayrımdır. Bu kitapta öncelikle içsel bakış açısıyla ilgiliyiz. Çünkü kurumsal olguların hiçbir şekilde var olamayacağı, sadece katılımcıların içsel bakış açısıdır. Antropolog, bir kurumu örneğin, Kwakiutl kabilesi üyeleri hiçbir şekilde farkında olmadıkları işlevleri icra ederken, dışarıdan bir 'potlatch' (Kızılderili festivali) olarak görebilir. Fakat ilk olarak bütün festival sadece katılımcılar tarafından statü işlevi yüklenmesi ve kolektif niyetlilikten dolayı bir 'potlach'tır ve bu, ister bilinçli isterse bilinçsiz olsun, sadece birinci şahıs bakış açısından var olabilir.

İçsel bakış açısı içinde bile bazı biçimsel ayrımlar yapılabilir. Mikro düzeyde, bireyler parayı bir değişim aracı olarak ve birikim değeri olarak görürken, evliliği bir kadın ve bir erkek eş arasında yaşamı paylaşma sözü olarak görürler. Fakat makro düzeyde, planlayıcılar ve organizatörler bireysel durumlarda tayin edilen statü aynı olmasına rağmen, bu kurumları içsel bir bakış açısından bile farklı işlevlere sahip olarak görürler. Piskopos, evliliğin işlevini Tanrıyı kutsamak ve toplumsal istikrarı sağlamak olarak görür; merkez bankası para arzını ekonomiyi kontrol etmenin bir yolu olarak görür. Önemli nokta şu ki, içsel mikro düzey ontolojik olarak birincildir. Piskoposun, Merkez Bankası Yönetimi'nin ve antropologun, kurumsal olguların yapısını kuran temel niyetlilik biçimine sahip olan evlilik ve para siperlerinin en düşük seviyede katılımcıları olmadan, kendi görüş açılarına sahip olmaları söz konusu olamaz. Bunun ötesinde, düşük düzey katılımcıları temel ontolojiyle ilgisi olmayan kurumsal varlıkların kendileri için icra etmelerini istedikleri diğer türden bütün işlevlere sahip olabilirler. Bu nedenle çoğu insan, parayı güç ve prestij için ister, onlar için bu, paranın temel bir işlevidir. Avrupa'nın yönetici hanedanları arasında evlilik, hanedanlık iktidarının bir aracıydı. (Alii bela gerunt, tu felix Austria nube: Ne mutlu sana Avusturya, diğer uluslar savaşsın, sen evlen). Acizler arasında bile evlilik, bu türden gizli işlevleri yerine getirir. Asıl olan şu ki, bütün bunlar sadece caddelerdeki sıradan kolektif niyetliliğin temel varlık bilimiyle (ontolojisiyle), deyim yerindeyse, formüle göre bir statü işlevi yükleyerek işler.

Kurumsal olgulara bu noktaları dikkate alarak bakarsak, statü işlevlerinin belirli geniş kategorilerde başarısız olduğu görülebilir. Bunları geçici olarak ilk elde –daha sonra geliştirmek zorunda kalacağımız– Sembolik, Ödevsel, Onursal ve Yordamsal (prosedürsel) olarak adlandırdığım dört geniş kategoriye ayıracağım.

1. *Sembolik Güç: Anlamın Yaratılması*

Sembolik güçlere sahip olma meselesi bize gerçekliği bir ya da daha fazla edimsöz tarzları içinde temsil etme olanağı verir. Böyle durumlarda, içkin olarak niyetli olmayan varlıklara niyetlilik yükleriz. Bunu yapmak bütün biçimleri içinde dil ve anlam yaratmaktır. Belirli bir fiziksel yapıya niyetlilik yüklemek hem biçimsel bir yapı (sözdizim-sentaks) hem de anlamlı bir içerik (semantik-anlambilim) belirler. Bu nedenle örneğin, *'Il pleut'* seslendirme/fonetik/grafik türü olarak Fransızca bir cümle, *"Es regnet"* ise Almanca bir cümle olarak değerlendirilir. Fiziksel sesler ve işaretler üzerine statü kazanmış sözcük, cümle ve genel anlamda söz dizim yükleriz. Ve bu örneklerde olduğu gibi farklı sözdizimsel nesnelere aynı semantik içeriği yükleriz ki her ikisinin anlamı da "Yağmur yağıyor"dur. Sembolleştirme diğer kurumsal işlev yükleme biçimleri için de esastır. Bu nedenle üçüncü bölümde, sözcükler ve semboller olmaksızın haklar ve yükümlülükleri yükleyemeyeceğimizi açıklamaya çalıştım.

2. *Ödevsel Güç: Hakların ve Yükümlülüklerin Yaratılması*

Ödevsel güçlere sahip olma meselesi, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemektir. Bu kategoride hakları, sorumlulukları, yükümlülükleri, görevleri, ayrıcalıkları, yetkilendirmeleri, cezaları, ruhsatları, izinleri ve bu tür diğer ödevsel görüngüleri yükleriz. Önceki önerimizde yani genellikle Y statüsü güç verir (veya reddeder) önerisinde, açık hipotez bu tür statü işlevlerinin iki geniş kategori olduğuydu. Birincisi, özneye yeni bir gücün verildiği; belgeler, ruhsatlar, yetkiler, haklar, izinler veya diğer türlü kişinin yapamadığı bazı şeyleri yapabilme niteliği verme gibi durumlardır. İkincisi ise öznenin, diğer türlü yapmak zorunda olmayacağı, bir şeyi yapmasının gerektiği, sorumluluğuna göre, zorlandığı, cezalandırıldığı, tembih edil-

diği ya da bununla eş anlamlı olarak diğer türlü yapabileceği bir şeyi yapmaktan men edildiği durumdur. Kabaca ifade edersek, bu iki büyük kategori pozitif (olumlu) ve negatif (olumsuz) güç kategorileridir. Bir sınıflandırmaya sahip olmak için bütün bu ödevsel statü işlevlerine *uylaşımsal iktidar (güç)* meselesi diyelim. Bu terminoloji bize, sıklıkla birbirlerini tamamlasalar da, uylaşımsal gücü kaba fiziksel güçten ayırt etme olanağı verir. Çünkü uylaşımsal güç vermek, genellikle kaba fiziksel güç kullanma yetkisi vermektir. Polis gücü bunun apaçık bir örneğidir.

Çözümlememizin öncelikli hedefi olarak para, yönetimler ve üniversiteler gibi toplumsal nesneleri değil de, bu nesnelerin üzerinde ve içinde eylemde bulunan özneleri alırsak, o zaman kurumsal gerçekliğin sınıflandırılmasındaki büyük bölme; öznenin *yapabileceği* şeylerle yapmak (ve yapmamak) zorunda olduğu şeyler arasında ve de öznenin yapmasına *izin verilen* şeylerle, Y terimi bağlamında belirlenen statü işlevinin yüklenmesinin bir sonucu olarak özneden yapması *beklenilen* şeyler arasında olur. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir:

John'un bankada bin doları var.
Tom Birleşik Devletler vatandaşıdır.
Clinton başkandır.
Sally avukattır.
Sam'in bir restoranı var.

Bunların her biri haklar ve sorumluluklar yükler. Birinci örnek, John'a eşyalar satın alma veya bu parayla insanları istihdam etme hakkı ve parayla kazanılan faizin vergisini verme ödevi yükler. İkinci örnek, Tom'a birçokları arasıda oy verme hakkı ve bir Sosyal Sigorta numarası alma zorunluluğu yükler. Üçüncü örnek, Clinton'a yasayı veto etme hakkı ve Birleşik Devletlerin bir eyaletine Kongre'ye karşı söz hakkı verme vb. sorumluluğu yükler. Haklar ve sorumluluklar yükleyen

kurumsal olguların yıkıcı ve yok edici de olabileceğine dikkat edilmelidir. Aşağıda buna dair bazı örnekler verilmiştir.

Ann bütün parasını kaybetti.
Ivan'ın rubledeki serveti enflasyon nedeniyle değersiz hale geldi.
Nixon görevinden istifa etti.
Collidge'ın dönemi yandı.
Sam boşandı.
Sally'nin kocası öldü.

3. *Onur: Kendisi İçin Statüler*

Onur (veya onursuzluk) gelecekteki sonuçlarından daha ziyade kendisi için değerli (veya değersiz) statülere sahip olma durumudur. Oyunlardaki galibiyet ya da yenilgiler ve ya kurumsal olarak onaylanmış kamusal onur ya da itibar kaybetme biçimleri bu tür statü örnekleridir. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir:

Mark Uzak Batı kayak şampiyonasını kazandı.
McCarthy ABD Senatosu tarafından kınandı.
Bill, Collêge de France tarafından madalyayla ödüllendirildi.

Bu üç statü işlev kategori türüne ek olarak, onurların ve ödevsel güçlerin koşullu ve yordamsal (prosedürel) özelliklerini de belirtmemiz gerekir.

4. *Güce ve Onura Giden Yolun Yordamsal Aşamaları*

Kurumların içerisinde hem hakların ve sorumlulukların hem de itibarsızlaşmanın ve onurun elde edilmesi yolunda yordamsal aşamalar tayin edebiliriz. Tıpkı aşağıdaki örneklerde olduğu gibi;

Bill, oyunu Reagan için kullandı.
Demokrat aday olarak Clinton, Başkanlık için aday seçildi.

İtiraz, yargıç tarafından kabul edildi.

Oy kullanma örneğinde, birisi oy kullanma hakkına sahip olsa da, gerçek oy kullanmanın kendisi herhangi bir yeni hak ve sorumluluk yaratmaz. Sadece toplanan oylar gerekli çoğunluk ve dolayısıyla da yeni haklar ve sorumluluklarla birlikte bir galip belirler. Altı oy almak, futbol oyununda altı puan almaya benzer fakat altı dolar almaya benzemez. Altı oy ve altı puan kazanmak yolunda yordamsal adımlardır; ancak bunlarla herhangi bir başka şey yapamazsınız. Altı dolarla ise, gerçektende bazı şeyler alabilirsiniz. Tekrarlamak gerekirse, birisi Başkan adayı olarak seçildiğinde, aday olarak yeni haklar ve sorumluluklar kazanır fakat adaylık için varsayılan asıl nokta, Başkan olma yolunda bir aşama olmasıdır.

Tek ve aynı kurumsal olgu, önde gelen bu dört özelliğin hepsini içerebilir. Bu yüzden Demokrat aday olmak, kişiye seçilmiş belirli haklar ve sorumluluklar verir ki bu büyük bir onurdur, Başkan olma yolunda yordamsal bir aşamadır ve üçüncü bölümde açıkladığım gibi bütün bu şey sözcükler ya da diğer türden semboller olmaksızın var olamaz.

Bu noktaları, oyunlara nasıl uygulandıklarını göstererek örneklemek istiyorum. Oyunlar, bu analizin çalışılması için özellikle kullanışlılardır. Çünkü daha geniş bir toplumsal görüngü için mikro kozmos sunarlar. Wittgenstein, bilindiği gibi, 'oyun' sözcüğü ile işaretlenen hiçbir özün olmadığını ileri sürer. Fakat aynı şekilde beysbol, futbol, tenis vb. yarışçı sporlarda olduğu gibi paradigmatik oyunların sahip olduğu belirli ortak özellikler vardır. Her bir oyun aşılmaya çalışılmaları amacıyla yaratılmış olan belirli engelleri aşmak için bir dizi girişimden oluşur. Oyundaki taraflardan her biri, bu engel-

lerin üstesinden gelmeye ve karşı tarafın da bunların üstesinden gelmesini engellemeye çalışır.[1] Oyunun kuralları, yapılması ve yapılmaması gereken şeyleri olduğu kadar engellerin neler olduklarını ve bunları aşmak için nelerin yapılabileceğini de belirler. Bu nedenle beysbolda topa vuran oyuncunun topa vurmasına izin veren kurallar, topu ıskalamamasını gerektirir. Bununla birlikte, üçüncü vuruşunu yaptıktan sonra vuruş alanını terk etmeli ve başkasının da vuruş yapmasına izin vermelidir. Bu oyunun pek çok kuralı haklar ve sorumluklarla ilgilidir. (2. özellik), fakat bütün amaç kazanmaktır. (3. özellik) ve ara aşamaların çoğu yordamsaldır. (4. özellik) Örneğin, birçok hak ve zorunluluk şartlıdır. Bu yüzden topa vuran bir oyuncu, bir kez topa vuramamış ise ya da üç topu varsa bu, ona daha fazla hak ve zorunluluk sağlamaz ancak, şartlı haklar ve zorunluluklar tesis eder: İki kaçırma hakkı ve dışarı çıkma zorunluluğu, fazladan bir top ve ilk alanın dışına çıkma zorunluluğu. Bu tür şartlı haklar ve zorunluluklar tipik kurumsal yapılardır. Sözün gelişi, Amerikan üniversitelerinde hizmetlerinizden yıllar sonra kadrolu bir pozisyon için hak kazanabilirsiniz.

Uylaşımsal Gücün Mantıksal Yapısı

Bir önceki bölümde yapılan geçici sınıflandırmada ortaya çıkan meselelerin daha ileri incelenmesi olarak, şimdi kurumsal olguların niyetli yapılarını açıklamak istiyorum. Amacım, 'X, C'de Y olarak değerlendirilir' formülünde X'ten Y'ye doğru gittiğimizde Y statü işlevinin içeriğinin genel biçimini ifade etmeye çalışmaktır. Y'nin içeriği kolektif kabul yoluyla X un-

[1] Oyunlar üzerine Wittgenstein'a verilen bu karşılık tarafımdan keşfedilmedi. Bunu ilk kimin düşündüğünü ya da nerede duyduğumu bilmiyorum, fakat sözlü geleneğin bir parçası oldu bu.

suruna yüklendiğinden, bu kolektif kabullerde onaylar, inançlar vb. bazı içerikler olmalıdır. Benim önerim oldukça geniş bir örneklem için içeriğin, öznenin bazı eylem türleriyle ya da eylem akışıyla ilgili olduğu bazı uylaşımsal güç tarzları içerdiğidir. Bununla birlikte, kolektif kabuller yoluyla yaratılabilecek güçlerin türleri üzerinde katı sınırlamalar olduğundan, çok az sayıda formül içinde Y teriminin içeriğinin genel biçimini ifade edebilmeliyiz. Güç (iktidar) daima bir şeyi yapma gücü ya da birinin bir şeyi yapmasını engellemek olduğundan, statü işlevi gücünün önerme içeriği daima kısmen şudur;

(S, A'yı yapar)

ki 'S' ya tekil bir ferde ya da bir gruba göndermede bulunan bir ifade ile yer değiştirirken 'A' ise, kaçınmak ve çekinmek gibi negatifleri de içerecek şekilde bir fiilin, eylemin veya edimin adıdır.

Bu düşünce çizgisinin devamında 'X, C'de Y olarak değerlendirilir' durumunda, X terimine yüklenen kolektif niyetliliğin içeriğinin ilkel yapısının

Kabul ederiz (S güce sahiptir (S A'yı yapar))

olduğunu görürüz.

Biçimsel olarak konuşursak, biri bu temel yapı içerisinde birçok işlem icra edebilir ve bu işlemler benim yaptığım çeşitli ayrımları örnekler. Daha önce de söylediğim gibi pozitif ile negatif uylaşımsal güçler arasında ve *yapabilme(ler)* ile *gereklilikler* arasında bir ayrım söz konusudur. Ayrıca uylaşımsal gücün *yaratılması* ve *yıkılması* arasında da bir ayrım vardır. Evlenme ve boşanma, birisini bir mevkie atama veya o mevkiden alma arasındaki ayrımlar bunun örnekleridir. Bunlara ek olarak, *yordamsal (prosedürel)* ve *nihai* uylaşımsal güç arasında da bir ayrım vardır. Bunun örneği ise belli sayıda oy almakla seçimi kazanmak arasındaki ayrımdır. Oy almak kazanma yo-

lunda yordamsal bir adımken, kazanmak seçim sürecinin sonucudur. Ayrıca bir kurumsal olgunun ilk yaratımı ve takibinde bunun devamı arasında da bir ayrım da söz konusudur ki bu ayrımı bir sonraki bölümde tartışacağım.

Bu biçimsel işleyişleri soruşturmaya iki mümkün kılma ve gereklilik tarzını inceleyerek başlayalım ki bunlar aşağıdaki gibi sunulabilir:

Kabul ederiz (S yapabilir (S A'yı yapar))

Kabul ederiz (S'in yapması gerekir (S A'yı yapar)).

Mümkün (muktedir) kılma durumlarında, bir kişiye ya da gruba kolektif olarak güç veririz; gereklilik durumlarında ise kolektif olarak bir kişinin ya da grubun gücünü sınırlarız.

İleri sürdüğüm hipotezde, bütün bu öğeleri bir araya koyarsak, tipik bir uylaşımsal mümkün kılıcı gücün altındaki biçimsel yapı örneğin, "bu bir parça kağıt (X) beş dolar (Y) olarak değerlendirilir" yapısı kısmen şöyle olacaktır:

Kabul ederiz (S, X'in taşıyıcısı, yapabilir (S, X ile beş dolar değerine kadar bir şey satın alır)).

Uylaşımsal negatif güç durumlarında yani gerekliliklerde sözün gelişi, "bu bir parça kağıt (X) park bileti (Y) olarak değerlendirilir" durumunda kolektif niyetliliğin altındaki biçim kısmen şöyle olacaktır:

Kabul ederiz (X'e konu olan kişi, S'nin, (ödeme) yapması gerekir (S belirli bir periyot içinde bir ödeme yapar)).

Buraya kadar süre giden kurumsal olguların, örneğin zaten bir beş dolara ya da bir park biletine sahip olduğum durumların, biçimini betimledik. Fakat bu uylaşımsal güçlerin kendileri yaratılabilir veya yok edilebilir. Bu yaratma ve yok etme edimleri, örneğin evlilik ve boşanma gibi uylaşımsal gü-

cün uygulanması olabilir; ya da bir grubun resmi bir seçim veya atama olmaksızın birini kendi liderleri olarak aşamalı bir şekilde kabul etmeleri örneğinde olduğu gibi basitçe aşamalı olarak oluşabilir. Edimin bir uylaşımsal gücün açık yaratımı veya yok edilmesi olduğu durumlarda, bunun kendisi tipik olarak başka bir uylaşımsal gücün uygulanmasıdır. Bu yüzden güç, yaratmak ya da yok etmek içindir. İşi, başvuran kişiye (S) ehliyet vermek olan Motorlu Araçlar Bölümü gibi bir devlet dairesi yaratan uylaşımsal bir güç varsayalım. Buradaki kolektif niyetliliğin biçimi nedir? Ajansın niyetliliğini bütün sistemi ilk etapta çalışır kılan toplumun niyetliliğinden ayırt etmemiz gerekir. Toplumun görüş açısından bakıldığında, kurumsal gücün yaratılmasının biçimi şudur:

Kabul ederiz (Ajans yaratır (S yapabilir (S araba kullanır)))

Uylaşımsal bir güç yok edildiği zaman, bana göre bu durumda olumsuzlama, kabulün içeriği üzerinde değil, kolektif kabul üzerinde işlemektedir. Bu nedenle örneğin, S1 ve S2'nin evlilikleri biterse sonuç şudur:

Artık kabul etmeyiz (S1 ve S2 evlidir)

Birinin, bütün uylaşımsal güçleri ilkel artı olumsuzlama açısından tanımlayabilmesi gerektiğini düşünmek ilgi çekicidir. Mantığın bir diğer kolunda elde ettiğimiz başarı bu ayartılmayı yüreklendirir. Bundan dolayı aletik[1] kipli mantıkta:

$$(p) \text{ iff} \sim\Diamond(\sim p)$$

[1] Alethic terimi modal mantıktan türetilmiş ve bazı dilciler tarafından modal fiiller ve bunların dildeki ilgili yapılarının anlizinde teorik çerçevenin bir parçası olarak kullanılmıştır. Alethic modalite önermelerin doğruluğunun imkan ve zorunluluğu ile ilgilidir ve Epistemik ile deontik modalitenin zıttıdır. (ç.n.)

(P ancak ve ancak P olmama olasılığının bulunmadığı durumlarda zorunlu olarak P'dir)

Niceleme mantığında (quantificational logic):

$$\forall x(fx) \text{ iff} \sim\exists x(\sim fx)$$

(Her X nesnesi için, X ancak ve ancak f özelliğine sahip olmayan bir X yoksa f özelliğine sahiptir).

Hatta bazı ödevsel mantık (deontic logic) sistemlerinde:

$$O(p) \text{ iff} \sim P(\sim p)$$

(P ancak ve ancak P olmayana izin verilmediği durumlarda gerekliliktir)

O halde neden 'kurumsal' mantıkta da paralel bir yapı olmasın? Neden

S yapabilir (S, A'yı yapar) ancak ve ancak S olmayanın yapması gerekir (S olmayan, A'yı yapar.) şeklinde olmasın?

(S, ancak ve ancak A edimini icra etmemesi gerektiği durum olmadığında, A edimini yapabilir.)

İlk bakışta paralellik işler görülmeyecektir. Zira bir şeyi yapmama gereğinin bulunmayışı, kendiliğinden o şeyi yapacak kurumsal bir mümkün kılmayı inşâ etmez. Klasik ödevsel mantıkta, bir şeyi yapmama gerekliliğinin bulunmaması, o şeyi yapabilme iznine eşittir. Fakat uylaşımsal güçler için böyle açık eşitlikler yoktur, çünkü yapmamam gerekmeyen çok fazla şey yoktur (yani onlar yasaklanmamıştır). Ancak onları yapmak için kurumsal bir şekilde imkân verilmiş ve yetkilendirilmiş değilimdir. Mesela, uyanıp odada volta atmak, sümkürmek ya da başımı kaşımak için bu şeyleri yapmamam gerektiğine dair bir durum söz konusu olmamasına rağmen, kurumsal bir şekilde imkân (güç) verilmiş de değilim.

Bununla birlikte, bu konular üzerinde iyice düşünürsek, tam bir paralelliğin söz konusu olduğunu görebiliriz. Sorunlardan biri kapsam (alan) sorunudur. Uylaşımsal güç sadece bir edimin veya yaratma sürecinin olduğu durumlarda var olur. Bu yüzden kolektif güç yaratma işleticisinin kapsamı içinde hem kurumsal mümkün kılmaları hem de kurumsal gereklilikleri düşünmek zorundayız. Yukarıdaki çift koşulluluğu anlamanın yolu, kolektif güç yaratma işleticisinin kapsamı içindeki her bir koşulu anlamaktır ve bu şekilde anlaşıldığında kipli mantık, ödevsel mantık ve niceleme mantığı için geçerli olan birbirinin yerine geçebilme kanunu kurumsal mantık için de mükemmel bir şekilde işler. Bundan dolayı,

S yapabilir (S, A'yı yapar) ancak ve ancak S olmayan gerektirir (S olmayan A'yı yapar)

gerçek anlamı şudur:

Biz kolektif kabul yoluyla (S yapabilir (S, A'yı yapar)) durumunu ancak ve ancak kolektif kabul yoluyla (S olmayan gerektirir (S olmayan A'yı yapar)) durumunu yarattığımızda yaratırız.

Aşağıdaki örnekler bu noktayı açıklayacaktır. Kongrenin yasasını veto etme yetkisini, *Başkan'ın yetkileri arasında* kabul ettiğimizde, *Başkan'ın yetkileri arasında* adı geçen yasayı veto etmemesinin beklenmemesi durumunu yaratmış oluruz. Benzer şekilde bir ehliyete yani araç kullanma yetkisine sahip olduğumda, benden araç kullanmamamın gerekmemesi gibi bir statü kazanırım.

Yukarıdaki uylaşımsal güçlerin (yetkilerin) doğasında derin gizli bir nokta söz konusudur: Bunlar sadece bir edimin ya da yaratma sürecinin bulunduğu durumlarda var olurlar. Dolayısıyla, olumsuzlama yoluyla gösterilen, uylaşımsal bir gücün olmaması sadece başka bir uylaşımsal gücün varlığına eşit değildir. Fakat her iki uylaşımsal güç tarzını halen daha bir

güç (yetki) artı olumsuzlama açısından tanımlayabiliriz ki her ikisi de formüle göre yaratmalar olarak anlaşılır. İki temel uylaşımsal güç tarzı bir öznenin üzerine yetki ve gereklilik yüklediğimiz durumlardır ve bunlar, birbirlerine artı olumsuzlamaya bağlı olarak tanımlanabilir.

Bunun yanında, bir gücün tahribini daha önce var olan bir uylaşımsal gücün ortadan kaldırılmasına bağlı olarak tanımlayabiliriz. Örneğin, bir işçi işten atıldığında ya da mahkeme boşanmaya kesin karar verdiğinde, her bir durumda daha önce var olan uylaşımsal bir güç, kabulün kalkmasıyla yok edilir. Bu nedenle 'Kovuldun' demek uylaşımsal gücün ortadan kaldırılması demektir:

"(İşe alınmanın getirdiği) yetkileri ortadan kaldırırız" demek şu ifadeye denktir:

(S'in haklar ve yükümlülüklere sahip olarak (S bir işçi gibi edimde bulunmasını) bundan böyle kabul etmiyoruz

Kabulün içeriğinin olumsuzlanmasından ziyade kolektif kabulün olumsuzlanması olarak uylaşımsal gücün ortadan kaldırılmasının mantıksal yapısına ilişkin temel argüman (delil), bunların statü işlevinin sürekli kalıcılığını, uylaşımsal gücün tipik olarak gerektirdiği gibi gerektirmemesidir. Bu yüzden evlilik süre giden bir kalıcılığı gerektirirken boşanma da bu söz konusu değildir.

Şimdi, kurumsal gerçekliğin mantıksal yapısı hakkındaki bu tartışmanın ışığı altında, kurumsal olguları sembolik, ödevsel, onursal ve yordamsal şeklinde başlangıçta yapmış olduğumuz sınıflandırmamızın neresindeyiz? Bunun, yaptığımız tasnifin iyi güdülenmiş bir sınıflandırmaya dayanmadığını gösterdiğini düşünüyorum. Çünkü kabaca ifade etmek gerekirse, bu şekilde her şey ödevsel olarak sonuçlanır. İlk önce yordamsal örnekleri düşünün. Vermiş olduğum bütün misal-

ler tekrarlanmış ödevsel ve onursal statü işlevlerindeki aşama örnekleriydi. Bu nedenle mesela, oy pusulası üzerine X yapmak, bir aday için oy kullanmak ve oyların çoğunluğunu almak ise seçimi kazanmak olarak değerlendirilir. Beysbolda, topa doğru hamle yapıp kaçırma, ıskalamak olarak ve üç kez ıskalamak da oyun harici kalmak olarak değerlendirilir. Bu yordamsal statü işlev örnekleri koşullu ödevsel örneklerdir ve öncül koşulun yerine getirilmesinin sonucu, kurumsal gerçekliğin yinelenen hiyerarşisinde bir üst aşamaya geçiştir. Bu nedenle örneğin, beysbolda topa vuramamak koşullu ödevsel bir statüdür. Bunun zorlayıcı gücü iki kez daha topa vuramadığınız zaman oyun haricinde kalmanızdır. Fakat iki kez daha ıskalayıp oyun haricinde kaldığınızda, bu yeni bir ödevsel statüdür ve bu nedenle kurumsal olguların hiyerarşisinde bir sonraki aşamaya geçiştir. Yordamsal statü işlevlerini, koşullu ödevsel ve onursal statü işlevlerine ve statü işlevi hiyerarşilerinin tekrarlanmasıyla açıklanabilecek bir şeye indirgerseniz, o zaman yordamsal statü işlevleri için ayrı bir sınıflandırmaya gerek kalmaz.

Peki ya onursal durumlar? Bunları ödevsel durumların sınırlandırılması olarak düşünmek en iyisidir. Kendisine iliştirilmiş bir güç için değil de kendisi için değerli olan bir statü, statü işlevinin sınırlandırılmış bir durumudur. Onursal durumlar bir anlamda ödevsel durumların bozulmasıdır. Çünkü kendisine tipik olarak eşlik eden haklar ve zorunlulukların çıkarılmasıyla statü işlevleri sadece kendisi için değerli ya da değersiz olmaktadır. "Onursal durumlar gerçekten ödevsel mıdır?" sorusu "Sıfır gerçekten bir sayı mıdır?" veya "Boş küme gerçekten bir küme midir?" sorularına benzer. Soru bir olgu (gerçek) meselesini değil, kararı sorar ve en kullanışlı kararın da onursal (durumları) ayrı bir kategori olarak değerlendirmemek olduğunu düşünüyorum.

Aynı şekilde sembolik de, gizli özel bir ödevsel durumdur. Zira cümlelerin uylaşımsal anlamlarının yaratılması, konuşmacıya bu cümlelerle söz edimlerini icra etmesi için güç sağlar. Dolayısıyla netice olarak dört bağımsız kategori yoktur. Fakat bu şekilde her şey ödevsel bir statü işlevine dönüşürse, o zaman 'ödevsel' terimi artık uygulanamaz olur, çünkü bir karşıtlığı ifade etmek için tasarlandığından artık bu sürdürülemez. Sonuç şu ki, mantıksal bakış açısından Sembolik, Ödevsel, Onursal ve Yordamsal kategorilerini sürdüremeyiz. Basitçe uylaşımsal gücü yaratır ve yıkarız. Bu güçlerden bazıları sembolik, bazıları bütünüyle onursal, bazıları negatif, bazılarıysa koşulludur. Bunun yanında, bazıları kolektif, bazıları ise bireyseldir; bazıları kaba görüngüler düzleminde, bazılarıysa zaten uylaşımsal güce sahip olan varlıklar üzerine yüklenir. Meselenin bu şekilde ortaya konmasıyla birlikte, birincisi gerçek cümleler ve söz edimlerinin dar anlamda yorumlanması anlamında dilsel; ikincisi para, mülkiyet, evlilik ve kurumsal gerçeklik içindeki diğer her şeyi kapsayan dilsel olmayan, iki büyük kategoriye ulaşmış oluruz.

Sonuç

Kurumsal gerçekliğin mantıksal yapısını tartışmamız aşağıdaki hipotezi destekler. Doğru olup olmadığını bilmiyorum ve bunu kesinlikle kanıtlayamam, ancak açıklama getirdiğinden ve buraya kadar tartıştığımız verileri açıkladığından dolaylı değerli olduğunu düşünüyorum:

Kurumsal gerçekliğin yaratılmasında ve inşâ edilmesinde tamamen ilkel tek bir mantıksal işlem söz konusudur ve o da şu biçime sahiptir:

Kolektif olarak biz, (S güce sahiptir (S, A'yı yapar))'ı kabul ederiz, değerlendiririz, tanırız ve benimseriz vb.

Bu formülü;

(S güce sahiptir (S, A'yı yapar))'ı kabul ederiz.

şeklinde kısaltabiliriz.

Bunu, 'temel yapı' olarak adlandıralım. Diğer statü işlevleri ya Boolean işlemlerinin bu temel yapı üzerinde icra edildiği durumlardır, ya bu şekilde tekrarlanan yapıların sisteminin bir parçası olarak ortaya çıkan yapılardır ya da yapı tarafından atfedilen 'gücün' saf onursal olduğu durumlardır. Bu yüzden örneğin, vergimi ödemem gerekliliği bu temel yapı üzerinde olumsuzlamaya bağlı olarak tanımlanır.

Kabul ederiz (S'in yapması gerekir (S vergi öder) ancak ve ancak kabul ederiz (S olmayan, güce sahiptir (S olmayan, vergi öder)).

Beysbol oyununda topa vuran oyuncunun bir ıskalama hakkının olması, bir koşullandırma ve bu temel yapı üzerinde bir yineleme meselesidir.

Kabul ederiz (S bir ıskalama hakkına sahiptir) ancak ve ancak kabul ederiz (eğer S iki ıskalamaya daha sahip ise S oyun dışıdır).

Ve koşullunun ön bileşeninin yerine getirilmesi, uylaşımsal gücün açık olduğu durumlarda, kendiliğinden daha üst seviyede yinelenen bir statü işlevi yapısını gündeme getirir.

Kabul ederiz (S oyun dışındadır) ancak ve ancak kabul ederiz (S yapması gerekir (S alanı terk eder)).

Ve sağ taraf ile temel yapı, temel yapı artı olumsuzlamaya indirger;

Kabul ederiz (S olmayan güce sahiptir (S olmayan alanı terk eder)).

Alttaki mantıksal yapıyı görünür kılmak için elbette konuyu büyük oranda basitleştiriyorum. Bir beysbol oyununda dışarıda kalmanın alanı terk etmenin ötesinde, diğer birçok özelliği vardır. Mesela, üç kez dışarıda kalma ve tamamen dışarıda kalma. Ancak açıklamaya çalıştığım düşünce, sonuçta bütün bu özelliklerin uylaşımsal güce bağlı olarak ortaya çıkması, uylaşımsal gücün temel yapının tekrarlanması ve onun üzerindeki versiyonlar olmasıdır. 'X, C'de Y olarak değerlendirilir' formülündeki Y statü işlevinin niyetli içeriğinin mantıksal yapısına ilişkin araştırmamızın, kurumsal gerçekliğin yapısının basit bir iskelet yapısından ziyade muazzam karmaşık bir yapıya sahip olduğunu gösterdiğini düşünüyorum. Kullanmak zorunda kaldığımız temel aygıtlar dikkate alındığı zaman bu sürpriz değildir. Bizler kolektif uylaşım ya da kabul yoluyla bir statü ve bununla birlikte bir işlev yükleme yetisinden başka bir şey değiliz. Ancak bu meselelerin künhüne vardığım şeklinde bir izlenim vermek de istemiyorum. Buraya kadar haklı olmuş olsam bile, bu tartışma sadece bir başlangıçtır.

5.

Kurumsal Olgular Genel Teorisi

Bölüm II: Yaratma, Kalıcılık ve Hiyerarşi

Kurumsal Olguların Yaratılması ve Kalıcılığı

Dördüncü bölümde, kurumsal olguların mantıksal yapısını açıkladık. Elimizdeki bu yapı telakkisiyle birlikte, kurumsal olguların yaratılması, kalıcılığı ve tanımlanmasına ilişkin genel bir teori oluşturabilecek materyale sahibiz. Genel teorinin ifadesinde konuyu etraflıca ele almak için önceki bölümlerin bazı unsurlarını da özetleyeceğim. Bu nedenle dört öğe arasında ayrım yapmamız gerekir: Kurum, olguların yaratılmasında kurumun kullanımı, kurumların süre giden varlıkları ve göstergeleri.

İlk olarak, kaba olgular ve toplumsal olgulardan kurumsal olguların yaratılmasını olanaklı kılan *kurum* vardır. Bu tür kurumlar her zaman kurucu kurallara (edimler, yordamlar) dayanır ve bu kurallar X'in C bağlamında Y olarak değerlendir-

diği durumlardır. . Bu formülde sihirli bir şey yoktur ve onu fetiş haline getirmek de istemiyorum. Asıl nokta, kolektif niyetliliğin bazı görüngülere özel bir statü ve işlev yüklemesidir ve bu yükleme yapısını temsil edecek bir formüle ihtiyacım var. Y terimi X terimi tarafından adlandırılan bir görüngüye yeni bir statü yükler ve bu yeni statü X terimince belirlenen içkin fiziksel özellikler tarafından icra edilemeyen (yürütülemeyen) bir işlevi de beraberinde taşır. İşlev, icra edilebilmesi için bir statüye, statü ise kolektif niyetliliğe gereksinim duyar ve bu kolektif niyetlilik statünün ve ona tekâbül eden işlevin süre giden kabulünü içerir Söz konusu edilen işlev genellikle statüyü belirleyen ifadede örtük olarak tanımlanır. Bu yüzden örneğin, 'para' tarafından betimlenen statü, paranın, diğer işlevleri arasında zaten bir değişim aracı olma işlevini zımnen gösterir. Bazen söz konusu işleve statü ifadesi tarafından yalnızca çok genel olarak değinilir, ya da bu örtük olarak delalet edilir. Bazen de tek bir işlevi vurgulamak yerine bütün diğer işlevler arasında bu işleve delalet edilir. Bu nedenle, örneğin, bir koca ya da bir vatandaş olma statüsü diğer bütün işlevlerle ilişkilidir ve farklı topumlar kocalığın ya da vatandaşlığın yükümlülükleri ve hakları konusunda köklü biçimde farklılaşabilirler. Bununla birlikte, bu örneklerde bile belirli bir kurumsal yapıya sahip bir nesnenin betimlenmesinden kaynaklanan gizli bir işlevsel delalet söz konusudur; değerlendirme kategorilerinin, aksi durumda uygun olmayacak olan statü betimleri altında uygun oldukları olgusunun gösterdiği gibi. Bir koca ya da vatandaş olmak zaten 'iyi' veya 'kötü' koca ya da vatandaş olma olasılığını da içerir.

İşlev kavramını kullanarak sosyolojik bir araştırmada herhangi bir çeşit 'işlevsel çözümlemeyi' ya da 'işlevsel açıklamayı' onaylama niyetinde olmamam bekli de dikkati çekecek değerdedir. Tartıştığım işlevler kendilerine tekabül eden statülerle içsel olarak ilişkilidirler bu nedenle genellikle statünün ifadesi,

kendisine karşılık gelen işleve basitçe delalet eder. Bir şeye para demek, tanımı gereği, diğer şeyler arasında, o şeyin bir değişim aracı olarak yani para olarak işlev görmesine delalet eder.

Kurum içerisinde üç öğeyi ayırt etmemiz gerekir. Kurumsal bir olgunun ilk *yaratılışı,* onun süre giden *varlığı* ve statü göstergeleri biçiminde onun resmî (genellikle dilsel) *temsili.*

Mülkiyet satışları, seçimler, evlilik törenleri, savaş ilan edilmesi ve meclislerin açılması da anayasaların hazırlanması ve kanunların yapılması kadar devam eden kurumsal olguları yaratan tipik olaylardır. Bunlar, her zaman olmasa da, sıklıkla "Yasama yılının açıldığını bildiririm", "Savaş bu vesile ile ilan edilir" ve "Sizleri karı koca ilan ediyorum" örneklerinde olduğu gibi açık icra edici bildirgeler (deklarasyon) içerir. Kurumsal olguların devam eden varlığı, "Bu benim eşim", "Meclis açık", "Savaş var", "Bu mülkün sahibi benim" ve "Oxford Üniversitesi mezunuyum" gibi cümlelerle betimlenir. Evlilik cüzdanları, tapular, üniversite diplomaları, resmi üniformalar, madalyalar, sürücü belgeleri kurumsal olguların resmi dilsel temsillerinin tipik örnekleridir.

Sırasıyla bunların her birini tartışalım.

Kurumsal Olguların Yaratılması

Kurumsal yapıların, belirli düşük-düzeyli edimlerin yüksek-düzeyli kurumsal görüngüler olarak kabul edilmesini zaten garanti ettiği durumlar, kurumsal olguların yaratılmasının en basit örnekleridir. Oyunlar ve söz edimleri açık örneklerdir. Satrançta bir parça ağacın hareket ettirilmesi, atın file doğru hareketi 5 olarak kabul edilir. Özel bir bağlamda bu şah demek olarak da kabul edilebilir. Uygun koşullarda, niyetli olarak, "Seni görmeye geleceğime söz veriyorum", demek seni görmeye geleceğime söz verme olarak kabul edilir. Ame-

rikan futbolunda, oyun esnasında top elindeyken gol çizgisini geçmek skor olarak kabul edilir. Örneklerin sayısı çoğaltılabilir. Karmaşık örnekler, icra edilmeleri zaten kurumsal olgu olan edimler tarafından yaratılan belirli kurumsal olgulara gereksinim duyar. Bu nedenle örneğin, yeni mülkiyet haklarının yaratılması tipik olarak satın alma (satma) edimlerine ya da verme edimine gereksinim duyar. Bütün bu örneklerde, zaten statü-işlevi yüklenmiş olan görüngülere yeni statü-işlevleri yüklenir. Sarih edimsel dile dökmelerin (sözcelemelerin) kullanılması, kurumsal olgu yaratılmasının özel bir örneğidir. Bu örneklerde, bir söz edimine yeni bir statü-işlevi, bir statü-işlevi yükleme işlevi yüklenir. Bu nedenle, meclis başkanı "Yeni yasama yılını bu vesileyle açıyorum" dediğinde söz edimine meclisin açılması durumunu sağlayan yeni bir statü-işlevi yüklemiş olur. Fakat sonuç olarak, gerçekten meclisin toplanması, yüklenen yeni bir statü-işlevine, meclisin açılmış olması işlevine ve kanun yapma gücüne sahiptir.

Prensip olarak, yüklenmiş statü-işlevine statü-işlevi yüklemenin bu tarz tekrarlanmasının bir üst sınırının olduğu görülmemektedir. Bu nedenle, bir seçimde seçmenlerin tercihlerinin bireysel ifadeleri; 'seçimde oy kullanma' olarak kabul edilir. Yetkililer tarafından onaylandığında birbirini izleyen bu tür söz edimleri seçim olarak kabul edilir. Yeterli sayıda seçmenin oyunu almış olmak zafer olarak kabul edilir. Zafer kazanmış ve yemin etmiş kişi ise bir kentin belediye başkanı olarak kabul edilir.

Genel bir prensip şudur: Yeni kurumsal statüler büyük önem kazandıkça, biz onların kesin kurallara göre icra edilen açık söz edimleri tarafından yaratılmış olmasına gereksinim duyma eğiliminde oluruz. Ve bu söz edimlerinin kendileri birer kurumsal olgudur. Bu nedenle, *ilan edildiği* için savaş vardır, *evlendiğimiz* için bizler karı kocayızdır ve seçimleri kaza-

nıp *yemin ettiği* için Clinton başkandır. Yaratılmaları için genellikle söz edimlerine gereksinim duyan kimi kurumsal olgular herhangi bir söz edimi olmaksızın zaman içerisinde süregelen bir toplumsal olgu vasıtasıyla da var olabilirler. Bu yüzden, eğer böyle bir şeyi sağlayacak kanunlar varsa, evlilik töreni olmaksızın da 'birlikte yaşama' söz konusu olabilir ve mülkiyet hakları, satma ya da bağış olmaksızın '[illegible]kas' yoluyla el değiştirebilir.

Kurumsal Olguların Süre giden Varlıkları

Kurumsal olguların süre giden var oluşlarını anlamanın sırrı bireylerin bu tarz kurumlara doğrudan dahil olmaları ve ilgili topluluğun yeterli sayıdaki üyesinin, bu olguların varlığını tanıma ve kabul etmeye devam etme zorunluluklarıdır. Çünkü statü, kolektif kabul yoluyla inşâ edilir; öte yandan, işlevin yürütülmesi için statüye gereksinim duyulduğu için işlevselliğin esasında statü kabulünün sürekliliği vardır. Örneğin, devrim veya diğer kargaşa durumlarında olduğu gibi mülkiyet haklarının bir toplumun çoğunluğu ya da tamamı tarafından reddedildiği durumlarda, söz konusu toplumda mülkiyet hakları da sona erer.

Bunları yazdığım dönemin en ilginç ve ürkütücü özelliklerinden biri, büyük kurumsal yapıların kabulünün bütün dünyada sürekli erozyona uğramasıdır. Ulusal kimliğin etnik kabilecilik lehine çöküşü Bosna'da, Kanada'da, eski Çekoslovakya'da, Türkiye'de ve pek çok Amerikan üniversitelerinde çeşitli şekillerde ortaya çıktı. Birçok Afrika ülkesinde ordunun nerede sona erdiğini, silahlanma şeridinin nerede başladığını ya da kimin 'askeri lider', kimin 'yerel diktatör' olduğunu söylemek imkânsızdır. Rusya'da herhangi birinin örneğin devlet, ordu, gizli servis ve organize suçlar arasındaki ilişkiler hakkında şu an sır olarak söyleyebileceği istikrarsızlık, belki de siz bu yazıyı okurken ortadan kalkmış olabilir. Bütün bu örnekler-

deki ilgi çekici nokta, "sonuçta her şey kimin daha fazla silahlı güce sahip olduğuna bağlı" şeklinde, kaba olguların her zaman kurumsal olgulara üstün geleceğini düşünmektir. Fakat gerçekte bu böyle değildir. Silahlar ancak, gayri resmî olsa bile bunları başkalarıyla işbirliği ve bütünlük içinde, kabul edilmiş yetki ve emir komuta çerçevesinde kullanmak üzere hazır hale getirilmişler elinde etkilidir. Ve bütün bunlar kolektif niyetliliğe ve kurumsal olgulara gereksinim duyarlar.

Bu dönemin en büyük yanılsamalarından biri, "Güç silah miktarına dayanır" görüşüdür. Gerçekte güç kuruluşlara yani statü-işlevlerinin sistematik düzenlenişine dayanır. Ve bu tür kuruluşlarda silahlı talihsiz kişi, belki de en az gücü olan ve tehlikeye en çok açık olan kişidir. Gerçek güç, masasında oturan, ağzıyla gürültü çıkaran ve kâğıda işaretler çizen kişilerdedir. Bu kişiler umumiyetle törensel bir tabancadan ve kıyafet dolayısıyla bir kılıçtan başka bir silaha sahip de değillerdir.

Kurumların varlıklarını devam ettirmeleri kabule dayandığından birçok durumda tanınmayı güvenceye almak ve kabulü devam ettirmek için ayrıntılı bir prestij ve onur aygıtına başvurulur. Charles de Gaulle'ün, hem İkinci Dünya Savaşı esnasında hem de sonrasında, Fransa'ya ilişkin davranışları bu noktaların aralıksız bir örneklemesiydi. de Gaulle, sürekli Fransa'nın prestij ve onurunda ısrar ederek, savaş süresince bağımsız bir Fransız hükümetinin varlığının devam ettiği görüntüsünü vererek ve diğer ulusal liderlerin kendisini de muadilleri olarak kabul etmelerinde ısrar ederek Fransız ulus-devletinin yeniden yaratılmasına ve devamına katkıda bulundu. Buradaki asıl nokta tamamen geneldir. Kurumun, katılımcılardan güç yoluyla elde edilebilenden daha fazlasını talep etmesi, yani rızanın (onayın) esas olması durumunda, X'in C'de Y olarak değerlendirilmesi formülünün basitçe kabul edilmesinden daha fazla şeyler olduğu hissi verilerek büyük

bir ihtişam, tören ve 'gösteri' devreye girer. Ordular, mahkemeler ve nispeten daha az kapsamlı üniversiteler yapılarının kabulünün devamını sağlamak adına törenlere, nişanlara, cübbelere, onurlara, rütbelere ve hatta müziklere başvururlar. Cezaevleri ise bunları daha az gerekli görür, zira kaba güce dayanırlar.

Kurumun var olmadığı durumlarda kurumsal olguları yaratmanın bir yolu basitçe kurum varmış gibi davranmaktır. 1776 Bağımsızlık Bildirgesi buna klasik bir örnektir. Bir İngiliz Sömürge Kolonisindeki bir grup Kraliyet tebaası, icra edici bir söz edimi yoluyla bağımsızlıklarını yaratabildiklerinde, X'in C'de Y olarak değerlendirilmesi biçiminde ortada kurumsal bir yapı yoktu. Ama Kurucular, Philadelpia'daki toplantının sanki bir (C) bağlamı olduğu şeklinde davrandılar; şöyle ki belirli bir (X) bildirici söz edimini yerine getirerek kurumsal bir (Y) bağımsızlık olgusunu yarattılar. Bu şekilde kazandılar; yani Cornwallis'in Yorktown'da teslim olmasıyla son bulan yerel halkın desteği ve askeri güç sayesinde kurumsal olguyu yarattılar ve onun kabulüne destek oldular.

"X'in Y olarak değerlendirilmesi" formülü bu görüngünün hem yaratılmasına hem de varlığını devam ettirmesine uygulanır; çünkü kurucu kural olguların yaratılması için bir araçtır ve genellikle, olgunun varlığı onun yaratılmasıyla ve henüz yıkılmamış olmasıyla kurulur. Bundan dolayı tören süresince olan şeyler *evlenme* olarak kabul edilir. Evlenmek ve akabinde ölmemiş olmak, boşanmamak veya evliliğin feshedilmemesi durumunda bu *evli olmak* olarak kabul edilir. "Yasama yılının açıldığını bildiririm" demek, *meclisin açılması* olarak kabul edilir ve açılmış olması, sonradan kapatılmamış olması meclisin *faal olması* anlamına gelir.

Statü Göstergeleri

Kurumsal olgular yalnızca insan uylaşımıyla var olduklarından, birçok durumda resmî temsillere, daha önce statü göstergeleri olarak adlandırdığım şeylere gereksinim duyarlar. Çünkü kurumsal olguların varlığı, genelde durumun kaba fiziksel olgularından soyutlanamaz. Savaş bir istisnadır, zira örneğin insanların birbirlerini öldürmeleri gibi kaba olgular, genellikle resmî göstergeleri gereksiz kılar. Kendisi de bir belge olduğu için para, ek bir belgeye gereksinim duymaz. Paranın üzerinde bu, "On Dolar"dır veya "Yirmi Paund"dur vb. denmesi ve bütün bu terimler para olarak tanımlanır. Hatta yazı öncesi toplumlarda bile madeni paralar bu şekilde kolayca tanınabilir; şekil ve büyüklük gibi özellikler 'bu nesne madeni bir paradır' şeklindeki uylaşımsal olgulara işaret eder. Kredi kartları ve banka çekleri gibi hisse senetleri ve bonolar da kendilerini aşikâr kılar. Aynı şekilde, söz edimleri de dili bilenler için kendinden-tanımlayıcıdır.

Karmaşık toplumlarda yaygın statü göstergeleri, pasaportlar ve sürücü belgeleridir. Karmaşık toplumlarda yaygın statü göstergeleri, pasaportlar ve sürücü belgeleridir. Bunlar, taşıyıcılarının yabancı bir ülkeye ya da yabancı bir ülkeden yasal olarak seyahat etme hakkına sahip olma ve yasal olarak araba kullanmaya ehliyetli olma statülerini gösterir. En yaygın statü gösterge aracı yazılı imzadır. Bir belgeyi imzalamak yeni bir kurumsal olgu yaratabilir ayrıca yazılı imzanın devam eden varlığı, diğer şeyler aynı kaldığı sürece, olgunun devam eden varlığını gösterir. Canlı bir icra olmadan varlığını devam ettiren belgenin üzerindeki imza, bu şekilde bir statü göstergesi olma rolünü yerine getirebilir. Statü göstergelerinin işlevi daima *epistemiktir (bilgiye dairdir)*. Üçüncü bölümde betimlediğim, dilin kurumsal olguların inşâsındaki rolünü, her iki rolü de aynı sözcükler ve semboller yerine getiriyor olsa bile, dilin zaten inşâ edilmiş olanları *tanımlayıcı* rolünden ayırt etmemiz

gerekir. Statü göstergelerinden bahsederken ikinci rolü tasvir ediyorum.

Bazı statü göstergelerinin açıkça dilsel olması zorunlu değildir; yani gerçek sözcükler olmaları gerekmez. Alyanslar ve üniformalar en açık örneklerdir. Fakat bununla birlikte, bir şekilde dil gibi olduklarından her ikisi de semboliktir ve bir alyans takmak ya da bir üniforma giymek bir çeşit söz edimini yerine getirmektir. Bu göstergeler sadece epistemik işlevleri değil aynı şekilde anlamlı, törensel, estetik ve daha da önemlisi kurucu diğer işlevleri de yerine getiriler. Tabi ki üniforma, polis olmaklığı inşâ etmez ama bir statü-işlevini sembolize eder ve şu ya da bu biçimde bu sembolleştirme, statü işlevinin varlığı için esastır. Bu kitap boyunca ben, dilin kurumsal olgularda dilin sadece betimleyici değil bilakis gerçekliğin kurucusu olduğunu vurgulamaya çalıştım.

Olguların Hiyerarşisi: Kaba Olgulardan Kurumsal Olgulara

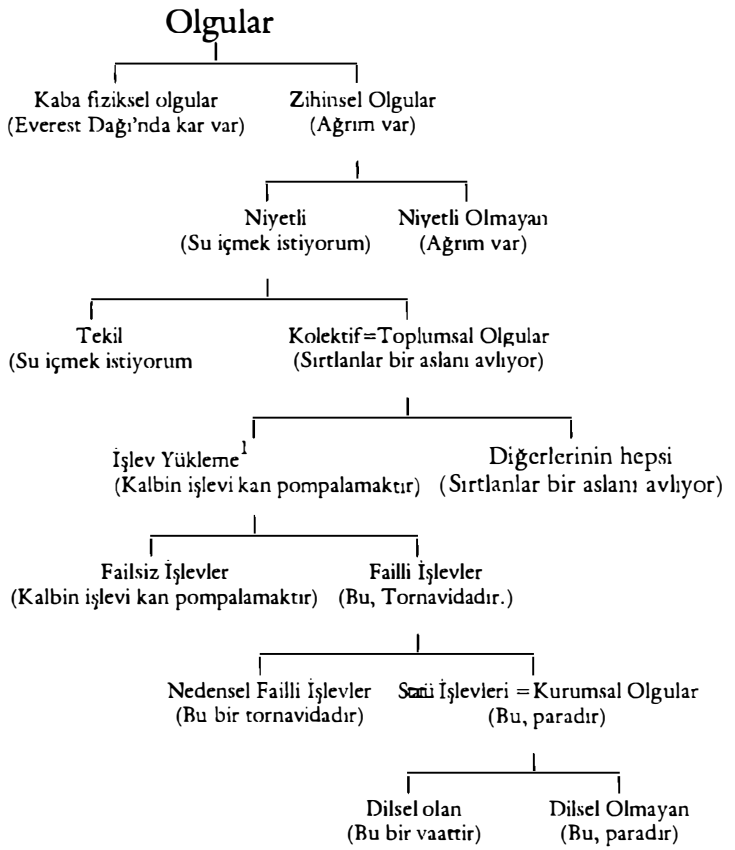
Bu ana kadar anlattığım şeylerde örtük hiyerarşik bir sınıflandırma var ve şimdi bunu açmaya çalışacağım. Yüksek Mahkeme kararları dünyası ve komünizmin çökmesi, evreni tıpkı gezegenlerin teşekkül evreni ve Kuantum mekaniğinde dalga işlevinin çökmesi evreniyle aynı evrendir. Bu kitabın amaçlarından biri, bunun nasıl böyle olabildiğini, kurumlar evreninin nasıl 'fiziksel' evrenin bir parçası olduğunu göstermektir. Hiyerarşik bir sınıflandırma, toplumsal, kurumsal ve zihinsel gerçekliğin tek bir fiziksel gerçeklik içindeki yerini gösterir.

Bununla birlikte, böyle bir sınıflandırma yapmak basit bir iş değildir, zira birçok farklı ve çapraz ayrımın dikkate alınması gerekir. Bazı tereddütlerle birlikte, şekil 5.1'de farklı olgu çeşitleri arasında basitleştirilmiş bir hiyerarşik ilişki biçimi ileri sürüyorum.

Artık Kaba ve kurumsal olgular arasındaki aslî ayrımımızın ötesine geçilmiştir ve bunlar, aşağıda daha fazla sunulan ayrımlar içinde dikkate alınmalıdır.

Şekil 5.1

(Belirli Çeşit) Olguların Hiyerarşik Sınıflandırılması



BİRİNCİ DÜZEYDE, pek çok olgu çeşidi arasında, 'Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz vardır' şeklindeki zihinsel olmayan kaba olgularla, 'ağrım var' ya da 'su içmek istiyorum' şeklindeki diğer bütün zihinsel olgular arasında ayrım yapıyorum. Zihinsel ve fiziksel arasında bir karşıtlığa delalet eder gibi göründüğünden eski Kartezyen terminolojiden hoşlanmıyorum; fakat şayet Kartezyen metafiziği unutabilirsek, bu ayrımı *zihinsel olmayan kaba fiziksel olgular* ve *zihinsel olgular* arasındaki ayrım olarak adlandıralım. Bu kategorilerin her çeşit olguyu tamamen kapsadığını örtük olarak ima etmek istemiyorum. Örneğin, eğer matematiksel olgular varsa bu sınıflandırmanın içinde yer almayacaklardır.

İKİNCİ DÜZEYDE, zihinsel olgular sınıfı içinde, su içmek istiyorum gibi, *niyetli olgular* ile ağrım var olgusu gibi *niyetli olmayan olgular* arasında ayrım yapıyorum.

ÜÇÜNCÜ DÜZEYDE, niyetli olgular sınıfı içinde, 'su içmek istiyorum' gibi *tekil niyetli olgular* ile sırtlanların bir aslana saldırması olgusu gibi *kolektif niyetli olgular* arasında ayrım yapıyorum. Şu şartla ki, ben 'toplumsal olgu' ifadesini sadece kolektif niyetli olguların toplumsal olgular olduğu durum da ve de hepsi için kullanıyorum. O halde kurumsal olgular, toplumsal olguların özel bir alt kümesidir ki, bizim asıl meselemiz bu alt sınıfı tanımlayan özellikleri tam olarak açıklamaktır.

Bu noktadan sonra, bazı ikili karşıtlıklar tekil bir olaya da uygulansa ben daha çok toplumsal olgularla ilgileneceğim. Örneğin, nesnelere yüklenen hem tekil hem kolektif işlevler olabilir.

DÖRDÜNCÜ DÜZEYDE, hem bireysel hem kolektif niyetlilik içerisinde, "Bu bir tornavidadır" örneğinde ifade edildiği gibi, bir *işlev* yükleyen *niyetlilik biçimleri* ile "Su içmek

istiyorum" örneğinde olduğu gibi *diğerlerinin hepsi* arasında ayrım yapıyorum. İşlev yüklenmesi *işlevsel olgular* yaratır.

Bilgi bilimsel (epistemolojik) açıdan nesnel olsa da varlık bilimsel (ontolojik) açıdan öznel olan 'Bu bir tornavidadır' olgusunun zihinsel bir olgu türü olduğunu söylemenin tuhaf olduğunu biliyorum, fakat bu sonuç bütün işlevsel nitelemelerin gözlemciye göreli karakterinden türer. Dahası, her işlev yükleme son kertede kaba olgular üzerine olduğundan, sınıflandırmanın bu özelliği, ilk düzeydeki kaba fiziksel olguların varlığına geri döner. Bazen işlevler diğer işlevler üzerine yüklenebilse de son kertede bu hiyerarşi en alt kaba görüngüye inmek zorundadır. (Şekil. 5.1) Genellikle yüklenmiş işlevler hiyerarşisi en alt kaba 'fiziksel' görüngülere kadar iner, ancak bunların neden en alt zihinsel görüngülere kadar inmediğine dair ilkesel bir neden yoktur. Örneğin, belirli zihinsel durumların ortaya çıkışını, belirli delilik türlerinin kurucusu olarak kabul etmeye karar verebiliriz. Böyle bir durumda X, Y olarak değerlendirilir, ancak X ifadesi zihinsel bir görüngüye işaret eder.

BEŞİNCİ DÜZEYDE, işlevsel olgular sınıfı içerisinde, 'kalbin işlevi kan pompalamaktır' örneğinde olduğu gibi *failsiz işlevsel olgular* ile "çekicin işlevi çivi çakmaktır" örneğinde olduğu gibi *failli işlevsel olgular* arasında ayrım yapıyorum. Yüklenen işlevler yalnızca yapay olanlara değil aynı zamanda doğal görüngülere de yüklenir. Hem "Bu taştan iyi prespapye olur" hem de "Güzel bir günbatımı" ifadeleri doğal görüngülere işlevler yüklenmesini kayıt ve tayin eder.

Ayrıca, günbatımı gibi doğal görüngülere failli işlev 'atfedilebileceği' gibi yapay görüngüler arasında da failsiz işlevler 'keşfedilebilir.' Örneğin, eğer açık ve örtük (gizli) işlevler arasında bir ayrım olduğunu kabul ederseniz ve örtük işlevlerin niyetli olmadıklarını düşünürseniz, kurumların örtük işlevle-

rinin keşfi, yapay bir şeyin failsiz işlevinin keşfi olacaktır. Bu nedenle, eğer paranın niyetli olmayan örtük işlevinin baskı düzeninin devamını sağlamak olduğunu düşünürseniz, paranın failli statü-işlevleri arasında failsiz bir işlevini keşfettiğinizi iddia edeceksinizdir.

ALTINCI DÜZEYDE, failli işlevler kategorisi içerisinde, *sadece görüngünün içkin nedensel ve diğer kaba özelliklerinden dolayı yerine getirilen işlevler* ile *sadece kolektif kabul yoluyla yerine getirilen işlevler* arasında ayrım yapıyorum. Kurumsal olgular içinde failli işlevlerin gelişimindeki kilit öğe, fiziksel içeriği işlevin yerine getirilmesini teminde (garantide) yetersiz olan bir görüngüye kolektif olarak bir işlev yüklediğimizde ortaya çıkar ve bundan dolayı işlev yalnızca kolektif bir kabul ve tanıma meselesi olarak yerine getirilebilir. Bu *statü-işlevleri* bir failli işlevler alt kümesini içerir. Var olan statü işlevleri sınıfı, kurumsal olgular sınıfı ile özdeştir.

İçkin fiziksel yapıları tarafından yerine getirilen failli işlevlerin örnekleri "Bu bir banyo küvetidir" ya da "Bu bir tornavidadır" şeklinde ifade edilenlerdir. "Bu yirmi dolarlık bir banknottur" ya da "O bir avukattır" şeklinde ifade edilenler ise statü işlevi (=kurumsal olgu) örnekleridir.

YEDİNCİ DÜZEYDE, statü işlevleri kategorisi içerisinde kurumsal olguları sınıflandırmanın birçok yolu vardır. Bunlar bir türü diğerinden ayırmak için çapraz kesişen ölçütlerdir. Tabloda bunların hepsini veremezdim ancak aşağıda bunlardan bazılarını sıralayacağım:

a. Konularına göre kurumsal olguları ayırabiliriz. Dilsel, ekonomik, siyasal, dinsel vb. kurumsal olgular arasında ayrım yapabiliriz. Bizim amacımız açısından en önemli konu ayrımı dilsel ve dilsel olmayanlar arasındadır. Örneğin, "Yağmur yağıyor" anlamına gelen "Es regnet"

cümlesi ile Bill Clinton'ın Birleşik Devletler Başkanı seçilme olgusu arasında olan ayrımdır.

b. Zamansal durumlarına göre kurumsal olguları ayırabiliriz. Bir kurumsal olgunun ilk yaratılması (örneğin, Clinton 1993'de Başkan oldu), onun süre giden varlığı (örneğin, Clinton 1993 boyunca başkandı, Meclis şu an faaldir) ile bu kurumsal olgunun sona erme, yozlaşma veya tamamen yıkılması yoluyla nihai olarak ortadan kalkması (örneğin, Bizans İmparatorluğu 1453'de yıkıldı) arasında ayrım yapabiliriz.

c. Kurumsal olguları mantıksal işleyişlerine göre ayırabiliriz. Dördüncü bölümde aşağıdaki yapıya göre temel yapının yüklenmiş bir güç olduğunu önermiştim.

Kabul ederiz ki (S'in gücü vardır (S, A'yı yapar))

Bu tür temel yapılar, örneğin, "Sally'nin yirmi doları var", "Jones bizim liderimizdir" şeklinde ifade edilir. Fakat temel yapılar üzerinde icra edilen olumsuzlama ve koşullandırma gibi mantıksal işleyişler söz konusudur. Örneğin, kurumsal olgunun içeriğindeki gücün olumsuzlanmas "Sally'nin bana yirmi dolar borcu var" olacaktır ve kabulün yok olması "Jones liderlikten alındı" şeklinde ifade edilecektir.

SEKİZİNCİ DÜZEYDE, hem dilsel hem dilsel olmayan kurumsal olgulara bir kez sahip olduğumuzda işlevlere ek olarak bu işlevleri tekrarlayabiliriz. Bir düzeyin Y terimi bir sonraki düzeyin hatta daha üst düzeylerin X terimi ya da C terimi olabilir. Bu nedenle, X1 şeklindeki falanca bir dile dökme, C1 bağlamında, bir Y1 vaadi olarak kabul edilir; fakat belirli C2 koşulları altında bu aynı vaat, Y1=X2, yasal (bağlayıcı) bir Y2 sözleşmesi olarak sayılır. Sözleşme bir bağlam olarak ele alındığında, Y2=C3, X3 gibi tikel bir edim, bunun bir ihlali olan Y3 olarak sayılır (değerlendirilir). Bu ihlal bağlamında,

Y3=C4, bir dizi X4 yasal edimi, başarılı bir dava, yani Y4 olarak değerlendirilir ve dolayısıyla da bu edimler, bu ihlali giderecek veya telafi edecek işlevlere sahiptir. Böyle tekrarlar, kurumsal olguların en yüksek düzeyini üretir.

Kurumsal Olgular ve Kapasitelerin Arka planı

Bazen kolektif işlev yüklenmesinden her zaman kasıtlı bir edim ya da eylemler kümesi meselesiymiş gibi söz ettim. Fakat yasaların geçirilmesi ya da yetkililerin oyunun kurallarını değiştirmesi gibi özel durumlar haricinde, kurumsal olguların yaratılışı tipik bir doğal evrim meselesidir ve daha düşük düzeydeki bir görüngü üzerine, ister statü ister diğer işlev türleri olsun açık bilinçli bir işlev yüklenmesine ihtiyaç yoktur. Paraya ilişkin olarak anlatmış olduklarım, bu noktayı açıkça gösterir. Para, bizim farkında olmadığımız bir şekilde aşamalı bir evrim geçirir. Önemli bir günde hepimiz bir parça kâğıdı para olarak kabul etmeye karar verdik diye bir şey söz konusu değildir; aksine ortaya çıkan kolektif niyetlilik biçimi bu tür bonoları değişim aracı olarak kabul etmeye başlamamızdır ve öyle kabul etmeye kolektif olarak devam etmemizdir. Bazı durumlar açık niyetlilik içerir ve fakat bu bana sadece tek bir durum olarak gözükür. Bir nesneye bir işlev yüklemenin bir yolu, nesneyi bu işlevi yerine getirmek için hemen kullanmaya başlamaktır. Bir işleve sahip olan varlıkların önceden varsayılan *kullanımı* genelde basitçe verili olan bir Arka plan görüngü biçimindedir.

Ayrıca, işlevin niyetli yüklemenin kolektif edimleri yoluyla tayin edildiği durumlarda bile, söz konusu varlıkların sonraki kullanımı orijinal yüklemenin niyetliliğini içermek zorunda değildir. Örneğin, bir kişi, ya da bir grup insan, tornavida ve çekiç dedikleri araçları icat edebilir. Böyle bir durumda, ko-

lektif niyetlilik yoluyla belirli bir işlev yükledikleri araç türleri yaratırlar. Fakat sonraki nesiller, esasen içinde tornavida ve çekiç olan bir kültürün içinde yetişirler. Onlar kolektif niyetlilik yüklemesi hakkında asla düşünmezler; yalnızca bunları kullanışlı araç türleri diye verili olarak alırlar. Bir kolektif niyetli edim içinde bir kez açıkça yüklenmiş olan işlev, artık Arka planın bir parçası varsayılır. Altıncı bölümde biz, Arka planı ve onun toplumsal görüngülerin nedensel açıklamalarıyla ilişkisini araştıracağız.

6

Arkaplan Yetileri ve Toplumsal Görüngülerin Açıklanması

Kurucu Kurallar ve Nedensellik

İnsanî kurumların yapısının, bir kurucu kurallar yapısı olduğunu söylemiştim. Ayrıca, bu kurumların katılımcısı olan insanların, genellikle bu kuralların bilincinde olmadıklarını; dahası çoğu kez kurumun doğası hakkında yanlış inanışlara sahip olduklarını; hatta kurumu yaratan insanların bile bu kurumun yapısının bilincinde olamayabileceklerini ifade etmiştim. Ama bu iddialar bileşimi, bizim için ciddi bir soruyu da beraberinde getirir: Bu koşullar altında hangi nedensel faktör, kurumların katılımcısı olan bu insanların fiilî davranışlarında bu tarz kuralların rol oynamasını sağlayabilmektedir! Eğer kurumların katılımcısı olan insanlar bu kuralların bilincinde değillerse; bu kuralları, bilinçli ya da bilinçsiz takip etmeye çalışmıyorlarsa ve de eğer gerçekte kurumu yaratan ya da onun evrimine katılan kişiler bile bizzat kurallar sisteminden tamamıyla habersiz olabiliyorlar ise, o halde hangi nedensel faktör, bu kuralların işlemesini sağlayabilmektedir?!

Genelde kurallar kanunlaştırılmaz; hatta dilbilimcilerin, yasa koyucuların ve avukatların pek çok kuralı kanunlaştırdığı doğal dil ve mülkiyet durumlarında bile, çoğumuz bu kanunlaştırmaların farkında olmayız; farkında olsak dahi kanunlaştırmalar kendilerini yorumlayıcı değildir. Dolayısıyla bizim onları nasıl yorumlayacağımızı veya uygulayacağımızı bilmemiz gerekir.

Bu sorunun standart cevabı, bilişsel bilim ve dilbilim literatürü içinde verilmektedir. İşte ben söz konusu cevabı, bu bölümün seyri içinde reddedeceğim. Verilen cevap şöyledir: Elbette biz bu kuralları izliyoruz ancak bunu oldukça *bilinçsiz* bir şekilde yapıyoruz. Gerçekten de pek çok durumda kurallar, bilincinde *olabileceğimiz* kural çeşitlerinden bile değildir. Örneğin Chomsky, 'evrensel gramer' değerlendirmesinde şöyle der: "Bir çocuk tikel bir doğal dilin gramerini, zaten doğuştan bir evrensel gramer yapısına sahip olduğu için öğrenebilme yetisindedir ve bu kurallar o kadar bilinçdışıdır ki, bir çocuğun onların işleyişinin bilincinde olmasına imkân yoktur."[1]. Bu kanaat, bilişsel bilimlerde oldukça yaygındır. Fodor, "herhangi bir dili anlamak için 'düşüncenin dili'ni bilmek zorundayız" der[2]. Ve bu dil o kadar bilinçdışıdır ki biz asla onun işleyişinin bilincinde olamayız. Ben bu değerlendirmelerden hiç de tatmin olmuş değilim. Freud'dan beri bilinçdışı zihin hakkında, tam olarak kastettiğimiz şeyi açıklamanın bedelini ödemeksizin belagatli konuşmayı uygun ve kullanışlı bulmuşuzdur. Bizim bilinçdışı zihinsel durumlar hakkındaki resmimiz, onların tıpkı bilinçli durumlar gibi olduğu yalnızca bilinçten yoksun olduğu şeklindedir. Fakat bununla tam olarak

---

1 N. Chomsky, *Reflections on Language*, (New York: Pantheon, 1975).

2 J. A. Fodor, *The Language of Thought*, (New York: Crowell, 1975).

ne kastedilmektedir? Bu soruya verilen tatminkâr bir cevap görmüş değilim, ne Chomsky'de ne Fodor'da, hatta Freud'da bile. Kabaca ifade edecek olursak, bilişsel bilimlerde bilinçdışına başvurduğumuz çoğu durumlarda gerçekte ne hakkında konuştuğumuz konusunda açık bir düşünceye sahip olmadığımıza inanıyorum.[1]

Bununla birlikte, bu bölümde asıl olarak şu anki açıklama modellerimizin sınırlarıyla değil aksine alternatif bir açıklama modeli sunmakla ilgilenmekteyim. Kuralları bilmediğimiz ve onları bilinçli ya da bilinçsiz şekilde takip etmediğimiz durumlarda dil, mülkiyet, para, evlilik vb. kural yapılarıyla nasıl bir ilişki kurabileceğimizi açıklamak için, başka bir yerde 'Arkaplan'[2] olarak adlandırmış olduğum kavrama müracaat etmek durumundayım. Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır: İlk kısımda Arkaplan ve onun işleyişi hakkında birtakım genel mülahazalarda bulunacağım; ikinci kısımda ise, kurumsal gerçekliğin anlaşılması için ilk kısımda ortaya konan ilkeleri uygulamaya gideceğim.

Arkaplan Nedir ve Nasıl İşler?

Zihin felsefesi ve dil felsefesi konulu yazılarımda Arkaplan tezi olarak adlandırdığım şey için şunu ileri sürdüm: Niyetsel durumlar ancak kendileri niyetsel görüngüye dayanmayan verili bir dizi Arkaplan yetenekleri zemininde işlev görür. Bun-

---

1 Daha detaylı tartışma için bkz., John R. Searle, *The Rediscovery of the Mind*, (Cambridge, Mass.: MIT Press, Cambridge MA and London, 1992), 7. bölüm. (Türkçesi, J. R. Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, Litera Yayıncılık, İstanbul-2004, Çev. Muhittin Macit).

2 John R. Searle, *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*, (New York: Cambridge University Press, 1983), ve yukarıda geçen kaynak.

dan dolayı, örneğin, inançlar, arzular ve kurallar sadece kendileri niyetsel görüngüye dayanmayan bir dizi verili Arkaplan yetenekleri zemininde doyuma ulaşma koşullarını belirlerler; inançlar için doğruluk koşulları, arzular için tatmin olma koşulları vb. Bu nedenle ben, 'Arkaplan' kavramını, niyetsel işlev durumlarını olanaklı kılan niyetsel olmayan ya da niyetsel öncesi yetenekler dizisi olarak tanımladım. Fakat Bu tanımlamada dört zor kavram var: 'Yetenekler', 'olanaklı kılma', 'niyetsel durumlar' ve 'işlev'.

Yeteneklerle yetileri, yatkınlıkları, eğilimleri ve *genel nedensel yapıları* kastediyorum. Arkaplan hakkında konuştuğumuzda belirli bir nöro-psikolojik nedensellik kategorisi hakkında konuştuğumuzu görmek önemlidir. Zira biz bu yapıların nöro-psikolojik bir düzeyde nasıl işlediğini bilmediğimiz için, onları daha yüksek bir düzeydeyken betimlemek zorunda kalıyoruz. Bu noktada kötü bir durum yok. Örneğin ben, "İngilizce konuşabilme yetisindeyim" dediğimde beynimin nedensel bir yeteneği hakkında konuşmaktayım; dahası nöro-psikolojik gerçekleşmesinin ayrıntılarını bilmeksizin bu yeteneği örneğin, 'İngilizce konuşabilme yetisi' olarak saptamaya karşı hiçbir itiraz söz konusu olamaz.

Olanaklı kılmak ile de bu durumda 'nedensel bir kavram olma' kastedilmektedir. Biz olasılığın mantıksal şartları hakkında değil belli tür niyetsel görüngülerin üretiminde nedensel olarak işlev gören nöro-psikolojik yapılar hakkında konuşuyoruz.

Niyetsel durumlar: Niyetselliği, gerçekte daha büyük bir tartışma konusu olduğunun farkında olmama rağmen, bu tartışma adına sorunsuz olarak kabul edeceğim. Özel olarak da, bütün niyetsel durumların ya fiilî ya da potansiyel olarak bilinçli olduğunu göstermek üzere ileri sürdüğüm delillerimin

sağlam[1] olduğunu kabul edip buna binaen tartışmamı niyetselliğin bilinçli biçimlerine ayıracağım.

Son olarak, *işlev:* Birazdan Arkaplan işleyişin değişik türlerde çeşitlilik arz ettiğini göreceğiz. Bunları, 'olanaklı kılma çeşitleri' genel başlığı altında açıklamaya çalışacağım.

Arkaplan tezi için en basit delil şudur: Herhangi bir cümlenin literal anlamı, sadece kendi doğruluk koşullarını ya da kendileri cümlenin anlamsal içeriğinin bir parçası olmayan Arkaplan yetenekleri, yatkınlıklar, beceriler ve benzerlerine karşı diğer doyuma ulaşma koşullarını belirleyebilir. Bunu herhangi bir cümle hakkında düşündüğünüzde görebilirsiniz; fakat 'kesmek', 'açmak', 'büyümek' gibi basit İngilizce fiilleri içeren cümlelerde bu, en açık bir şekilde görülebilir. Örneğin, "Sally keki kesti", "Bill çimleri kesti" veya "terzi elbiseyi kesti" gibi cümlelerdeki 'kesmek' sözcüğünün; ya da "Amerikan ekonomisi büyüyor", "oğlum büyüyor" veya "çimler büyüyor" gibi cümlelerdeki 'büyümek' fiilinin bulunuşu üzerinde düşünün. Bu cümlelerin her birinin normal literal sözceleniminde her bir fiilin sabit bir anlamı vardır. Sözlük açısından bir belirsizlik ya da metaforik bir kullanım yoktur. Fakat her bir durumda aynı fiil, farklı gerçeklik koşullarını ya da genel olarak farklı tatmin koşullarını belirleyecektir; çünkü 'kesme' veya 'büyüme' diye değerlendirilen şey bağlama göre farklılaşacaktır."Çimleri kes!" cümlesini düşündüğünüzde bunun "keki kes!"den faklı yorumlanacağını bilirsiniz. Birisi bana keki kesmemi söylese ve ben onu çim biçme makinesiyle ezip kessem ya da çimleri kesmemi söyleseler ve ben onu çabuk çabuk bıçakla kessem, bana söylenen şeyi yapmadığım olağan bir şekilde anlaşılır. Aynı zamanda bu cümlelerin

[1] Searle, *The Rediscovery of the Mind*, 7. bölüm.

literal anlamlarında, bu yanlış yorumlamaları engelleyecek bir şey de bulunmamaktadır. Ama literal anlamı sabit olsa bile biz, her bir durumda fiili farklı anlarız; çünkü her bir durumda yorumumuz, bizim Arkaplan yetilerimize dayanmaktadır.

Burada Arkaplandan yana bir delil geliştirmek istemiyorum ama görüngürün oldukça yaygın olduğunu vurgulamak istiyorum. Linguistik artanlambilimde tartışılan cümle türlerinden bir örnek üzerinde duralım: "Kız oğlana anahtarını verdi ve oğlan da kapıyı açtı." Bir konuşmacı bu cümleyi dile getirdiğinde oğlanın kapıyı *o anahtar ile* açtığının bilfiil söylenip söylenmediği (ya da sadece ima edildiği); ve gerçekte konuşmacının "kız *ilkin* anahtarı oğlana *verdi* ve *daha sonra* oğlan da kapıyı açtı" şeklinde bir söz söyleyip söylemediği hususunda tartışma vardır. Fakat bu cümlenin literal anlamıyla söylenen şey hakkında ortada yetersiz bir belirlenimin bulunduğu noktasında ise genel olarak ittifak edilmektedir.[1] Cümlenin literal anlamı ile söylenen şeyin, *radikal* bir yetersiz belirlenim içerdiğini söylemeye çalışıyorum. "Kız oğlana anahtarını verdi ve oğlan da kapıyı açtı." cümlesinin literal anlamında, "Oğlan kapıyı kızın anahtarıyla, kapıya darbeler vura vura açtı; anahtar iki yüz pound (yaklaşık 90 kilo) ağırlığındaydı ve bir balta şeklindeydi"; veyahut da "Oğlan kapıyı da, anahtarı da yuttu ve anahtarı kilide bağırsaklarının peristaltik kasılması yoluyla yerleştirdi" gibi yorumları engelleyecek herhangi bir şey yoktur.

Bunun ya da diğer herhangi bir cümlenin tuhaf ancak yine de literal olan sonsuz sayıdaki yorumlarını üretmeyi sizin ha-

---

1 Bu örneğin ilk olarak, Robyn Carston tarafından "Impli-cature, Explicature and Truth-Theoretic Semantics", S. Davis, ed., *Pragmatics: A Reader*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), s. 33-51.'de verildiğini düşünüyorum.

yal gücünüze bırakıyorum. Burada önemli olan nokta, bu yorumları engelleyecek tek şeyin, anlambilimsel (semantik) içerik değil, aksine basitçe dünyanın nasıl işlediği hakkında belli tür bilgilere sahip olmanız, bu dünyanın üstesinden gelebilmek için birtakım yetilerinizin olması ve bu yetilerinizin cümlenin literal anlamının bir parçası olmadığı ve de olamayacağı gerçeğidir.

Arkaplan tezi anlambilimsel içerikten genel olarak niyetsel içeriğe doğru genişletilebilir. Herhangi bir niyetsel durum sadece işlev görür; yani o, niyetsel içeriğin parçası olmayan ve de içeriğin parçası olarak dahil edilemeyecek olan bir dizi Arkaplan yetileri, eğilimleri ve yeteneklerine karşın sadece tatmin koşullarını belirler.

Benim Arkaplan tartışmam, çağdaş felsefenin diğer tartışmalarıyla da ilişkilidir. Wittgenstein'ın sonraki çalışmalarının çoğunun benim Arkaplan olarak adlandırdığım şey hakkında olduğunu düşünüyorum. Ve eğer doğru anlıyorsam, Pierre Bourdieu'nun 'habitus' üzerine olan önemli çalışması da Arkaplan olarak adlandırdığım aynı tür görüngü hakkındadır. Felsefe tarihinde, insan bilişini açıklamada Arkaplanın merkezîliğinin farkına varan ilk filozofun Hume ve Arkaplanın radikal olasılığından en çok etkilenen filozofun ise Nietzsche olduğunu düşünüyorum. Nietzsche, Arkaplanın olduğu tarz üzere olmak zorunda olmadığını kaygıyla gördü.

Arkaplan nasıl çalışır? Daha ileri niyetsel içerikler olmamalarına ve böyle yorumlanamamalarına rağmen yine de niyetsel içeriklerin işlev görmeleri için gerekli ön koşulları şekillendiren Arkaplan yeteneklerinin nasıl çalıştığına dair size bir fikir vermek istiyorum. Bunu yapmanın bir yolu ise, farklı tür Arkaplan işlevlerini listelemektir.

Birincisi; az önce iddia edildiği gibi Arkaplan, dilsel yorumlamanın ortaya çıkışını olanaklı kılar.

Cümlenin literal anlamı, sadece belirli Arkaplan yetenekleri verisinde bir dizi gerçeklik koşullarını sabitlediği için, herhangi bir cümlenin anlamının kendi gerçeklik koşullarını radikal biçimde yetersiz belirlediğini ileri sürmüştüm. Örneklerdeki sözcüklerin ortak anlamsal bir içeriğe sahip olduğunu gözden kaçırmayın. 'Kesmek' sözcüğü örneklerimizde ortak bir anlamı korumaktadır ama biz cümleleri çıplak anlamsal içerik düzeyinde yorumlamayız; yorum, bizim Arkaplan yetilerimiz düzeyine yükselir. Biz derhal ve bir çaba harcamadan bu cümleleri klişe halinde uygun bir şekilde yorumlarız.

İkincisi, Arkaplan algısal yorumlamanın ortaya çıkışını olanaklı kılar

Anlamsal olan için geçerli olan, algı için de geçerlidir. Belli Arkaplan becerileri verisinde bizim şeyleri belirli tür şeyler olarak görebildiğimiz bilinen bir noktadır. Wittgenstein'ın hem göğe doğru sola bakan bir ördek hem de sağa bakan bir tavşan olarak görülebilen figür örneğini hatırlayın[1]. Bu figürü bir ördek ya da bir tavşan olarak görebiliriz, çünkü biz ham algısal uyaranlar üzerine bir dizi Arkaplan becerileri yükleriz; bu örnekte biz, yetiyi belirli kategorilere uygulatırız. Ve de bu durum için geçerli olan, genel anlamda algılama için de geçerlidir. Ben bunu bir sandalye olarak, şunu bir masa olarak, ötekini de bir bardak olarak görürüm, gerçekte, herhangi bir normal algılama durumu, algılayıcının algıladığı nesneyi az çok bildiği bir kategoriye benzeştirdiği yerde, *bir şey olarak algılama* durumu olacaktır.

---

1 Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, (Oxford: Basil Blackwell, 1953), II. kısım, XI. Bölüm.

Bu iki yaygın işlev, yani, Arkaplanın dilsel yorumlamayı kolaylaştırmadaki rolü ile algısal yorumlamayı kolaylaştırmadaki rolü, genel anlamda bilince genişletilebilir.

Üçüncüsü, Arkaplan bilinci yapılandırır.

Bilinçli deneyimlerimizin bir tanıdıklık yönü diyebileceğimiz bir şeyle bize ulaşması, bilinç hakkındaki ilginç olgulardan biridir. Yabancı bir yerde olsam bile, Meksika ormanlarında ya da Afrika'da da olsam, evler ve insanların giysileri, Avrupa'da veya Birleşik Devletler'deki tarzdan farklı görünmesine rağmen bana evler olarak ve de insanlar olarak tanıdık gelecektir; bu giyecek; şu gökyüzü; bu da yeryüzüdür. Bütün patolojik olmayan bilinç biçimleri, tanıdıklık yönü altında deneyimlenir ve bu, bizim Arkaplan yeteneklerimizin bir işlevidir. Çünkü bütün niyetsellikler yönseldir, bütün bilinçli niyetsellikler yönseldir. Ve de algılama olasılığı, yani yönler altında deneyimleme olasılığı, birinin içinde bu açıları deneyimlediği bir dizi kategorileri tanıdıklığını gerektirir. Bu kategorileri uygulama yetisi ise bir Arkaplan yetisidir.

Arkaplanın bu üçüncü özelliğine ilk iki özelliğini, yani Arkaplanın anlamsal yorumlama ve algısal yorumlama için temel olması özelliklerini genişleterek vardık. Kesinlikle yanlış olan bir şeyi hatırlatması nedeniyle 'yorum' sözcüğünü kullanmakta tereddütlüyüm. Bu sözcüğün kullanımı, her ne zaman bir şeyi anlar ya da algılarsak ortada bir yorumlama ediminin olduğunu çağrıştırır; tabiî ki ben bunu söylemek istemiyorum. Bizim herhangi bir yorumlama edimi olmadan, sadece bir nesneyi görmemizi ya da sadece bir cümleyi anlamamızı ifade etmek istiyorum. Bir yorumlama ediminde bulunmak, oldukça özel aklî bir performans demektir. Wittgenstein

ile birlikte[1] ben, 'yorum' sözcüğünü, gerçekten bilinçli bir edim ve kasıtlı bir yorumlama ediminde bulunduğumuz durumlara hasr ettiğimi söylemek isterim; örneğin, bir ifadeyi diğerinin yerine kullandığımız yerde. Bu uyarıyla birlikte, dile dökülenleri anlamanın ve olağan bilinç durumlarını deneyimlemenin, Arkaplan yeteneklerini gerektirdiğini belirtmek isterim.

Katıksız aklî çabanın Arkaplanımızla olan bağı koparmaya doğru gittiğini gözden kaçırmayın. Sürrealist ressamlar bunu yapmayı denediler ancak sürrealist bir resimde bile üç başlı kadın hâlen bir kadındır; sarkmış bir saat hâlen bir saattir ve bu çılgın nesneler, göğü ve yeri ile yatay bir düzleme karşı hâlen birer nesnedirler.

İçinden geçtiğim bu tehlikeli bölgedeki hızımdan dolayı özür dilerim. Mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde kurumsal olguların nedensel açıklamalarıyla ilgili asıl sorunumuza geri dönmeye çalışıyorum ve şu anda önemli olan nokta, bu tartışma için ihtiyaç duyduğum araçları geliştirmektir.

Bu da, bizi Arkaplanın sonraki tezahürüne götürür.

Dördüncüsü, zamansal olarak genişleyen deneyimler silsilesi, bize anlatısal ya da dramatik şekilde ulaşır. Bu deneyimler, daha iyi bir kelime aramakla birlikte 'dramatik' diye adlandıracağım kategoriler altında bize ulaşır.

Tikel deneyimlerimiz bize yönsel olarak göründüğünden, yani yönsel şekillerle birlikte olduğundan dolayı ortada deneyimler silsilesinin anlatısal bir yönü vardır. Arkaplan, şu ana kadar değerlendirdiğimiz örneklerde olduğu gibi sadece par-

---

[1] *Age.*, I. kısım, 201. paragraf.

çalı bir uygulamaya sahip değildir; aynı zamanda bir ardışık olaylar dizisinin üstünde bizim dinamik uygulama olarak adlandırabileceğimiz bir uygulamaya da sahiptir. Bunun açık örnekleri, algısal ve dilsel kategorilerin uzun olaylar silsilesine genişlediği yerdedir. Ben şeyleri sadece evler, arabalar ve insanlar olarak algılamam; ayrıca insanlarla ve çevremdeki nesnelerle başa çıkabilmemi olanaklı kılan belirli beklenti senaryolarına da sahibimdir ve bunlar insanların, arabaların ve evlerin nasıl ilişkili olduklarına veya bir restorana girdiğimde işlerin nasıl yürüdüğüne veyahut da örneğin bir süper markete gittiğimde neler olacağına dair birtakım kategorileri içerirler. Daha büyük ölçekte insanlar, aşık olma, evlenip yuva kurma veya üniversiteye gidip diploma alma gibi hayatlarındaki daha büyük kategoriler hakkında birtakım beklentilere sahiptirler. Bir yerlerde La Rouchefoucauld, eğer hakkında hiç bir şey okumamış olsalardı çok az insanın aşık olabileceğini söyler; günümüzdeyse buna şunu da eklemek durumundayız: Eğer aşkı televizyonlarda veya filmlerde görmeselerdi! İnsanların televizyondan, filmlerden ya da okuduklarından aldıkları şeyler, tabiî ki bir parça bir dizi inanç ve arzulardır. Ama burada önemli olan nokta, inançların ve arzuların, bizatihi inanç ya da arzular olmayan Arkaplan yetenekleri karşısında yalnızca tatmin koşullarını sabitlemesidir. O halde Arkaplanın diğer tezahürü, dramatik kategoriler diye adlandırdığım şeydedir ki, bunlar ardışık olaylar üzerine genişler ve bu ardışıkları anlatı şekillerine sokarak yapılandırır.

Beşincisi, her birimiz birtakım güdüsel yatkınlıklara sahibizdir ve bunlar bizim deneyimlerimizin yapısını belirleyecektir.

Şark kilimlerine, spor arabalarına ve iyi şaraplara takıntı düzeyinde düşkün olduğunuzu düşünelim. Buna göre Paris ya da New York sokaklarında sizin, bulut oluşumlarına veya Arizona kaktüsüne düşkün olan birisinden farklı tarzda deneyim-

leriniz olacaktır. Buralarda iyi şarap ve şark kilimi koleksiyoncusu için, pek çok fırsatlar vardır, Arizona kaktüsü koleksiyoncusu için ise pek fazla yoktur. Tabiî ki şark kilimi koleksiyoncuları, mutlaka şark kilimi hakkında bilinçli inanışlara ve arzulara sahiptirler. Örneğin, Kazak kilimlerinin Hemadan kilimlerinden daha yüksek fiyatta olduğunu ve bütün antika kilimlerin bugünlerde çok pahalı olduğunu düşünüyorum. Bir Chi-Chi'ye sahip olmak isterdim. Bunlar ve diğer inanış ve arzular, tecrübelerimin yapılanmasına yardımcı olur. Fakat şu anki tartışmamız açısından önemli olan, bu tür özel inanışlara ve arzulara ek olarak bu inanışlara ve arzulara anlam kazandıran şeyin, bir dizi güdüsel yatkınlıklar olmasıdır.

Altıncısı, Arkaplan belli türde hazır oluşu kolaylaştırır.

Her hangi bir verili noktada belirli şeylere hazırımdır; diğerlerine değilimdir. Büyük kentlerde, caddelerin gürültüsüne, arabaların sesine, diğer pek çok insan, mağaza ve trafik görüntülerine hazırımdır. Kayak yokuşundayken, yandan geçen diğer kayakçılar tarafında atılması muhtemel cisimlere hazırlıklıyımdır. Fakat ders anlatırken dersliğe kayarak gelen bir kayakçıya hiçbir şekilde hazır değilimdir; eğer böyle bir kayakçı içeri girse ya da bir fil yürüyerek odaya girse mutlak anlamda şok olurum. Fakat ders salonlarında normalde duyulabilecek her çeşit gürültüye ve tepkiye ise tamamen hazırımdır. Benim Arkaplan yeteneklerim, deneyimlerimin doğasını yapılandıran bir dizi hazır olma biçimlerini belirler. Kayak yaparken, diğer kayakçıların potansiyel tehlike kaynağı oluşuna hazırımdır; yükselme hattında önüme geçmek için beni itmeye çalışan insanlara, iyi kayma tekniklerini gösteren örneklere, karşı cinsin çekici olanlarına, iyi ya da kötü kayak takımlarına, kayak yokuşunda rastladığım eski kayak arkadaşlarıma hazırlıklıyımdır. Bir seminerde ise, insanların ellerini kaldırıp beni

kısır döngüye düşmekle veya meselenin kompozisyonunda yanlışlık yapmayla itham etmelerine hazırımdır ama tersi bir şeye hazır olamam. Şayet yoğun kar altında Red Dog'un tepesinde, üniversite sıralarında oturmuş, ellerini kaldırarak bana "delillerinizin birisinde kısır bir döngü var" şeklinde şeyler söyleyen bir grup insana rastlasam, bu beni şok ederdi. Böyle şeyler olabilir ancak bunlar, kesinlikle Arkaplanımın beni hazırlıklı kıldığı türden şeyler değildir. Komedilerin çoğu tam da bu tür uyuşmazlıklara dayanır.

Yedincisi, Arkaplan ben belirli türden davranışlara yatkın kılar.

Belirli türden şakalara gülmeye, diğerlerine gülmemeye; belirli bir ses düzeyinde konuşmaya, diğer düzeylerde konuşmamaya; insanlarla konuşurken onlardan belirli bir uzaklıkta oturmaya, başka bir mesafede oturmamaya yatkınımdır. Bütün bunların hepsini ben, Arkaplanın tezahürleri diye adlandırıyorum.

O zaman bunlar, Arkaplan yetilerimin içinde niyetselliğin bilfiil görünen formları olarak tezahür ettikleri yedi yoldur. Burada kesinlikle Arkaplanın tezahür ettiği yolların hepsinin bunlar olduğunu iddia etmiyorum; ancak bunlar, en azından şimdiye kadar ifade etmeye çalıştığım Arkaplan teorisine makul derecede uygun olduğunu düşündüğüm şeylerdir.

Arkaplan Nedenselliği

Şimdi asıl konuma döneyim: Bilinçli ya da bilinçsiz olarak kuralları takip etmesek bile nasıl oluyor da kurumun kuralları, bizim kurumla olan ilişkimizde bir rol oynayabiliyor? Elbette bazı durumlarda, kuralları bilfiil takip ederiz. Size yeni bir kâğıt oyunu öğretebilirim ve siz kuralları hafızanızda tutup, oyunun kurallarını takip edebilirsiniz. Fakat çoğu kurum adı-

na, özellikle de kurumun işleyişi konusunda uzman olduktan sonra ben sadece yapmam gerekenleri bilirim. Kurallara başvurmaksızın uygun davranışın ne olduğunu bilirim.

Beni şaşırtan birkaç örnek vermeme izin verin. Usta bir profesyonel beysbol oyuncusunu düşünün. Topa vurduktan sonra ilk beysbol noktasına doğru koşar. Şimdi, 'niye böyle yapıyor' diye sorarsak şöyle diyebiliriz: Bir vuruş yapmak istedi; ilk beysbol noktasına varmak istedi; bunu yapmak istedi çünkü skor yapmak istedi; skor yapmak istedi çünkü takımının kazanmasını istedi. Fakat bu açıklamalarda, beysbol oyununun kuralları hangi rolü oynamaktadır? Ayrıca 'beysbol oyununun kurallarını takip etmek istedi' şeklinde bir şey söylemek ister miyiz? Bu biraz garip görünür ve beysbola yeni başlayan biri için daha uygun olabilir. Ortada herhangi bir tartışmalar olmadıkça beysbolun kuralları hiçbir şekilde uzmanı da ilgilendirmez. O, beysbolun kurallarını merak etmeyecek derecede ilerlemiş birisidir. Başka bir örnek düşünün: Bir kadın süpermarket için alış veriş listesi yapsın. Bu liste, birtakım arzuların açık ifadesidir ve alış veriş esnasında kadın, parayla ticarî eşya arasında ilişki kuracaktır. Satın aldığı bu eşyalara duyduğu arzuya ek olarak, "paranın kurucu kurallarını takip etme arzusu duyduğunu" ya da "bilinçsiz olarak paranın kurucu kurallarını takip ettiğini" de söylemek ister miyiz? Ben bu iddiaları, akla aykırı buluyorum. Ve bu alda aykırılık, beni şimdi ortaya koymaya çalışacağım sorunlara yöneltiyor.

Sosyal bilimlerin yakın dönem tarihine bakacak olursak, kabaca ifade edersek iki tür nedenselliğin kabul edildiğini görürüz. İlki zihinsel nedenselliktir ki buna göre özne, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, tercih şemaları ya da içselleştirilmiş kurallar gibi aşağı yukarı iyi tanımlanmış niyetsel durumlar dizisi üzerinde birtakım rasyonel yordamlarla hareket eder. Ortada bu tür niyetselci açıklamanın uygun olduğu pek çok

durum vardır; örneğin bir davranış noktasında akılcı bir karara vardığımız yerlerde. Örnek olarak bir ülke lideri, ödemeler dengesini düzeltecek ve ekonomik büyüme oranını artıracak bir ekonomik politikaya karar vermeye çalıştığı zaman söz konusu olan budur. İşte bu, bir rasyonel karar verme durumudur ve rasyonel karar vermenin ilkeleri gibi olan şey, uygulanabilir görünmektedir. Fakat ayrıca bu modelin hiç de doğal olmadığı pek çok durum da vardır. İşime arabamla gittiğimi ya da bir restoranda oturduğumu, mönüye bakıp ne yiyeceğime karar vermeye çalıştığımı varsayın. Böylesi durumlarda önceden iyi düzenlenmiş tercihler üzerine daha yüksek bir müdanasızlık seviyesine kendimi ulaştırmak için birtakım hesaplamalar yapıyor olduğumu söylemek pek akla yatkın gözükmüyor.

Gerçekten de teorik rasyonel karar verme modellerine iyice yakından bakarsanız, bunların hiçbir şekilde tatminkâr olmadıklarını görürsünüz. Bir örnek verelim: Herhangi iki şeye değer biçiyorsanız, faraza diğerine karşı birisi üzerine bahse girmenizde bazı artıların bulunması gerekir. Bu, Bayes'in karar verme teorisinin bir sonucudur. Buna göre, on sente ve kendi hayatınıza değer biçiyorsanız, on sente karşılık hayatınızı bahse koymanızda bazı artıların bulunması gerekir. Şunu söylemeliyim ki, bir bahiste on sente karşılık hayatımı ortaya koymamda hiçbir avantaj yoktur. Vehayutta şayet olsa, on sente karşılık oğlumun hayatına bahse girmemde kesinlikle hiçbir avantaj yoktur. Birçok ünlü karar teorisyeninin dikkatini buna çektim, genellikle yarım saatlik bir tartışmadan sonra bana verdikleri cevap "sen tam bir irrasyonelistsin" şeklindedir. Ben ise öyle düşünmüyorum. Tersine rasyonalizmle problemi olanların onlar olduğunu düşünüyorum. Bu, tartışmayı geliştirmek için iyi bir zemin değil ama ben burada, hatları oldukça keskin çizilmiş açık niyetsel içerikler üzerine iyi ta-

nımlanmış bir dizi spesifik eylemler şeklindeki bir rasyonellik kavramının uygun olmadığı fikrini ileri sürmek istiyorum.

Sosyal bilimlerde yaygın olan diğer bir nedensel açıklama biçimi ise, niyetsel içeriklere değil, kaba fiziksel nedenselliğe hitap etmektedir. Birleşik Devletler'de davranışçılık, bu tip açıklama biçiminin en meşhur versiyonuydu. Davranışçılığın ölmüş olduğunu düşünüyordum, ancak onu diriltmek için bazı yeni çabalar var.

O halde, Arkaplan nedenselliğini nasıl düşünmeliyiz? Davranış nedenselliğine dair biri niyetsel nedenselliği, diğeri bilardo-topu nedenselliği diye adlandırılabilecek nedenselliği kullanan bu iki genel modelin var olduğunu düşünecek olursak, Arkaplanı betimlemek için uygun olan model hangisidir? Son noktada hiç birisinin de uygun model olmadığını iddia edeceğim. Bizim, Arkaplan yetilerinin kurumlarla ilişkiye girmeye bizi nasıl olanaklı kıldığını açıklamak için farklı bir modele ihtiyacımız vardır.

Bilişsel bilimlerdeki son dönem tartışmalara aşina olan okurlar, konuyla yakından ilişkili sorunları fark edeceklerdir. Benim sorunum, kurumlarla ilişkide Arkaplan yeteneklerinin rolünü nasıl nitelendireceğimizdir. Bununla ilişkili olarak son on yılda tartışılan bir sorun, kural-*betimli* davranış ile kural-*yönetimli* davranışın nasıl ayırt edileceğiyle ilgiliydi. Örneğin bir dilin kurallarını ve bir sözdiziminin kurallarını nasıl düşünmek durumundayız? Bir görüşe göre sadece şunu demeliyiz: Kurallar, görüngünün bir teorik tanımlama parçası olması haricinde herhangi bir gerçekliğe sahip değildir. Buna göre kurallar, dilbilimcinin görüngüyü nitelemek için kullandığı bir araçtır; sadece davranışı tanımlar; davranışa neden olma noktasında bilfiil hiç bir rolü yoktur. Daha maceraperest görüş ise davranışların sadece kural-betimli olmadığını, ayrıca kural-yönetimli veya kural-kılavuzlu olduğunu ileri sürer. Bu du-

rumda biz kuralın anlamsal içeriğini, "davranışın belirlenmesinde bilfiil nedensel bir rol oynayan" olarak düşünmek durumundayız. Dolayısıyla örneğin, özne İngilizce bir cümle ürettiğinde, onun bilinçsizce içselleştirdiği kurallar, bu tikel sözdizim yapısının üretilmesinde bilfiil nedensel bir edimde bulunmaktadır. Ve bir yetişkin herhangi bir dilde söz edimlerinde bulunduğu zaman, bir söz verdiğinde ya da bir sipariş verdiğinde biz, söz edimleri kurallarını "davranışın üretilmesinde bilinçsizce işlev gören" olarak düşünmek durumundayız.

Şimdi, Arkaplan hakkında düşünmek için acaba bunlardan hangisi doğru yoldur? Ben hiç birisiyle tatmin olmam. Gördüğüm kadarıyla sorunumuz devam diyor. Eğer Arkaplanı niyetselcilikli olarak düşünürsek, Arkaplan tezinden tamamen vazgeçmek durumunda kalırız. İlk başta bu teze, bizzat niyetselliğin belirli bir yere kadar gittiğini gördüğümüz için ulaştık. Niyetsellik kendini-yorumlayıcı değildir. Diğer taraftan, eğer kuralların davranışta hiçbir şekilde nedensel bir rolü olmadığını söylersek o zaman Arkaplanın sadece kişinin yaptığı şey olduğunu, kişinin sadece bu şekilde davrandığını söylemek zorunda kalırız. Örneğin kişi, başka türdü değil de bu türde cümleler üretir. Kişi tamamen ne şekilde yapıyorsa o şekilde edimde bulunur ve bu da hikâyenin sonudur. Wittgenstein sık sık bu ikinci yoldan bahseder. Ona göre, sadece ortada *zeminsiz* bir edimleme tarzı vardır[1]. Sadece şunu yaptığımızda bu noktadayızdır. O şekilde değil, bu şekilde konuşuruz. Şunu değil, bunu kabul ederiz. Ancak Wittgenstein'ın yaklaşımı hiç de tatmin edici değildir, zira kural yapısının rolünün ne olduğu hakkında bize bir şey anlat-

[1] *Age.*, I. kısım, 324. paragrafın devamı ve pek çok yerde.

mamaktadır. Para, mülkiyet, sözdizimi ve söz edimleri gibi kurumların kurucu kurallar sistemleri olduğunu ifade etmek ve bu kural yapısının insan davranışının nedensel açıklamasındaki rolünü bilmek istiyoruz. Yürümem kadar doğal bir şekilde konuşuyorum ve parayla bir şeyler satın alıyorum; ama konuşma ve para, sanki yürümede olmayan bir kural yapısına sahip gibi görünüyor.

Çağdaş entelektüel yaşamda ortaya çıkan, yakından ilişkili bir meseledeki diğer bir yol, bilişsel bilimlerdeki iki rakip paradigma arasında ortaya çıkan güncel tartışmadaki yoldur. Paradigmalardan ilki, geleneksel von Neumann seri bilgi işlemleme paradigmasıdır ki, bunda bir bilgisayar, bir programın bir dizi lineer adımlarını işleme koyar. Diğeri ise paralel dağıtılmış işlemlemenin görece daha yeni gelişmişi ya da sinirsel ağ modellemesidir. Bunda anlamlı bir girdi ve anlamlı bir çıktı vardır ama aralarında sembol-işlemleme aşamaları yoktur. Tersine aralarında sadece farklı bağlantı güçlerinde bir dizi boğumlar vardır, sinyaller bir boğumdan diğerine geçer ve aralarında hiç bir kural dizisi ya da mantıksal ilke olmaksızın, bağlantı güçlerindeki değişmeler nihayetinde girdiler ve çıktılar arasında doğru eşleşmeleri verir. Birisi çıkıp Arkaplan hakkında bütün bu söylediklerimizin, daha çok bilişsel bağlantıcılık modeliyle uyum içinde olduğu, onunla ilgili olduğunu söyleyebilir. Sanırım bu doğru. Fakat halen bu bizi, bağlantıcılığa karşı çıkanların ortaya koymuş oldukları itirazla baş başa bırakmaktadır; şöyle ki sistemi, bileşimsel ve diğer mantıksal özellikleri açığa çıkaran yapılandırılmış bir çıktıyı üretmeye olanaklı kılan içyapının özellikleri nelerdir?

Paradoksumuz şudur: Davranışımızın kendiliğindenliğini, yaratıcılığını ve orijinalliğini olduğu kadar giriftliğini, karmaşıklığını ve hassaslığını da açıklayacak olan nedensel bir bir açıklama istiyoruz. Fakat biz sadece iki nedensel açıklama pa-

radigmasına sahibiz ve hiçbirisi bireysel insanların toplumsal yapılarla olan ilişkisini açıklamak için yeterli görünmemektedir. Birisi, kurallara, ilkelere ve benzeri şeylere göre akılcı karar verme paradigmasıdır, diğeri ise kaba fiziksel nedenselliktir; dolayısıyla niyetselci ve rasyonalistik değildir. İster bağlantıcılık ister davranışçılık olsun, bu tür bir nedensellik rasyonel bir yapıya sahip değildir.

Arkaplanın yapısı ile toplumsal kurumların yapısı arasındaki nedensel ilişkiyi anlamanın anahtarı, Arkaplanın, kurumların kurucu kurallarının özel biçimlerine, bilfiil hiçbir inanış, arzu ve bu kuralların temsillerini içermeksizin nedensel olarak duyarlı olabileceğini görmektir. Bunu görmek için basit bir örnekten başlayalım. Bir beysbolcunun nasıl beysbol oynanacağını öğrendiğini varsayın. Başlangıçta gerçekten de birtakım kuralları, ilkeleri ve stratejileri öğrenir. Fakat ustalaştıktan sonra davranışları daha çok akıcı, daha çok ritmik ve pozisyonun gereklerine karşı daha çok duyarlı hale gelir. Böyle bir durumda bana öyle geliyor ki, bu kişi kuralları daha ustaca uyguluyor değildir; doğrusu o, uygunluğun kuralların yapısı, stratejiler ve beysbolun ilkeleri tarafından bilfiil belirlendiği yerde bir dizi uygun karşılıklar verme ustalığı ya da yatkınlığı kazanmıştır. Şimdi açıklayacağım temel düşünce şudur: Herhangi biri, niyetselliğin özel yapılarına duyarlı, bilfiil bu niyetsellikle kurulmamış olan bir dizi yetiler geliştirip tekâmül ettirebilir. Bir kişi, deyim yerindeyse işlevsel olarak kurallar sistemine denk olan, bilfiil bu kuralların hiçbir temsilini veya içselleştirilmesini içermeyen beceriler ve yetiler geliştirmektedir.

Beysboldan daha karmaşık bir durumu, parayı düşünün. Paranın bazı kurucu kurallarını betimlemeye çalıştım. Peki, bu kurallar fiilî davranışlarda nasıl işlev görürler? Parayı kullananlar, bu kuralları bilmezler ve iddia ediyorum ki bilinçli ya da bilinçsiz genel olarak bu kuralları uygulamazlar; daha

ziyade, bu kuralların özel içeriklerine duyarlı ve yanıt veren bir dizi yatkınlıklar geliştirirler. Dolayısıyla insanlar, parayı bir değişim aracı olarak kullanma yetisine sahip olmalıdırlar ve gerçek para ile sahte para arasındaki farkı bir uzman yardımı olmaksızın söyleyemeseler bile bunlar arasındaki ayrıma karşı duyarlı olmalıdırlar. Onların davranışları, paranın üzerine basılı olduğu kâğıttan dolayı değil, aksine bir değişim aracı olmasından dolayı değerli olduğu gerçeğine karşı duyarlı olmalıdır. Bu türden yetiler, şu tip beceriler ve şöyle kökleşmiş şeyler, gerçekte kurucu kurallar dizilerinin bir yansımasıdır ki bu sayede biz, fiziksel yapılarından dolayı bu işlevlere sahip olmayan, yalnızca kolektif uzlaşım ve kabul yoluyla işlev kazanan varlıklara işlevler yükleriz.

Arkaplanın işlevsel yapısı ile Arkaplan yeteneklerinin ilişkili olduğu toplumsal görüngülerin niyetsel yapısı arasında bir paralellik söz konusudur. Bu sıkı paralellik, parayla ilişki kurabilen, toplumla başa çıkabilen ve bir dil konuşabilen bir kişinin bilinçsiz olarak kuralları izliyor olması gerektiğine dair bir yanılsamaya neden olur. İşte burada iddia ediyorum ki, elbette ortada kurallar vardır ve biz sıklıkla onları hem bilinçli hem bilinçsiz olarak takip ederiz; fakat bu kurallar 1- kesinlikle kendini yorumlayıcı değildir, 2- kesinlikle her şeyi tüketici değildir, 3- Gerçekte pek çok durumda, sadece ne yapmamız gerektiğini, durumla nasıl başa çıkacağımızı biliriz. Bilinçli ya da bilinçsiz kuralları uygulamayız.

Durup birden bilinçli ya da bilinçsiz, "Evet ya! Para, 'X, C'de Y olarak değerlendirilir' biçimindeki bir kurala göre kolektif niyetsellik yoluyla bir işlev yükleme durumudur ve kolektif uzlaşımı gerektirir" diye düşünmeyiz. Tersine, bu tikel kurumsal yapılara duyarlı beceriler geliştiririz.

Bu noktaları, benzeşen bazı açıklayıcı stratejiler üzerine düşünürsek daha iyi anlayabiliriz. Benim söylemekte oldukla-

rım ile evrimci biyolojideki belirli sorunlar arasında açık bir benzeşim (analoji) söz konusudur. Felsefî bir bakış açısından, Darwinci evrimsel biyoloji hakkında olağanüstü olan şey, yalnızca teleolojiyi türlerin kökenine ilişkin biyolojik açıklamanın dışına çıkarması değil; bize yeni bir tür açıklama modeli, açıklama aygıtlarının düzenini ters yüz eden bir açıklama biçimi sunmasıdır. Dolayısıyla Darwin öncesi biyolojide örneğin, "balık, sahip olduğu şekle suda yaşamak için sahiptir" diyecektik. Evrimci biyolojide ise, bu niyetsel ya da teleolojik açıklamayı ters yüz ederiz ve yerine iki açıklama düzeyi koyarız. Birincisi nedensel düzeydir: Balıkların, genetik yapılarından dolayı, genotip özelliğinden dolayı şu anki şekle sahip olduklarını; doğal çevresine cevapla bu fenotipleri (phenotype) ürettiklerini söyleriz. İkincisi 'işlevsel' düzeydir: Bu şekle sahip balıkların, bu şekilde olmayan balıklardan hayatta kalmaya daha uygun olduklarını söyleriz. Binaenaleyh böylece açıklama yapısını tersine çevirmiş oluruz. İlk açıklama yapısı, balıkların bu şekle hayatta kalmak için sahip olduklarıydı; şimdi ise bunu tersine çevirdik: Balıklar her halükarda bu şekle sahip olacaklardır; fakat bu şekle sahip olan balıklar, olmayanlardan hayatta kalmaya daha uygundur. Bu ters çevirmede yaptığımız şeye dikkat edin. Hayatta kalmak hâlen açıklamanın bir parçası olarak işlev görür; ancak şimdi art süremli olarak açıklamaya dahil edilir. Bu fonksiyon, birçok nesiller boyunca işlev görür ve onun nedensel rolü tersine çevrilir. Teleoloji şu an devreden çıkarıldığı için 'hayatta kalmak' hedeflenen bir amaç değil sadece olan bir sonuçtur ve o vuku bulduğunda, hayatta kalmayı-üreten mekanizmaların yeniden üretilmesini de olanaklı kılar.

Benzer bir ters çevirme, insanın toplumsal görüngülerle baş etmek için olan Arkaplan yeteneklerine de uygulanmalıdır. Kişinin kurumun kurallarını takip ettiği için bu şekilde davrandığını söylemek yerine ilkin (nedensel düzey) "kişi bu

şekilde davranır çünkü bu şekilde davranmaya onu yatkın kılan bir yapısı vardır"; ikincisi (işlevsel düzey) "bu şekilde davranmaya yatkın hale gelme durumu vardır çünkü kurumun kurallarına uygun olan yol budur" demeliyiz sadece.

Başka bir deyişle, kişinin kurumun kurallarını bilmesine ve kurallara uymak için onları takip etmesine gerek yoktur; tersine kişi sadece belirli şekilde davranmaya yatkın hale gelmiştir; ama bu bilinçsiz yatkınlıkları ve yetenekleri, kurumun kural yapısına duyarlı bir yolda edinmiştir. Bunu somut bir örneğe bağlamak gerekirse, deneyimli bir beysbol oyuncusunun ilk beysbol noktasına beysbolun kurallarını takip etmek istediğinden dolayı koştuğunu söyleyemeyiz. Aksine şunu söylemeliyiz: Kurallar onun ilk beysbol noktasına koşmasını gerektirdiği için o, bir dizi Arkaplan alışkanlıkları, beceriler ve yatkınlıklar edinir; öyle ki o, topa vurur vurmaz ilk beysbol noktasına doğru koşar.

İleri sürdüğüm açıklama çizgisini örnekleyecek bir düşünce deneyimi sunmama izin verin. Çocukların sadece beysbol oynayarak büyüdüğü bir kabile olduğunu düşünün. Kuralları hiçbir zaman kodlanmış kurallar olarak öğrenmediklerini, doğru ya da yanlış bir şey yaptıklarında ödüllendirildikleri ya da eleştirildiklerini düşünün. Örneğin, bir çocuk üç atış yapıp "bir kez daha deneyebilir miyim?" dediğinde, "hayır, sen şimdi oturmalısın, bir başkası vuruş için gelsin" denir. Çocukların beysbol oyununda oldukça ustalaştıklarını varsayabiliriz. Ayrıca yabancı bir antropologun bu kabilenin kültürünü betimlemeye çalıştığını varsayalım. İyi bir antropolog, sadece bu insanların davranışlarını ve oyun esnasında normatif olarak neyi dikkate aldıklarını betimleyerek beysbolun kurallarını ortaya çıkarabilir. Fakat antropolojik betimlemenin titizliğini ve doğruluğunu, topluluk üyelerinin bu kuralları bilinçli ya da bilinçsiz olarak takip ettikleri izlemez. Bununla birlikte bu ku-

rallar, onların davranışlarını açıklamada kritik bir rol oynar; çünkü insanlar sahip oldukları yatkınlıkları kesinlikle bunlar beysbol oyununun kuralları olduğu için edinmişlerdir.

Hayalî bir örnek olarak bu verilmiştir; ama gerçek hayatta da biz, söz edimlerinin ya da sözdiziminin kurallarına ilişkin benzer bir durumdayız. Yalnızca benim gibi söz edimi teorisyeni olan biri, söz edimlerinin kurallarını yasalaştırma endişesini taşıyacaktır. Örneğin bir çocuk büyürken, bir söz verirse onu tutması gerektiğini, tutmadığı takdirde şiddetle eleştirileceğini idrak eder. Bu çocuk kurumla baş edebilmesini olanaklı kılan birtakım beceriler edinir. Kanımca, beysbol ve söz verme için geçerli olan şey, sözdizimi için de bir o kadar geçerlidir. Buna göre iddiam şu ki, toplumsal gerçeklikle başa çıkmanın öğrenilmesinde biz her yerde niyetsel bir yapıya duyarlı, özelde ise karmaşık kurumların kural yapılarına duyarlı olan, bu kurumların kurallarının temsillerini her yerde zorunlu olarak içermeyen, bir dizi bilişsel yetiler ediniriz.

Özetlemek gerekirse, biz insanî yapıların oldukça karmaşık kural-yönetimli yapılar olgusunu kabul edebiliriz; ayrıca bu kural-yönetimli yapıların bizim davranış yapımızda nedensel bir rol oynadığını da kabul edebiliriz. Ancak benim ileri sürmek istediğim şey sudur: Davranışlarımızın kuralları bilinçsiz olarak takip ettiğimiz için kuralların yapısıyla eşleştiğini varsaymak, pek çok durumda yanlıştır ve bu tartışmalar boyunca sunulmuş olan kanıtlarla kesinlikle desteklenmemektedir. Doğrusu biz, kural yapısına duyarlı olan bir dizi yatkınlıklar geliştiririz.

Birisi şöyle bir itirazda bulunabilir: "Siz gerçekte 'kuralları takip ediyorken 'mış gibi' yapıyoruz", demiş olmuyor musunuz? Ama o zaman bu gerçekte hiçbir şeyi açıklamaz, zira eğer gerçek niyetsellik yoksa, 'mış gibi' niyetselliği hiçbir şeyi açıklamaz. Mış-gibi niyetselliğinin, gerçekten var olmadığı

için nedensel bir gücü yoktur. Mış-gibi niyetselliği, Daniel Dennitt'in 'niyetsel duruş'u[1] kadar boştur ve bütün bunlar kesinlikle aleyhine olduğunuz bir çeşit davranışçılıktır."

Hayır, söylediğim şey bu değil; doğrusu şunu söylüyorum: İçerilen karmaşık nedenselliği anlarsanız, bir kurumun içinde ustalaşmış bir şekilde davranan birinin sıklıkla kuralları takip ediyormuş gibi davrandığını görebilirsiniz. Fakat bu, ne kuralları bilinçsizce takip etmesinden ne de tesadüfen kural yapılıymış gibi görünen ayırt edilmemiş bir mekanizmanın, davranışlarına neden olmasındandır. Aksine *mekanizmanın, kurallara karşı duyarlı olacak derecede tamamen gelişmiş* olmasındandır. Mekanizma davranışı açıklar ve kurallar sistemi de mekanizmayı açıklar; fakat mekanizmanın kendisinin bir kurallar sistemi olmasına ihtiyacı yoktur. Kısaca ben, belirli tür toplumsal davranışın açıklanmasında diğer bir düzeyin, artsüremli (diachronic) bir düzeyin ilavesini tartışıyorum.

Son bir itiraz daha: Birisi şöyle diyebilir: "Neden siz sadece bu kurallara sahipsiniz de belirli tür davranışçılığa sahip değilsiniz? Bu şeyler basitçe meydana gelir, insanlar basitçe bu şeyleri yaparlar!" Cevap şudur: İnsanî kurumlar söz konusu olduğu yerde, toplumsal olarak yaratılmış normatif bir unsur kabul ederiz. Kendisine beysbol topu atıldığında onu yiyen kişide; her hangi bir şeyi yapmaya söz verdikten sonra onu yapmak için hiçbir gerekçeye aldırmayan kimsede; gramere aykırı cümleler döktürerek ortalarda gezen kimsede yanlış bir şeyler olduğunu kabul ederiz. Ve bütün bu durumlar, yanlış olan şeyi, yürürken sendeleyen bir kişide olan yanlışlık tarzından farklı bir tarzda içerir; yani kurumsal yapıda, toplumsal

---

[1] Daniel Dennett, *The Intentional Stance*, (Cambridge, Mass.: MIT Press, (1987).

olarak yaratılmış bir normatif unsur vardır ve bu, kurumsal yapının bir kurallar yapısı olması olgusuyla ancak değerlendirilir. Ve kurumun betimlenmesinde özelleştirdiğimiz fiilî kurallar, bu yönleri sistemin normatif olması altında belirleyecektir. Kesinlikle, söz vermenin bir yükümlülüğü üstlenmek olarak değerlendirilmesi kuralı nedeniyle bizler, söz verme kurumu içinde bazı tür davranışları kabul edilebilir, diğer bazı türleri ise ihmal edilebilir olarak görürüz. O halde, gerçekten ortada nedensel olarak işlev gören kurucu kurallar vardır ve biz kesinlikle bu kuralları çözümlememizin akışı içerisinde keşfediyoruz. Fakat bu, bir kişi yalnızca kuralları gerçekten öğrenip ezberlerse ve bunları bilinçli ya da bilinçsiz olarak takip ederse, bir toplumda işlev görebilir anlamına gelmediği gibi, bir kişi yalnızca kuralları *kurallar olarak* 'içselleştirirse', bir toplumda işlev görebilir anlamına da gelmez. Önemli olan nokta şudur: Kendi toplumunda evinde oturan, toplumun sosyal kurumlarında *chez lui* (kendi yerinde) gibi olan bir kişinin, toplum kurallarının hâkimiyeti nedeniyle evde olduğunu söyleyemeyiz; aksine toplum içinde evde oturmasını sağlayan birtakım yetenekler ve yetiler geliştirdiğini söyleyebiliriz. Kişi bu yetileri geliştirmiştir çünkü bunlar, kendi toplumunun kurallarıdır. Kendi toplumunda evinde oturan kişi, denizdeki balık ya da yuvasında bulunan göz yuvarlağı kadar rahattır. Bu üç durumun hiç birinde de biz, davranışları tamamen kurallar bağlamında değerlendirmek zorunda değilizdir.

7

Gerçek Dünya Var mı?

Bölüm I: Gerçekçiliğe Karşı Saldırılar

Buraya kadar, insan uzlaşımına ve kabulüne dayanan olguların yapısını ve doğasını çözümlemeye, bir anlamda açıklamaya çalıştım. Bütün bu çözümleme, bize bağlı olgular ile bizden bağımsız var olan olgular arasında bir ayrımı önvarsayar ki bu ayrım da daha önce tanımladığım şekliyle bir yanda toplumsal ve kurumsal olgular ile öbür yanda kaba olgular arasındaki ayrımdır. Şimdi ise çözümlemenin dayanmış olduğu karşıtlığı savunacak, bizden tamamen bağımsız bir gerçekliğin varlığını müdafaa edeceğim. Ayrıca kitap boyunca, "ifadelerimiz genel olarak doğru olduklarında olgularla örtüşürler" varsayımını öne sürüyordum. İşte şimdi bu önvarsayımın savunulma zamanı geldi. Bu savunular, içinde hem insan temsilinden bağımsız bir gerçekliğin varlığının hem de doğru ifadelerin olgular ile örtüştüğünün yaygın bir şekilde reddedildiği güncel felsefi sahne tarafından, daha vur-

gulu bir şekilde yapılmaktadır. Bu ve bundan sonraki bölüm gerçekçilik, son bölüm ise doğruluğun örtüşme teorisi hakkındadır. Bütün bu problemlerin tartışılması aslında başka bir kitabı gerektirirdi; ancak bu kitabın amacı açısından en azından ortak kabul görmüş çağdaş bilimsel dünya görüşümüzün arkasındaki belirli önvarsayımları özlü bir şekilde sunarak izah etmeliyim; çünkü kitabın bundan sonraki bölümleri bu dünya görüşüne değil, ama bu önvarsayımlara dayanmaktadır. Son üç bölüm felsefi bir 'ev düzenlemesi', deyim yerindeyse ortalığı toplama gayretidir.

Çağdaş Dünya Görüşümüzün Bazı Önvarsayımları

Risk altında olan şeyi anlamak için kendisine göz atma imkânı bulduğumuz yerde, dünya görüşümüzün bazı önvarsayımlarını açıklığa kavuşturmamız gerekir. Dünya görüşümüzün biçimsel bir özelliği, birinci bölümde açıklamaya çalıştığım öznellik ve nesnellik arasındaki ayrımdır. Önemsiz problemler olan müphemlikle ilgili genel sorunlara ve marjinal durumlara ek olarak bu ayrım, epistemik ve ontolojik bir anlam arasında sistematik olarak muğlâk kalmaktadır. Epistemik nesnellik (öznellik) ile ontolojik nesnellik (öznellik) arasındaki ayrımın ışığı altında, dünya görüşümüzün kurumsal özelliklerini aşağıdaki gibi tanımlayabiliriz:

1. Dünya (ya da alternatif olarak gerçeklik veya evren) bizim onu temsilimizden bağımsız olarak vardır. Bu görüşü ben, 'dış gerçekçilik' olarak adlandıracağım ve bunun çözümlemesini daha sonra ayrıntılı bir şekilde vereceğim.

2. İnsanoğlu, bu dünya ile kendisi arasında bağlantı kurma ve onun özelliklerini kendilerinde temsil ettirme noktasında, birbiriyle ilişkili çeşitli yollara sahiptir.

Bu yollar algıyı, düşünceyi, dili, inançları ve arzuları, hatta resimleri, haritaları, grafikleri vb. içerir. Genel bir terime sahip olmak adına bunları bütün olarak 'temsiller' diye adlandıracağım. Temsillerin bir özelliği, tanımlandığı üzere hepsinin niyetliliğe sahip olmasıdır. Bunlar inançlar ve algılarda olduğu gibi hem *içkin* niyetliliğe, hem de haritalarda ve cümlelerde olduğu gibi *türemiş* niyetliliğe sahiptirler.

3. Bu temsillerden ifadeler ve inanışlar gibi bazıları, şeylerin gerçekte nasıl oldukları hakkında olma ve bunları temsil etme iddiasındadırlar. Başarılı ya da başarısız olma durumlarına göre bunların sırasıyla doğru ya da yanlış oldukları söylenir. Onlar sadece ve sadece gerçeklikteki bir olgu ile örtüştüklerinde doğrudur. Bu, doğruluğun örtüşme teorisidir veya onun bir biçimidir.

4. Kelime dağarcığı ve genel kavramsal şemalar gibi temsil sistemleri insan ürünüdürler ve dolayısıyla isteğe bağlıdırlar. Aynı gerçekliği temsil etmek için birbirinden farklı herhangi bir sayıda temsil sisteminin varlığı mümkündür. Bu tez 'kavramsal görecelik' olarak adlandırılır. Daha sonra bunu da ayrıntılı bir şekilde çözümleyeceğim.

5. İnsanın, gerçekliğin doğru temsillerini amaçlayan fiilî çabaları kültürel, ekonomik, psikolojik ve bunun gibi bütün türden faktörlerden etkilenir. Tam bir epistemik nesnellik zordur, bazen de imkânsızdır. Çünkü gerçek bir araştırma daima bir bakış açısından yapılır, her türden kişisel faktör tarafından güdülenir ve belirli bir kültürel ve tarihsel bağlamda yapılır.

6. Bilgi sahibi olma, doğrulamamızı ya da kanıtlamamızı sağlayan doğru temsillere sahip olmamıza bağlıdır. Bu nedenle bilgi tanımı gereği, epistemik anlamda nesneldir; çünkü bilginin ölçütü, keyfi ya da kişisel değildir.

Bilgi, konusuna göre doğal olarak sınıflandırılabilir; fakat 'bilim' ya da 'bilimsel bilgi' olarak adlandırılan özel bir konu yoktur. Sadece bilgi vardır ve 'bilim' fizik ya da kimyada olduğu gibi bilginin sistematik olduğu alanlara verdiğimiz bir addır.

Nesnel (öznel) ayrımının epistemik ve ontolojik anlamı arasındaki ayrımın ışığında şunu söyleyebiliriz: Birinci önerme (dışsal gerçekçilik), ortada ontolojik olarak nesnel bir gerçeklik olduğu görüşüne oldukça yakındır. Bu iki iddia tamamen aynı değildir. Çünkü temsillerden bağımsız bir gerçeklik olduğu (dışsal gerçekçilik) iddiası ile zihinden tamamen bağımsız bir gerçeklik olduğu (ontolojik nesnellik) iddiası tam olarak aynı değildir. Bu ayrımın nedeni, ağrı gibi bazı zihinsel durumların, ontolojik anlamda nesnel olmaları fakat temsiller olmamalarıdır. Bunlar bağımsız birer temsildir fakat zihinden bağımsız değildir. Ontolojik nesnellik dışsal gerçekçiliğe zımnen delalet eder; çünkü zihinden bağımsızlık temsilden bağımsızlığa delalet eder; tersi ise söz konusu değildir. Örneğin, ağrılar, zihinden bağımsız olmaksızın bağımsız birer temsil olabilir. İkinci önerme, ontolojik öznelliğin bize, ulaşabileceğimiz tüm gerçekliğe epistemik bir erişim sağladığına delalet eder; ister ontolojik olarak öznel veya nesnel, isterse epistemolojik olarak öznel ya da nesnel olsun fark etmez. Beşinci varsayım, epistemik öznelliği elde etmenin zor olduğunu belirtir. Altıncı varsayım ise eğer gerçek bilgiye sahipsek o zaman *tanımı gereği* epistemik nesnelliğe sahip olduğumuzu belirtir.

Umarım okur, bu altı özelliği böyle basmakalıp sözlerle kendilerini neden sıktığımı düşündürecek kadar apaçık bulur; ancak bunların etrafında dönen büyük bir karışıklığın söz konusu olduğunu belirtmeliyim. Birinci ve üçüncü önerme; gerçeklik ve örtüşme teorisi, sıklıkla birbirleriyle karıştırılır; dahası her ikisinin de sıklıkla çürütüldüğü zannedilir. Birçok felsefeci dördüncü önermenin, yani kavramsal göreceliğin, gerçeklik açısından bir sorun yarattığını, bazıları ise gerçekçiliği çürüttüğünü düşünür. Çoğu felsefeci ise üçüncü önermenin, yani örtüşme teorisinin, diğerlerinden bağımsız olarak çürütüldüğü düşüncesindedir. Birçok edebiyat teorisyeni beşinci önermenin, altıncı önermede ifade edilen nesnel bilginin olasılığı açısından bir sorun yarattığını ve hatta belki de birinci önermede açıkça ifade edildiği gibi gerçekçiliği çürüttüğünü düşünür.

Dolayısıyla korkarım ki burada yapmam gereken başka bir şey yok, ama yine de en azından bu meselelerin bazılarının üzerinden hafif bir şekilde geçmek istiyorum. Soru sorarak başlayalım.

Gerçekçilik Nedir?

Hazırlayıcı bir formulasyon olarak gerçekçiliği, dünyanın bizim temsillerimizden bağımsız olarak var olduğu görüşü olarak tanımlamıştım. Bundan, biz hiç var olmasaydık, ya da ifade, inanış, algı ve düşünce gibi hiç bir temsil var olmasaydı, yine de dünyanın çoğunun bundan etkilenmemiş olarak ayakta kalacağı sonucu çıkıyor. Bizim temsillerimizden etkilenen ve bu şekilde inşâ edilen küçük bir bölümü hariç, dünya yine de var olacaktı ve şimdi nasılsa yine tam olarak aynı olacaktı. Bu düşüncenin bir başka sonucu ise şudur: Hepimiz öldüğümüzde ve bizimle birlikte temsillerimiz de yok olduğunda dünyanın çoğu özelliği, bundan hiçbir şekilde etkilenmeye-

cektir ve bu özellikler eskisi gibi devam edecektir. Söz gelişi Himalayalar'da, kendime ve başkalarına 'Everest Tepesi' diye temsil ettiğim bir dağ olduğunu varsayalım. Everest Tepesi, benim ya da bir başkasının onu veya başka bir şeyi şimdiye kadar nasıl temsil ettiğimizden bağımsız olarak vardır. Dahası, Everest Tepesinin "Everest Tepesi'nin doruklarında kar ve buz vardır" şeklinde temsil ettiğim örnekte olduğu gibi pek çok özelliği vardır ki bu özellikler, hiç kimse tarafından herhangi bir biçimde temsil edilmese dahi Everest Tepesi tamamen aynı kalacaktır ve bu ya da başka temsillerin ortadan kalkmasından etkilenmeyecektir. Bir kimse, 'olgular, ilişki durumları gibi dilden bağımsız pek çok özellik vardır' diyerek bu noktayı ifade edebilir; ancak ben, dünyanın sadece dilden değil aynı zamanda düşünceden, algıdan, inanç ve benzeri şeylerden de bağımsız var olduğunu belirtmek istediğimden dolayı bu noktayı daha genel olarak 'temsiller' şeklinde ortaya koyuyorum. Gerçekliğin genel olarak herhangi bir tür niyetliliğe bağlı olmadığını vurgulamak istiyorum.

Felsefe tarihinde 'gerçekçilik' kavramı oldukça farklı anlamlarda kullanılmıştır. Ortaçağdaki anlamıyla gerçekçilik, tümellerin (idelerin) gerçek bir var oluşa sahip oldukları öğretisidir. Günümüzde ise biri, 'şekilsel gerçekçilik', 'etik gerçekçilik', 'niyetsel gerçekçilik', 'matematiksel gerçekçilik' gibi şeylerden bahsedildiğini duyabilir. Bu tartışmanın amacı açısından, 'dışsal gerçekçilik' ve 'gerçekçiliği' (kısaca 'DG'), bir önceki paragrafta ifade edilen görüşün ismi olarak sınırlandırıyorum. Söz konusu görüşün, gerçekliğin bizim temsil sistemimizin dışında ya da bu sistemin haricinde var olduğu düşüncesini taşıdığına işaret etmek için 'dışsal' metaforunu kullanıyorum.

Gerçekçiliğe yönelik karşıt ya da destekleyici delilleri incelemeden önce onu sıklıkla özdeşleştirildiği diğer görüşlerden

ayırt etmemiz gerekir. İlk karışıklık, gerçekçiliğin doğruluğun örtüşme teorisi ile özdeş olduğunun ya da en azından buna delalet ettiğinin varsayılmasıdır. Fakat gerçekçilik bir doğruluk teorisi olmadığı gibi herhangi bir doğruluk teorisine de delalet etmez. Kesin bir ifadeyle, gerçekçilik 'doğruluğun' anlamı değil de bir ontoloji teorisi olduğundan herhangi bir doğrululuk teorisiyle tutarlılık arz eder. Ancak hiçbir şekilde anlamsal teori değildir. Bu nedenle DG'yi savunmak ve örtüşme teorisini reddetmek mümkündür.[1] Normal bir yorumlamada örtüşme teorisi, açıklamaların doğru olmaları koşuluyla örtüştüğü bir gerçeklik olduğuna işaret ettiği için gerçekçiliğe örtülü delalet eder. Fakat gerçekçilik tek başına örtüşme teorisine delalet etmez, çünkü gerçekçilik, açıklamalarla gerçeklik arasındaki bir örtüşme ilişkisinin adının 'doğruluk' olduğuna delalette bulunmaz.

Bir diğer yanlış kavrama ise, gerçekçilik hakkında epistemik bir şeylerin var olduğunun farz edilmesidir. Örneğin Hilary Putnam bu nedenle şöyle der:[2]

> "Gerçekçiliğin bütün içeriği onun, Tanrı'nın Gözüyle bir Bakış (ya da daha iyisi hiçbir yerden bir bakış) düşüncesini anlamlandırdığı iddiasında yatmaktadır."

Ancak normal bir yorumla, gerçekçiliğin içeriğinin bu olmadığı anlaşılır. Aksine, tam olarak bir 'bakış' düşüncesi za-

---

1 Peter Strawson örtüşme teorisini reddeden gerçekçi felsefecilerden biridir. Bkz., Peter Strawson, *"Truth" Proceedings of the Aristotelian Society*, ek cilt 24 (1950).

2 H. Putnam, *Realism With a Human Face*, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1990), s. 23.

ten epistemiktir ama DG epistemik değildir. Herhangi bir gerçeklik 'bakışı'nın kesinlikle imkânsız olduğunu varsaymak, gerçekçilikle tutarlı olmalıdır. Aslında Kant'ın 'kendinde şeyler' öğretisi bir bakıma herhangi bir 'bakışın' ulaşamayacağı bir gerçekliğe yönelik bir kavrayıştır. 17. yüzyıldan beri ileri sürülen gerçekçilik karşıtı olan en yaygın delillerin –'gerçekten bilebileceğimiz her şey bizim duyu verimizdir' ve bu türden şeylerin- epistemik olduğunu fark ettim; fakat karşıt görüşlerin saldırısı altındaki bu tez, yani gerçekçilik hiçbir zaman epistemik bir tez olmamıştır. İleride gerçekçilik karşıtı epistemik delillere daha fazla değineceğim.

Üçüncü ve aynı zamanda yaygın olan hata ise gerçekçiliğin, gerçekliği tanımlamak için en iyi tek bir kelime haznesinin var olduğu teorisi ile sınırlandırılması ve nasıl tanımlanacağını da gerçekliğin bizzat kendisinin belirlemesi gerektiğinin varsayılmasıdır. Fakat bir kez daha tekrar ediyorum ki, yukarıda tanımlanan şekliyle DG için böyle bir koşul söz konusu olamaz. Dünyanın, bizim onu temsilimizden bağımsız olarak var olduğu düşüncesi, dünyayı tanımlamak için ayrıcalıklı bir sözcük dağarcığının olması gerektiğine işaret etmez. DG, kavramsal görecelik (4. önerme) tezi ile yani çeşitli amaçlarımızdan dolayı gerçekliğin farklı yönlerini tanımlamak için farklı ve hatta emsalsiz sözcüklerin oluşturulabileceği iddiası ile tutarlıdır.

Bu noktaları özetleyecek olursak, benim kullandığım anlamda gerçekçilik, ne bir doğruluk teorisi ne bir bilgi teorisi ne de bir dil teorisidir. Eğer bir sınıflandırmada ısrar edilecekse denebilir ki, gerçekçilik *ontolojik* bir teoridir ve bizim temsillerimizden tamamen bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu öne sürer.

Felsefe geleneğinde, gerçekçilik kavramına ilişkin benim sergileyip, ortadan kaldırma ihtiyacı duyduğum yaygın bir

muğlâklık söz konusudur. Bu meseleleri tartışan felsefeciler, genellikle bunlara dünyanın gerçekte nasıl olduğuyla ilgililermiş gibi yaklaşırlar. Mesela, gerçekçilikle idealizm arasındaki bu meseleleri, maddenin varlığına ya da mekân ve zamandaki nesnelere ilişkin olarak düşünürler. Bu, oldukça büyük bir hatadır. Gerçekçiliğin, dünyanın gerçekte nasıl olduğuna ilişkin bir tez olmadığı tam olarak anlaşılmalıdır. Biz dünyanın her bir detayında nasıl olduğu konusunda tamamen yanılabiliriz; fakat gerçekçilik halen doğu olabilir. *Gerçekçilik, mantıksal olarak bütün insanların temsillerinden bağımsız şeylerin olduğuna ilişkin bir yolun var olduğu görüşüdür. Gerçekçilik, şeylerin ne halde olduğunu değil sadece onların olduklarına dair bir yolun bulunduğunu söyler.* Yukarıdaki iki cümledeki 'şeyler' ile maddi nesneler, hatta nesneler bile kastedilmez. Bu, 'Yağıyor'daki yağan şey gibi göndermede bulunan bir ifade değildir.

Sözü geçen konuların madde hakkında ve zaman ve mekân içindeki maddî nesneler hakkında, özel iddialar ile ilgili olmadıklarını ve eğer böyleyse tartışmacıların savundukları şeyin, aslında bu olduğunu ileri sürmem küstahlık olarak görülecektir. Fakat bu meselelerin bu tür özel iddialar hakkında olamayacağını açıklamayı umuyorum. Gerçekçilik, örneğin Everest Tepesi'nin varlığını iddia eden bir teori olamaz; çünkü Everest Tepesi hiç olmasaydı da gerçekçilik dokunulmadan kalacaktı. Everest Tepesi için geçerli olan, genel anlamda tüm maddi nesneler için de geçerlidir. Fakat maddi nesneler olmasaydı, hatta zaman ve mekân bile var olmasaydı ne olurdu? Pekâlâ, bu iddia bir anlamda bu şekilde çürütülebilir. Çünkü maddi nesneleri, kendileri maddi nesne olmayan fakat en iyi şekliyle kütle (enerji) noktaları olarak düşünülen 'partiküllerin' toplamı olarak düşünürüz ve mutlak mekân ve zaman, sistemleri düzenlemek için bir takım ilişkiler kurma imkânı sağlamaktadır. Bunlardan hiçbiri gerçekçilikle tıtarsız değildir;

tersine daha sonra ileri süreceğim gibi hepsi gerçekçiliği önvarsayar. Şeylerin, onları temsil etmemizden bağımsız olarak var olmalarının bir yolu olduğunu önvarsayar.

Bir bilim kurgu düşünce deneyi ile devam edelim. Fiziksel gerçekliğin nedensel olarak bilince bağımlı olduğunu, şöyle ki bilinçli son failin ölümüyle birlikte bütün fiziksel gerçekliğin bir tür Negative Big Bang şeklinde patladığını varsayalım. Bu, yine de dışsal gerçekçilikle tutarlı olur muydu? Olurdu. Çünkü maddelerin bilince yönelik varsayılan bağımlılığı, herhangi bir başka bağımlılık gibi nedensel bir bağımlılıktır. Gerçekçilik gerçekliğin bilinçten ve diğer temsil biçimlerinden bağımsız olarak var olduğunu iddia ettiğinde, hiçbir nedensel iddia ne ortaya atılmış ne de ima edilmiş olur. Aksine öne sürülen iddia, gerçekliğin temsiller yoluyla *mantıksal olarak inşâ edilmediği*, yani ortada hiçbir mantıksal bağımlılık olmadığı olur.

"Fakat şimdi de var olan ya da hâlihazırda var olmuş şeylerin sadece dışa vurmamış bilinç durumları olduğunu varsayalım. Bu kesinlikle gerçekçilikle tutarsız olurdu ve idealizmin ya da en azından gerçekçilik karşıtı başka bir düşüncenin onaylanması olurdu."

Hayır, bu zorunlu değildir. Gerçekçilik, dünyanın başka değil de bu şekilde olmak zorunda olduğunu söylemez, fakat sadece bu şekilde olmasının bir yolu olduğunu ve bizim onu temsilimizden bağımsız olarak ortaya çıktığını söyler. Temsiller bir şeydir, gerçeklik başka bir şeyi temsil eder ve bilfiil tek gerçeklik zihinsel durumlar olmuş olsa bile bu nokta doğrudur. Gerçekçilikle gerçekçilik karşıtlığı arasındaki farkı görmenin bir yolu şudur: Gerçekçi (realist) görüşe göre sadece bilinç durumları var olsaydı, o zaman gemiler, ayakkabılar ve mühür mumu var olmazdı. Fakat gemilerin, ayakkabıların ve mühür mumunun var olmadığı iddiası dışsal gerçeklik hakkında herhangi bir iddiadır. Bu, onların var olduğu iddiası

kadar gerçekçiliği önvarsayar. Gerçekçilik karşıtı görüşe göre ise böyle şeyler, eğer varlarsa, zorunlu olarak bizim temsillerimiz yoluyla inşâ edilirler ve temsillerden bağımsız olarak var olamazlar. Örneğin Berkeley'e göre, gemiler, ayakkabılar ve mühür mumu, bilinç durumlarının toplamı olmalıdır. Gerçekçilik karşıtlarına göre zihinden bağımsız bir gerçekliğin olabilmesi imkânsızdır. Gerçekçilere göre, gerçekte hiçbir maddî nesne olmamış olsa bile yine de temsilden bağımsız bir gerçeklik olurdu, maddî nesnelerin var olmaması temsilden bağımsız gerçekliğin yalnızca bir özelliği olurdu. Dünya farklı olabilirdi, gerçekçilikle tutarlı olabilirdi; fakat gerçekte dünya mekânda ve zamanda maddi görüngüler içerecek şekilde ortaya çıktı.

(Alternatif çözümleme: Gerçekçilere göre dünya sadece, temsillerden başka nesnelerin olduğu şeklinde ortaya *çıkmayabilirdi*, ama gerçekte bu şekilde *oldu*. Gerçekçilik karşıtlarına göre ise o, temsilden bağımsız nesnelerin olduğu şeklinde ortaya çıkmayabilirdi.)

Görülebileceği gibi gerçekçilik, son zamanlarda garip bir şekilde hem felsefenin hem de diğer disiplinlerin saldırılarına maruz kalmıştır. Michael Dummett, Nelson Goodman, Thomas Khun, Paul Feyerabend, Hilary Putnam, Richard Rorty, Jacques Derrida, Humberto Maturana, Frencesco Varela ve Terry Winograd gibi farklı düşünürler, sıklıkla bizim temsillerimizden tamamen bağımsız bir gerçekliğin var olduğu şeklindeki saf varsayımımıza meydan okuyan düşünürler olarak yorumlanır. (Ben her zaman doğru olmadığına inanıyorum). Bazı bilim adamları modern fiziğin gerçekçilikle tutarsız olduğunu bile ileri sürerler ki bu nedenle J.R. Wheler şöyle der:

> Evren 'orada' bizden bağımsız olarak var olmaz. Biz, oluyor görünen şeyin meydana gelişine kaçınılmaz olarak müdahiliz. Biz sadece gözlemciler değiliz, katılımcılarız ... şimdinin ve geleceğin olduğu kadar geçmişin de yapılmasında.[1]

Gerçekçiliğe yönelik bütün bu saldırılarda birçok endişe söz konusudur. Bunlardan ilki, bağımsız gerçekliğin varlığına dair sağduyu, düşüncemize karşı delillerin genelde bulanık ve belirsiz olmasıdır. Hatta bazen sunulan deliller açık bir şekilde ifade bile edilmiyor. İkincisi, gerçekçiliğe karşı olduğu varsayılan alternatif görüşler de açık bir şekilde ifade edilmiyor ve aynı oranda belirsizdirler. Hatta analitik felsefecilerin gerçekçilik hakkındaki son dönem tartışmaları da geçtiğimiz yirmi yıl içinde yaşanan genel dağınıklığın bir belirtisidir. Hangi önermelerin kabul edildiği, hangi önermelerin reddedildiği ve bu kabul ve redde yönelik deliller tam olarak belli değildir. Bu meselelere ilişkin tartışmaların çoğuna söz konusu soruların cevabını bulmak adına bakmanız nafiledir. Ayrıca bu genel dikkatsizliğin tesadüfî olmadığını da düşünüyorum. Şöyle düşünmek bir şekilde güç isteğimizi tatmin eder: Dünyayı 'biz' yaparız, gerçekliğin kendisi ancak toplumsal bir inşâdır, isteğe göre değişebilir ve gelecekteki değişimlere 'bizim' uygun gördüğümüz şekliyle konu olur. Aynı şekilde, kaba olguların, yani bizim ilgilerimiz açısından kör, kavranamaz, önemsiz ve bütünüyle saf olguların bağımsız bir gerçekliği olması gerektiği düşüncesi de saldırgan görünür. Ve bütün bunlar, yapıbozum gibi gerçekçilik karşıtı olan 'postyapısalcılık' biçimlerinin entelektüel olarak kabul edilebilir ve hatta heyecan verici

---

[1] Alıntı, N. Goodman, *Of Mind and Other Matters*, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1984), s. 36.

gözükmelerini sağlayan genel entelektüel atmosferin bir parçasıdır. Fakat gerçekçilik karşıtlarının delillerini ve iddialarını açık, çıplak ve yalın bir şekilde ifade ettiğinizde, genellikle oldukça saçma görünürler. Bu tartışmaların çoğunun (hepsinin olmasa da) belirsizliği, hatta belirsizciliği bundandır.

Bu nedenle bir sorunum var. Saldırılara karşı gerçekçiliği savunacağımı belirtmiştim fakat açıkçası cevap vermeye değecek kadar güçlü bir saldırı bulamıyorum. Maturana, autopoietic sistemler olarak sinir sitemlerinin kendi gerçekliklerini inşâ ettiği düşüncesi lehine 'nesnel bir gerçeklik' düşüncesini reddeder.[1]. Bu delilden, autopoietic sistemler tarafından inşâ edilen 'uzlaşımsal alanlar'da toplumsal olarak inşâ edilen gerçeklikler dışında gerçekliğe yönelik bir kavrayış ve erişime sahip olmadığımızdan dolayı biyolojik sistemlerden bağımsız bir şekilde var olan hiçbir gerçekliğin olmadığı anlaşılıyor. Bu görüşe karşı belirtmek isterim ki, bizim gerçeklik bilgimizin (kavrayışımızın) insan etkileşimleri içerisinde insan beyni tarafından inşâ edilmiş olması, bilgisine (kavrayışına) sahip olduğumuz *gerçekliğin* insan etkileşimleri içinde insan beyni tarafından inşâ edildiği anlamına gelmez.[2] Dışsal dünyaya dair bilgimizin kolektif nörofizyolojik nedensel açıklamasından, dışsal dünyanın olmadığı sonucuna varmak sadece ilgisiz ve çıkarımsal bir yanılgıdır.

Winograd, aynı ifadeyi şu şekilde açıklıyor: Mesela "Buzdolabında su var" cümlesi, bir grup Arkaplan ilgilerine göre yanlış, bir başka grup Arkaplan ilgilerine göre de doğru bir

---

1 H. R. Maturana, F. J. Varela, *Autopoiesis and Cognition, The Realization of the Living*, (Dordrecht: D. Reidel, 1980).

2 Bunun yanında, bizzat insan beyni ve etkileşiminde de bir sorun söz konusudur. Bunların da bizzat insan etkileşimleri tarafından inşâ edilmiş olması gerekmez mi?

açıklama yapmak için kullanılabilir.[1] Buradan hareketle, temsillerimizden bağımsız bir gerçekliğin olmadığı sonucuna varır. Bir kez daha tekrarlamak gerekirse, Maturana'ya göre bu sonuç çıkmaz. Bizim gerçeklik temsillerimizin ilgi-göreliliği, temsil edilen gerçekliğin kendisinin ilgi-göreli olduğunu göstermez. Maturana gibi Winograd da gerçeklik hakkındaki sonuçları bizim gerçeklik temsillerimizin özelliklerinden çıkarmaya çalışır. Birçok 'postmodernist' edebiyat teorisyeni, her bilgi toplumsal olarak inşâ edildiğinden ve herhangi bir toplumsal inşânın da güç isteği ve keyfiliğe konu olmasından dolayı gerçekçiliğin bir şekilde tehdit edildiğini düşünür. George Levine'ın yazdığı gibi, "Gerçekçilik karşıtlığı, hatta edebî gerçekçilik karşıtlığı, doğrudan bilginin imkânsızlığı düşüncesine bağlıdır"[2]. Söyleyebileceğim kadarıyla Derrida'nın bir delili yoktur. Metnin dışında bir şey olmadığını (*Il n'y a pass de 'hors texte'*) basitçe vurgular. Ve bir tartışma esnasında, benim bazı itirazlarıma karşı verdiği polemik bir cevapta, görünüşe bakılırsa hepsini geri alır: Metnin dışında bir şey olmadığını etkileyici bir deklarasyonla açıkça vurgulayarak, her şeyin bir bağlamda ya da başka bir bağlamda var olduğunun sıradanlığını kastettiğini söyler.[3] Öyleyse, saçma görünen bir sonuca yönelik zayıf hatta var olmayan deliller dizisine karşı ne yapmak gerekir?

---

1 Terry Winograd, *Three Responses to Situation Theory/Center for the Study of Language and Information*, Report No. CSLI-87-106, 1987, ve Terry Winograd and Fernando Flores, *Understanding Computers and Cognition*, (Norewood, N.J: Ablex, 1986), 5. bölüm.

2 G. Levine, "Looking for the Real: Epistemology in Science and Culture," G. Levine, ed., *Realism and Representation: Essays on the Problem of Realism in Relation to Science, Literature and Culture*, (Madison: University of Wisconsin Press, 1993), s. 13.

3 J. Derrida, *Limited Inc.* (Evanston, III.: Northwestern University Press, 1988), s. 136.

Takip edeceğim strateji, dışsal gerçekçiliğe karşı en güçlü olduğunu düşündüğüm argümanları ele almak ve onları yanıtlamak olacaktır. Gerçekçilik karşıtları tarafından ikna edildiğimi düşünün; özellikle beni ikna eden şey ne olabilir? Ya da, eğer bunun gerçeklik payı çok az görünüyorsa, insanlığın kaderinin benim bir başkasını gerçekçilik karşıtlığına ikna etmeme bağlı olduğunu varsayın, kullanacağım deliller ne olurdu? Üç delili inceleyeceğim: *Kavramsal görecelik* delili, *doğrulamacı* delil ve *Ding an sich*[1] olarak adlandıracağım delil.

Kavramsal Görecelikten Gerçekçilik Karşıtı Delil

Kavramsal görecelik delili, yukarıdaki 4. önermedir ve kavramsal görecelik 1. önermeyi, dışsal gerçekçiliği reddeder.

Kavramsal görecelik düşüncesi eski ve inanıyorum ki doğru bir düşüncedir. Nesnelere yönelik herhangi bir sınıflandırma ya da bireyselleştirme sistemi, dünyaya yönelik herhangi bir betimleme kategorisi, daha doğrusu herhangi bir temsil sistemi bütünüyle uzlaşımsaldır ve o derece de keyfidir. Dünya bizim onu böldüğümüz oranda bölünür ve eğer hâlihazırdaki kategorilerimizin doğru ya da bir şekilde kaçınılmaz olduğunu düşünme eğiliminde değilsek, daima alternatif sınıflandırma sistemleri tahayyül edebiliriz. Bunu örneklemek için bir tebeşirle bir masadaki kitabın bir bölümünü ve aynı zamanda masanın bir bölümünü içine alan bir daire çizin. Masayı ve kitabın yüzeyinin bir bölümünü içerecek şekilde tebeşirle belirlenmiş olan bu yeni nesneye bir isim verelim, bu nesneyi 'klurg' diye adlandıralım. Dilimizde bu kavramın bir

[1] Ding an sich, Alman filozofu Kant'ın Türkçe'ye 'kendinde şey' olarak çevrilebilecek olan kavramı. (ç.n.)

kullanımı yoktur. Ama klurgların, büyük bir dinsel öneme sahip olduğu, yalnızca su altında bulunan kutsal bakireler tarafından betimlenebildiği ve yok edilmeleri halinde ölüm cezası gerektiği bir kültürü hayal etmek kolay olmalıdır. Ancak 'klurg' eğer daha önce duyulmamış doğruluk koşulları ile ilgili yeni bir kavramsa biçimlendirebileceğimiz kavramların sayısı sınırsız olur. Dünyaya yönelik herhangi bir doğru betimleme daima bazı kelimeler ve kavramlar sistemi içinde yapılacağından dolayı kavramsal görecelik, herhangi bir doğru betimlemenin daima dünyayı betimlemek için az ya da çok keyfi olarak seçtiğimiz bir kavramlar sistemine göre olması sonucunu doğurur.

Bu şekilde nitelenirse, kavramsal görelilik tamamen doğru ve aslında gayet sıradan gözükür. Fakat birçok felsefeci bunun dışsal gerçekçilikle tutarsız olduğunu ve sonuç olarak, eğer kavramsal göreceliği kabul edersek gerçekçiliği reddetmek zorunda kalacağımızı öne sürmüşlerdir. Bu iddia gerçekten doğru olmuş olsaydı, bu iki tezin birbiriyle tutarsız olduğunu yeterince açık bir şekilde ifade edebilmeliydik.

Dışsal gerçekçiliği şu görüş olarak ele alalım:

DGI: Gerçeklik, bizim kendisini temsilimizden bağımsız olarak var olur.

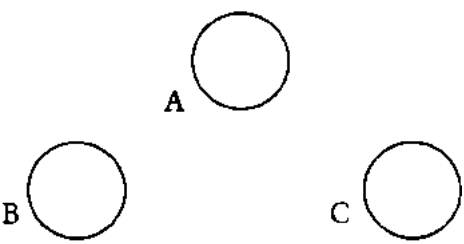
Bununla ilişkili kavramsal görecelik tezini de şu şekilde ele alalım:

KGI: Gerçekliğin bütün temsilleri, az ya da çok keyfi olarak seçilmiş bir kavramlar kümesine göre yapılır.

Yukarıdaki ifade şekliyle bu iki görüş, *görünüşte* bile birbiriyle tutarsız değildir. İlki, yalnızca ortada betimlenecek bir şey olduğunu belirtir. İkincisi ise onu betimlemek için bir kavramlar kümesi ve bir sözcük seçmek zorunluluğumuzu belirtir. O halde neden ikincisinin, birincinin reddini gerektirdi-

ği öne sürülüyor? Cevap şudur: Kavramsal göreceliği kabul eder ve bunu gerçekçilikle eşleştirmeye çalışırsak, görünüşte tutarsızlığa düşeriz.

Putnam'dan aşağıdaki örneği değerlendirelim.[1] Dünyanın Şekil 7.1 de gösterilen biçimde bir parçasının olduğunu düşünün.



Bu küçük dünyada kaç tane nesne var? Carnap'ın aritmetik sistemine göre (ve ortak görüye göre) üç nesne vardır. Fakat Lesniewski ve diğer Polonyalı mantıkçılara göre bu dünyada aşağıda gösterilen şekilde yedi nesne vardır:

1=A

2=B

3=C

4=A+B

5=A+C

6=B+C

7=A+B+C

O halde tahayyül edilen bu dünyada gerçekte kaç nesne vardır? Gerçekten üç nesne mi yoksa yedi nesne mi var? Bu

[1] Putnam, Realism with a Human Face, s. 96 vd. H. Putnam, The Many Faces of Realism, (LaSalle, III.: Open Court, 1987), s. 18 vd.

soruların mutlak bir cevabı yoktur. Verebileceğimiz tüm yanıtlar kavramsal şemaların keyfî seçimine göre olacaktır. Aynı ifade mesela, "Dünyada tam olarak üç nesne vardır" cümlesi bir şemaya göre doğru, diğerine göre ise yanlış olacaktır. Dışsal gerçekçiliğin, bağımsız olarak var olduğuna inanılan gerçekliğe yönelik tutarsız betimlemelere izin vermesinden dolayı tutarsızlıklara yol açması, bu delilin can alıcı noktasıdır.

Goodman'daki biçimiyle bu delil şu şekildedir: Biz karakteristik olarak başkasını değil de bu sınırları çizerek gerçekliği yaparız ya da Goodman'ın tercih edeceği şekliyle 'dünyaları yaparız'. Örneğin Goodman şöyle der:

> Takımyıldızlarını, başkalarını değil de belli yıldızları seçip onları bir araya getirerek yaparız. Bu yüzden yıldızları, başkalarını değil de bu sınırları çizerek yaparız. Gökyüzünün takımyıldızları ya da diğer nesneler ile sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı hiçbir şey tarafından dikte edilmez, bulduklarımızla yapmak zorundayız; bunlar Büyükayı, Siryüs, yemek, yakıt veya bir stereo sistem olabilirler.[1]

Goodman, gerçekçiliği reddeder ve bizim yaptığımız bir 'dünyayı' betimleyen olguları görecelileştirerek tutarsızlıktan kaçınır. Putnam şöyle der: Zihinden bağımsız bir gerçekliğin olduğunu düşünmek yerine daha çok, 'zihin ve dünya birlikte zihni ve dünyayı oluşturur' demeliyiz.[2]

Varsayılan bu zıtlıklar, gerçekten bir problem midir? Mini dünya örneğinde, kavramsal göreceliği kabul etmiş bir gerçekçi, ilk sınıflandırma sistemi içerisinde konumlanmış nesne-

---

1 N. Goodman, *Of Mind and Other Matters*, s. 36.

2 Putnam, *Reason, Truth and History*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. xi. Bu, *The Many Faces of Realism*, s. 1.'de tekrarlanmaktadır.

lerin sayısını baz alarak, gerçekte üç; ikinci sistem içinde konumlanmış nesnelerin sayısını baz alarak ise, gerçekte yedi nesnenin var olduğunu söyleyecektir. Ve bu cevap, dış gerçekçiliği değiştirerek ya da ondan vazgeçerek değil, yalnızca iki farklı sistemde konumlanmış nesnelerin hesaplanma kriterlerini göstererek mevcut zıtlığı ortadan kaldırır. Bundan dolayı aynı cümle, "Dünyada tam olarak üç nesne vardır" örneğindeki gibi birbirinden oldukça farklı ve bağımsız, biri doğru diğeri yanlış iki açıklamada bulunmak için kullanılabilir. Ne var ki gerçek dünya bizim onu nasıl betimlediğimizle ilgilenmez ve bizim farklı betimlemelerimiz onu değiştirmez.

Literatürde verilen bazı kavramsal görecelik örnekleri, benim verdiklerimden daha kapalı ve karmaşık olmasına karşın, geçerli olan ilke aynıdır ve ben karmaşıklıkla kazanılan herhangi bir şey göremiyorum. Bu örneklerin hepsi farklı kavramsal sistemlerin aynı 'gerçekliğe' yönelik farklı ve görünüşte tutarsız tanımlamalar üreteceğini göstermek için tasarlanmışlardır. Görebildiğim kadarıyla bunların hiçbirisinde dışsal gerçekçilikle tutarsız bir şey yoktur. Görünüşteki tutarsızlık bir yanılsamadır ve bu görüşleri doğal bir yorumlama ile değerlendirirsek şu yargıya varabiliriz: Gerçekliğin en naif biçimini ya da herhangi bir kavramsal görecelik biçimini kabul etmekte hiçbir tutarsızlık yoktur.[1]

Gerçekçilik ve kavramsal görelilik arasındaki ilişkiyi şu şekilde düşünelim: Dünyanın bir köşesini ele alalım, mesela Himalayalar ve onların herhangi bir insan varlığının öncesinde olduğunu düşünelim. Şimdi ise insanların tek tek gelip, bu

[1] Yanlış olan nedir? Putnam'ın örneğinde metne yakından bir göz atma onun bir başlık altında mantıksal olarak birbirinden bağımsız en az iki tezi 'Metafiziksel Gerçekçilik' etiketi altında bir araya getirdiği izlenimini verir:

olguyu farklı şekillerde temsil ettiğini hayal edelim. İnsanlar farklı kelimelere, farklı haritalama biçimlerine; bir dağı, iki dağı ve aynı dağı farklı kabul etme biçimlerine vb. sahiptirler. Sonra, bu insanların varlığının er ya da geç sona ereceğini düşünelim. Himalayaların varlığına ve bu değişiklikler bağlamında Himalaya hakkındaki bütün bu olgulara ne olur? Mutlak anlamda hiçbir şey olmaz. Olgulara, nesnelere vb. yönelik farklı betimlemeler gelip gitti; fakat olgular, nesneler vb. değişmeden kaldı. (Herhangi biri gerçekten bundan şüphe eder mi?)

Alternatif kavramsal şemaların, aynı gerçekliğin farklı betimlemelerine imkân vermesi ve bütün bu kavramsal şemalar dışında gerçekliğin hiçbir betimlemesinin olmaması, gerçekliğin doğruluğuyla herhangi bir şekilde ilgili değildir.

O halde Goodman tarafından ileri sürülen, farklı kavramsal şemalara göre yapılan tutarsız betimlemelerin olasılığı nedir? Örnekleme yöntemi kullanabileceğimiz en iyi yöntem olduğundan, dışsal gerçekçiliğin alternatif sözcüklerle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu bir örnekle inceleyelim. Mesela yeryüzündeki kütlelere ilişkin yerçekimi ve ağırlığın tartışıldığı bir yerde saf ve tam bir dışsal gerçekçi olduğumu varsayalım. Kim ne düşünürse düşünsün, ağırlığımın 160 olduğunu düşünüyorum. Fakat durun! Ağırlığım pound[1] olarak 160, kilogram olarak ise sadece 73'tür. Peki o zaman gerçekte ağırlığım ne kadardır: 160 mı, 73 mü? Eksiksiz olmasa da her iki cevabın doğruluğu umarım açıktır. Tutarsızlık görüntüsü aslında sadece bir görüntüdür; çünkü ağırlığımın 160 pound olduğu iddiası, 73 kilogram olması iddiasıyla tutarlıdır. Dışsal gerçekçilik, farklı kavramsal şemalara bağlı olarak aynı gerçek-

[1] İngiliz ve Amerikan ağırlık birimi; 1pound 453,6 gram (ç.n.)

liğin sonsuz sayıda doğru betimlemesine olanak sağlar. "Benim felsefedeki amacım nedir? Size, gizli bir anlamsızlığı, açık bir anlamsızlığa çevirmeyi göstermek".[1] Kavramsal göreceliğin, gerçekçilik karşıtlığına işaret ettiğini söylemek gizli anlamsızlık, aynı zamanda hem 160 (pound) hem 73 (kilogram) ağırlığında olamayacağımı söylemek ise açık bir anlamsızlıktır.

Buna ilaveten, eğer kavramsal görecelik, gerçekçilik karşıtı bir delil olarak kullanılacak olsa, sanırım bu, gerçekliği önvarsaymak anlamına gelir; çünkü bu farklı sözcükler yoluyla farklı şekillerde bölünüp parçalanabilecek dilden bağımsız bir gerçekliği önvarsayar. Alternatif aritmetik örneğini düşünelim. Putnam mini dünyayı 'üç nesne var' diyerek betimlemenin bir yolunu gösterir; bir diğer yol ise 'yedi nesne var', demektir. Fakat her iddianın, betimlemenin uygulanışından önce betimlenecek bir şeyi önvarsaydığını gözden kaçırmayın. Aksi takdirde örneği anlama şansımız bile olmaz. Goodman, 'Başkalarını değil de bu sınırları çizerek yıldızları yaparız' dediğinde, sınırlar çizebileceğimiz bir şeylerin varlığını önvarsaymaksızın bu iddiayı anlamanın imkânı yoktur. Sınırlar çizebileceğimiz bir alan olmaksızın herhangi bir sınır çizmek mümkün değildir.

Bu delilleri, DG'ye karşıt olarak görmeye çalışırsak, büyük bir yanılgıya düşmüş oluruz: Sadece birtakım dilsel kategorilere göre bir *betimleme* yapılabilmesi, betimlenen *olguların/nesnelerin/olup bitenlerin vb.* sadece birtakım kategorilere göre var olabileceği anlamına gelmez. Kavramsal göreceliğin terimlerimizin uygulanışını nasıl sabitlediğimizin bir açıkla-

[1] Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, (Oxford: Basil Blackwell, 1953), I. kısım, 464. paragraf (benim çevirim).

ması olduğu tam olarak anlaşılmalıdır: 'Kedi', 'kilogram', 'kanyon' (veya 'klurg') terimlerinin doğru olarak nasıl uygulanacağına karar vermek bize bağlıdır ve bu, o ölçüde de keyfîdir. *Ancak, keyfî tanımlamalar yoluyla, bu tür terimlerin anlamlarını sözcük dağarcığımızda sabitlediğimizde, dünyanın temsilden-bağımsız özelliklerinin bu tanımlamaları karşılayıp karşılamaması herhangi bir görecelik ve keyfîlik meselesi değildir; çünkü dünyanın bu tanımlamaları karşılayan ya da karşılamayan özellikleri bu veya başka tanımlamalardan bağımsız olarak vardır.* 'Kedi' sözcüğünü şu ya da bu şekilde keyfî olarak tanımlarız ve sadece şu ya da bu tanımlamaya göre "Bu bir kedidir" diyebiliriz. Fakat bu tanımlamaları yaptığımız ve kavramları tanımlama sistemine ilişkin olarak uyguladığımız anda, bir şeyin bizim tanımımızı karşılayıp karşılamadığı artık keyfî ya da göreli değildir. 'Kedi' sözcüğünü, kendi tercihimize göre kullanmamız ve bu kullanımdan bağımsız olarak var olan ve bu kullanımı karşılayan bir nesnenin varlığı (mutlak, içkin, zihinden bağımsız) olguyu etkilemez. Goodman'ın aksine, 'dünyaları' yapmayız; gerçek dünyanın uyduğu ya da uymadığı *betimlemeler* yaparız. Bütün bunlar bizim kavramsal sistemimizden bağımsız olarak var olan bir gerçekliğin bulunduğunu gösterir. Böyle bir gerçeklik olmaksızın, kavramların uygulanabileceği herhangi bir şey olmaz.

Dışsal gerçekçilikle tutarsız bir kavramsal görecelik versiyonu ortaya koyabilmek için aynı ifadenin (aynı cümle değil fakat aynı ifade) bir kavramsal dünyada doğru, diğer kavramsal dünyada yanlış olduğu bir örnek seçmeliydik. Ben bir şekilde akla yatkın olan bu tarz herhangi bir örnek görmedim. Standart örnekler şunlardır: Diyelim ki bir gerçeklik alanını temsil etmek için elimizde farklı modellerimiz var, mesela Newton fiziğine karşı Aristoteles fiziği ya da yerin yüzeyine ilişkin Mercator projeksiyonuna karşı standart bir küre temsili. Şimdi, Mercator projeksiyonunda, Grönland Brezilya'dan

daha büyük bir yer kaplar; fakat küre modelinde, Grönland Brezilya'dan daha küçük bir yer kaplar. Elimizde aynı gerçekliğe ait, her ikisi de doğru ama gerçekte tutarsız olan iki model yok mudur? Hayır yoktur. Mercator projeksiyonu, sadece Brezilya ve Grönland'ın görece büyüklükleri bakımından kusurludur. Aristoteles fiziği ve Mercator projeksiyonu gibi belirli modellerin, dünyanın belirli nitelikleri konusunda yanıldıkları ya da onları çarpıttıkları gayet iyi bilinen bir gerçektir.

Dünya hakkındaki bütün doğru açıklamalar tutarlı bir şekilde birbirlerini doğrulayabilmedir. Eğer birbirlerini doğrulayamıyorlarsa, hepsinin doğru olması imkânsızdır. Elbette, kapalılık, belirsizlik, aile benzerlikleri, açık yapısal doku, bağlamsal bağımlılık, teorilerin mukayese edilemezliği, çok anlamlılık, teorinin inşâsında mevcut olan idealizasyon, alternatif yorumlar, teorinin kanıt yoluyla eksik belirlenmesi ve diğer birçok meselelerle ilgili problemlerle sürekli karşılaşıyoruz. Fakat bunlar bizim temsil sistemimizin özellikleridir; yoksa bu sistemlerin bazılarının az ya da çok yeterli olacak şekilde temsil etmek üzere kullanılabildiği, temsilden bağımsız gerçekliğin özellikleri değildir. Aynı cümle bir kavramsal şemada doğruluğu başka bir kavramsal şemada ise yanlışlığı ileri sürmek için sıklıkla kullanılabilir. Ancak bu, defalarca açıkladığımız gibi, gerçek bir tutarsızlığı göstermez.

Doğrulamacı Delil

Yirminci yüzyıl felsefesi dil ve anlama takılmıştır ve bazılarının, "hiçbir şey dilden ve anlamdan ayrı olarak var olamaz" düşüncesiyle kaçınılmaz olarak uğraşmasının nedeni belki de budur. Önceki yüzyıllarda felsefe, deneyim ve bilgiye takılmıştı ve o dönemin felsefecileri deneyimden ve bilgiden bağımsız bir gerçekliğin var olamayacağı düşüncesiyle uğraşmışlardı. On yedinci yüzyıldan beri Batı felsefe tarihinde, gerçek-

çiliğe karşıt en yaygın delil epistemik yaklaşımlardan türetilmiştir.

Gerçekçiliğe karşıt doğrulamacı delillerin ardındaki temel felsefî güdünün, ilk etapta şüpheciliği mümkün kılan, görünüşle gerçeklik arasındaki uçurumu ortadan kaldırarak, şüphecilik olanağını tartışmaların dışına itme çabası olduğunu düşünüyorum. Eğer gerçekliğin sadece deneyimlerimize bağlı bulunduğu, deneyimlerimiz bir şekilde gerçekliğin kurucusu olduğu kabul edilirse, deneyimlerimizden yola çıkarak gerçekliğin ötesine asla gidemeyeceğimizi söyleyen şüphecilik biçimi yanıtlanmış olur.

Bu, felsefenin ısrarcı bir tutkusudur. Kant'ın aşkın idealizmi, Berkeley'deki versiyondan daha karmaşık bir biçime sahiptir ve aynı tutku, bir kişinin diğer insanların bir ifadeyi kullanarak kastettikleri şeyi gerçekten anlamış olup olmadığına dair duyulabilecek şüpheden gizli bir tortu kalmayacak şekilde anlamı 'kamusal' terimlerle, hatta 'davranışsal' olarak çözümlemek adına son dönem yirminci yüzyılda yapılan çeşitli çabalarda da yaşamaktadır.

Fakat bu teşhisimde haklı olsam bile, bu durum söz konusu delilleri cevaplamaz, bu yüzden şimdi gerçekçilik karşıtı en güçlü doğrulamacı delil olarak düşündüğüm delili sunacağım:

Delil şu şekildedir:

Kendi kendinize gerçekten neyi, ama *gerçekten* neyi, bildiğinizi sorun. Pekâlâ, bir sandalyede oturduğunuzu gerçekten bildiğinizi söyleyebilirsiniz, önünüzde bir masa var ve bilgisayarın ekranına bakıyorsunuz. Fakat bunun üzerine düşünürseniz, gerçekten bildiğiniz şeylerin belirli deneyimleri yaşamanız olduğunu anlayacaksınız; dolayısıyla sandalye, masa ve bilgisayar ekranı hakkındaki bu iddiaları ileri sürdüğünüzde, ya deneyimleriniz hakkında ya da gerçekten bilmediğiniz

bir şeyler hakkında konuşuyorsunuzdur. Ayrıca, eğer deneyimleriniz dışında bir şeyler hakkında konuşmaya çalışsaydınız, bilmediğiniz bir şeyler hakkında konuşuyor olacaktınız. Kendinize dünyayı nasıl bildiğinizi sorarsanız, cevap şu olmak zorundadır: Deneyimlerinizden. Ne var ki, burada bir ikilemle karşı karşıyasınız. Ya bildiğinizi iddia ettiğiniz şeyler, deneyimlerinizin içeriğinin basit bir raporudur ya da bu içeriklerin daha ötesine giderler. Eğer ilkiyse, o zaman deneyimlerinizin dışında bilinen bir şey yoktur. İkincisi ise, doğrulayamayacağınız iddialar ileri sürüyorsunuzdur, çünkü doğrulama tamamen deneyime dayalıdır ve önceki hipotezdeki gibi deneyimlerinizin ötesinde iddialar ileri sürüyorsunuzdur.

Örneğin, şu an önümde bir masanın olduğunu bildiğimi iddia edeyim. Böyle bir iddianın anlamı nedir? Direk bilgisine sahip olduğum her şey dokunsal ve görsel deneyimlerdir ve benim (ya da bir başkasının) direk sahip olabileceği bilgi, bu tür deneyimlerin daha fazlasıdır. O halde, orijinal iddiam hangi değerdedir? İddiam ya gerçek ve olası deneyimlerin varlığı iddiasıyla (yirminci yüzyıl jargonunda 'duyu verisi'; on yedi ve on sekizinci yüzyıl jargonunda 'düşünceler', ve 'izlenimler') eşdeğerdir ya da daha fazlası iddia edilirse, o zaman da bu, herhangi bir inceleme yoluyla bütünüyle ulaşılamaz ve bilinemez bir şey hakkındaki iddia olmalıdır. Böyle bir iddia deneysel olarak boştur. Sonuç açıktır: Deneyim gerçekliğin kurucusudur.

Bu delil birçok yazarda mevcuttur ve bu sonuç değişik kelimelerle ifade edilmiştir: "Nesneler düşüncelerin toplamıdır" (Berkeley). "Nesneler duyuların kalıcı olasılığıdır" (Mill). Deneysel açıklamalar tortusuz bir biçimde duyu verileri hakkındaki açıklamalara (yirminci yüzyıl görüngücülüğü) tercüme edilebilir. Berkeley "madde olmasaydı onu asla bilemezdik,

madde olmasa her şey aynı kalır" derken, bu delili derli toplu bir biçimde özetler.

Bana öyle geliyor ki bu delilin iki ucu vardır. İlki, algılayabileceğimiz her şey bizim kendi deneyimlerimizdir. Bu nedenle, deneyimlerimizin ötesinde bir gerçeklik olması gerekiyorsa, bu bilinemez ve nihayetinde anlaşılamazdır. İkincisi, birincinin uzantısıdır. Gerçek dünya hakkındaki iddialar için sahip olduğumuz temel, yalnızca deneyimlerimizdir. Bundan dolayı, gerçek dünya hakkındaki iddialarımız deneyimlerimizin içeriğinin ötesine gidiyorsa, o zaman hiç bir epistemik temeline sahip olamadığımız bir şeyi postulat olarak koyduğumuz eski hipoteze döneriz.

Her iki ucun da yanıldığını düşünüyorum. Sırasıyla inceleyelim. Bir kişi bilinçli bir şekilde herhangi bir şey algıladığında aslında belirli bir deneyimi yaşamış olur. Örneğin, her görsel algılamada buna karşılık gelen görsel bir deneyim söz konusudur. Biçimsel bir konuşma ediminde, 'Masayı gördüm' demek, "Bir çeşit görsel bir deneyim yaşıyorum" anlamına gelir. Ancak görsel deneyimin görsel algılamanın temel bir öğesi olduğu gerçeğinden, görsel deneyimin algılanan şey olduğu anlamı çıkmaz. Kısacası, birinin gerçek dünyayı algılamak için algısal aygıtları kullanması ona direk olarak ulaşması anlamına gelmez. O halde, söz gelimi şu an önümde masamı görüyorum. Böyle bir durumda, basitçe masayı algılarım. Bunu yaptığımda algısal bir deneyime sahibimdir; fakat algısal deneyim ne algının nesnesidir ne de masanın orada oluşu sonucuna varabileceğim bir temelin kanıtıdır. Masanın orada olduğuna dair 'kanıta' dayanan bir 'sonuca' varamam; daha doğrusu, onu sadece görürüm. Bu nedenle, delilin ilk ucu yani algısal

deneyimde kullanabileceğimiz her şeyin bizzat algının içeriği olduğu iddiası hatalıdır.[1]

İkincinin de hatalı olduğunu düşünüyorum. Delilin selameti açısından, önümde bir masanın olduğuna dair şu anki iddiamın epistemik temelini, şu anki duyu deneyimlerimin varlığı olarak kabul edelim ve orada bir masanın olduğuna dair iddianın da (eğer genel bir yaklaşımla yani saf ve gerçekçi bir yolla anlaşılırsa) deneyimlerim hakkındaki yargıların basit bir özetinden daha fazlasını ifade ettiğini kabul edelim. Ne olur? Bundan, orada bir masanın varlığına dair iddianın bilinemez bir şeyi, olası herhangi bir kanıt ya da diğer epistemik temelin ötesine giden bir şeyi ifade ettiği sonucu mu çıkar? Böyle bir sonuç çıkmaz. Bilgimin epistemik temelinin şu anki deneyimlerim olduğu olgusundan, bilebileceğim her şeyin deneyimlerim olduğu sonucu çıkmaz. Tersine örneği betimleme yöntemimiz, tam olarak deneyimlerimin kendi başına bir deneyim olmayan bir şeye ulaşmama olanak verdiği bir durumdaydı.

Deneysel iddiaların çoğu zaman üretildikleri epistemik temelin ötesine gitmesi, felsefede tanıdık bir durumdur. Bu iddialar bilimsel bir hipotezin ileri sürülmesinde sadece elde edilebilir kanıtların bir özeti olsalardı, böyle durumlarla çok fazla karşılaşmazdık.

Bununla birlikte gerçekçilik karşıtı duruşu savunanlar bu noktada şöyle söylemek isteyeceklerdir:

---

[1] Buradaki tartışmanın kısalığı için özrdilerim. Aynı konuları Intentionality kitabımın 2. bölümünde daha detaylı ele aldım. Anlam verisi teorisine karşıt en iyi argüman için bkz., J. L. Austin, *Sense and Sensibilia*, (New York: Oxford University Press, 1962).

Gerçekçilik karşıtı delile karşı bu cevapları sunarken, gerçek dünyadaki zihinden bağımsız nesneleri gerçekten algıladığınızı üstü kapalı olarak önvarsayıyorsunuz, fakat bunu varsaymaya kesinlikle hakkınız yok. Delilin can alıcı noktası şu ki, bu deneyimlere tam olarak sahip olabilirsiniz ve orada herhangi bir masa olmayabilir. Fakat durum bu şekilde olursa, deneyimi orada bir masanın varlığına dair 'sonucunuza' yönelik bir 'kanıt' olarak düşünüp düşünmememizin bir önemi olmaz. Asıl olan şu ki, orada bir masanın varlığına ilişkin inanca sahip olmanızın tek temeli, bu duyu verinizin varlığıdır ve eğer masa duyu verisinin üstünde ve ötesinde bir şey olarak kabul ediliyorsa, duyu verisi inancınızı doğrulamanız için yeterli olmayacaktır; çünkü kesin olarak bu deneyimlere sahip olabilirsiniz ve tamamen yanılabilirsiniz. Dışsal bir gerçekliğin var kabul edilmesi edilmesi aslında bilinemez ve nihai olarak anlaşılamaz bir şeyin var kabul edilmesidir.

Bunun cevabı nedir? Bu tartışmada genel şüpheciliğe cevap vermeye çalışmıyorum. Bu, bu kitabın kapsamını aşan bir takım sorularla ilgilidir. O halde bu delilin selameti açısından, bu deneyimsel içeriklere tam olarak sahip olduğumu ve bütünüyle bir halüsinasyon yaşadığımı; geleneksel epistemolojinin bütün korkularını yaşamak zorunda olduğumu: Bir fıçının içinde bir beyin olduğumu, kötü bir iblis tarafından kandırıldığımı, hayal gördüğümü vb. kabul edelim. Fakat bundan, önümde bir masa olduğuna dair iddiamın beni bu iddiayı ileri sürmeye iten deneyimlerin basit bir özeti olduğu sonucu çıkmaz. Yani, şüphecilik haklı olsa bile ve ben sistematik olarak yanılsam da, *hakkında yanıldığım şeyler, gerçek dünyanın özellikleridir.* Bu özellikler hakkında sistematik olarak yanılma olasılığı, onlar hakkındaki iddialarımın duyu deneyimlerime ilişkin yargılarımın basit bir özeti olduğunu göstermez.

Bunlar antik savaş alanlarıdır ve epistemik savaşlar nedeniyle manzara bir hayli perişandır. Fakat inanıyorum ki, felsefi alanın temel mantıksal coğrafyası basittir ve kolaylıkla fark edilebilir: Gerçekçilik karşıtı doğrulamacı delil şu şekildedir:

1. Algılarla ulaşabildiğimiz her şey, bizim kendi deneyimlerimizin içeriğidir.
2. Dış dünyaya ilişkin iddialarda sahip olabileceğimiz epistemik temel, yalnızca algısal deneyimlerimizdir.

Dolayısıyla,

3. Hakkında anlamlı olarak konuşabileceğimiz tek gerçeklik, algısal deneyimlerin gerçekliğidir.

Birinci ifadenin yanlış olduğunu düşünüyorum. Biz tipik olarak dünyadaki nesneleri ve bağıntı durumlarını algılarız. Ayrıca ikinci ifadenin, doğru olmasına karşın üçüncü ifadeyi işaret etmediğini öne sürmüştüm. Deneysel iddiaların ancak, kanıtsal ya da epistemik temellerinin özetleri olarak anlaşıldığı ölçüde anlamlı olduklarını varsaymak bir yanılgıdır. Sonuç olarak, radikal bir hata olasılığının, şüphecilik tarafından öne sürülen bir olasılığın, konumuzla ilgisiz olduğunu iddia ettim. Sistematik olarak yanılıyor olsak bile (geleneksel şüphecilik), bundan üçüncü ifadedeki sonuç gelmez. Aksine eğer şüphecilik haklıysa, hakkında yanıldığımız şey gerçek dünyadır.

Gerçekçilik karşıtı diğer doğrulamacı delil versiyonlarının da farkındayım, ancak on yedinci yüzyıldan mantıkçı pozitivizme kadarki sürede deneyci gelenekte en yaygın versiyonun bu olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda bütün bu gelenekteki, genelde epistemolojinin ve özelde Kartezyen şüpheciliğe karşı ileri sürülen çabaların, bütün felsefi girişimler içinde merkezi bir rol oynadığının da farkındayım. Bunları yanlış kabul ediyorum. Epistemoloji bir öneme sahiptir fakat kesinlikle felsefi girişimlerde merkezî bir yer işgal etmez. Tartıştı-

ğım şekildeki epistemolojik değerlendirmelerin, gerçekçilik karşıtlığı açısından hiçbir zaman güvenilir bir delil sunamamasının asıl nedeni, bu değerlendirmeleri ifade itmek için bile gerçekliği önvarsaymak zorunda oluşumuzdur. Bir sonraki bölümde bu noktaya tekrar döncccğim.

Ding an Sich Delili

DG'ye karşıt kayda değer bir başka delil daha vardır; kendinde şeylerle (things in themselves) ilgili olan bu delil *ding an sich* delilidir.

Çağdaş felsefede açık bir biçimini bulmak zor olsa da, bu delil sözlü gelenekte devam etmektedir. Bu delili kavramsal görecelikten ve doğrulamadan doğan delillerin bir bileşimi olarak düşünmek en iyisidir. Bu delil şu şekilde ifade edilebilir:

Algılama, düşünce, araştırma vb. dünyalarıyla ilgilendiğimizde, daima bir kavramsal şema dahilinde çalışırız. Hatta 'deneyimler' olarak adlandırdığımız şeyler, hiçbir zaman doğrudan 'gerçeklik' olmazlar, kavramlar onlara nüfuz etmiştir ve onlar nihaî olarak yalnızca diğer deneyimlere göndermede bulunabilirler. Onların gerçeklik için gerçekten yeterli olup olmadıklarını görmek için, temsillerimiz ve temsillerimizin sunma iddiasında olduğu gerçeklik arasındaki ilişkiyi inceleyebileceğimiz bir Tanrısal bakış açısı yoktur. Bu ilişkileri bu taraftan görebilmemiz mümkün değildir; daha doğrusu biz daima temsillerimizin -inanışlarımız, deneyimlerimiz, dile dökmelerimiz vb.- içerisindeyiz. Çünkü gerçekliği doğrudan irdelemek için bir takım temsillerimizin dışına çıkamayız; zira gerçeklikle temsil arasındaki ilişkiyi inceleyebileceğimiz temsil dışı bir nokta yoktur. Ve kendinde şeylere karşı ölçerek temsillerimizin yeterliliğini değerlendirme olasılığı bile bulunmadığından, aşkın bir gerçeklikten söz etmek doğal olarak son

derece anlamsızdır. Elde edebileceğimiz, erişebileceğimiz tüm gerçeklik, temsil sistemimizin içinde mevcuttur. Bu sistem içerisinde bir gerçeklik (içsel gerçeklik) olasılığı vardır. Fakat sistemin dışında bir gerçeklik olduğu iddiası Kant'ın *Ding on sich* (kendinde şeyler) mefhumu kadar boştur ve sadece bilgimizin değil, dilimiz ve düşüncemizin de erişiminin ötesindedir. Dışsal gerçekliğin bize sunduğu şey düşünülemez bir şeydir; tanımlanamaz, ulaşılamaz, bilinemez, konuşulamaz ve nihai olarak anlamsız bir şeydir. Böyle bir gerçekliğin asıl problemi yanlış olması değil, nihai olarak anlaşılamaz olmasıdır.

Bu delille ne yaparız? Tekrar etmek gerekirse, eğer bunu açık bir delil olarak ifade etmeye çalışırsak, birtakım öncüller ve çıkarımlarla birlikte, beklenen sonucun nasıl aşağıdaki gibi olacağını anlamak zordur:

Öncül: Herhangi bir bilişsel durum, bir takım bilişsel durumların parçası olarak ve bir bilişsel sistem içinde ortaya çıkar.

Bu öncülden aşağıdaki sonuca ulaşılması bekleniyor:

Çıkarım 1: Bütün bilişsel durumlar ve sistemler ile bilmek için kullanıldıkları gerçeklik arasındaki ilişkiyi incelemek için onların dışına çıkmak imkânsızdır.

Ve buradan da aşağıdaki sonuca varılması bekleniyor:

Çıkarım 2: Hiçbir biliş asla bilişten bağımsız var olan bir geçekliğin bilişi değildir.

Eğer tam olarak anlaşılırsa, öncülden gerçekten birinci çıkarıma varılır. Bütün temsiller birtakım temsiller içerisinde ve bir temsil sistemi içinde oluşur. Bu nedenle, bir yandan birtakım temsilî durumlar ve temsil sistemi arasındaki ilişkinin herhangi bir temsili de, öbür yandan da temsil edilen gerçeklik de bir temsil sistemi içinde oluşur. Peki, o halde ne olacak?

Bütün bilişsel durumların bir bilişsel sistem içerisinde olması olgusundan, basitçe hiç bir bilişin asla bilişten bağımsız bir gerçekliğin doğrudan bilişi olamayacağı çıkarımına varılmaz. Yani İkinci çıkarıma varmak mümkün değildir. Doğrusu bana öyle geliyor ki, böyle bir çıkarıma varılmasını beklemek, eski zaman idealizminin düşmüş olduğu yanılgıya düşmekten farklı değildir.

Sorunun Teşhisi

Şimdi, gerçekçiliğe saldırmanın teknik olarak yetenekli felsefeciler arasında bile neden moda olduğuna dair kısmi bir teşhis sunmak ve gerçekçiliğe karşı bu zayıf deliller üzerinde biraz daha durmak istiyorum.

Batı felsefesindeki en eski tutkulardan biri doğruluk ve gerçekliğin şu ya da bu şekilde bir olması gerektiğini düşünmektir. Şu ya da bu şekilde, bizim normal olarak düşündüğümüz üzere böyle bir doğruluk ve gerçeklik gibi bir şey olsaydı, o zaman doğruluk gerçekliğe mükemmel bir ayna tutmak zorunda olurdu. Bizzat gerçekliğin doğası, doğru ifadelerin kusursuz inşâsını sağlamak zorunda olurdu. Bu duruşun klasik bir ifadesi Wittgenstein'ın *Tractatus*'undadır[1], fakat bu düşüncenin Plato kadar eski olduğunu düşünüyorum. Ne zaman felsefeciler gerçekliğin inşâsı ve doğru temsilin inşâsı arasında tam bir eşbiçime ulaşma konusunda ümitsizliğe kapılsa, genel eğilim bizim saf doğruluk ve gerçeklik kavramlarımızın şu ya da bu şekilde itibar kaybettiğini düşünmek oluyor. Ne var ki bu kavramlar, itibar kaybetmedi. İtibar kaybeden şey

[1] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, (London: Routledge and Kegan Paul, 1922).

doğruluk ve gerçeklik arasındaki ilişkinin yanlış yorumlaması oldu.

Birçok felsefecinin, saf dışsal gerçekçinin kabul etmek zorunda olduğunu düşündükleri şekliyle gerçeklik ve doğruluğun bir olamayacağının basit fakat derin bir nedeni vardır. Neden şudur: Bütün temsiller ve daha ziyade bütün doğruluk temsilleri daima diğerleri değil de belli yönler açısındandır. Bütün temsillerin yönsel karakteri, temsilin sürekli belli bir kavramsal şema içinde ve belli bir bakış açısından yapıldığı olgusundan türetilir. Bu yüzden, örneğin, eğer ben önümde duran maddeyi su olarak tanımlıyorsam, gerçekliğin aynı parçası ben onu H_2O olarak tanımlıyormuşum gibi temsil edilir. Fakat tabi ki, su ve H_2O olarak tanımladığımda aynı maddeyi farklı yönler açısından temsil ediyorum. Kabaca ifade edersek, herhangi bir şeyi temsil etmek için sonsuz sayıda farklı bakış açısı, farklı yön ve farklı kavramsal sistemler vardır. Bu doğruysa ve kesinlikle böyleyse, o halde, birçok geleneksel felsefecinin özlemini duyuyor göründüğü doğruluk ve gerçekliğin birliğini sağlamak imkânsız olacaktır. Her temsilin yönsel bir biçimi vardır. Her biri diğerleri değil de bu yönler açısından hedeflerini temsil eder. Kısacası, bizim temsil ettiğimiz gerçeklik ancak belli bir bakış açısındandır fakat ontolojik olarak nesnel gerçekliğin herhangi bir bakış açısı yoktur.

8

Gerçek Dünya Var mı?

Bölüm II: Dışsal Gerçekçiliğin Bir Kanıtı Olabilir mi?

Akledilebilirliğin Arkaplan Koşulu Olarak Gerçekçilik

Gerçekçiliğe yöneltilmiş belli başlı standart delillerin geçersiz olduğunu söylemiştim. Gerçekçiliğin lehine ileri sürülebilecek herhangi bir delil var mıdır peki? Bizim temsillerimizden bağımsız bir dünyanın var olduğunu gösterecek bir delilin talep edilmesinde şaşırtıcı bir şey vardır. Kant'ın böyle bir kanıtın olmamasını bir skandal olarak gördüğünü ve Moore'un ise yalnızca iki elini göstererek kanıt ileri sürebildiğini fark ettim. Ancak Kant'ın hiçbir şeyin karşılayamayacağı bir beklenti ortaya attığı ve Moore'un karşılama girişimin ise bir şekilde 'esas noktayı kaçırdığı' düşünülebilir. Yine de Kant'ın beklentisinin karşılanması gerektiği ve Moore'un bir

düzeyde kesinlikle haklı olduğu düşünülebilir. Kesinlikle onun iki eli vardır ve iki eli varsa, o halde dışsal dünya da vardır. Bu doğru mu? Neler oluyor? Hem dışsal gerçekliği kanıtlamaya yönelik tutkumuzu hem de herhangi bir kanıtın, ispatlanmak istenen şeyi doğru kabul ettiği[1] yönündeki hissimizi açıklamamız gerekir.

Dışsal gerçekliğe yönelik bir kanıt istemi, bir parça 1960'larda akılcılığın kanıtlanmasına yönelik duyulmaya alışılmış olan; "Akılcılık için sizin deliliniz nedir?" şeklindeki istemlere benzer; çünkü ortaya atılan her karşı çıkış, bir şekilde karşı çıkılan şeyi önvarsayar. Herhangi bir 'delil' veya 'kanıt' sunma girişimi, zaten akılcılığın standartlarını önvarsaymaktadır, çünkü bu standartların uygulanması, bir şeyin bir delil ya da bir kanıt olmasının kurucusudur. Kısacası, akılcılığı delil yoluyla kanıtlayamazsınız, çünkü deliller zaten akılcılığı önvarsayar. Talebin, sürekli anlamsız olan fakat bize her nasılsa bir sorumlulukmuş gibi görünen bir çerçeveden yola çıkarak bu çerçeveyi doğrulamak olduğu yerde birçok genel çerçeve vardır. Bu nedenle, akılcılık ve geçerlilik ölçütü içinde geçerli veya akılcı olan özel bir delil ileri sürülebilse bile, bu ölçütler içerisinde akılcılığın akılcı veya geçerliliğin geçerli olduğu kanıtlanamaz. Benzer şekilde, İngilizce kendi içinde gramatik bir yapı kurduğundan, belli bir kelimeler listesinden gramatik yada gramatik olmayan İngilizce cümleler kurulabilir; ancak İngilizce, gramatik yada gramatik olmayan bir dil olarak kurulamaz. Dışsal gerçekliğin bu tür delillerle kanıtlanmaya çalışılması, buna benzer bir çabayı andırırdı. Bu, sanki biri temsillerin temsil ettiği şeyi tesis etmeye çabalıyormuş gibi olurdu. Şu ya da bu iddianın şeylerin dışsal dünya-

---

[1] Beg the question, ispatlanmak istenen şeyin doğru varsayılması. (ç.n.)

daki gerçek keyfiyetleri ile örtüşüp örtüşemediği gösterilebilir; fakat bu yolla dışsal dünyanın var olduğu iddiasının, şeylerin dışsal dünyadaki keyfiyetleri ile örtüştüğü gösterilemez. Çünkü dışsal dünya ile örtüşme veya örtüşememe ile ilgili herhangi bir soru zaten bu iddianın örtüşüp örtüşemediği bir dışsal dünyanın varlığını önvarsayar. Bu yüzden, dışsal gerçeklik ne bir tez ne de bir hipotezdir; o, bu türden belli tez veya hipotezlere sahip olmanın koşuludur.

Dışsal gerçekçiliğin lehine olan çağdaş standart delillere bakarsanız, bu tartışmaların tamamında yanlış olan bir şeyin olduğunu görürsünüz. Bilimde bir noktada yakınlaşmanın, gerçekçiliğe yönelik bir tür deneysel kanıt sunması, gerçekçiliğin standart bir delili, belki de tek standart delilidir. Değişik zaman ve mekânlarda çalışan farklı bilimsel araştırmacıların benzer ya da aynı sonuçlara varmalarına getirilebilecek en iyi açıklama, onların aynı hipotez ya da teorilerde yakınlaşmaya neden olan bağımsız bir gerçekliğin var olduğudur. Örtüşme ya da örtüşememe gibi görüngülerin var olma olasılığına yönelik anlayışımızda zaten gerçekçiliği önvarsaymakta oluşumuz, bu delilin zorluğudur. Bilimsel araştırmaların öngörülen alanda bir noktada yakınlaşıp yakınlaşmadığı meselesini öne sürmek için bile, araştırmalarla meşgul olan araştırmacılardan bağımsız olarak var olan bir gerçekliği önvarsaymak zorundayız. Bu araştırmalar yakınlaşır ya da yakınlaşamaz fark etmez; bütün bu yakınlaşma tartışması, gerçekçiliği önvarsayar; çünkü bu, ister yanlış ister doğru olsun "Bilim bir noktada yakınlaşır" ifadesinin, bu ya da herhangi bir başka ifadeden bağımsız bir gerçeklikle ilgili olduğunu önvarsayar. Bu başka bir tarzda şöyle ortaya konabilir: Sosyal psikoloji gibi bilimin yakınlaşamadığı alanlarda bizim başarısızlığı kabulümüz, gerçekçilik için bilimin yakınlaştığı alanları kabulümüz kadar kanıt sunar, yani hiç bir kanıt sunmaz; çünkü bir şeyi yakınlaş-

ma ya da yakınlaşmama olarak kabul ederken zaten gerçekçiliği varsaymış oluyoruz.

Yakınlaşma delilinin, sıklıkla, dışsal gerçeklik için genel bir delil olarak değil bilimsel teoriler tarafından ileri sürülen gözlenemez varlıkların varlığına yönelik bir delil olarak sunulduğunun farkındayım. O halde bir ikilemle karşı karşıyayız. Şu yönden bakacak olursak, eğer yakınlaşma delili elektronlar gibi bir şekilde gözlenemeyen varlıkların varlığını saptayan bir delilse, o halde yakınlaşma kavramı kanıt, doğrulama ve doğruluk gibi genel kavramlara herhangi bir şey eklemez. Elektronlara yönelik önkabule sahip olan atom teorisi, hem sizin hem benim laboratuarımda doğrulanıyorsa, o zaman bu, teorinin doğruluğunun başka bir kanıtıdır ve eğer teori elektronların varlığını gerektiriyorsa, o zaman elektronların varlığına iyi bir kanıt bulmuş oluruz. Yakınlaşma kavramı bu hikâyeye hiçbir şey eklemez. Farklı türde gözetlenemez varlıklara ilişkin bu tarzda birçok hikâyeye sahip olabilirliğimiz de bize bilimsel doğrulama ve yanlışlamanın örneklerini içeren bir listeden başka bir şey vermez. Diğer taraftan bakacak olursak, eğer yakınlaşma delili, bilimsel araştırmanın sosyolojisi hakkında hakiki bir üst-teori yani ikincil düzeyde deneysel olgu meselesi olarak farklı zamanlarda ve mekânlarda çalışma yapan bilim adamlarının bir laboratuardan diğerine hep aynı noktada birbirine yaklaşan sonuçlara varma eğilimi olduğu ve bu yakınlaşmanın da gerçekçilik kanıtını doğruladığı ile ilgili bir teori olarak görülürse, o halde bu daha önce ileri sürdüğüm şu itiraza maruz kalır: Yakınlaşma problemini inceliyor olabilmemiz için bile gerçekçiliği önvarsaymak zorundayız.

Bu noktaya daha fazla vurgu yapmak için, Moore'un 'kanıtındaki' yanlışın ne olduğunu sorgulamak istiyorum. Moore, eller, kâğıt parçaları, ayakkabılar, çoraplar vs. gibi iki ya da fazla şeyin varlığının ispatıyla, 'dışımızdaki şeyler'in var-

lığını ve yalnızca bu nedenle de 'Dışsal Dünya'nın varlığını kanıtladığını düşünüyordu. Çünkü kendisinin dediği gibi, "bu hemen, uzayda karşılaşılacak bir şeyler olmasını gerektirecektir."[1] Bu görüşe göre, onun öncülüyle çıkarımı arasındaki ilişki tam olarak bir gerektirme ilişkisidir: İki elimin var olduğu önermesi dışsal dünyanın varlığı önermesini gerektirir. Dışsal dünyanın varlığı iki ele sahip olduğum önermesinin bir doğruluk koşuludur, aynı şekilde en az bir elimin varlığı da bu önermenin bir doğruluk koşuludur. Eğer iki ele sahipsem, bu durum hemen "uzayda karşılaşılacak şeyler vardır" iddiasını gerektirir. Moore bu 'öncülü' bir gösteriyle sağlamlaştırır. Basitçe belirli hareketler yapmak suretiyle ellerinin varlığını 'kanıtlar'. Ne var ki burada şüphe uyandıran bir şey vardır. Örneğin Berkeley, Moore'un iki eli olduğu konusunda hemfikir

---

[1] Kritik paragraflar şunlardır:
Yani, şu anda hem bir kâğıt parçasının hem de bir insan elinin varlığını kanıtlayabilirsem, 'dışımızdaki şeyler'in varlığını da kanıtlayabilirim; bir ayakkabının ve çorabın varlığını kanıtlayabilirsem, 'dışımızdaki şeyler'in varlığını da kanıtlayabilirim vs.; benzer şekilde, iki kâğıt parçasının ya da insanın iki elinin ya da iki ayakkabının ya da iki çorabın vs. varlığını kanıtlayabilirsem de bunu kanıtlayabilirim. O halde açıkça görünüyor ki, bu gibi binlerce farklı şey vardır ve eğer ben herhangi bir anda bunlardan herhangi birini kanıtlayabilirsem, bizim dışımızdaki şeylerin varlığını da kanıtlayabilirim. Bu şeylerden herhangi birini kanıtlayamaz mıyım ?
Kant'ın, bizim dışımızdaki şeylerin varlığının olası tek kanıtı olduğunu ve bu kanıtında kendi açıkladığı görüş olduğunu beyan etmesiyle bunun doğrulanmasından beri, sanırım şuan ben her birisi kusursuz bir şekilde sağlam olmak üzere oldukça fazla sayıda farklı kanıt sunabilirim; ve başka herhangi bir zamanda da başka kanıtlar sunabilecek durumdayım. Örneğin, şu an insanın iki elinin varlığını kanıtlayabilirim. Peki nasıl? İki elimi kaldırarak ve sağ elimle belli bir işaret yaparken 'elin birisi burada', sol elimle belli bir işaret yaparken de 'diğeri de burada' diyerek. Ve eğer ben bunu yaparak ve yalnızca bu yolla bile dışsal şeylerin varlığını kanıtlarsam, bunu birçok farklı yollarla da yapabileceğimi de hepiniz anlarsınız. Örnekleri çoğaltmaya gerek yok. G.E. Moore, Philosophical Papers, "Proof of an External World" (London: George Allen &Unwin, 1959), s. 145-46.

olurdu fakat iddia edilen gerektirmeye karşı çıkardı, dolayısıyla görünüyor ki sanki Moore "ispata çalıştığı şeyin doğru olduğunu varsayıyor." Tartışılan şey tam da bu gerektirme değil midir?

Moore'un kanıtının kaygı verici en az iki özelliği olduğunu ileri sürmek istiyorum: İlki, DG'nin herhangi bir doğruluk koşulu olduğu varsayımıdır. İkincisi ise, gerçekçiliğin 'uzaydaki' dışsal 'nesneler' hakkında bir teori olduğunu ileri süren önceki varsayımla ilişkili bir varsayımdır. Bu görüşlere karşı olarak, benim ileri sürmek istediğim iddialar ise şunlardır: Birincisi, her ne kadar aralarında keskin bir ayrım olmasa da, doğruluk koşulları ve anlaşılabilirlik koşulları arasında genel bir ayrım yapmamız gerekir. Bir sözün doğruluk koşullarının paradigmatik örneklerine benzemeyen anlaşılabilirlik koşulları vardır, hatta daha doğrusu genel olarak niyetliliğin işleyiş koşulları vardır. Sözü normal olarak anlarken bu koşulların doyurulduğunu varsayarız ve eğer böyle varsaymamışsak, ifadeleri önceki tarzda anlayamayız ya da doyum koşullarıyla öncekinde sahip olduğumuz niyetli durumlara bile sahip olamayız. Daha önceki yazılarımda bu koşullardan bazılarını bir yandan inançlar ve diğer niyetli durumlar Ağı, öbür yandan da kapasitelerin, yetilerin vb. Arkaplanı olarak ayırmıştım. Burada ileri sürdüğüm iddia, DG'nin Arkaplanın önceden varsayılmış bir parçası olarak işlediğidir. DG'yi varsaymaksızın, sözcelemeleri normalde anladığımız şekilde anlayamayız. Ayrıca, ilgilendiğimiz düşünce ve söz türleriyle ilgilenmek için dahi DG'yi varsaymış olmak zorundayız. Bu nedenle DG'nin önvarsayılması, geniş bir düşünce ve dil yığını için *gerekli* bir önvarsayımdır. Bu önvarsayımdan, mesela dünyanın düz olduğuna dair önvarsayımımızdan, yüzyıllar önce vazgeçtiğimiz gibi vazgeçemeyiz.

Moore'a vermek istediğim ikinci karşılık şudur: DG'yi, öngörüldüğü şekliyle deneysel bir tez olarak değil de belli tür tezlere sahip olma üzerine akledilebilirlik koşulu olarak bir kez düşündüğümüzde, o zaman onun 'uzay'da 'nesneler'in var olması teorisiyle özel bir bağlantısının olmadığını görebiliriz. Yedinci bölümün başında dediğim gibi, bizim 'nesneler' ve 'uzay (mekân)' kavramlarımız köklü bir biçimde değiştirilmiş olarak öngörülse bile -ki gerçekte atomik teori ve görelilik teorisi tarafından değiştirilmiştir- DG yine de dokunulmadan kalır. İtina ile vurgulayacak olursak, dışsal gerçekçilik, şeylerin nasıl olduklarına ilişkin bütün temsillerden bağımsız olarak, oldukları şeyi olmalarının bir yolu bulunduğu tezidir.

Temsillerimizden bağımsız bir gerçekliğin var olduğu tezi, şeylerin gerçekte nasıl olduklarını değil bir *olasılıklar uzayını* belirtir. Wittgenstein tarzı bir örnek kullanarak bunu şu şekilde düşünebiliriz: "Cüzdanımda hiç param yok", dediğimi düşünün. Bu durumda bu sözcelem, mantıksal olarak paranın varlığını göstermez. Şu önermeden,

$\sim(\exists x)$ (x para & x cüzdanımda)

(*'x paradır ve x cüzdanımdadır koşulunu sağlayan bazı x vardır' durumu yoktur.*)

şu sonucu çıkaramazsınız:

$(\exists x)$ (x para)

(*x paradır koşuluna sağlayan bazı x vardır*)

Orijinal sözcelem, diğer tüm benzerlerini istisna ederek sadece sahip olduğu anlamı üretir; biz onu, paranın varlığı önvarsayımına karşı olarak sadece bu anlamıyla anlarız. Bunun, paraya sahip olma olasılıkları uzayına karşı kendi anlamı vardır. Bu açıdan bakarsak, Dışsal Gerçekçilik oldukça yüksek sayıda ifadeler için bir olasılıklar uzayını belirtir.

Dışsal Gerçekçilik için 'Aşkın' bir Delil

Eğer bu öneriler, yani DG'nin bir Arkaplan önvarsayımı olması ve deneysel bir teori olmaması; mesela uzaydaki nesneler hakkında herhangi bir özel içeriğe sahip olmaksızın saf bir şekilde biçimsel olması doğruysa, dışsal gerçeklik için ileri sürebileceğimiz tek delilin, Kant'ın bu terime yüklediği birçok anlamdan birini düşünerek 'aşkın' bir delil olduğunu söyleyebiliriz: Belli bir koşulun önvarsayımlar taşıdığını varsayarız ve ardından da bunları açıklamaya çalışırız.

Fakat bunu yapmak için, karşı durduğumuz görüşün ne olduğu hakkında emin olmalıyız. Gerçekçilik karşıtlığı, tekil bir öğreti değildir ve birçok farklı biçime bürünür. Bu tartışma için en önemli iki görüş şudur: Birincisi, tüm gerçekliğin bilinç durumlarına bağlı bulunduğunu ileri süren görüş; ikincisi ise, gerçekliğin toplumsal olarak inşâ edildiğini, yani 'gerçek dünya' olarak düşündüğümüz şeyin yalnızca bir grup insan tarafından inşâ edilmiş şeylerin bir toplamı olduğunu ileri süren görüştür. Elimizde etiket olması bakımından, ilk görüşü 'görüngücü idealizm', diğerin ise 'toplumsal inşâcılık' olarak adlandıralım.

Görüngücü idealizme karşı basit bir aşkın delil vardır. Aşkın delilin, belirli bir koşulun önvarsayımlar taşıdığının varsayıldığı ve bu önvarsayımların gösterilmeye çalışıldığı bir delil olduğunu belirtmiştim. Fakat bu örnekte, 'koşul' bizim uygulamalarımızla ilgili olmak zorundadır ve 'önvarsayım' da bu uygulamaları gerçekleştirdiğimiz andaki birinci tekil şahıs olarak bizim, kendi bakış açımızdan önvarsaymak zorunda olduğumuz şeydir. Koşul, bizim ortak bir dilde birtakım sözcelemler yoluyla gerçekleştirdiğimiz birbirimizle iletişim kurabilme girişimidir, önvarsayım ise dışsal gerçekliktir. Bunu biraz daha açıklamak gerekirse öne sürdüğümüz varsayım,

sözcelemleri anlamanın normal bir yolu olduğudur ve ortak bir dilde söz edimleri gerçekleştirirken konuşmacılar tipik olarak normal bir şekilde anlaşılma çabası içinde olurlar. Burada vurgulamaya çalıştığımız nokta şudur: Geniş bir topluluğun (ileride daraltılacak) bu sözcelemleri normal olarak anlayabilmesi için akledilebilirlik koşulunun, şeylerin insan temsillerinden bağımsız olarak var olmalarının bir yolu olduğudur. Sonuç olarak, *bu tür sözcelemlerle normal anlamayı gerçekleştirmek için iletişime giriştiğimizde, dışsal gerçekliği önvarsaymak zorundayız.*

Dışsal gerçekçiliğin doğruluğunu kanıtlamaya çalışmadığımıza dikkat edin. Dışsal gerçekçilik için doğruluğu önceden varsayılmayan bir delilin olabileceğine inanmıyorum. Ancak belirli konuşmaları yaparken, bizim dışsal gerçekçiliği önvarsaydığımızı gösterebiliriz.

Delili geliştirmek için 'normal anlama' kavramını açıklamam gerekir. Pek çok söz edimi için ortak kabul görmüş veya normal bir anlama söz konudur. Bu genellikle 'diskotasyon'[1] (tırnağın kaldırılması) yoluyla sunulur; örneğin, "iki elim var" ifadesinin normal anlaşılması, bu ifadenin konuşmacının iki eli olduğunu ileri sürdüğüdür. Ne var ki, diskotasyon söz konusu olduğu yerlerde, her zaman normal anlamayı betimlen-

---

[1] Doğruluk konusunda örtüşme teorisine karşılık kullanılan 'diskotasyon' teorisi, kelime anlamı itibariyle alıntıyı sınırlayan tırnakların kaldırılması demektir. Teknik olarak, iki tırnakla özelleştirilen herhangi bir ifadenin doğruluk değerinin ancak aynı ifadenin, tırnakları kaldırılarak tekrar ifade edilmesiyle sağlanabileceğini savunan doğruluk teorisine verilmiş isimdir. Diskotasyon birkaç kelimeyle; tırnağı kaldırmak, alıntıyı kaldırmak, tahsis ve özelleştirmeyi ya da kotayı kaldırmak şeklinde çevrilebilse de, tanımını vermeyen bir isimlendirme olduğu ve kitabın bundan sonraki doğruluk ve örtüşme bölümünde uzun bir şekilde tanımlanıp tartışıldığı için onu diskotasyon şeklinde karşılamak daha uygun olacaktır. (ç.n.)

meye ilişkin ilave yöntemler mevcut olmalıdır. Bu nedenle, mesela, "iki elim var" ifadesinin normal anlaşılması için bir elin ne olduğunun olası bir betimlemesi olmalıdır.

Normal anlamayı betimleme serisine devam ederseniz fazla ilerlemeden, en azından genelde yorumladığımız şekilde doğruluk koşulları olamayan koşullara ulaşırsınız. Bunu anlamak için, Moore'un "iki elim var" iddiasını anladığımızda ne çeşit şeyleri otomatik olarak doğru kabul etmiş olduğumuzu kendinize sorun. Altıncı bölümde gördüğümüz gibi Arkaplanın cümlenin semantik içeriğinde açık olmayan ama bizim otomatik olarak doğru kabul etmiş olduğumuz birçok özelliği vardır. Örneğin, Moore'un ellerinin duruşunun bedeninin geri kalanıyla belirli bir ilişkide olduğunu kabul etmişizdir. Eğer o cümleyi şu cümledeki anlama benzer biçimde anlamış olsaydık tamamen farklı anlardık: "İki tane elmas kolyem var ve her ikisini de İsviçre'de bir banka kasasında saklıyorum; iki elim var ve onları da aynı banka kasasında saklıyorum."

Bu cümlenin, Moore'un ellerinin bir banka kasasında tutulmadığını ve hatta bedeni ile ilişkili olduğunu söyleyen ya da ima eden yeri neresidir? Bu, tam da bizim doğru kabul ettiğimiz şeylerden biridir. Moore'unki gibi basit bir ifadeyi bile anlamak için yapmak zorunda kaldığımız bu tür Arkaplan ve Veri Ağı (Network) önvarsayımlarının sayısında bir sınır yoktur. Bu nedenle örneğin, Moore'un bedeniyle şu ya da bu şekilde bağlantılı iki elinin olduğunu, ancak bunların sol kulağında ortaya çıktığını doğru kabul ettiğimizi varsayalım. Veya ellerinin kollarına ilişik olduklarını fakat bedeninin bir kum tanesi büyüklüğünde olduğunu ve her bir eli olanın Atlantik Okyanusu kadar büyüdüğünü varsayın. Aynı şekilde, insanların elleri olsaydı ve bunların aralıklarla yanan el fenerinde olduğu gibi ara sıra ortaya çıktığını sandığımızı varsayalım.

Arkaplandaki bu tür çılgınca değişimler nedeniyle, cümleyi şu anda anladığımızdan tamamen farklı anlayacaktık. Önemli olan şu ki, normal anlamalarımızda biz birçok şeyi önceden doğru olarak kabul ederiz fakat normal anlamalarımızdaki bu koşulların çoğu, ciddi anlamda tahrif olmaksızın ifadelerin doğruluk koşulları olarak düşünülemez. Bunlar ifadelerimizin doğruluk koşullarını *belirlememizde* bize yardım eden koşul türleridir. Bunlar bizatihi bu doğruluk koşullarının parçası değillerdir.

Şimdi ise dışsal gerçekçiliğin oldukça geniş bir sözcelem sınıfının normal anlaşılmasında, bir Arkaplan önvarsayımı olduğu iddiasını kanıtlamak istiyorum. Fakat bu, hem kuşatıcı hem de aslî olması bakımından, diğer birçok Arkaplan önvarsayımından farklıdır. Oldukça geniş bir sözcelem sınıfına uygulanması açısından kuşatıcı; bu sözcelemlerin dışsal gerçeklik olmaksızın normal anlaşılmasını korumamamız açısından ise aslîdir. Kuşatıcı olduğunu anlamak için onun aşağıda olduğu gibi oldukça geniş sayıda ve tamamen farklı türde sözcelemlere uygulanışına dikkat edelim.

Everest Dağı'nın doruklarına yakın yerlerde kar ve buz vardır.

Köpeğim pirelidir.

Hidrojen atomlarının her birinde bir elektron vardır.

Aslî olduğunu görmek için de söz konusu cümlelerin, ortak bir dilin cümleleri olarak, yetkin herhangi bir konuşmacı ve dinleyici tarafından *aynı şekilde* anlaşıldığının varsayıldığını hatırlamalıyız. Normal anlama, hem konuşmacı hem de dinleyicinin anlamasının aynılığını gerektirir. Ve bu gibi durumlarda anlamanın aynılığı ise, göndermede bulunan ifadelerin sözcelemlerinin, *alenen* kolaylıkla ulaşılabilir bir gerçekliğe, yani ontolojik olarak nesnel bir gerçekliğe göndermede bu-

lunma iddiasında olmalarını gerektirir. Fakat bu örneklerdeki bu çeşit görüngülere alenen kolaylıkla ulaşılabilirliğin koşulu, şeylerin sizin ya da benim temsillerime bağlı olmamasıdır. Hem siz hem de ben yukarıdaki –Everest Dağı, köpeğim ve hidrojen atomlarıyla ilgili- sözcelemleri aynı şekilde anlayabiliriz; çünkü bu sözcelemlerin kolaylıkla ulaşılabilir bir gerçeklikle ilgili olduğunu önceden varsaymışızdır. Ve göndermede bulunmaya çalıştığımız varlıkların var olmaması nedeniyle tekil göndermeler başarısız olsa bile durum değişmez. Hatta Everest Dağı ve hidrojen atomlarının hiçbir zaman var olmadığı ortaya çıksa ve hiçbir zaman köpeğim olmamış olsa bile, diğer koşullar eşit olmak üzere, yine de sözcelemleri, bir dışsal gerçekliğin varlığının normal akledilirliğine bağlı olarak anlarız. Neredeyse şunu da söylemek isteriz: "Everest Dağı, hidrojen atomları ve Searle'ün köpeği olmasa bile, diğer koşullar eşit olmak üzere *Dışsal Gerçeklik yine de şu şekilde olurdu*: Everest Dağı yok, hidrojen atomları yok, köpek yok." Fakat bunu bu şekilde ifade etmek yanlış olur, çünkü bu ifade şekli her bir sözcelemin, 'Dışsal Gerçeklik', büyük harfle D ve G, olarak adlandırılan özel bir varlığa gizli bir gönderme içeriyormuş gibi görünmesine yol açar ve bu da bizim kesinlikle söylemek istemediğimiz şeydir. Doğrusu, söylememiz gereken şey şudur: "Ortak bir dilin sözcelemlerinin çoğu (hepsi değil) ontolojik olarak nesnel görüngülere göndermede bulunma iddiasındadır ve bu görüngülere şu ya da bu özellikleri atfederler. Bu anlamda, ortak bir dil ortak bir dünya önvarsayar." Şimdi, bu sözcelemleri bu doğruluk koşullarına (bu görüngülerin varlığı ve bu özellikleri taşıma) sahip bir şekilde anlayabilmemiz için dünyanın bizim temsillerimizden bağımsız olmasının bir yolu olduğunu önceden varsaymış olmamız gerekir. Fakat bu gereksinim bütünüyle dışsal gerçekliğin gereksinimidir. Mevcut tartışmamız bağlamında bu noktanın sonucu şudur: Ortak bir dilde iletişim kurma çabala-

rımız, ortak bir dünyayı önvarsaymamızı gerektirir. Ve söz konusu 'alenî (kamusal)'ın anlamı, kamusal gerçekliğin, bu gerçekliğin *temsillerinden* bağımsız olarak var olmasını gerektirir.

Asıl nokta, sözcelemelerin anlaşılmaları için göndermede bulunacağımız Everest Dağı, hidrojen atomları veya köpekler gibi özel nesnelerin varlığını önvarsaymak zorunda oluşumuz değildir. Hayır, bunlardan hiçbirisinin varlığı hiçbir zaman ortaya çıkmamış olsa bile yine de anlaşılabilme koşulları saklıdır. Everest Dağı'nın varlığı, ifadenin doğruluk koşullarından biridir; fakat şeylerin, bizim onları temsillerimizden bağımsız olarak dünyada oldukları gibi var olmaları bir doğruluk koşulu değil, daha ziyade bu ifadelerin sahip oldukları biçimde bir akledilebilme koşuludur.

Bu nokta epistemik değildir. Akledilirlik koşullarıyla ilgilidir, bilginin koşullarıyla değil; çünkü bu nokta, ifadelerimiz bilinsin ya da bilinmesin, doğru ya da yanlış olsun ve hatta göndermede bulunan nesne var olsun ya da olmasın uygulanır. Bu noktayı basitçe şu şekilde açıklayabiliriz: İlgilendiğimiz türde bir sözcelemi anladığımızda, onu kamusal olarak ulaşılabilir bir gerçeklik olarak önvarsayarak anlarız.

Aynı sonuca ulaşmanın başka bir yolu daha vardır. Herhangi bir doğruluk iddiası, şeylerin bu iddianın içeriğine ilişkin olarak var olmalarına bir yol olduğunu önvarsayar. Bu,

$2+2=4$

gibi matematiksel ifadelerde ya da

'Ağrım var'

gibi kişisel deneyimlerde olduğu kadar dağlar, köpekler ve elektronlar hakkındaki ifadeler için de böyledir. Bu ikinci tür ifadelerle ilgili özel olan şey bunların kamusal olarak ulaşılabi-

lir görüngülere göndermede bulunma iddiasında olmalarıdır (bu örneklerde kamusal olarak ulaşılabilir fiziksel nesneler söz konusudur). Fakat böylesi durumlarda şeylerin sadece bizim onları temsillerimizden bağımsız olarak dünyada var olmalarının bir yolu olduğunu değil aynı zamanda *kamusal olarak ulaşılabilir, ontolojik olarak nesnel, vb. bir alanda olmalarının* bir yolu olduğunu da önvarsayarız. Ancak zihinden bağımsız bir gerçekliğin önvarsayılması zaten temsilden bağımsız bir gerçekliği de kapsar ve bu önvarsayım dışsal gerçekliğin tam kendisidir. Bu yorumlanış biçimiyle DG, saf bir şekilde biçimsel bir sınırlamadır. Şeylerin nasıl olduğunu değil sadece bizim temsillerimizden bağımsız olarak var olmalarının bir yolu olduğunu söyler. Buraya kadar olan delil birkaç aşamada özetlenebilir:

1. Ortak bir dil içinde sözcelemlerin normal anlaşılması, sözcelemlerin o dilin herhangi bir yetkin konuşmacısı ve dinleyicisi tarafından aynı şekilde anlaşılabilir olmalarını gerektirir.

2. Geniş bir sözcelemler kümesi, konuşmacının ve dinleyicinin, onların temsillerinin ve aslında bazı durumlarda, bütün temsillerin dışında ve onlardan bağımsız olarak var olan bir görüngüye göndermede bulunma iddiasındadır.

3. Bir ve ikinci özellikler, bizim temsillerimizden bağımsız olan doğruluk koşullarına sahip olarak bu cümlelerin pek çoğunun sözcelemlerini anlamamızı gerektirir. Sadece epistemolojik olarak değil ontolojik olarak da nesnel olan kamusal görüngülere göndermede bulunmak iddiasıyla, bu yargıların doğruluk ya da yanlışlığının, dünyanın nasıl olduğu ile bizim onu temsili-

mizden bağımsız olarak olduğu şekliyle belirlendiğini önvarsayarız.

4. Fakat bu önvarsayım, şeylerin bizim onları temsillerimizden bağımsız olarak dünyada var olmalarının bir yolu olduğu iddiasıyla eş anlamlıdır ve bu iddia da tam olarak dışsal gerçekçiliktir (bir biçimidir).

Bu noktayı anlamak için son bir yol (ve belki de en basit yol), Kaba Gücü kullanmaktır. Söz ediminin bizzat içine Arkaplan koşullarını yadsıyan açık bir ifade koyun ve neler olduğunu görün. Örneğin bunun, standart doğruluk koşullarının inkârıyla nasıl çeliştiğine bakalım.

Eğer ben,

Everest Dağı'nın doruklarına yakın yerlerde kar ve buz vardır ve de Everest Dağı'nda kar yoktur.

dersem, dediğim şey kendisiyle çelişir; çünkü ilk ifade ikincinin inkarını gerektirir. Fakat eğer,

Everest Dağı'nın doruklarına yakın yerlerde kar ve buz vardır ve dışsal gerçeklik hiç bir zaman var olmamıştır.

dersem, dediğim şey tam olarak kafa karıştırıcıdır. Normal bir şekilde nasıl anlayacağımızı bilemeyiz, çünkü ikinci ifade birinciyle sadece çelişmez aynı zamanda birinci ifadenin normal anlaşılmasındaki önceden varsayılmış olan bir koşulu da reddeder.

Berkeley ve diğer idealistler, bu noktaya çok yakın bir şeyi kabul ederler. Berkeley, kendi açıklamasında bir sorun olduğunu, yani eğer her bir kişi konuşurken sadece kendi düşüncelerinden bahsederse o zaman başka biriyle iletişimin nasıl başarabileceği sorununun ortaya çıktığını gördü. Berkeley'in cevabı, başarılı bir iletişimi Tanrı'nın garanti ettiği şeklindey-

di. Hem Berkeley'in hem de benim hemfikir olacağı gibi bu benim anladığım anlamada, bir normal anlama durumu değildir. Ben "Kar beyazdır" ya da "köpeğim pirelidir" dediğimde, normal olarak Tanrı'ya güvenmiş olamam, kaldı ki bir ateist de ortak bir dilde iletişim kurmaya çalışabilir. Berkeley dışsal gerçekçilikten vazgeçmenin bedelinin, normal anlamadan vazgeçmek olduğunu gördü ve bu bedeli ödemeye razıydı. Gerçekçiliğe meydan okuyan güncel tartışmalara olan itirazlardan biri, bunların bedel ödemeksizin dışsal gerçeklikten vazgeçmek istemeleridir. Gerçekçilikten vazgeçmenin bedeli normal anlamadan vazgeçmedir. Eğer birisi normal anlamadan vazgeçmek istiyorsa, ne tür bir anlamanın mümkün olduğuna dair bize bir açıklama borçludur.

Kaba Gerçeklik ve Toplumsal Olarak İnşa Edilmiş Gerçeklik Arasındaki Ayrım

Delilim henüz tamamlanmadı. Buraya kadar olan delilim, şayet geçerliyse, toplumsal inşâcılığa değil görüngücü idealizme bir cevaptır. Buraya kadar olan delil, geniş bir sözcelemeler kümesi için *her* bireysel sözcelemenin kendi akledilirliği bakımından kamusal olarak ulaşılabilir bir gerçekliği gerektirdiğini gösterir. Dahası gerçekliği temsilden bağımsız olarak tanımlamıştım. Fakat hâlâ bir muğlâklık söz konusudur. Para ve evlilik hakkında konuştuğumuzda kamusal olarak ulaşılabilir bir gerçeklikten konuşmuş oluruz ve bu tür olgular, bu yirmi dolarlık kâğıt paranın veya Sam ve Sally arasındaki evliliğin benim ya da sizin onu temsilimizden bağımsız olarak var olmaları anlamında, 'temsilden bağımsız'lardır. Bunun yanı sıra, para hakkındaki ifadeler, söz edimlerinden bağımsız olguların var olma koşullarını karşılarlar ki bu yerine getirilir ya da getirilmez. Örneğin, "Bana beş dolar borcun var" ifadesi "Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz

vardır" ifadesi kadar bağımsız var olan bir gerçekliği varsayar. Fakat evlilikler ve para, dağlar ve atomlardan farklı olarak, *tüm* temsillerden bağımsız olarak var olmaz ve bu ayrımın açıklamada belirtilmesi gerekir. Buraya kadar olan delil, gerçekliğin tümünün, bir şekilde toplumsal olarak inşâ edildiğine izin verecek şekilde yorumlanabilir; örneğin para toplumsal olarak inşâ edilir. Paranın varlığı toplumsal olarak inşâ edilmiş olsa bile -ki bu nedenle bu ölçüde ontolojik olarak özneldir, para hakkındaki olgular epistemik olarak nesnel olabilir.

Delili tamamlamak için söz edimleri kümesi içinde kendilerinin ötesinde bir gerçekliğe gönderme yapan ve normal anlaşılmaları *bütün* temsillerden bağımsız bir gerçekliği gerektiren bir altkümenin varlığını göstermemiz gerekir. Bunu göstermenin en basit yolu, toplumsal olarak inşâ edilmiş bir gerçekliğin bütün toplumsal inşâlardan bağımsız bir gerçekliği varsaydığını göstermektir; çünkü bir şeyin inşâsı için kendisinin dışında bir şey olmak zorundadır. Mesela parayı, mülkiyeti ve dili inşâ etmek için hammadde olarak bir metal, kâğıt, toprak parçası, ses ve işaretler olmak zorundadır. Ve bu hammaddeler, kendilerinin inşâ edildikleri şey dışında daha öte hammaddeler varsaymaksızın toplumsal olarak inşâ edilemezler; bunu ta ki nihayetinde bütün temsillerden bağımsız olan kaba fiziksel görüngülerin temel maddesine ulaşıncaya kadar sürdürebiliriz. Toplumsal olarak inşâ edilmiş gerçekliğin ontolojik öznelliği, inşâ edildiği şeyin dışında ontolojik olarak nesnel bir gerçekliği gerektirir. Bu bölümde önceki bölümün 'aşkın delili'ne –kamusal bir dil, kamusal bir dünyayı varsayar– bir 'aşkın delil' daha ekleriz -toplumsal olarak inşâ edilmiş bir gerçeklik, toplumsal olarak inşâ edilmemiş bir gerçekliği varsayar.

Delilin bu aşamasıyla birlikte konunun açıklığa kavuşmuş olmasını umuyorum. Bir anlamda, bu kitabın temel amaçla-

rından birisi ayrıntılarıyla açıklanmış oluyor. Çünkü toplumsal olarak inşâ edilmiş gerçekliğin yaratılmasının mantıksal biçimi 'X C'de Y olarak sayılır' yapısının tekrarına dayanır ki tekrarların kendisi, kurumsal bir inşâ olamayan X unsuruna dayanmak zorundadır. Aksi takdirde kısır döngüye veya döngüselliğe düşersiniz. Bu kitabın temel delillerinden birinin mantıksal sonucu şudur: Kaba olgular olmadan kurumsal olgulara sahip olamazsınız.

Gerçekçilik tartışmalarını sonuçlandırmak için kurumsal olgular ve kaba fiziksel olgular hakkındaki ifadelerimizin normal anlaşılma koşulları arasında bir zıtlık olduğunu göstermek istiyorum. Akledilebilirliği için *bütün* temsillerin ötesinde bir gerçekliği varsayan bir söz edimleri kümesinin varlığını göstermek için bir kez daha 'Kaba Gücü' kullanalım ve temsilin kendi içine koşulu reddeden karşıt olgusal bir varsayımı koymanın sonuçlarını gözleyelim. Örneğin, aşağıdaki iddia:

1. Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz vardır,

ve bunun reddi,

2. Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz olması söz konusu bir durum değildir.

Bundan dolayı, bir ve ikinci iddialarla örneklenen türde söz edimlerinin 'ontolojik olarak nesnel' ve dolayısıyla açıklamaya çalıştığım anlamda, 'temsilden-bağımsız' olguları ifade etmeyi amaçladıklarını ileri süreceğim. Bu bağlamda yukarıdaki ifadeler, örneğin aşağıdaki iddialardan farklıdır:

1. Bana beş dolar borcun var,

ve bunu reddi,

2. Bana beş dolar borcun olması söz konusu değil.

Eğer karşıt olgusal varsayımları aşağıda olduğu gibi iddiaların içine koyarsak farkı görebiliriz:

A- Bu temsillerin hiçbir zaman var olmamaları istisna bizimki gibi bir dünyada, Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz vardır.

Ve

B- Bu temsillerin hiçbir zaman var olmamaları istisna bizimki gibi bir dünyada, Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz olması söz konusu değildir.

Bizim olağan, katıksız ve sezgisel anlamalarımızda, A ve B'de varsayılan öncülün, sonucun reddinin bu tip bir ifadenin statüsünü etkilemediği olgusunda gösterildiği gibi bütün cümleyi anlamamızı etkilemediğine dikkat edin. A ve B'nin her ikisinin de doğruluğu ya da yanlışlığı tamamen Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz olup olmamasına bağlıdır ve Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz olması hiçbir şekilde insanî veya diğer temsillerin varlığına bağlı değildir.

Fakat bu örnekler şunlarla çelişir:

C- Bu temsillerin hiçbir zaman var olmamaları istisna bizimki gibi bir dünyada, bana beş dolar borcun var.

Ve

D- Bu temsillerin hiçbir zaman var olmamaları istisna, bizimki gibi bir dünyada, bana beş dolar borcun olması söz konusu değil.

A ve B ile C ve D arasında çok önemli bir fark var. Bizim normal anlamalarımızda, A ve B karşıt olgusal varsayımlardan etkilenmezler; anlamamız aynıdır ve doğrulukları tamamen Everest Dağı'nın doruklarında kar ve buz olmasına bağlıdır.

Fakat C, bu durumuyla şaşırtıcıdır ve hatta "Everest Dağı'nda kar vardır ve dışsal dünya hiçbir zaman var olmamıştır" ifadesinde olduğu gibi kendi kendini çürütücüdür. Zira bana beş dolar borçlu olma olasılığınızın bir koşulu, belirli insan kurallarının, edimlerinin ve kurumlarının varlığıdır. Bu şu olguyla da gösterilebilir: C'deki sonucu reddedip dolayısıyla D'yi ele alırsak ve sonucu bir şekilde anlayabilirsek, bunu saçma bir doğru olarak anlamak zorunda kalırdık: Temsillerin olmadığı bir dünyada hiç kimsenin hiç kimseye hiçbir şey borçlu olması söz konusu olamaz. Yani, hiç kimsenin para hakkında hiçbir şey demediği ve düşünmediği bir dünyada bana borçlu olduğunuzu söylemem, beysbolun hiçbir zaman var olmadığı bir dünyada Dünya Kupasının üçüncü oyununda alanın sol tarafına doğru bir vuruş yaptığınızı söylememe benzer.

Özetle, burada ileri sürdüğüm iddia şudur: Herhangi bir ifade, bir temsildir ve dolayısıyla bir temsil olarak anlaşılması gereken bir ifade olarak anlaşılma durumundadır. 1., 2., 3. ve 4. ifadelerin hepsi bu özelliği paylaşırlar. Fakat 1. ve 2. ile 3. ve 4. arasında fark vardır. 1. ve 2. dünyanın zihinden bağımsız özelliklerini temsil etme iddiasındadır ve dolayısıyla da normal anlaşılabilme koşullarının bir parçası olarak dünyada temsillerin varlığına gerek duymazlar. Diğer taraftan 3. ve 4., dünyanın temsile bağımlı özellikleri hakkında olma iddiasındadırlar ve dolayısıyla da normal akledilebilme koşullarının bir parçası olarak temsillerin varlığına gerek duyarlar. Bunu 1, 2, 3 ve 4'ün, herhangi bir temsilin var olmadığı karşıt olgusal bir varsayımı ifade eden cümlelerin (A, B, C ve D) içine yerleştirildiği durumlardaki bizim normal anlamamızı göz önüne aldığında görebilirsiniz. Bizim normal anlamamızda, 1 ve 2'nin doğruluk değeri etkilenmez; 3 ve 4'ün doğruluk değeri ise kesinlikle etkilenir. Varsayımla ilgili olarak, 3 kendi kendini çürütür ve neredeyse kendiyle çelişir; 4, eğer bir şekilde anlaşılabilirse, saçma bir doğru olur. Bu nedenle normal anlama-

larımızda paraya ilişkin ifadeler, kendilerinin normal anlaşılabilme koşullarının bir parçası olarak temsillerin varlığını gerektirir. Dağlara ilişkin ifadeler ise böyle herhangi bir gerekliliken tamamıyla bağımsızdır.

O halde sonuç, normal anlamada insan temsillerinin varlığının varsayılması ile dışsal gerçekliğin varsayılmasının rolü arasında bir zıtlık olduğudur. Paraya ve dağlara ilişkin konuşmaların her ikisinin de normal anlaşılması dışsal gerçekliği gerektirir; fakat paraya ilişkin konuşmanın normal anlaşılması temsillerin varlığını varsayarken, dağlara ilişkin konuşmanın normal anlaşılması bunu varsaymaz. Para toplumsal olarak inşâ edilmiş olarak anlaşılır; dağlarsa toplumsal olarak inşâ edilmiş olarak anlaşılmaz.

Yukarıdaki Delillerin Gücü ve Sınırları

Bu bölümün amacı, bizim sıradan dilsel edimlerimizin dışsal gerçekliği varsaydığını göstermekti. Nitekim 7. bölümün amacı da bu varsayıma karşı ileri sürülen belirli delillerin işlemediğini göstermekti. Şimdi bu kısımda, 'aşkın deliller' yoluyla nelerin kanıtlanıp nelerin kanıtlanmadığını belirtmek istiyorum.

1. Dışsal gerçekçiliğin doğru olduğunu ispatlamadım; ortak genel bir dilin çok geniş bir bölümünün kullanılması yoluyla varsayıldığını göstermeye çalıştım. Vermiş olduğum örneklerdeki söz edimleri türleri içinde kendinizi bir başkasıyla normal bir şekilde iletişim kuruyor olarak alırsanız, dışsal gerçekçiliği kabul etmiş olursunuz. Gerçek bir dünya olduğunu değil sadece, benimle ya da bir başkasıyla konuştuğunuzda, onun varlığını ön kabul ettiğinizi gösterdim.

2. Diğer seçenek daima tekbenciliktir (solipsizm): Var olan şeyler sadece benim zihinsel durumlarımdır görüşü. Tekbenciliği yalanlamadım; yani bana için tekbenciliği çürütmedim. Yalnızca hatırlayın: Sizin tekbenciliğiniz derhal benim tarafımdan çürütülür; benimkisi de -sizin var olduğunuz varsayımı altında- derhal sizin tarafınızdan çürütülür.

3. Hepimizin gerçekçilik inancına sahip olduğumuzu ya da bunu kabul ettiğimizi göstermedim. Tersine gerçekçilik, Arkaplanın bir parçasıdır ve işlediğinde Arkaplan hiçbir şekilde herhangi bir niyetsel durum meselesi değildir. Arkaplanı anlamanın anahtarlarından biri şudur: Birisi, bir önermenin doğruluğuna, herhangi bir inanca, düşünceye, varsayıma, hipoteze ya da bir şekilde önermeyle ilişkin olan 'önermesel konumlara' sahip olmaksızın inanabilir. 'Bazı şeyleri ön kabul olarak alma' ihtiyacı psikolojik bir durumun adı değildir. Teori öncesel olarak, dışsal gerçekliği önceden kabul edilmiş olarak alırız ve bunun için bir inanca ihtiyacımız yoktur aksine bu, inançlara sahip olmamızı önceler.

4. Delillerle ilgili epistemik hiçbir şey yoktur. İddialarımızın *doğruluğunu bilmek* için gerçekliği varsaymak zorunda olduğumuzu söylemiyorum. Delilim, bilgi veya doğru sorunundan bile tamamen bağımsızdır. Bana göre, yanlışlık da doğruluk kadar gerçek dünyanın ihtiyaçlarından biri olarak durur. İddia, tekrar etmek gerekirse, *bilginin* koşulları hakkında değil *akledilebilirliğin* koşulları hakkındadır.

5. Deliller, sadece normal bir anlamanın olduğu yerde sözcelemelere uygulanır. Çok iyi bilinir ki, Kuantum mekaniğinin veya teorik paradoksların normal anla-

şılması diye bir şey yoktur. Kuantum mekaniğinin yorumlanmasıyla ilgili uğraşlar, en azından kısmen, bu iddiaların normal bir anlaşılmasını sağlama girişimidir. Dünya hakkındaki her önerme, normal bir anlamaya sahip değildir.

6. Normal anlamayı kendi kendine garanti eden hiçbir şey yoktur. Bazen yeni keşifler nedeniyle normal anlamalarımızı gözden geçirmek zorunda kalırız. Renk durumlarında böyle olmuştu. Teori öncesi renkleri nesnelere özgü (içkin) olarak düşünürdük; fakat fizik, renkler söz konusu olduğunda, bir nesnenin tek içkin özelliğinin ışığın çeşitli dalga boylarını farklı şekillerde yaymak ve soğurmak olduğunu söyler bize. Bu madde (ışık) etkileşimleri, sinir sistemimiz tarafından fark edilir ve renk diye yorumladığımız deneyimleri üretir. Böyle bir durumda, normal bir anlamayı bir başkasıyla yer değiştiririz. Fakat yer değiştirilen (ve muhtemelen doğru olan) normal anlamanın önceki (muhtemelen yanlış olan) normal anlamın yaptığı kadar DG'yi varsaydığını gözden kaçırmayın. Bu noktayı kabaca ifade etmek gerekirse, renklerin dışsal dünyanın bir parçası olmadığı keşfi, dışsal dünyanın varlığı varsayımımızı tehdit etmez; çünkü öznel renk yanılsamasının yedeğini devreye sokmak için hâlâ dışsal dünyaya bel bağlarız. Benzer şeyler, örneğin katılık hakkında da söylenebilir. Bilim tarihindeki cazibesi nedeniyle DG'yi yalanlama umutları, başarısızlığa mahkûm gözüküyor; çünkü tarih, yanlış bir normal anlamanın yer değiştirmelerinden biridir, ontolojik olarak nesnel görünen bir görüngünün görüngüler bağlamında gerçekten öznel varsayılmasıyla birlikte gerçekte öznel olduğu gösterilir.

7. Eğer delilim doğruysa bu, gerçek dünyayı kanıtlama talebi karşısındaki mahcubiyetimizi ve kanıtların yetersizliğini açıklama yoluna doğru gitmelidir. Böyle de olduğunu düşünüyorum. Muhataplarımızla konuşmaya başlar başlamaz zaten gerçek dünyanın varlığını varsaymış oluruz ve bütün kanıt girişimlerimiz zaten varsayıldığından, kanıtlamaya çalışmaktan mahcup oluruz.

Bu bölümü aşağıdaki soruyu cevaplayarak bitiriyorum: Bu niçin tartışma konusudur? Bu neyi değiştirir? Her şeye rağmen, Wittgenstein'ın bir yerde dediği gibi bu büyük tartışmaları, gerçekçilikle gerçekçilik karşıtları, idealizmle materyalizm arasındaki savaş naraları olarak yorumlamak mümkündür. Bununla birlikte gerçekçilik karşıtı, bunların dışsal dünyadaki nesneler olduğuna inanıyormuş gibi, arabasını tamir ettirmek için tamirciye götürür, dişlerini fırçalar. Öyleyse, herhangi birinin gerçekçi ya da gerçekçilik karşıtı olduğunu birisi söylesin veya söylemesin ne fark eder?

Aslında, felsefe teorilerinin hayatımızın her yönüne muazzam bir fark koyduğunu düşünüyorum. Gözlemlediğim kadarıyla gerçekçiliğin reddi ve ontolojik nesnelliğin inkârı, çağdaş entellektüel yaşamdaki epistemik nesnelliğe, akılcılığa, doğruluğa ve akla saldırıların temel bir bileşenidir. Birçok dil, edebiyat, hatta eğitim teorisinin, geleneksel doğruluğun, epistemik nesnelliğin ve akılcılığın altını oymaya çalışmasının büyük oranda dışsal gerçekçiliğe karşıt delillere dayanması rastlantısal değildir. Akıldışıcılıkla mücadele etmenin ilk adımı -sadece adımı değil ilk adımı – dışsal gerçekçilik karşıtı delillerin çürütülmesi ve de dışsal gerçekçiliğin, geniş söylem alanlarının bir önvarsayımı olarak savunulmasıdır.

9

Doğruluk ve Örtüşme

Toplumsal gerçekliğin doğasına ilişkin araştırmamı, toplumsal gerçeklik hakkındaki bildirimlerimizin doğru olmasına dayanarak olguların statüsünün araştırılması izledi. Felsefî 'ev idaresinin' son bir meselesi olarak, bu yordamı haklı çıkarmak için doğruluğun bir 'olgularla örtüşme' meselesi olduğu iddiasını bu bölümde savunacağım. İlk bölümlerde, bunun beş dolar olması ya da Birleşik Devletler vatandaşı olmam olgularında olduğu gibi bu tür olguların yapısı ve doğası hakkında sorular sordum. Olguların varlığına karşı ya da doğru bildirimlerle olgular arasındaki örtüşmeye karşı şüpheci argümanlar şayet gerçekten geçerli olmuş olsaydı, benim teşebbüsümün bu yönü, en azından yeniden biçimlendirilmeye ihtiyaç duyacaktı. Benim toplumsal gerçeklik kavrayışım doğruluğun örtüşme teorisini mantıksal olarak gerektirmez; birisi örtüşme teorisini reddedebilir ama yine de benim çözümlememi benimseyebilir. Fakat aslında elimdeki bütüncül resim, 'toplumsal gerçekliğin yapısıyla örtüşme' teorisi aracılığıyla olan dışsal gerçekçilik yoluyla ilerlemektedir ve şimdi ben bu resmi izah edeceğim.

Doğruluk, olgular ve örtüşme meselesinin tam bir çözümlemesinin, burada ayırdığım yerden daha fazlasını hak ettiğinin farkındayım; ancak burada genel bir çözümleme yapmaktan ziyade daha sınırlı bir amacım var. Amacım, toplumsal olguların araştırılması için yöntembilimsel bir araç olarak örtüşme teorisini (bir biçimini) haklı çıkarmaktır. Mamafih bunu yapmak için bile, belirli kayıtlarla birlikte doğruluk teorisi olarak adlandırılabilecek bir şeyi önermek zorunda kalacağım ve bu da bazı karşıt teorileri cevaplamamı gerektirir.

Bu bölüm üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda, olgularla örtüşme şeklinde sezgisel doğruluk fikrini sunacağım. İkinci kısımda, bu teoriye Strawson ve diğerleri tarafından ileri sürülen birtakım itirazları gözden geçireceğim. Üçüncü kısımda ise, doğruluk, olgu, örtüşme ve bundan sonra Strawson tarzı itirazları cevaplamak üzere kullanacağım 'diskotasyon' (alıntıyı/tahsisi kaldırma) arasındaki ilişkilerin genel bir değerlendirmesini yapacağım.

Örtüşme Şeklindeki Sezgisel Doğruluk Fikri

Genellikle ifadeler, ifadeden bağımsız olarak var olan şeylerin evrende nasıl halde olduklarını betimleme çabalarıdır[1]. İfade, şeylerin evrende gerçektende ifadenin söylediği şekilde olup olmamasına göre doğru ya da yanlış olacaktır. Kısaca doğruluk, belirli tür bir dilsel temsilin kesinliği meselesidir. Bu nedenle sözün gelişi, hidrojen atomlarının bir elektrona sahip olmasının veya dünyanın güneşten doksan üç mil uzak-

[1] 'Genellikle' diyorum, çünkü bazı ifadeler kendinden-referanslıdır; örneğin, "Bu cümle Türkçedir." ifadesi gibi. (Orijinal metinde tabiî ki verilen örnek "Bu cümle İngilizcedir." şeklindedir; fakat kendinden referanslı bir ifadeye Türkçede ancak "Bu cümle Türkçedir." ifadesi uygun olabilir. (ç.n.)

lıkta bulunmasının ya da köpeğimin şu anda mutfakta olmasının doğruluğu ya da yanlışlığı, sırasıyla hidrojen atomundaki şeylerin, güneş sisteminin ve evcil köpekgillerin yaşam çizgisinin gerçekten de bu ifadelerin söylediği şekilde olup olmamasına bağlıdır. Doğruluk, anlaşıldığı üzere derecelenmeyi kabul eder. Örneğin güneş hakkındaki ifade sadece *yaklaşık olarak doğrudur.*

Bazı versiyonlarda bu fikir, doğruluğun örtüşme teorisi olarak adlandırılır. 'Doğru'nun bir değerlendirmesi olarak sıklıkla şu sunulur:

Bir ifade ancak ve ancak olgularla örtüşüyorsa doğrudur.

Fakat bu, 'doğru'nun bir açıklaması olarak varsayılıyorsa, o zaman 'örtüşme' ve 'olgu' ile ne kastedildiğine dair daha fazlasını bilmek durumundayız. İnanıyorum ki, bu kavramları anlamaya başlamanın en iyi yolu, çoğunlukla örtüşme teorisine karşıt sayılan bir fikir ile başlamaktır. O da şudur: Sıklıkla herhangi bir doğruluk açıklamasının şu koşulu karşılaması gerektiği söylenir:

Herhangi bir s cümlesi için;

s ancak ve ancak p ise doğrudur.

Burada 's'nin yerine bir cümlenin tahsisini koyarız; örneğin tırnak içinde "Kar beyazdır" gibi, 'p'nin yerine de cümlenin kendisini koyarız. Dolayısıyla, formülün yerine geçen örnek olarak şunu elde ederiz:

"Kar beyazdır", ancak ve ancak kar beyaz ise doğrudur.

Bu doğruluk kriteri bazen diskotasyon'[1] (disquotation) olarak adlandırılır; çünkü sol tarafta olan tırnak içindeki cümle, sağ tarafta tırnak işaretleri düşmüş olarak görünür. Formülün yerini alan örnekler 'T cümleleri' olarak adlandırıla gelmiştir. Diskotasyon kriterinin "Ben açım" örneğinde olduğu gibi işaretsel (indexical) cümlelerin üstesinden gelebilmesi için biraz tadilata ihtiyacı vardır. Arı bir dili savunanlar, cümleler, ifadeler ve önermeler arasında yukarıda ifade edilen diskotasyon kriterinde görülmeyen dikkatli ayrımların yapılmasını isteyeceklerdir. Dahası diskotasyon'da, bir öte-dil içindeki cümlelere atfedilen doğruluğun öte-dilde içerilmeyen bir konu-dilde olmasına izin verecek şekilde değişiklikler yapmamız gerekir. Örneğin:

"Schnee ist wei", Almanca'da ancak ve ancak kar beyaz ise doğrudur.

Fakat bu sorunların hepsiyle baş edebilmek için değişiklikler yapmak mümkündür. Örneğin, "Ben açım" örneğinde olduğu gibi bir işaretsel cümle hakkında şöyle diyebiliriz:

Bir S konuşmacı tarafından bir T zamanında söylenen "Ben açım" ifadesi, ancak ve ancak S, T'de aç ise doğrudur.

Öte-dilin konu-dili içermediği durumlarla ilgili olarak "sağ taraftaki cümle, sol tarafta tırnak içine alınmış cümlenin tercümesi olmak veya aynı önermeyi ifade etmek zorundadır" diyebiliriz. Cümleler, ifadeler ve önermeler arasındaki ayrım-

---

1 Bu kavram (tırnağı-tahsisi kaldırma), Tarski'nin Uzlaşım Teorisi'yle ilgilidir fakat aynısı değildir. Bkz., Alfred Tarski, "Der Wahrheitsbegriff in den formalisierten Sprachen," *Studia Philosophica*, (1935) 261-405; Ingilizce çevirisi, "The Concept of Truth in Formalized Languages", Alfred Tarski içinde, *Logic, Semantics, Metamathematics*, (Oxford: Clarendon Press, 1956).

lar 'diskotasyon' kriteri çerçevesi içinde muhafaza edilebilir; dolayısıyla bu argüman sebebiyle ben, işaretselleri ve argüman için esaslı oldukları yerler hariç ayrımları görmezden geleceğim.

Örneğimizde, sol tarafta tırnak içindeki cümle, "Kar beyazdır", bir cümleyi sergileyerek özelleştirir; sağ taraftaki ise eğer cümle doğruysa yerine getirilmesi gereken koşulu özelleştirir; *kendisi sayesinde* cümlenin doğru olduğu *şeyi* ya da – aynı şeyin eş anlamlısı olarak- eğer doğruysa cümleyi doğru yapan şeyi özelleştirir ve bunu, sadece aynı cümleyi tekrarlayarak yapar. Bu, 'diskotasyon'ın saçma görülmesine neden olur. Ancak şu anki amacımız bakımından, diskotasyon kriterinde en az iki önemli fikir söz konusudur. İlki, cümlenin kendisi dışında duran bir koşulun yerine getirilmesi sayesinde doğrulanmasıdır. İkincisi ise, çok sayıdaki durumlar için, cümleyi doğru yapan koşulu sadece cümleyi tekrarlayarak özelleştirebiliyoruz.

Eğer doğruysa kendileri sayesinde cümlelerin doğru olduğu cümleleri doğru yapan bütün bu koşulları isimlendirmek için bir ada ya da ad öbeğine gereksinim duyarız ki bütün bu doğru yapıcılar, T cümlelerinin sağ tarafında özelleşir. 'Olgu' sözcüğü –aynı şekilde bazı kullanımlarda 'durum' ve 'ilişkiler durumu' sözcükleri de– doğrulayıcıları isimlendiren genel bir terim olarak evrilmiştir ve 'örtüşmek' sözcüğü de, içinde olgular sayesinde cümlelerin doğru olduğu muhtelif bütün yolları adlandıran genel bir terimdir. *Doğal bir yorumlamada, doğrunun diskotasyon kriteri, 'olgu' ve 'örtüşme' kavramlarının uygun anlaşılmaları ile birlikte, doğruluğun örtüşme teorisine örtülü delalet eder; çünkü T cümlesinin sol tarafında tırnak içindeki cümle, gerçekten doğruysa o halde sağ tarafta ifade edilen olguyla örtüşmek zorundadır.* Bu bölümdeki amacımın bir kısmı bu 'uygun anlama'yı açıklamaktır.

Örtüşme teorisi diskotasyon kriteri içinde dediğim gibi örtük olarak mevcutsa, bizim bu örtük anlamları ayrıntılarıyla telaffuz edebilmemiz gerekir. Bunun farklı aşamalarını detaylıca daha sonra tartışacağım, ancak bu aşamalar, hazırlayıcı ön bir formül olarak aşağıdaki gibidir:

1. Diskotasyon varsayımı:

Herhangi bir 's' için, 's' ancak ve ancak 'p' ise doğrudur.

2. Yukarıda formülde verilen 's' ve 'p' yerine uygun yerleştirmeler yapıldığında, T cümlesinin sağ tarafı, ancak ve ancak sol tarafta özelleşmiş olan cümlenin doğru olmasıyla yerine getirilen bir koşulu belirler.

3. Yerine getirildiğinde bu koşullar için genel bir ada gereksinim duyarız ve diğerleri arasından bu ad da, 'olgu'dur.

4. Cümleleri, doğru olduklarında onları doğru yapan bir tarzda olgularla ilişkilendiren farklı yolları adlandırmak için bir fiile gereksinim duyarız ki bu fiil de, diğerleri arasından, 'örtüşmek'tir.

5. Bu anlayışlarla birlikte, diskotasyon kriterlerinden örtüşme teorisinin bir biçimini elde ederiz:

Herhangi bir 's' için, 's' ancak ve ancak 'p' olgusuyla örtüşüyorsa doğrudur.

Örtüşme teorisinin diğer anlambilimsel kavramları kullanmaksızın bir 'doğru'yu tanımlama girişimi olmadığını hemen belirtmeliyim. Şayet biz bu değerlendirmeyi anlambilimsel olmayan terimler içinde 'doğru'nun bir *tanımı* olarak almaya çalışsaydık, 'olgu' ve 'örtüşme' gibi böyle anlambilimsel olarak yüklü kavramlar kullandığından dolayı bu, döngüsel olurdu.

Umuyorum ki buraya kadar söylediklerim yeterince açıktır; çünkü gerçekten öyle olduğunu düşünüyorum. Mamafih size şunu da söylemeliyim: Bu noktalar, alışılmış bir şekilde reddedilmekte ve pek çok felsefeci 'diskotasyon'nın bir şekilde örtüşme teorisinin aleyhine çalıştığını düşünmektedir. Bütün bunlarda derin felsefi meseleler söz konusudur; çünkü daha sonra açıklayacağım nedenlerden dolayı biz, bütün bu noktaları yanlış anlama noktasında derin felsefi tahriklere sahibiz. Bu meselelere aşağıda yeniden döneceğim.

Strawson'un Özdeşlik Teorisine İtirazları

Kırk yıldan daha uzun bir süre önce, Austin ve Strawson arasında doğruluk ve olgu hakkında meşhur bir tartışma söz konusuydu[1]. Genel olarak bu tartışmayı Strawson'un kazandığı kabul edilir. Strawson'un itirazlarının çoğu, örtüşme teorisinin Austin'e ait versiyonunun özel detaylarına yöneliktir; ama o aynı zamanda teorinin diğer biçimlerine uygulanabilecek genel itirazlar da sunmuş ve şu sonuca varmıştır: "Örtüşme teorisi, arınmayı değil elenmeyi gerektirir"[2]. Onun iddiası, doğru bir ifadenin olgularla örtüşen bir ifade olduğunu söylemenin yanlış olacağı değildir; aksine doğrusu, örtüşme teorisin bize 'doğru' sözcüğünün kullanımının ve olguların doğasının yanlış bir resmini verdiğidir. Bize verdiği resim şudur: Olgular bir çeşit kompleks şeyler yada olaylar yahut da şeyler grubudur ve bu 'doğruluk', ifadelerle bu dilsel olmayan varlıklar arasında özel bir örtüşme ilişkisini adlandırır. Strawson, "bu, 'olguyla bildirim arasındaki örtüşme'nin, *olaylar, şeyler*

---

1 J. L. Austin, "Truth," ve P. F. Strawson, *"Truth," Proceedings of the Aristotelian Society*, 34 (1950). Yeni baskı, Pitcher, ed., *Truth* (Englewood Cliffs: N.J.: Prentice Hall, 1964).

2 Strawson, Pitcher, *Truth*, s. 32.

ya da şeyler grubu arasındaki herhangi bir tür ilişki olarak, yanlış temsilidir, sorun da budur." der[1].

Strawson'un açıklamasının birçok yönüne katılıyorum. Gerçekten de uzun yıllardır örtüşme teorisine karşıt kesin itirazların sunulduğuna kanaat getirmiştim. Aşağıda hem bunu özetlemeye hem de aynı anlayışla eklenen bazı değerlendirmelerle birlikte güçlendirmeye çalışacağım. Bununla birlikte, ileride Strawson'un argümanının, hatta güçlendirilmiş şeklinin bile, örtüşme teorisinin elenmesi gerektiğini göstermediğini savunacağım.

Ortada örtüşme teorisi tarafından doğal olarak önerilen belirli bir resim vardır ve Strawson bu resmin yanlış olduğunu ileri sürer. Resim şudur: Biz bir ifadenin doğru olduğunu belirttiğimizde, bir yanda bir ifadeye sahibizdir; örneğin "Kedi paspasın üzerindedir"; diğer yanda ise kompleks bir şeye ya da şeyler grubuna; kedinin paspasın üzerinde olma olgusuna sahibizdir. Ondan sonra, doğruyu tespit etmek adına ifadeyle bildirimi, gerçekten örtüşüp örtüşmediklerini görmek için karşılaştırırız. Bu kavramsallaştırmada olgular, karmaşık nesneler ya da olaylar türüdür ve örtüşme de ifadenin unsurlarıyla olgunun unsurları arasındaki bir eşleşme ya da resmetme ilişkisidir.

Tarihsel olarak doğruluğun örtüşme teorisiyle anlamın resim teorisinin, yani cümlelerin sahip oldukları anlamlara olguların resimlerine uygun olmaları nedeniyle sahip olmaları teorisinin, el ele gitmesi rastlantısal değildir. Bu kavramsallaştırmanın klasik ifadesi Wittgenstein'ın *Tractatus*'undadır.[2] Ör-

---

[1] *Age.*, s. 40, italik bölümler orijinal.

[2] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, (London: Routledge and Kegan Paul, 1922).

tüşme teorisinin bu kavramsallaştırmasının, kötü şöhretli sorunları vardır. Örneğin; kedinin paspasın üzerinde olma olgusunu, kedi, paspas ve ikisinin ilişkisinin bir bileşimi olarak düşünmek akla yakın olsa da, kedinin paspasın üzerinde olmaması ya da üç başlı kedilerin olmaması olgusu hakkında ne düşünüceğiz? Yahut da kedi paspasın üzerinde olmuş olsaydı köpek mutfakta olmak zorunda olacaktı olgusu hakkında ne yapacağız? Russell genç Wittgenstein'a bir mektubunda "ortada negatif olgular mı var?" diye sorar. Wittgenstein, "elbette ki yok" diye yanıtlar.

Örtüşme teorisinin doğurduğu bu resim, olguların kompleks nesneler ya da olaylar olduğu ve doğruluğun ifadenin unsurlarıyla olgunun unsurları arasında bir tür eşleşme veya eşbiçimlilikten oluştuğu resmi, saçmadır. İfade ve olgunun ne olduğunu bir kez tespit ettiğimizde onları karşılaştırmak yoluyla yapacağımız başka bir şey yoktur; çünkü bir olguyu tespit etmenin tek yolu, doğru bir ifadede bulunmaktır. "Hangi olgu?" sorusunu bir kez cevapladığımızda zaten doğruluğu tesis etmiş oluruz; çünkü Strawson'a göre ortada birbirinden bağımsız iki varlık, yani birbirinden bağımsız doğru ifade ve olgu yoktur. Tersine, "olgular, ifadelerin (doğru olduklarında) ifade ettikleri şeylerdir; yoksa ifadelerin hakkında olduğu şeyler değildir."[1] Olgular dünyada dilden bağımsız olarak var olan şeyler değildir; aksine 'olgu' sözcüğü, bizzat 'ifade' ve 'doğru' sözcükleri gibi, bünyesinde belli bir çeşit sözcük-dünya-ilişkisi söylemi barındırmaktadır. Kısaca olgular dil dışı şeyler değildir fakat zaten bünyelerine yerleşmiş olan ifade ve

[1] Strawson, Pitcher, *Truth*, s. 38.

gerçeklik nosyonlarına sahiptirler; çünkü biz bir olguyu özelleştirmek için doğru bir ifadede bulunmak zorundayız.[1]

Frege, olguların sadece doğru önermeler olduğunu düşündü.[2] Ve doğru ifadeler ya da doğru önermelerle olgular arasındaki iç mantıksal bağlantı, kesinlikle bu görüşü cazip kılan şeydir. Bununla birlikte, savaşta kazanma ile zaferler arasındaki iç mantıksal bağlantı gösterir ki birbirinden ayrı iki tür olay, kazanma ve zafer yoktur. Dahası, ne zaman biri savaşta kazansa, o kişi zafer kazanmıştır; çünkü zaferler, sadece kazanılanlardır. Benzer şekilde acaba biz şöyle diyebilir miyiz: Doğru ifadeler ile olgular arasındaki iç mantıksal bağlantı, ortada iki tür görüngünün, doğru ifadeler ve olguların, olduğunu göstermez; aksine ne zaman biri doğru bir şekilde bir ifadede bulunsa o, bir olguyu ifade etmektedir; çünkü olgular sadece doğru ifadelerdir? Ancak bu bir hatadır ve Strawson da bundan kaçınır. Strawson, "'olgu' ve 'doğru ifade'yi saptamak, yanlış olacaktır –fakat Austin'in ileri sürdüğü nedenlerden değil- zira bu deyimlerin dilimizde farklı rolleri vardır" der[3]. Strawson bu argümanı geliştirmedi fakat her bir durumda olguların sadece doğru ifadeler olduğunu söylemek doğru olmayabilir; çünkü örneğin olgular, doğru ifadelerinkinden farklı bir yolla nedensel olarak işler. Mesela, "Napolyon'un sol cenahtaki tehlikeyi algılamadaki başarısızlığı olgusu, onun yenilmesine neden oldu"[4] net bir anlam verirken, "Napolyon'un

---

1 *Age.*, s. 41.

2 "What is a fact? A fact is a thought that is true." Gottlob Frege, "The Thought," P. F. Strawson, ed., *Philosophical Logic*, (Oxford: Oxford University Press, 1967), s. 35.

3 Strawson, Pitcher, *Truth*, s. 38.

4 Bu tür ifadeler, olgulardan bahsetmeksizin başka sözcüklerle emin bir şekilde anlatılamaz, ancak bu, meselenin ötesindedir. Buradaki

sol cenahtaki tehlikeyi algılamadaki başarısızlığı doğru ifadesi, onun yenilmesine neden oldu" ise ya hiçbir şekilde bir anlam vermez ya da tamamen farklı bir anlama gelir.

Yine de Strawson, olgular ve doğru ifadeler arasında içsel bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin, iki bağımsız varlık arasında hakiki bir örtüşme ilişkisi olamayacak şekilde bir ilişki olduğunda ısrarcıdır. Bizim hakiki bir ilişkisel ifade modelimiz, aşağıdaki gibi olacaktır:

Seattle Portland'ın kuzeyidir.

Böyle bir ilişkinin elde edilip edilemeyeceğini görmek için ilkin Seattle'ı sonra Portland'ı tanımlayabiliriz ve daha sonra onların, gerçekten de birincinin ikincinin kuzeyi olması ilişkisi içinde olup olmamalarına bakabiliriz. Ne var ki bunu, ifadelerle olgular arasında iddia edilen örtüşme ilişkisiyle yapamayız; çünkü olguyu tanımlamak için biz zaten, örtüşen doğru ifadeyi ifade etmek zorundayız. Olgunun doğru ifadeyle olan bu 'ilişkisi' içkindir; şöyle ki bu, örtüşen fiillerinin içkin doğrudan nesnesi olma durumundaki sözcükler olan isimlerle gösterilen varlıkların tipik özelliğidir.

Kedi paspasın üzerindedir ifadesi, kedinin paspasın üzerinde olma olgusuyla örtüşür,

Seattle Portland'ın kuzeyidir.

cümlesiyle örneklenen hakiki ilişkisel model bağlamında değil;

Sam zaferi kazandı

veya

---

mesele olguların, bir bakıma ifadelere kendilerinin sahip olmadıkları nedensel güç atfederek anlam üretmeleridir.

Sally bir vuruş yaptı.

cümlelerinde olduğu gibi sahte-ilişkisel içkin doğrudan nesneli cümleler modeli bağlamında anlaşılmalıdır.

Gramatik olarak 'olgu', 'doğru şekilde ifade etme'nin içkin doğrudan nesnesidir; aynen 'zafer'in 'kazanmak' fiilinin, 'vuruş'un ise 'vuruş yapmak' fiilinin içkin doğrudan nesnesi olması gibi. Bu örneklerin hiç birinde cümlenin öznesi tarafından belirlenen varlıkla doğrudan nesne tarafından gösterilen sahte-varlık arasında hakiki ilişkiler yoktur.

Bundan başka, şayet örtüşme teorisi doğru olsaydı, kedinin masanın üzerinde olma olgusunu ve kedinin masanın üzerinde olma ifadesini konumlandırdıktan sonra ardından sanki şu gelecekti: Bu ifadenin doğru olduğunu saptamak için halen ifadeyi, gerçekten olguyla örtüştüğünü görmek için olguyla karşılaştırmak zorunda olacaktık. Ne var ki bu saçma bir düşüncedir. Bir olguyu tanımladığımızda zaten doğru bir ifadeyi tanımlamış oluruz. Özetle Strawson, "doğru ifadeler olgularla örtüşür" ifadesinin değil; bu totolojinin doğurduğu felsefî teorinin yanlış olduğu sonucuna varır. Özel olarak da bu felsefi teori, olguların dilsel olmayan varlıklar olduğu ve doğruluğun da dilsel ve dilsel olmayan arasındaki bir örtüşme ilişkisini belirlediği şeklinde yanlış iddialara neden olur.

Bir sonraki bölümde, Strawson'un olgu ve ifade arasındaki içkin bağlantıyı göstermekte haklı olduğunu ancak bunun, olguların her anlamda dilsel varlıklar olduğunu göstermediği ya da doğru ifadelerle olgular arasında örtüşme ilişkisinin olmadığını göstermediğini savunacağım.

Doğruluk, Olgular, Diskotasyon ve Örtüşme

Günümüz literatürünün tuhaf bir özelliğine dikkat çekerek başlamak istiyorum: Bu literatürün çok küçük bir kısmı,

'doğru' ve 'yanlış'ın belirli tür başarı ve başarısızlığı tanımlamakta kullanılan değerlendirici terimler olmaları olgusuyla ilgilenir. Bunlar benim sözcük-(veya zihin)-dünya uygunluk yönü olarak adlandırdığım şeyin kazanılmasında ifadelerin (ve inanışların) başarısına ya da başarısızlığına değer biçmek için kullanılır. Teknik safsatalarına aldırmadan bu literatürün çoğunu okudunuzsa, aklınıza bir soru takılır: "O halde nedir?", "Şayet varılan şeylerin hepsi buysa, bizim niçin doğrulukla ilgilenmemiz gerekiyor?" Standart değerlendirmeler, doğruluk konularının bizim için neden bu denli fazla olduğunu açıklayamaz. Ben bunun neden böyle olduğunu, en azından kısmen açıklayacak bir değerlendirme sunmak istiyorum.

Birinci kısımda doğruluğun örtüşme teorisini, doğruluğun 'diskotasyon' kriterinin doğal bir neticesi olarak nasıl yorumlanabileceğini göstererek kaba bir taslak halinde sundum. Örtüşme teorisinde, bir p ifadesi, ancak ve ancak p ifadesi bir olguyla örtüşüyorsa doğrudur. Diskotasyon teorisinde ise, bir p ifadesi oluşturmak için kullanılan herhangi bir s cümlesi için, s ancak ve ancak p ise doğrudur. Doğruluğun bu iki kriterinin temelde aynı olduklarını ileri sürdüm; çünkü T cümlesinin sol tarafında tırnak içine alınmış cümle doğruysa, o zaman bu, sağ tarafta ifade edilen olguyla örtüştüğü için doğrudur.

Ne var ki, bütün felsefeciler bu konuda benimle aynı görüşü paylaşmıyorlar. Pek çoğuna göre doğruluğun bu iki kriteri, her zaman aynı sonucu veriyor gözükmez. Diskotasyon sonucun, 'doğru' sözcüğünün orijinal ifadeye gerçekte herhangi bir şey eklemiyormuş gibi görünmesini sağlar. "Kedinin paspasın üzerinde olduğu doğrudur" demek, "Kedi paspasın üzerindedir" demenin sadece başka bir yolu olarak görülür; bu yüzden sanki 'doğru' sözcüğü fazlalık gibi görünür. Bu nedenden dolayı diskotasyon kriteri, hiçbir şeyi betimle-

meyen 'doğruluğun fazlalık teorisi'ni, 'doğru' sözcüğünün fazla olduğu bir teoriyi esinler. Fazlalık argümanından etkilenen birçok felsefeci, 'doğru'nun *tamamen* fazla olmadığını; çünkü birtakım sonsuz 'diskotasyonlar'ı ifade etmek ve örneğin "doğru sonuçlar geçerli bir şekilde sadece doğru öncüllerden çıkarılabilir" gibi şeyler demek için buna halen bir stenografi olarak gereksinim duyduğumuza dikkat çekmişlerdir. Ancak yine de ortada gerçekten 'doğru' tarafından gösterilen hiç bir özelliğin ya da ilişkinin bulunmadığını ileri süren 'deflasyonist' ya da 'minimalist' doğruluk teorisine sadık kaldılar. Doğruluk kavramının tüm içeriği, diskotasyon tarafından sağlanır.[1] İlk kriter, yani örtüşme kriteri, bunun birbirinden bağımsız tanımlanmış iki varlık –ifade ile olgu- arasında hakiki bir ilişki varmış ve 'doğru' da bu ilişkiyi betimliyormuş gibi gözükmesini sağlar. Diskotasyon ise fazlalık teorisine, en azından deflasyonist teoriye örtülü delalet ediyor görünür; ve de fazlalık ve deflasyonist teorilerin, standart olarak örtüşme teorisiyle uyuşmaz olduğu varsayılır. Ve biz Strawson'un görüşlerini tartışırken, örtüşme teorisine yönelik oldukça ciddi itirazların bulunduğunu gördük.

O halde, örtüşme teorisini savunanlar iki dizi soruyla karşı karşıyadır: İlki, acaba biz diskotasyon teorisiyle uyumlu cevhersel bir örtüşme teorisi kavramı oluşturabilir miyiz? 'Cevhersel bir kavram' ile dünyada gerçekten dilsel olmayan olguların var olduğu ve ifadelerin, gerçekten bu olgularla belirli ilişkiler içinde –ki bu ilişkileri uyma, eşleşme, ifade etme ya da

---

[1] Bu görüşteki örnekler için bkz., F. P. Ramsey, "Facts and Propositions", *Proceedings of the Aristotelian Society*, ek cilt 7 (1927), yeni baskı, Pitcher, ed., *Truth*; P. Horwich, *Truth*, (Oxford: Basil Blackwell, 1990), ve W.V.O. Quine, *Pursuit of Truth*, gözden geçirilmiş baskı (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992).

olgularla örtüşme gibi faklı şekillerde tanımlarız- olduğu için doğru oldukları bir kavrayışı kastediyorum. İkincisi ise, Strawson'un örtüşme teorisine yönelik itirazlarını yanıtlayabilir miyiz?

Bu soruları cevaplamak için 'doğru' ve 'olgu' deyimlerinin olağan kullanımları ve hali hazırdaki anlamlarına nasıl evrilmiş olabilecekleri hakkında bazı genel gözlemlerde bulunacağım. Bu noktadaki araştırmam, Wittgenstein'cı tarzda bir sözcüklerle oynadığımız dil oyunları girişimi olacaktır ve amacı ise bizim dil oyunlarına ilişkin yanlış anlamalarımızdan kaynaklanan yanlış resimleri ortadan kaldırmaktır. Bundan sonraki birkaç paragrafta, sözcük kullanımı hakkındaki gözlemler ile bu kullanımların nasıl evrim geçirmiş olabileceği hakkında bazı epistemolojik spekülasyonların aktarılması amaçlanmıştır.

'Doğru' (true) sözcüğü, 'güven' (trust) ve 'güvenilir' (trustworthy) ile aynı etimolojik kökten gelir ve bunların tümü de, Hint-Avrupa dillerinde 'ağaç' anlamına gelen, genel olarak dimdiklik ve sağlamlığa işaret eden '*deru*' kökünden gelir. Sadece doğru ifadeler değil, doğru arkadaşlar (gerçek ya da hakiki arkadaşlar), doğru duygular (sahte değil içtenlikle hissedilen) ve doğru mirasçılar da (hak sahibi veya yasal) vardır; tıpkı doğru kuzeyin, doğru (gerçek) alabalıkların (ki doğu ırmaklarının alabalığı, doğru alabalık değildir; birer som balığıdır), doğru (gerçekten) kesen bıçakların ve doğru (gerçek) inananların olduğu gibi.

Bu farklı 'doğru' anlamları, aile benzerlikleri gösterir. Eğer doğruluğun, güvenilirlik ve sağlamlıkla genel bir bağlantısı söz konusuysa şunu sormamız gerekir: Hangi koşullar altında biz bir ifadeyi güvenilir ya da sağlam buluruz? İddia ettiği şeyi açıkça yaptığında, yani şeylerin nasıl olduklarını tam olarak ifade ettiğinde, 'Şeyler şöyledir, bu şekildedir' dediğinde, buna ancak ve ancak şeyler gerçekten öyleyse itimat edilir.

Bu, bizim doğruluğun diskotasyon kriterini elde ediş biçimimizdir. Diskotasyon kriteri bize, doğruluğun tamlığa, sağlamlığa ve güvenirliliğe delalet ettiğine dair sezgilerimizle uyumlu genel bir doğruluk kriteri sunar. Aristoteles "doğruyu konuşmak, bir şeyin ne ise o olduğunu ve ne değilse o olmadığını söylemektir" dediğinde açıkça bu kavramı dile getirmişti. Kısaca, ifadelere uygulanan 'doğruluk', güvenilirliği gösteren bir değerlendirme terimidir ve diskotasyon da bize bir güvenilirlik kriteri sunar.

Şimdi 'olgu' meselesine dönelim. Kesinlikle biliyoruz ki, bu sözcük, *'facere'* fiilinin nötr geçmiş zaman sıfat fiili olan ve 'yapmak', 'eylemek' anlamına gelen Latince *'factum'* sözcüğünden gelmektedir. Bu nedenle birisi, üç dili karıştırıp *'factum* un *yapılan şey* ya da *fait accompli* olduğunu söyleyebilir. Ne var ki, buraya kadar doğru ifadelerle açık bir bağlantı söz konusu değildir. Bağlantı ise şudur: İfadelere uygulamak üzere güvenilirliğin özelliğine için nasıl genel bir terime, 'doğru'ya ihtiyaç duyuyorsak, aynı şekilde ifadeleri güvenilir kılan şey için, kendisi sebebiyle ifadelerin sağlam olduğu şey için de genel bir terime ihtiyaç duyarız. Kedinin paspasın üzerinde olması doğruysa, bunun doğru olmasını sağlayan, bunu doğru kılan bir şey olmak zorundadır. Diskotasyon kriteri bize yalnızca *her bir durum için* bu şeyin ne olduğunu söyler. Kedinin paspasın üzerinde olmasını doğru kılan şey, sadece kedinin paspasın üzerinde olmasıdır. Herhangi bir doğru ifade için de aynı şey geçerlidir: Çimenlerin yeşil olmasını doğru kılan şey, çimenlerin yeşil olmasıdır v.b. *Yine de bütün bunlar için, çimenlerin yeşil, karın beyaz,* **2+2= 4** *olmasını ve geriye kalan hepsini doğru kılan şey için, halen genel bir terime ihtiyaç duyarız. 'Olgu', bu ihtiyacı gidermek için evrilmiştir.* İngilizce 'olgu' sözcüğü (oldukça yeni, sırası gelmişken) doğru ifadelerin kendisi sebebiyle doğru olduğu şey anlamına gelmeye başlamıştır. Strawson'nun 'bir olguyu özelleştirmek, "hangi ol-

gu?" sorusunu yanıtlamak için doğru bir ifadede bulunmak zorundayız' diye düşünmesinin nedeni budur. Olgular, mahiyetlerinin özelleştirilmesine gelindiğinde yalnızca ifade edilebilirler, belirlenemezler.

Fakat akabinde bunu, olguların bir şekilde özünde dilsel oldukları, bir şekilde bünyelerine yerleşen ifade nosyonuna sahip oldukları izlemez. Tam aksine onlar, yapmış olduğum değerlendirmeye binaen kesinlikle dilsel değildirler (tabi ki küçük ama önemli dilsel olgular kümesi için hariç); zira 'olgu' kavramına sahip olmanın bütün noktası zaten kendisi ifadenin dışında kalan ancak onu doğru yapan, eğer doğruysa onun doğru olmasını sağlayan bir kavrama sahip olmaktır. Bu değerlendirmeye göre olgular ne kompleks nesnelerdir ne de dilsel varlıklardır; aksine *koşullardır,* özel olarak da ifadelerle bildirilen doğruluk koşullarını karşılayan dünyadaki koşullardır. 'Koşul' sözcüğü alışılmış süreç-sonuç muğlâklığına sahiptir; bu durumdaki muğlâklık, *talep etme ve talep edilen şey* arasındadır. İfade, talep olarak bir doğruluk koşulu belirler ve eğer bu karşılanıyorsa dünyada talep edilen olarak bir şey olacaktır.[1] Örneğin kedinin paspasın üzerinde olması ifadesi, talep olarak bir doğruluk koşulunu bildirir. Eğer ifade doğru ise, talebi karşılayan dünyada bir koşul olacaktır ve bu koşul, kedinin paspasın üzerinde olması olgusudur. Bu değerlendirmede biz, yoğun metafiziksel bir 'olgu' kavramına sahip değiliz ve ihtiyacımız da yoktur. Bir ifadeyi doğru yapmaya yeterli olan her şey, bir olgudur. Dolayısıyla üç başlı kedilerin olmaması da, kedinin paspasın üzerinde olması olgusu kadar bir olgudur. Yedinci bölümde betimlenen, birçok dairesel nesne-

[1] Daha detaylı bilgi için bkz., J. R. Searle, *Intentionality*, (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1983), s. 13.

den oluşan mini dünyayı düşünün. Kedilerin olmaması bu dünyadaki bir olgu mudur? Elbette ki öyledir. Bu, 'mini dünya, içinde kedilerin olmaması koşulunu karşılar' demenin sadece başka bir yoludur.

Bu nedenle, olgu ve doğru ifade arasındaki tanımsal bağdan dolayı, doğruluğun örtüşme kriteri ile diskotasyon kriteri arasında bir uyuşmazlık söz konusu olamaz. 'Olgu', kendisi sayesinde bir ifadenin doğru olduğu şey olarak tanımlanır ve diskotasyon da sadece ifadeyi tekrarlayarak her bir ifadeyi doğru yapan şeyin *biçimini* verir. Fakat eğer ifade doğruysa o halde onu tekrarlamak olguyu ifade etmekle tam olarak aynı şeydir. Diskotasyon kriteri, "kedi paspasın üzerindedir" ifadesinin ancak ve ancak kedi paspasın üzerindeyse doğru olduğunu söyler bize. Örtüşme kriteri ise "kedi paspasın üzerindedir" ifadesinin ancak ve ancak bir olguyla örtüşüyorsa doğru olduğunu söyler. Fakat hangi olgu? Örtüşebilecek tek olgu, eğer doğruysa kedinin paspasın üzerinde olması olgusudur. Ama bu, tam da bize diskotasyon kriteri tarafından verilen sonuçtur; çünkü bu, T cümlesinin sağ tarafında ifade edilen olgudur: "Kedi paspasın üzerindedir" ifadesi ancak ve ancak kedi paspasın üzerindeyse doğrudur. Bu aynı zamanda, kedinin paspasın üzerinde olmasının doğru olduğunu bilmek için kedinin paspasın üzerinde olmasını tesis etmenin, yapmamız gereken tek şey olmasının nedenidir. Biz *ek olarak* kedinin paspasın üzerinde olması ifadesinin, kedinin paspasın üzerinde olması olgusuyla örtüşmesini tesis etmek zorunda değiliz; çünkü kedinin paspasın üzerinde olmasını tesis ettiğimizde zaten bu örtüşmeyi tesis etmiştik.

'Doğru' ve 'olgu'ya ilişkin bu noktaları zihnimizde tutarak dikkatimizi 'örtüşme'ye çevirelim. Eğer varsa, doğru ifadeler hangi anlamda olgularla örtüşmektedir? Bu olguların, önermesel olarak özelleştirilmek zorunda olmalarına rağmen, ha-

len dilsel olmayan varlıklar olduğunu kanıtlamış olsak bile, yine de örtüşme kavramının herhangi bir anlamı olur mu? Strawson'un bu konuya ilişkin itirazlarını nasıl cevaplandıracağız?

Sözcük-dünya yönelimli uyuşuma sahip temsillere uygunluğun elde edilmesinde, başarı ya da başarısızlığı belirlemek için genel bir sözcüğe ihtiyaç duyarız ve bunlar, daha az önemli olan diğerleri arasından, 'doğru' ve 'yanlış' sözcükleridir. Bunun yanında, T-cümlesinin sol tarafında özelleşen cümle doğru olduğunda, T-cümlesinin sağ tarafında özelleşen bütün bu birşey'leri adlandırmak için de genel bir terime gereksinim duyarız; bu sözcük de 'olgu'dur. Fakat gramatik olarak şimdi, doğru olduklarında ifadeler ile olgular arasındaki ilişkiyi betimlemek için bir fiile ihtiyacımız var:

İfadeler ancak ve ancak olgulara ..... ediyorsa doğrudur.

Bizim "....." (boşluk) için bir sözcüğe ihtiyacımız var ve bunun, ifadeyi doğru kılan bir tarzda, içinde ifadelerin olgularla "....." olabildiği farklı türdeki tüm yollara izin verecek kadar yeterince boş ve müphem olması gerekir. İngilizcede böyle birkaç fiil vardır: 'Uymak' (fit), 'eşleşmek' (match), 'betimlemek' (describe) ve '-ile örtüşmek' (correspond to) bunlardan dördüdür. İfadeleri doğru yapabilen, dünyanın bütün farklı özellikleri için nasıl genel bir terime gereksinim duyuyorsak, aynı şekilde doğru ifadelerin dünyadaki şeylerin nasıl olduklarını tam olarak temsil edebilmelerini sağlayacak yolların belirlenmesi için de genel bir terime gereksinim duyarız ve 'olgularla örtüşür' de tam böyle bir genel nitelemedir. 'Olgularla örtüşür' nitelemesi, ifadelerin şeylerin nasıl olduklarını tam olarak temsil edebilmelerini sağlayan çeşitli yolların bir stenografisidir ve bu çeşitlilik, ifadelerin çeşitliliğinin, ya da daha kuralcı bir şekilde ifade edersek, kesinleyici söz edimlerinin çeşitliğinin aynısıdır. Ayrıca, ifadelerin *aşağı yukarı* veya

kabaca doğru olabileceği olgusuna da izin vermek durumundayız. Sözün gelişi, yeryüzünün güneşten doksan üç milyon mil uzakta bulunduğu ifadesi, sadece aşağı yukarı doğrudur. Böyle bir durumda ifade, olguyla yalnızca *aşağı yukarı* örtüşür ya da uyuşur.

Bu nedenle, örtüşme ve diskotasyon teorilerinin her ikisi de doğrudur ve birbirleriyle çatışmazlar. Örtüşme teorisi basit bir şekilde doğrudur; fakat bizi yanlış yönlendirir. Çünkü biz olguların bazı kompleks maddi nesneler olması gerektiğini ve 'örtüşme'nin olgular olan kompleks varlıklar ile ifadeler arasındaki çok genel bir benzerlik veya en azından eşbiçim ilişkisini belirlemesi gerektiğini düşünürüz.

Strawson'un, örtüşme teorisinin yanlış bir resim meydana getirdiği şeklindeki düşüncesinde haklı olduğuna inanıyorum. Yine de bu yanlış resim, tam olarak anlaşılmış bir örtüşme teorisinin mantıksal bir sonucu değildir; aksine bu resim, söz konusu deyimlerin bilfiil kullanımlarına bakmakta başarısız olduğumuzda sözcüklerin ve cümlelerin yüzeysel grameri tarafından nasıl yanıltıldığımızın klasik bir örneğidir. Bu, sözcüklerin kullanımının anlaşılmamasının neden olduğu klasik bir zihnî karışıklık örneğidir ve bu da Wittgenstein tarzı bir felsefî tedaviyi davet eder. Mademki 'olgu' bir addır ve adlar da nesneleri belirler, o halde olgular, karmaşık nesne türleri olmalıdır diye düşünürüz. Özdeşliğin bir çeşit eşbiçimliliği göstermek zorunda olduğunu düşünürüz ve negatif olgular, varsayımsal olgular vb. karşısında şaşırırız. Fakat söz konusu sözcüklerin mantığını bir kez anladığımızda, olguların karmaşık nesneler olmadığını ve doğru ifadelerin sözdizimsel yapısıyla olguların yapısı arasında zorunlu bir eşbiçim olmadığını görürüz. Dahası negatifler, varsayımsallar vb. hakkında bir sorun olmadığını da görürüz. Kedinin paspasın üzerinde olmaması doğru ifadesi, kedinin paspasın üzerinde olmaması

olgusuyla örtüşür. Diğer şeyler nelerdir? Olumsuz bildirimler için geçerli olan, kalan tümü için de geçerlidir. "Şayet kedi paspasın üzerinde olmuş olsaydı, o zaman köpeğin de mutfakta olmuş olması gerekecekti" ifadesi eğer doğruysa o halde 'şayet kedi paspasın üzerinde olmuş olsaydı, o zaman köpeğin de mutfakta olmuş olması gerekecekti' şeklinde bir olgunun da olması gerekir. Her doğru ifade için kendisiyle örtüşen bir olgu vardır; çünkü bu, bu sözcüklerin tanımlanma niteliğidir.

Bütün bir tartışma boyunca akılda tutulması en zor olan şey şu ki, küçük bir totoloji kümesi ve onların gerektirdikleriyle ilgileniyoruz. Diskotasyon ve örtüşme teorileri önemsiz ve totolojik olarak doğrudur; dolayısıyla ortaya çıkan herhangi bir çelişki, bizim onları yanlış anlamaya yönelik dürtümüzden kaynaklanır. Bu sözcüklerin gerçek kullanımlarını layıkıyla anlamadığımızdan dolayı örtüşme teorisi nasıl yanlış bir resim üretiyorsa, diskotasyon teorisi de aynı şekilde ve aynı nedenden dolayı yanlış bir resim oluşturur. Diskotasyon tarafından ortaya konan yanlış resim, ortada hiç bir doğruluk özelliğinin olmamasıdır: "Kar beyazdır" ancak ve ancak kar beyazsa doğrudur. "Çimen yeşildir" ancak ve ancak çimen yeşilse doğrudur ve böylece her haber kipli cümle için devam eder. Bu görüşe göre, doğruluğun ortak bir özelliği yoktur; bütün bu durumlar için ortak olan bir şey yoktur; "Kar beyazdır" ve "Çimen yeşildir" ifadelerinin her ikisi için de, onların doğru olmasını sağlayan ortak herhangi bir şey yoktur.

Bunun son derece mantık-karşıtı bir sonuç olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum. Pek çok felsefeci, 'iki' örneğindeki biçimsel sayı sözcükleri ya da 'iyi' örneğindeki biçimsel değerlendirme sözcükleri gibi diğer biçimsel terim türlerinin, kullanımına belirli saf sözdizimsel kısıtlamalar yüklenmiş olmasından başka ne anlama geldikleri hususunda ne olursa olsun hiçbir şey söylenemeyeceği sözü hakkında bir şey düşünme-

mişlerdir. Buna karşın felsefecilerin birçoğu, fazlalık ya da deflasyonist doğruluk kavramını benimsemekten memnundurlar. Onlar, bütün doğru ifadeler için, diskotasyon kriterini karşılamaları dışında ortak olan hiçbir bir şeyin bulunmadığını iddia ederler. Doğruluk kavramının, 'doğru'nun kullanımlarının diskotasyon'u karşılama zorunluluğuna yetecek kadar yalın minumum içerik dışında hiç bir *içeriği* yoktur; bu kullanımlar, 's' yerine biz bir cümlenin özelleştirilmesini koyduğumuzda ve 'p' yerine de *aynı cümleyi ya da onun bir çevirisini* yerleştirdiğimizde, 's ancak ve ancak p ise doğrudur' koşulunu karşılamalıdır.

Herhangi biri böyle mantık karşıtı bir görüşü niçin benimsesin? Fazlalık yanılsaması, diskotasyon kriterinde sol tarafın, 'doğru' sözcüğü ve tırnak işaretleri dışında, sağ tarafmış gibi gözükmesi olgusundan türer tamamen. Bu yüzden "Kar beyazdır, doğrudur" demek, "Kar beyazdır" demenin, sadece uzun bir yoludur. Biri, diğerinin anlamsal içerikte bir değişiklik olmamış sözdizimsel varyasyonudur sadece. Fakat bu sonuç çıkmaz. Nasıl ki emirlere uygunluk kazanma noktasında başarı ya da başarısızlığı betimlemek için sözcüklere ihtiyacımız varsa, aynı şekilde ifadelere uygunluk kazanmak noktasında da başarı ya da başarısızlığı tanımlamak için sözcüklere gereksinim duyarız. İfadeler için sözcükler 'doğru' ve 'yanlış'; emirler içinse 'itaat edilen' ve 'isyan edilen'dir. Emrin kendi itaat koşullarını belirlemesi gerektiği gibi ifadenin de kendi doğruluk koşullarını belirlemesi gerekir. Fakat emrin itaat koşullarını ifade etmek için emri tekrar ifade etmiyorken, ifadenin doğruluk koşulunu ifade etmek için ifadeyi tekrarlama ihtiyacında kalıyoruz. Bu asimetri şu olgudan kaynaklanmaktadır: Doğruluk koşullarının *ifadesi* bir ifadedir fakat bir emre itaat koşullarının *ifadesi* bir emir değildir, o da aynı zamanda bir ifadedir. Dolayısıyla fazlalık yanılsaması, ifadelerin doğruluk koşullarının ifade edilmesinin, bütün diğer söz edimleri

için tatmin (karşılanma) koşullarının ifade edilmesinden farklı oluşu olgusundan ortaya çıkar. Bu düşünceyi ileriki kısımda irdeleyeceğim.

Bir Dil Tasarlamak

Aynı noktalar aşağıdaki düşünce pratiğiyle de ortaya konabilir: Hâlihazırda herhangi bir dile sahip olmayan varlıklar için bir dil tasarladığınızı varsayın. İçine ne koyardınız? Kastettiğim şey, cümlelerin inşâsı için bir sözdizimine; nicel değerler ve mantıksal bağıntılar için deyimlere; 'köpek' ve 'kedi', 'kırmızı' ve 'mavi' vb. için sözcüklere sahip olduktan sonra söz konusu dilin içine ne tür genel yapısal özellikler koyardınız? Pekâlâ, başlangıç olarak, ifadeler, sorular, komutlar ve söz vermeler gibi değişik standart türlerinde söz edimlerinin icra edilmesi için aygıtlar koymanız gerekecek. Bunu yapmak için, önermesel içerikle söz edimlerinin edimsöz gücü arasındaki ayrıma işaret eden yollara ihtiyacınız olacak; yani bir emir, "odadan çık!"; bir soru, "odadan çıkacak mısın?"; ve bir öngörü, "odadan çıkacaksın", arasında ayrım yapabilmeniz gerekir. Bunlar, farklı edimsöz gücüne sahip üç farklı söz edimidir; fakat hepsi aynı önerme içeriğini ihtiva eder: Sen odadan çıkacaksın.

Farklı edimsöz güçleri, farklı yollarla ve farklı uygunluk yönleriyle önermesel içeriği gerçek dünyayla ilişkilendirdiği için, önerme ile gerçek dünya arasındaki uygunluğun sağlanmasında başarı veya başarısızlığı göstermek için farklı sözcüklere gereksinim duyarsınız. Dolayısıyla emirlere *itaat edilmesi* ya da *itaat edilmemesi* olgusuna işaret etmek için bir sözcüğe ihtiyacınız olacaktır. Emredilen kişi, yapması emredilen şeyi yaptığında emirlere itaat edilmiş olur; çünkü onu yapması emredilmişti. Emirler dünya-sözcük yönelimli uygunluğa sahiptir, çünkü emirlerin temel görevi, sözcüklerle eşleşmeleri

için dünyada değişiklik yapmaya çalışmaktır. Benzer şekilde söz veren kişi, söz verdiği şeyi yaptığında sözler *tutulmuş* ya da *yerine getirilmiş* olur; çünkü bunu yapmaya söz vermişti. Sözler de dünya-sözcük yönelimli uygunluğa sahiptir, çünkü verilen sözlerin temel görevi, sözcüklerle eşleşmeleri için dünyada değişiklik yapmaya çalışmaktır.

Nasıl ki emirler ya da sözler, önermesel içerikle gerçeklik arasındaki uygunluğun sağlanmasında başarılı ya da başarısız oluyorsa, aynı şekilde ifadeler de böyledir. Ancak ifadeler farklı bir uygunluk yönüne sahiptir; çünkü ifadenin amacı, önermesel içerikle eşleştirmek için gerçekliği değiştirmek değil, kendi önermesel içeriğini bağımsız var olan bir gerçeklikle eşleştirmektir. İfadelere, bu eşleşmeyi başarıp başaramamalarına göre *doğrudur* veya *yanlıştır* deriz ve tasarlayabildiğimiz dil, bu başarı ya da başarısızlık biçimlerine işaret etmek için sözcüklere ihtiyaç duyacaktır.

Fakat uygunluğun sağlanmasındaki söz ediminin başarı kriteri, sözcük-dünya yönelimli uygunluğa sahip ifadeler için farklı, dünya-sözcük yönelimli uygunluğa sahip söz verme ve emirler için farklı olarak ifade edilecektir. 'Odadan çıkacaksınız' ifadesinin yerine getirilme koşulları, sizin odadan çıkacak olmanızdır. Doğruluk koşullarının ifadesi ise yalnızca ifadenin tekrar ifade edilmesidir ki bu sonuç, öncesinde gördüğümüz gibi doğruluğun diskotasyon kriteridir. Herhangi bir ifade için, uygunluğun sağlanmasındaki başarı veya tatmin koşullarını ifade etmek için sizin yalnızca ifadeyi tekrar ifade etmeye ihtiyacınız vardır. Fakat "Odadan çık!" emrine itaat koşullarının ifadesi, odadan çık! şeklinde tırnağı kaldırarak (diskotasyonel) ifade edilemez. Çünkü emrin yerine getirilme koşullarının ifadesi, emrin kendisinden farklı bir uygunluk yönüne sahiptir. Bir emre itaat koşullarını ifade etmek için bir ifadede bulunmalısınız; örneğin,

Bir S konuşmacısı tarafından H muhatabına bir T zamanında "Odadan çık!" şeklinde verilen O emrine, ancak ve ancak H, T'de O dolayısıyla odadan çıktığında itaat edilmiş olur.

Bu nedenle, 'doğru' bir şekilde fazlalıkmış gibi görünürken, 'itaat edilen' ve 'sözü tutulan' fazla değilmiş gibi görünür. Ne var ki, bu bir yanılsamadır. 'İtaat edilen' ve 'itaat edilmeyen' ifadeleri, nasıl ki emirlere uygun tarzda uyuşmanın sağlanmasındaki başarıyı değerlendiriyorsa, aynı şekilde 'doğru' ve 'yanlış' da, ifadelere uygun modda uyuşmanın sağlanmasındaki başarıyı değerlendirme hususunda en önemli terimlerdir.

Ayrıca, uygunluk yönünün diğer tarafında, dünya tarafında ne olduğuna işaret edecek terimlere de ihtiyacınız olacaktır. Emirler ve söz vermelerde bu kısmen daha kolaydır. Emirlere itaat edilmesini, sözlerin yerine getirilmesini vb. tayin eden çeşitli *edimler* için sözcüklere ihtiyacınız olacak. Edimlerin var olmak için emirlere ve söz vermelere ihtiyacı yoktur; fakat emirlerin ve verilen sözlerin, itaat edilmek ve tutulmak için edimlere ihtiyacı vardır. İfadelerin öbür tarafındakine gelince; 'edim'e karşılık gelen bir sözcük yeterli olmadığı gibi, 'nesne' ve 'olay'a karşılık gelen sözcükler de yeterli olmayacaktır. Peki niçin? Çünkü uygunluğun sağlanmasındaki başarıya dair diskotasyon kriteri şunu gerektirir: Sözcük-dünya uygunluğunun dünya tarafındaki koşullar, bütün önermeleri belirtmek için uygun olan bir sözdizim biçimi kullanılarak özelleştirilir. Kısaca, 'olgu'ya karşılık gelen bir sözcüğe ihtiyaç duyarsınız. İfadenin, kendisi sebebiyle yada kendisi nedeniyle doğru olduğu, dilbilimsel olmayan bağıntısı için de bir sözcüğe ihtiyacınız olacak ve bu sözcük de ifadelerle eşleşmeye uygun sözdizimsel tamamlayıcılara sahip olmalıdır; bunlar da "şu bir olgu ki...," gibi bir biçime sahip olmalıdır ve 'ki' yi ta-

kip eden yalnızca ifadenin önermesel içeriğinin bir belirtilmesidir. Olgular var olmak için ifadelere muhtaç değildir ama ifadeler doğru olmak için olgulara ihtiyaç duyarlar.

Öyleyse şimdi siz, icat ettiğiniz dilinizde 'doğru', 'ifadeler' ve 'olgu' için sözcüklere sahipsiniz. Bunlar arasındaki ilişkiyi betimlemek için genel bir fiile, ifadelerin her çeşit biçimleri ve doğru bildirimlerin olgularla ilişkilendiği farklı yolları hususunda nötr olan bir fiile sahip olmak güzel olurdu. Bunun için genel ve nötr olarak İngilizcede bulabileceğiniz bir fiil (correspond) 'örtüşme' olurdu; dolayısıyla buna denk bir sözcüğe sahip olmak yararlı olurdu. Buna göre sonrasında siz, bu kavramlar arasındaki tanımsal ilişkiyi aşağıdakine denk bir şey söyleyerek ifade edebilirdiniz:

İfadeler, ancak ve ancak olgularla örtüşüyorsa doğrudur.

İnanıyorum ki bu düşünce denemesi, birçok karmaşıklığı dışarıda bırakmış olsa da, bizim 'doğru', 'ifade' ve 'olgu' sözcüklerini kullandığımızdaki bilfiil durumu betimler.

Özet ve Sonuç

Şimdi bu tartışmanın ana hatlarını bir arada göstereceğim. Önceki kısımları da baştaki bölümlerin bazı yöntembilimsel özelliklerini de açıklayacak tarzda özetlemek istiyorum.

1. 'Doğru', (ifadeler gibi zihin-dünya ya da sözcük-dünya yönelimli uygunluğa sahip olan inanışlara olduğu kadar) ifadelere de değer biçen bir sıfattır. İfadeler güvenilir olduklarında, yani onların varlık olarak şeyleri temsil edişi, şeylerin gerçekte oldukları tarzda olduğunda doğru diye değerlendirilir.

2. Sağlamlık kriteri diskotasyon tarafından sağlanır. Bu, onun sanki 'doğru' fazlalıkmış gibi gözükmesini sağ-

lar; ancak öyle değildir. Sözcük-dünya yönelimli uygunluğun sağlanmasındaki başarının değerlendirilmesi için kendinde dilsel bir yükleme ihtiyaç duyarız ve bu da 'doğru' terimidir.

3. 'Doğru'nun ifadelere yüklenmesi keyfi değildir. Genelde ifadeler, ifadelerin bir parçası olmayan dünyadaki koşullar sayesinde doğrudur. İfadeler, kendilerinden bağımsız olarak var olan dünyadaki şeylerin nasıl oldukları tarafından doğru kılınır. Bu şeylerin-dünyada-nasıl-olduklarını belirtmek için genel terimlere gereksinim duyarız ve 'olgu' bu terimlerden biridir. 'Durum' ve 'ilişkiler durumu' diğerleridir.

4. İfadeler kendi doğruluk koşullarını belirlediği ve 'olgu' terimi ifadenin doğru olmasını sağlayan şeye işaret ettiği için ifadenin özelleştirilmesinde olduğu gibi olgunun özelleştirilmesinde de geçerli yol aynıdır; onu ifade etmek. Bu özelleştirme, bütün bir cümleyi gerektirir. Bu nedenle hem ifadeler hem de olgular önermesel olarak şöyle tahsis edilir: "Şu bir olgu ki..." ve "Şu bir ifade ki...."; ama olgular bu şekliyle doğasında dilsel değildir.

5. Olgunun özdeşliği, kendisiyle örtüşen ifadeler tarafından özelleşenle aynı olan olgunun özel niteliklerine bağlı olduğundan dolayı, 'şu p olgusu' bağlamının, mantıksal olarak eşit bir cümle p'nin yerine geçtiğinde de göndermenin özdeşliğini korumak zorunda olduğunu varsaymak yanlıştır. Bununla ilgili daha detaylı bir tartışma için bu bölümün ekine bakınız.

6. Eşgönderimde bulunan ifadelerin birbirinin yerine geçmeleri hakkında ne denilebilir? Bazı durumlarda eşgönderimde bulunan ifadelerin birbirinin yerine

geçmeleri, olgunun özdeşliğini muhafaza edebilir. Cicero ve Tully özdeş olduğundan,[1] buna göre apaçık bir şekilde Tully'nin bir hatip olması olgusu Cicero'nun bir hatip olma olgusuyla tamamen aynıdır. Neden? Çünkü dünyadaki tamamen aynı olan ilişkiler durumu, her bir bildirimi doğru kılar ve 'olgu' da bir ifadeyi doğru kılan şey olarak tanımlanır.

Ne var ki genellikle, belirli betimlemelere yönelik birbirinin yerine geçen eşgöndermeler, aynı olguya göndermede bulunmaz. Açıkça, Tully'nin hatip olma olgusu, Catiline'yi suçlayan kişinin bir hatip olduğu olgusundan farklı bir olgudur; Catiline'i suçlayan kişi Tully olsa da. Neden? Çünkü ikinci olgu, kendi varlığı için birinin Catiline'i suçlamış olmasını gerektirirken, ilk olgunun varlığı böyle bir şeyi gerektirmez.

7. Olgularla, doğru ifadeler aynı şeyler değildir. Bunu kanıtlamanın birçok yolu vardır. İşte iki tanesi: Birincisi, nedensel olarak işlevde bulunan olgulardan bahsetmenin, nedensel olarak işlevde bulunan doğru ifadelerden bahsetmenin gelmediği bir anlama gelmesidir. İkincisi, bir olgunun ifadelerle ilişkisi pek çoktur; zira aynı olgu, farklı ifadelerle ifade edilebilir. Örneğin aynı olgu, 'Cicero bir hatiptir' ve 'Tully bir hatiptir' şeklinde ifade edilir.

8. Diskotasyonun her nerede varsa, orada olguları betimlemenin ya da özelleştirmenin alternatif yolları da vardır. Bu nedenle, "Sally Sam'in kız kardeşidir" doğru ifadesi, Sally'nin Sam'in kız kardeşi olma olgusuyla

[1] Marcus Tullius Cicero. Tully ismi, özellikle Cicero'nun ikinci ismi olarak sıkça kullanılır. (Ç.n.)

örtüşür; ancak söylenecek başka şeyler vardır; örneğin, Sally kadındır, Sally'nin ve Sam'in babaları ve anneleri aynı kişilerdir gibi. Birçok felsefî tartışma, olguların yapısı hakkındadır ve bu meseleler genelde diskotasyonun ötesine gider. Mesela renkler ve diğer ikincil nitelikler hakkındaki felsefi tartışmalar, bu nesne kırmızıdır, şeklindeki iddialarla örtüşen olguların doğası hakkındadır ve bu tür olguların çözümlenmesi, diskotasyondan daha fazlasını gerektirir.

9. Felsefede tek (sadece tek) yol, ifadelerimizi doğru kılan olguların yapısını çözümlemektir. Önceki bölümlerde bunu ben, toplumsal ve kurumsal olguların yapısıyla yapmaya çalıştım.

9. Bölüme Ek: Sapan Argümanı

Doğruluğun örtüşme teorisine karşı başka bir argüman daha vardır ki eğer bu geçerli olsaydı, teori açısından tam bir yıkım olurdu. Teknik ağırlıklı bu argüman, ilk olarak Frege'e atfedilmiş, kipli mantığa karşıt olarak Quine tarafından kullanılmış ve son zamanlarda da örtüşme teorisine karşıt olarak Donald Davidson tarafından yeniden gözden geçirilmiştir ve 'sapan argümanı' olarak kullanıla gelmiştir. (muhtemelen, Davut küçüklüğünde bir argümanın, Goliath (Câlut) büyüklüklerinde modal mantığı ve örtüşme teorisini öldürmek için kullanılabileceğinden dolayı). Bu teori genelde nefes kesici bir

hızla'[1] ifade edilir; ancak eğer onun zayıf noktalarını açıklayacaksak, hızımızı düşürmemiz ve vites küçültmemiz gerekecek.

Argümanın hedefi şunu göstermektir: Eğer doğru bir ifade bir olguyla örtüşüyorsa, herhangi bir olguyla ve tüm olgularla da örtüşür; dolayısıyla örtüşme kavramı tamamen boştur. İfadeler eğer örtüşüyorsa, o zaman bütün doğru ifadeler aynı şeyle örtüşür. Bu argüman, aşağıdaki aşamalarda ifade edilebilir. (Bu aşamalardaki kendi yorumlarımı parantez içine aldım).

1. *Aşama Varsayım: Kar beyazdır ifadesi, karın beyaz olması olgusuyla örtüşür.*

Bu, örtüşme teorisinin yerini konan bir örnektir ve argümanın amacı, ifadeyi saçmalığa indirgeyerek teoriyi çürütmektir.

2. *Aşama Varsayım: Birinci aşamadaki gibi bağlamlarda, cümlelerin ve tekil terimlerin şu şekilde görünür: (a)*

---

[1] Davidson'un ileri sürdüğü argümanın tamamı şöyledir: İlkeler şunladır: Bir ifade, "p bir olgu ki" biçimindeki bir ifade tarafından betimlenen olguyla örtüşüyorsa, o zaman, ya (1) 'p' ve 'q'nun yer değiştirdiği cümlelerin mantıksal olarak eşit olması ya da (2) 'p'nin sadece tekil bir terim, eş kapsamlı bir terimle yer değiştirdiğinde 'q'dan farklı olması sağlandığında bu, "q bir olgu ki" tarafından betimlenen olguyla da örtüşür. Doğrulayıcı argüman budur. Diyelim ki 's' doğru cümlelerin kısaltması olsun. O zaman, muhakkak ki, s ifadesi, s olgusuyla örtüşür. Ancak, ikinci 's'yi, bunun mantıksal olarak eşiti olan '(x, Diogenes ve s ile özdeştir koşulunu sağlayan x), (x, Diogenes ile özdeştir koşulunu sağlayan x) ile özdeştir' ile yer değiştirebiliriz. Eş kapsamlı tekil terimlerin birbirlerinin yerine geçebilmelerinde uygulanan ilkeyle birlikte, alıntılanan son cümledeki 's'in yerine doğruluğu sağlanan 't'yi koyabiliriz. Sonuç olarak, ilk adımın gözden geçirilmesiyle birlikte şu sonuca varırız ki; 's' ve 't' herhangi bir doğru cümle olduklarında, s ifadesi, t olgusuyla örtüşür. *Inquiries into Truth and Interpretation*, (Oxford: Clarendon Press, 1984), s. 42.

İfadenin bütünü, eşgönderimde bulunan tekil terimlerin birbirinin yerine geçmesi halinde de doğruluğunu korur; (b)yine mantıksal olarak birbirine eşit cümlelerin yer değiştirmesi halinde de doğruluğunu korur.

(Şu ana kadar bunun için hiçbir argüman sunulmamıştır. Bu yönüyle inanılması güç görünüyor. Daha sonra bunun hakkında bir şeyler diyeceğim.)

3. *Aşama Varsayım: "Kar beyazdır" şeklindeki (a) cümlesi, mantıksal olarak şu (b) cümlesine eşittir: "(x, Diogenes ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x, (x, Diogenes ve kar beyazdır ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x ile özdeştir."*

('Mantıksal eşitlik' teknik bir terimdir. İki ifade, ancak ve ancak her örnekte aynı doğruluk değerine sahipse mantıksal olarak eşittir. Bu tanımlamaya göre, (a) ve (b)'nin mantıksal olarak eşit olması kendilerine dayanan belirli betimlemeler için bir anlambilim söz konusu olur.)

4. *Aşama Varsayım: "Çim yeşildir" cümlesi mantıksal olarak şu cümleye eşittir: "(x, Diogenes ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x, (x, Diogenes ve çim yeşildir ile özdeştir) koşulunu sağlayan x ile özdeştir."*

(Bu, üçüncü varsayımın gibidir. Aynı değerlendirmeler buna da uygulanır.)

5. *Aşama Varsayım: "(x, Diogenes ve kar beyazdır ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x" bildirimi, "(x, Diogenes ve çim yeşildir ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x" bildirimiyle aynı nesneye göndermede bulunur.*

Şimdi bu aşamalar ışığında, birinci aşamadan şunu türetebiliriz:

6. *Aşama: Kar beyazdır ifadesi, (x, Diogenes ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x, (x, Diogenes ve kar beyazdır ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik X ile özdeştir olgusuyla örtüşür.*

(Bu sonuç, mantıksal olarak eşit olan cümlelerin birbiri yerine geçebilirliğine izin veren 2b'de ifade edilen prensip ile 3. aşamada ifade edilen iki cümlenin mantıksal olarak eşit olduğu varsayımı aracılığıyla çıkarılmıştır.)

6. Aşamadan, 5'te ifade edilen eşgönderimle birlikte 2a'da ifade edilen eşgönderimde bulunan bildirimlerin birbirlerinin yerine geçebilirliği aracılığıyla, şuna ulaşırız:

7. *Aşama: Kar beyazdır ifadesi, (x, Diogenes ile özdeştir) koşulunu sağlayan x, (x, Diogenes ve çim yeşildir ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x ile özdeştir olgusuyla örtüşür.*

Fakat şimdi sadece geriye doğru gitmiş olduk, 4. aşamada ifade edilen mantıksal eşitliği yerine koyarak ve bir kez daha 2b'de ifade edilen prensibi kullanarak şuna ulaşırız:

8. *Aşama: Kar beyazdır ifadesi, çim yeşildir olgusuyla örtüşür.*

Fakat bu sonuç, herhangi iki doğru ifadenin birincisinin, ikincisi tarafından ifade edilen olguyla örtüştüğünü göstermektedir. Herhangi bir doğru ifadenin herhangi bir olguyla ve bütün olgularla örtüştüğünü göstermek için "Kar beyazdır" ve "Çim yeşildir" ifadelerinin yerine herhangi iki doğru ifade birleştirilebilir. Bu yüzden örtüşme kavramı boştur ve doğruluğun örtüşme teorisi çürütülmüş olur.

Bu argümandan ne anlıyoruz? Bence buna inanmak oldukça güç ve böyle bir argüman yapabileceği daha çok kendi

önvarsayımlarının yanlışlığını göstermektir.[1] Bu durumda, bana öyle geliyor ki bu argümanın en fazla gösterebileceği 2b varsayımının, yani 1. aşama türünden bağlamlarda mantıksal olarak eşit cümlelerin *salva veritate* (doğruluğu koruyarak) birbirlerinin yerine geçebilirliğinin yanlışlığıdır. Bundan oldukça farklı bir örnekte 2b, tamamen mantık dışı sonuçlara sahiptir. Örneğin 2b'ye göre, (kar beyazdır) ifadesinin (kar beyazdır) olgusuyla örtüşmesi olgusundan, (kar beyazdır) ifadesinin (kar beyazdır ve 2+2=4) olgusuyla örtüşmesi çıkar. Bu sapan argümanında, ilk türetilen aşama yani 6. aşama, yanlıştır. Zira kar beyazdır ifadesi, Diogenes ile ilgili hiçbir olguyla örtüşmemektedir. Diogenes ve onun özdeşi, 'kar beyazdır' olgusu söz konusu olduğu yerde tamamen konu dışıdır. Basit terimlerle ifade edersek:

1. Kar beyazdır ifadesi, karın beyaz olması olgusuyla örtüşür.

şeklindeki doğru ifadeden geçerli bir şekilde aşağıdaki aşamayı çıkaramayız:

6. Kar beyazdır ifadesi, (x, Diogenes ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x, (x, Diogenes ve kar beyazdır ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik X ile özdeştir olgusuyla örtüşür.

Ama biri çıkıp, "bu, ispatlanmak istenen şeyin doğru kabul edilmesi değil midir? Ayrıca, kesinlikle bu konuda önemli olan nokta, örtüşme teorisinin istenilmeyen mantıksal sonuçlara sahip olup olmadığıdır. Dolayısıyla biz iddia edilen so-

---

[1] Sapan argümanına karşı birçok eleştiri söz konusudur. Benim eleştirimin ruhuna en yakın olduğunu düşündüğüm eleştirilerden biri şudur: J. Barwise ve J. Perry, *Situations and Attitudes*, (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1983).

nuçları hemencecik reddedemeyiz." şeklinde itirazda bulunabilir. Bu itiraza cevap, dokuzuncu bölümde yaptığım örtüşme ve doğruluğa ilişkin açıklamalar kadar olgulara ilişkin açıklamalar tarafından da verilmiştir. Büyük çapta genellik taşımalarına rağmen bunlar, gösterişsiz, sıradan sözcüklerdir ve bu kullanımlarına dayanan herhangi bir felsefi açıklamada onların olağan kullanımlarına riayet edilmelidir. Bu tartışmayla alakalı olan 'olgu' nosyonunu, bütünüyle *bir ifadeyi doğru yapan ya da kendisi sayesinde ifadenin doğru olduğu* bir nosyon olarak ileri sürdüm. Eğer bu konuda haklıysam, o zaman 1. aşamadaki gibi cümlesel bağlamlar üzerine 2b'deki varsayım gibi herhangi bir mantıksal sınırlamalar kümesinin, 'doğru' ve 'örtüşme'nin açık özelliklerini olduğu kadar 'olgu' anlamının bu özelliklerini de dikkate alması gerekir. Bizim olağan sezgisel kavrayışımızda, kar beyazdır ifadesini doğru yapan şey, karın beyaz olma olgusudur. İnanıyorum ki, Diogenes'in kendi-kimliğinin (ya da 2+2=4 olgusunun) 'kar beyazdır' ifadesini doğru yapan şeyle hiçbir işi olmadığı açıktır. Kısaca herhangi bir örtüşme ve doğruluk açıklamasının, sezgisel 'olgu', 'doğruluk' ve 'örtüşme' nosyonlarını dikkate alma zorunluluğu, onun için bir yeterlilik koşuludur. Sapan argümanı, bunu yapmakta tamamen başarısızdır. Çünkü o, olağan sezgisel nosyonlara karşı işleyen bir prensibi, 2b'yi kabul etmektedir.

İspatlanmak istenen şeyin doğru kabul edilmesi ithamı ise aynısıyla karşı tarafın itham edileceği bir konudur. 2b'nin uygulanabilirliği varsayımı için hiçbir argüman verilmediği halde, örtüşme teorisinin 2b gibi bir prensibe konu olduğunu varsaymak, örtüşme teorisine karşı ispatlanmak istenen şeyin doğru kabul edilmesidir. O şekildeki birbirinin yerine kullanımlar, hemen mantık karşıtı sonuçlar verdiği halde, neden biz 1'deki gibi cümlelerin mantıksal olarak eşit cümlelerin doğruluğu koruyarak, birbirinin yerine geçmesine izin verdiğini varsaymalıyız? Sezgilerimizi yaralayan herhangi bir pren-

sibin haklılığı için büyük oranda argümana gereksinim olurdu; bu durumda ise mantık karşıtı sonuçlar için hiçbir haklı neden sunulmamıştır.

Bu noktayı açıklamanın bir diğer yolu, *olguların özdeşliğinin* mantıksal olarak eşit cümlelerin yer değiştirebilirliği koşulu altında korunmadığını belirtmektir ve

"a ifadesi, b olgusu ile örtüşür"

cümle biçimi, 'ile örtüşür'den önceki 'b olgusu' yerine 'c olgusu' biçimindeki bir ibarenin doğruluk korunarak yerleştirilmesine sadece şu yerde izin verir:

"b olgusu, c olgusu ile özdeştir"

Fakat apaçık bir şekilde bu koşul, Diogenes örneğinde korunmamıştır. Sezgisel olarak, karın beyaz olma olgusu, (x, Diogenes ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x, (x, Diogenes ve kar beyazdır ile özdeştir) koşulunu sağlayan biricik x ile özdeştir olgusuyla *aynı olgu değildir.* Ve eğer sezgimiz hakkında herhangi bir şüphemiz olsaydı bile 6'nın mantık karşıtı doğasının, kesinlikle şüpheleri ortadan kaldırmak için yeterli olurdu. 1 doğru ve 6 da yanlış olduğu için çıkarım da geçersizdir. Doğru öncüllerden yalnızca doğru sonuçlar geçerli olarak çıkarılabilir.

Sorunun "X, Y ile örtüşür"ün açık kaplamsızsallığı ile alakalı olmadığına dikkat çekmek önemli bir noktadır. Bu bağlam, 'X' ve 'Y' için eşgönderimde bulunan bildirimin yer değiştirebilirliği göz önüne alındığında tamamen kaplamsaldır. Sorun "b olgusu" bildiriminin kaplamsızsallığı ile ilgilidir. Bu bildirim, mantıksal olarak eşit cümlelerin yer değiştirmesi koşulu altında göndergenin aynılığını korumaz. Zaten niçin böyle olsun ki? Niçin kar hakkındaki olgular, Diogenes ya da başka biri hakkındaki olgularla özdeş olsun, niçin onlarla bizzat aynı olgu olsun? Karın beyaz olma olgusu, söz konu ol-

duğu yerde, Diogenes'in bununla ilgili yapacağı hiçbir şey yoktur. Sezgisel olarak, bu iki olgunun gerçekten aynı olduğu düşüncesi, söz konusu bile olamaz gibi gözüküyor.

Ben şu sonuca varıyorum: Sapan argümanı, örtüşme teorisini çürütmemektedir.

SONUÇ

Bu kitapta ileri sürmüş olduğum düşüncelerin temelinde yatan güvenilirliği algılamanın bir yolu şudur: Benim görüşüme göre, biyoloji ve kültür arasında yapmaya eğilimli olduğumuz geleneksel karşıtlık, beden ve zihin arasında yaptığımız geleneksel karşıtlık kadar yanıltıcıdır. Nasıl ki zihinsel durumlar, sinir sistemimizin daha yüksek düzeydeki özellikleri ise ve buna binaen, fiziksel olanla zihinsel olan arasında bir karşıtlık olmayıp, zihinsel olan, sadece nöronlarınkinden daha yüksek seviyede bir betimlemede beynin bir dizi fiziksel özellikleri ise aynı şekilde kültür ve biyoloji arasında da hiçbir karşıtlık yoktur; kültür, biyolojinin aldığı bir biçimdir. Kültür ile biyoloji arasında bir karşıtlık olamaz; çünkü böyle olsaydı, biyoloji her zaman kazanırdı. Farklı kültürler, içinde esastaki biyolojik altyapıların tezahür ettiği farklı biçimlerdir. Fakat bu doğru olduğunda, bir biyoloji ontolojisinden kültürel ve kurumsal biçimleri içeren bir ontolojiye giden, az veya çok sürekliliği olan bir hikâye olmalı; herhangi bir radikal kırılma olmamalıdır. İleri sürmüş olduğum bu tezde, radikal bir kırılma yoktur. Biyoloji ve kültür arasında bağlantı kuran terimler, olağan bir şekilde bilinç ve niyetselliktir. Kültüre özgü olan şey, kolektif niyetselliğin tezahürüdür ve özelde de, görüngünün salt fiziksel özellikleri tarafından tek başına işlevin icra edilemeyeceği yerde görüngüye işlevlerin kolektif yüklenmesidir. Banknotlardan katedrallere, futbol oyunlarından ulus devletlere, olgu-

ların alttaki fiziksel gerçekliğin fiziksel özeliklerini aştığı yerde, daima yeni toplumsal olgularla karşı karşıya kalırız.

Yine de, ortada seretonin ve noradrenalin gibi nörotransmiterlerin kimyasından, Proust'un Balzac'dan daha iyi bir romancı olduğu inancı gibi zihinsel durumların içeriğine kadar giden bir bitişiklik varsa da zihinsel durumlar, bilinçli ya da potansiyel bilinçli olmaları bakımından diğer fiziksel görüngülerden ayrılırlar. Bilince ulaşmanın söz konusu olmadığı yerde, en azından ilke olarak zihinsel durumlar yoktur. Benzer şekilde, aslanların bir sırtlana saldırmaları ile Yargıtay'ın anayasal bir karar alması arasında kolektif davranış bakımından bir bağlantı olsa da, kurumsal yapılar özel bir niteliğe sahiptir, yani sembolizme. Bir şeyin, kendisinin ötesindeki bir şeyi sembolize etmesini –veya onu anlamlandırmasını ya da ifade etmesini- sağlamak noktasındaki biyolojik yetenek, sadece dilin değil bütün diğer kurumsal gerçeklik biçimlerinin de altında yatan temel yetenektir. Dilin bizatihi kendisi, kurumsal bir yapıdır. Çünkü o, kaba fiziksel varlıklara, doğal olarak ilişkileri olmadığı özel bir tür işlev yüklenmesini içerir. Belirli çeşit sesler veya işaretler, sözcükler ve cümleler olarak *sayılır*; belirli türdeki dile dökmeler ise söz edimleri olarak *sayılır*. Failli işlev, bir ya da diğer olası söz edimleri şekillerinde dünyadaki nesneleri ve bağıntı durumlarını *temsil eden* işlevdir. Bunu kolektif olarak yapabilen failler (özneler), diğer tüm kurumsal yapıların temel önkoşuluna sahiptirler: Para, mülkiyet, evlilik, yönetim ve üniversiteler; bütün bunların hepsi, temelde sembolize etme yeteneğini içeren insanî uzlaşım biçimleri yoluyla var olurlar.

DİZİN

A

Achinstein 33
akılcılık 222
akledilebilirlik 227, 229
analist 20
anlambilim 130, 275
Anscombe 16
Aristoteles 208, 260
Arkaplan 20, 161, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 199, 221, 228, 230, 231, 235, 242
Austin 213, 251, 254

B

bağlantıcılık 178, 179
Barwise 277
Berkeley 9, 15, 49, 120, 197, 210, 211, 225, 235
Big Bang 21, 196
bilgibilimsel 26
bilinçdışı 20, 22, 162
bilişsel 20, 86, 162, 178, 183, 217, 218
Bourdieu 10, 167
Bratman 45
Broom 97

C

Câlut 273
Carston 166
Catiline 272
cevher 55, 64
Chomsky 162
Cicero 272
Clinton 22, 46, 48, 131, 132, 149, 158

D

Darwin 33, 181
Davidson 273, 274
Dennett 184
deontik 96, 137, 139
Derrida 197, 200
dışsal gerçekçilik 190, 192, 196, 202, 205, 227, 235, 236, 244, 245
dile bağımlı 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93
ding an sich 216
Diogenes 274, 275, 276, 277, 278, 279
diskotasyon 229, 246, 248, 249, 250, 251, 257, 258,

260, 262, 264, 265, 266, 268, 269, 270
doğruluk 17, 23, 36, 125, 164, 165, 193, 194, 202, 218, 219, 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 240, 242, 246, 247, 248, 251, 257, 258, 260, 261, 265, 266, 271, 275, 278, 279
Dummett 197

E

edim 81, 117, 148, 158, 159, 160, 170, 269
edimsöz 84, 130, 267
eğilim 20, 97, 218
epistemik 23, 24, 99, 153, 188, 189, 190, 193, 194, 210, 212, 213, 215, 233, 237, 242, 244

F

failli 37, 38, 39, 40, 41, 51, 60, 62, 74, 77, 81, 95, 104, 116, 128, 156, 157
failsiz 37, 38, 40, 41, 156
fazlalık teorisi 258
Feyerabend 197
Flores 200
Fodor 162
Frege 254, 273
Frencesco Varela 197
Freud 162

G

gerçekçilik 13, 80, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 206, 207, 210, 213, 216, 223, 224, 227, 229, 242, 244
Giddens 49
Gilbert 10, 45
Goliath 273
Goodman 197, 198, 204, 206, 207, 208
gönderge 92, 102
gönderme 45, 46, 93, 103, 232, 237
göreli 20, 26, 27, 28, 29, 31, 36, 41, 156, 200, 208
görelilik 202, 205, 227
görüngü 44, 94, 127, 133, 159, 167
görüngücü idealizm 228, 236
gösterge 53, 152

H

Hegelci 44
Hilary Putnam 193, 197
Hudin 10, 38
Humberto Maturana 197
Hume 96, 167

İ

icra edici 12, 54, 78, 79, 147, 151
idealizm 195, 228
ilişki durumları 192, 282
inşa 12, 16, 25, 31, 47, 57, 69, 78, 94, 110, 113, 115, 116, 117, 128, 138, 142, 149, 152, 153, 191, 196, 197, 199, 200, 228, 237, 238, 241
işlev 30, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 49, 55, 62, 63, 64, 67, 69, 70, 74,

77, 78, 81, 82, 92, 98, 101, 102, 110, 111, 112, 116, 117, 121, 123, 125, 127, 130, 132, 141, 144, 146, 147, 155, 156, 157, 159, 160, 163, 164, 165, 167, 169, 177, 179, 180, 181, 185, 282

J

Jacques Derrida 197

K

kaba olgu 16, 31, 46, 55, 68, 73, 79, 80, 145, 150, 152, 155, 156, 187, 198
Kant 9, 17, 194, 201, 210, 217, 221, 225, 228
kategori 99, 130, 132, 141, 142
kendinde şey 194, 201, 216
kendinden referanslı 99, 246
Koehler 62
kolektif 12, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 51, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 69, 70, 74, 75, 81, 82, 94, 96, 97, 101, 109, 115, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 144, 146, 149, 150, 155, 157, 159, 180, 199, 281, 282
koşul 34, 116, 194, 228, 231, 261, 279
Kummer 62
kurallar 20, 30, 47, 48, 49, 66, 72, 109, 116, 120, 121, 123, 134, 145, 161, 162, 164, 174, 176, 178, 179, 180, 182, 184, 185
kural-yönetimli 12, 176, 183
kurucu 13, 30, 47, 48, 49, 51, 53, 66, 71, 73, 78, 79, 83, 85, 88, 98, 102, 109, 119, 120, 121, 123, 126, 145, 151, 153, 161, 174, 178, 179, 185
kurumsal olgular 16, 30, 46, 48, 49, 51, 55, 56, 58, 61, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 102, 103, 104, 107, 110, 114, 116, 117, 119, 122, 125, 127, 128, 129, 132, 134, 136, 140, 145, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 170, 187, 238, 273

L

Lesniewski 203
Levine 200

M

Maturana 197, 199, 200
Michael Dummett 197
Mill 211
Miller 45
Millikan 34, 35

Moore 221, 224, 225, 226, 227, 230

N

nedensellik 22, 164, 179
Nelson Goodman 197
nesnel 12, 15, 17, 23, 24, 25, 26, 29, 87, 156, 190, 191, 199, 219, 231, 234, 237, 238, 243
nesnel-öznel ayrımı 23
Nietzsche 167
niyetli 22, 38, 39, 40, 42, 43, 49, 59, 60, 63, 85, 86, 97, 109, 118, 130, 134, 144, 147, 155, 156, 159, 226
niyetsel 163, 164, 167, 174, 175, 176, 180, 181, 183, 184, 192, 242
niyetselci 174, 179
niyetselcilik 20
niyetsellik 11, 12, 180, 183

Ö

ödevsel 96, 99, 101, 109, 130, 132, 138, 139, 140, 141, 142
önerme 55, 135, 190, 191, 194, 243, 267
önermeler 119, 248, 254
önermesel içerik 267, 268
önvarsaymak 207, 216, 223, 224, 228, 233
örtüşme 13, 17, 188, 189, 191, 193, 223, 229, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 255, 256, 257, 258, 262, 264, 265, 270, 273, 274, 276, 277, 278, 280
öznel 23, 24, 26, 27, 29, 156, 190, 243

P

Paul Feyerabend 197
Perry 277
Pitcher 251, 253, 254, 258
Plato 218
Putnam 193, 197, 203, 204, 205, 207

Q

Quine 258, 273

R

Rawls 47
Richard Rorty 197
Rorty 197
Russell 253

S

sapan argümanı 273, 277, 280
Searle 10, 16, 20, 36, 41, 43, 46, 55, 59, 111, 163, 165, 232, 261
semantik 102, 130, 167, 230
sembolik 61, 63, 77, 85, 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 104, 140, 142
sezgisel 52, 239, 246, 278
söz edimi 78, 79, 102, 108, 110, 112, 113, 119, 148, 149, 151, 153, 183, 229, 267, 268
söz verme 76, 147, 183, 185, 267, 268, 269
sözcelem 79, 227, 231
sözdizim 130, 177, 269
statü göstergeleri 113, 114, 147, 152, 153

statü işlevi 64, 69, 71, 74, 79, 80, 81, 87, 90, 94, 103, 104, 125, 127, 128, 129, 131, 134, 140, 141, 142, 143, 144, 153, 157
statü işlevleri 63, 75, 88, 95, 115, 118, 124, 128, 129, 130, 141, 143, 157
Strawson 193, 246, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 263, 264

T

tanım 62, 77
Tarski 248
temsil 13, 17, 22, 23, 39, 41, 49, 55, 58, 69, 73, 84, 85, 87, 91, 92, 94, 95, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 111, 130, 146, 188, 189, 190, 191, 192, 196, 200, 201, 206, 208, 209, 216, 217, 219, 222, 240, 263, 270, 282
Terry Winograd 197, 200
Thomas Khun 197
tikel 158, 162, 177, 180
toplu 12, 42, 47, 58, 212
toplumsal gerçeklik 183, 245
Tully 272
Tuomela 45

U

unsur 58, 95, 184
uylaşım 61, 67, 70, 72, 74, 85, 92, 95, 98, 100, 119, 131, 144
uzlaşım 180, 282

V

Varela 197, 199
varlıkbilimse 119, 23, 24, 26, 29, 127

W

Wilson 62
Winograd 197, 199, 200
Wittgenstein 133, 134, 167, 168, 169, 177, 207, 218, 227, 244, 252, 259, 264
Wright 33, 35

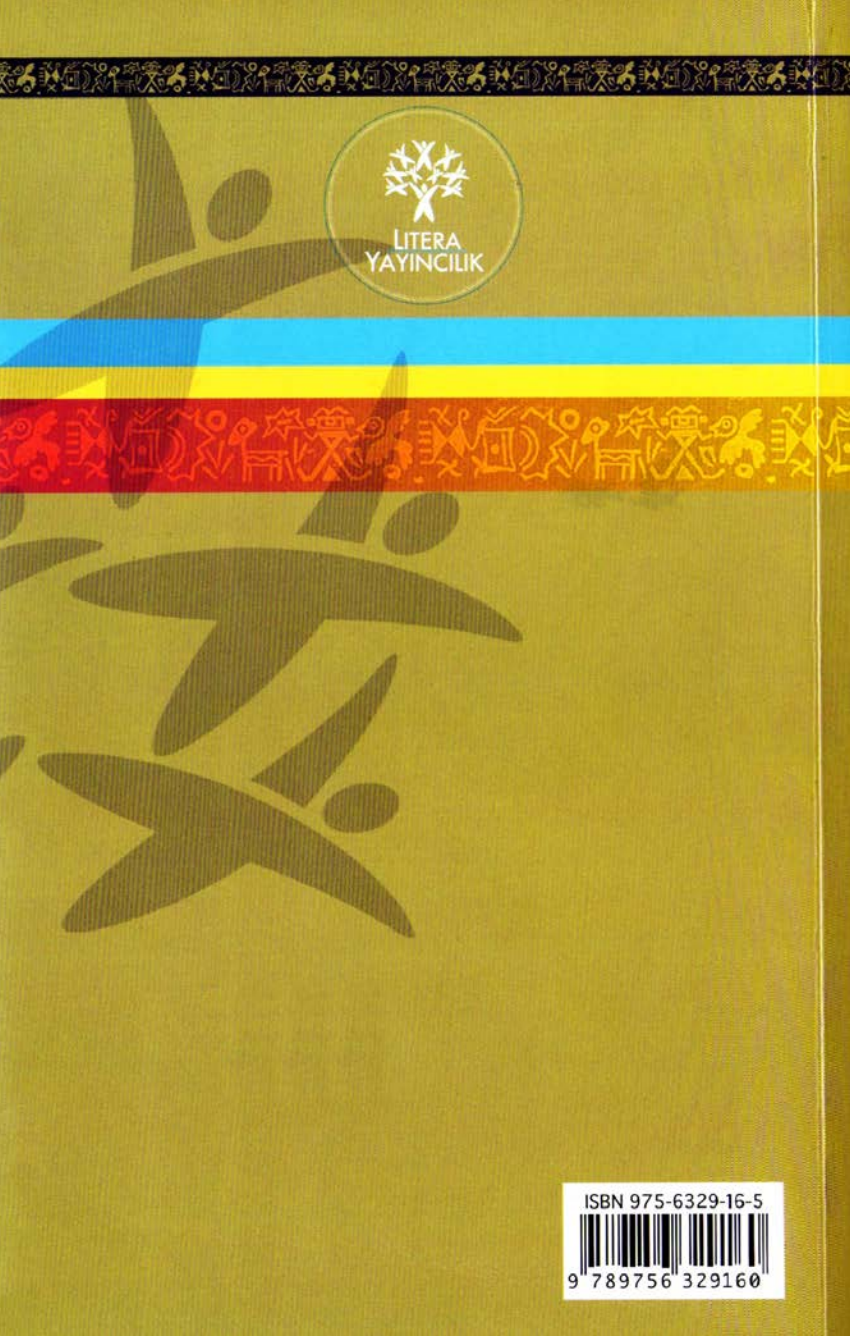
Y

yapı 113, 119, 123, 130, 135, 136, 138, 143, 145, 151, 189, 198, 202, 222
yasalaştırma 183
yetenek 282
yetersiz belirlenim 166
yeti 102
yordamsal 132, 133, 135, 140
yöntembilim 20

Hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz. Bu dünyanın en temel özellikleri, bildiğimiz kadarıyla fizik, kimya ve diğer doğa bilimleri tarafından betimlenen özelliklerdir. Fakat fiziksel veya kimyasal yollarla herhangi bir şekilde açıkça görülemeyen görüngülerin varlığı kafa karışıklığına neden olmaktadır. Söz gelişi, bilinç durumları ya da anlamlı söz edimleri fiziksel dünyanın parçaları olarak nasıl var olabilirler?

Yaşayan en büyük zihin ve dil filozoflarından biri olan John R. SEARLE, bu kitabını önceki yapıtlarının temel felsefi problemleriyle bağlantılandırırken, yaşadığımız bu ortak dünyanın çeşitli parçaları arasındaki ilişkilerin niteliğini sorgulamanın, nihai felsefi amacı olduğunu söylemektedir. Söz edimleri ve zihin teorisini inşâ ederken, nasıl ki temel hareket noktasını fiziksel olan ve zihinsel olan arasındaki ilişkiyi sorgulamak oluşturuyor ise, yazar bu eserinde de toplumsal gerçekliğe dair teorisini aynı temel çıkış noktasından yola çıkarak oluşturmaktadır. Kendi ifadesiyle bu kitap toplumsal gerçekliğin soruşturulmasını amaçlamaktadır:

"Paranın, mülkiyetin, evliliğin, yönetimlerin, seçimlerin, futbol oyunlarının, kokteyl partilerinin ve mahkemelerin bütünüyle fiziksel parçacıklardan oluşan bir dünyada nasıl olur da nesnel bir gerçekliği olabilir? Kaldı ki bu parçacıklardan örneğin bizler gibi bazıları, sistemler içinde bilinçli canlılar olarak, düzenlenmişlerdir."



ISBN 975-6329-16-5
9 789756 329160